

CAPUT QUINQUAGESIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Redit ad initium cap. præcedentis, pergitque respondere querelis Judæorum, cur e Babylone, suisque hostibus et calamitatibus non liberentur. Respondet enim causam non esse Dei impotentiam, quod non possit; vel surditatem, quod nolit eos audire, et liberare; sed ipsorum et peccata multa et gravia, quæ hoc flagellum exigunt, et Deo quasi invito extorquent. Quocirca multis peccata eorum enumerat, et exaggerat. Denique, vers. 16, Deus miserens sui populi omnino deserti et afflicti, armis se accingit, ut eum ab hostibus liberet omnesque gentes videant ejus gloriam, cum mittet redemptorem Christum us qui redeunt ab iniquitate, qui sanciet inter eos et Deum novum fœdus sempiternum (1).

1. Ecce non est abbreviata manus Domini ut salvare nequeat, neque aggravata est auris ejus ut non exaudiat: 2. sed iniquitates vestræ dividerunt inter vos et Deum vestrum, et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis ne exaudiret. 3. Manus enim vestræ pollutæ sunt sanguine, et digiti vestri iniquitate: labia vestra locuta sunt mendacium, et lingua vestra iniquitatem fatur. 4. Non est qui invocet justitiam, neque est qui judicet vere: sed confidunt in nihilo, et loquuntur vanitates: conceperunt laborem, et pepererunt iniquitatem. 5. Ova aspidum ruperunt, et telas araneæ texuerunt: qui comederit de ovis eorum, morietur: et quod confotum est, erumpet in regulum. 6. Telæ eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis: opera eorum opera inutilia, et opus iniquitatis in manibus eorum. 7. Pedes eorum ad malum currunt, et festinant ut effundant sanguinem innocentem: cogitationes eorum cogitationes inutiles: vastitas et contritio in viis eorum. 8. Viam pacis nescierunt, et non est judicium in gressibus eorum: semitæ eorum incurvatæ sunt eis: omnis qui calcet in eis, ignorat pacem. 9. Propter hoc elongatum est judicium a nobis, et non apprehendet nos justitia: exspectavimus lucem, et ecce tenebræ: splendorem et in tenebris ambulavimus. 10. Palpavimus sicut cæci parietem, et quasi absque oculis attrectavimus: impigimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui. 11. Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi columbæ meditantes gememus: exspectavimus judicium, et non est; salutem, et elongata est a nobis. 12. Multiplicatæ sunt enim iniquitates nostræ coram te, et peccata nostra responderunt nobis, quia scelera nostra nobiscum, et iniquitates nostras agnovimus, 13. peccare et mentiri contra Dominum: et aversi sumus ne iremus post tergum Dei nostri, ut loqueremur calumniam et transgressionem: concepimus, et locuti sumus de corde verba mendacii. 14. Et conversum est retrorsum judicium, et justitia longe stetit: quia corruit in platea veritas, et æquitas non potuit ingredi. 15. Et facta est veritas in oblivionem: et qui recessit a malo, prædæ patuit: et vidit Dominus, et malum apparuit in oculis ejus, quia non est judicium; 16. et vidit quia non est vir: et aporiatus est, quia non est qui occurrat: et salvavit sibi brachium suum, et justitia ejus ipsa confirmavit eum. 17. Indutus

(1) In isto capite idem argumentum, ac in præcedenti, evolvit Propheta, scilicet:

PRIMO, renovatur accusatio, objectione criminum Deum ab indulgentiæ promptitudine ad actionem prosequendam incitantium, 1, 2. Sunt autem ista: primo, violentia, iniquitas, mendacium et injuria in contuberniis, 3; secundo, injustitia, neglectus veritatis, et consiliorum perversitas in judiciis, 4; tertio, malignitas intentionum, vanitas operationum, et malignitas eventuum in molitionibus, 5, 6; quarto, oppressio innocentiam, perturbatio ordinis et corruptio studiorum in communitatibus, 7, 8.

Secundo, abdicatur defensio, primo, agnitione frustratorum, tum divini auxilii, tum humani consilii, tum sperati judicii, 9-11; secundo, confessione peccatorum contra Deum et proximum commissorum, 12-15; tertio, defectio patrocinii et instantia justitiæ, 16.

TERCIO, denuntiatur sententia, et inducitur ipse Deus processurus ad vindictam: primo, terribilem hostibus suis, 17, 18; secundo, venerabilem et secundam tum gentibus, 19, tum reliquiis Judæorum conversis, vers. 20; tertio, credibilem factam ex interposita Dei sanctione, vers. 21.

est justitia ut lorica, et galea salutis in capite ejus : indutus est vestimentis ultionis, et oper-
tus est quasi pallio zeli. 18. Sicut ad vindictam quasi ad retributionem indignationis hosti-
bus suis, et vicissitudinem inimicis suis : insulis vicem reddet. 19. Et timebunt qui ab occi-
dente, nomen Domini ; et qui ab ortu solis, gloriam ejus : cum venerit quasi fluvius violentus,
quem spiritus Domini cogit : 20. et venerit Sion redemptor, et eis qui redeunt ab ini-
quitate in Jacob, dicit Dominus. 21. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus : Spiritus
meus, qui est in te, et verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore
seminis tui, et de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, amodo et usque in sempiternum.

Vers. 1. 1. ECCE NON EST ABBREVIATA MANUS DOMINI. — « Manus, » id est potentia. Vide dicta cap. xxx, 13. Ibi enim idem dixit Propheta. Hæc verba recte connectuntur fini cap. præcedentis hoc modo, q. d. Jam declaravi et ostendi, o Judæi, quod, si sitis pii et misericordes, colatisque sabbata mea, ædificabo deserta sæculorum, sustollam vos super altitudines terræ, et cibabo vos hæreditate Jacob patris vestri : ecce ex hisce meis promissis, similibusque beneficiis, quæ alias Abraham, Davidi et patribus vestris præstiti, videtis facile me non esse in culpa et mora, quod ab hostibus et ærumnis vestris non liberemini, neque id fieri defectu potentiæ aut benevolentiae meæ, quod aures habeam graves, id est duras et quasi gravi aliquo et crasso humore obturatas et oclusas, ne preces vestras audiam ; sed vos esse in culpa, qui peccatis vestris nubem et chaos magnum inter me et vos induxistis, quæ vestras preces inhibet et repellit, ne penetrent, et ad aures meas perveniant. Vide dicta *Threnor.* III, 44. Unde subdit :

Vers. 2. 2. SED INIQUITATES VESTRÆ DIVISERUNT INTER VOS ET DEUM VESTRUM. — Sicut firmamentum est interstitium dividens aquas superas ab inferis, *Gen.* cap. 1, 6 ; ita peccata vestra sunt interstitium firmiter dividens et separans vos a cœlo, Angelis et Deo ; proinde peccata vestra « absconderunt » a vobis « faciem » et oculos « ejus » benevolos, ne vos benigne et gratiose respiciat ; atque aures ejus patulas, ne preces vestras audiat.

Septuaginta vertunt : *Propter peccata vestra avertit faciem suam a vobis ut non misereatur.* Cujus rei duplicem dat causam S. Hieronymus. *Primo* : « Ostendit, inquit, quod foetorem peccatorum, et iniquitatem eorum ferre non potest. » Sicut enim nares avertimus a putido et foetente cadavere, aut a latrinis ; ita Deus avertit se a peccato. *Secundo* : « Avertit, ait, faciem suam, ne turpitudinem eorum cerneret, et statim percutere cogereetur. » Avertit ergo non tam ex ira quam ex clementia et indulgentia, qua eorum conversionem parcendo exspectavit.

Vers. 3. 3. MANUS ENIM VESTRÆ POLLUTÆ SUNT SANGUINE. — Descendit a genere ad speciem, et speciatim scelera eorum recenset ac redarguit. Primum est hoc homicidii, quod sanguine a se fuso manus et conscientiam polluerint.

ET DIGITI VESTRI INIQUITATE, — cædibus, rapinis omnique violentia.

FATUR, — et loquendo adornat et concinnat, ut vertit Vatablus ; alios enim ad eandem iniquitatem excitat et impellit.

4. NON EST QUI INVOCET JUSTITIAM, — q. d. Non est qui justitiam in consilium advocet et adhibeat, ut vere judicet ; sed adhibent in consilium suam avaritiam et cupiditatem ; itaque judicia ob munera et favores pervertunt, insontes damnando, et sontibus causam adjudicando. Patet ex sequentibus.

Hebræa ad verbum habent : *Non est qui vocet in justitia*, quod recte Noster vertit : « Qui invocet justitiam. » Potest tamen, *secundo*, sic verti, q. d. Nemo alium juste in jus vocat. Unde sequitur in Hebræo : *Non est qui judicio litiget, aut disceptet vere* ; aut potius : *Non est qui judicetur vere*, quia scilicet, ut Noster vertit, *non est judex qui judicet vere* et sincere. *Tertio*, Vatablus sic accipit : *Nemo est qui vocet in justitia*, id est nemo est qui clamet ad impios, eosque inique agentes juste arguat et judicet. Unde alii vertunt : *Non est qui clamet pro justitia*. Quod notent assessores judicum, æque ac pastores, qui, licet non proferrant injustas sententias, iniquis tamen judiciis non reclamant, nec patrocinium justitiæ suscipiunt. Horum enim silere est tacitum consentire.

SED CONFIDENT IN NIHILLO, — q. d. Non confident in justitia et veritate ; sed spes suas ponunt in rebus vanis et nihili, puta in idolis suis saxeis et ligneis. Ita S. Thomas et Haymo, aut potius in externa forma et inani specie ac larva ; tum justitiæ et pietatis, tum sapientiæ et astutiæ, tum potentiæ et auctoritatis, quibus alios injuste opprimunt.

CONCEPERUNT LABOREM. — Nota per *laborem* sive *fatigationem*, et, ut *Psalm.* VII, vers. 15 et 17 (quo alludit hic Isaias), Noster vertit, « dolorem, » metonymice significari peccatum, quod plurimorum dolorum et laborum præsentium et futurorum est causa, et magna sollicitudine, anxietate, labore et dolore parturitur ac perpetratur. Peccator ergo, instar puerperæ, magna molestia et dolore utero mentis gestat, fovet et alit peccatum ; quod postea simili dolore parturiat, ac insuper mox pariat sibi pœnas præsentis et æternas. Quam hoc verum sit, ad oculum est videre in iis qui honores, opes, epulas ambiunt. Ita Hugo. *Secundo* et magis proprie, peccatum homicidii et violentiæ in proximum (de hoc enim

Peccatum vocatur labor et dolor. cur?

egit vers. 3) vocatur hic labor et iniquitas, tum passive, quia peccantem labore et dolore afficit, uti jam dixi; tum active, quia proximum quem occidit aut injuria afficit, laborare, gemere et dolere facit. Ita S. Cyrillus, S. Thomas, Forerius et Sanchez. Unde sequitur :

Vers. 3. 5. OVA ASPIDUM (solus Aquila vertit, viperarum) RUPERUNT. — Est proverbium, q. d. « Ova aspidum, » id est suos malignos iræ, rapinæ et homicidii conceptus et machinationes, per suos filios (ova enim rumpuntur non a matre, sed a fœtu ovis incluso, dum jam animatus est, et gestit in lucem prodire) vel asseclas executi sunt (uti in republica alii sæpe sunt qui scelus machinantur, alii qui juvant et exequentur), ac reipsa patrarunt rapinas et cædes. Hæ enim sunt quasi aspides ex ovis prodeuntes, quæ et aliis, in quos destinatæ sunt, et ipsis etiam auctoribus ac parentibus perniciem creant. Ita S. Hieronymus, Haymo, Procopius, Hugo et alii. Qui enim ex ovo aspidem educit, ab eodem mordetur; nam rupto ovo, erumpit aspis, quæ in linguæ vulnere venenum infligit effractori ovi.

Vipera dicta quod vi pariat, cur? Aliqui putant hic agi et alludi ad partum viperæ, quæ multos parit fœtus usque ad viginti, sed sensim eos enititur, scilicet « singulis diebus singulos; itaque cæteri tarditatis impatientes per-rumpunt latera, occisa parente, » ait Plinius, lib. X, cap. LXII. Unde S. Gregorius, lib. XV *Moral.* IX : « Vipera, inquit, quod vi pariat, nominatur. » Sic enim impii, dum aliis malum machinantur et pariunt, sibi ipsis noxam et perniciem accersunt. Licet enim Aldrovandus et alii viri docti negent viperam a fœtu enecari; tamen Plinius id docet, estque is communis hominum sensus et sermo, cui se conformare solet sacra Scriptura. Pari modo viperam ova concipere ex iisque fœtus in utero excludere, incertum est. Nam asserit Plinius, negat Aristoteles, lib. V *Histor. animalium*, cap. v. Scriptura ergo « ova » vocat membranam quamvis, qua certum est in utero fœtum includi, eamque rumpi, cum ille paritur et egreditur. Verum non agitur hic de vipera, sed aspide (1).

(1) Nomen hebræum אִפְּיָא *aphea*, significare viperam, pluribus ostendit Bochartus, *Hieroz.* part. II, lib. III, cap. I. Cui sententiæ tamen obstare videtur hic ipse locus, quo אִפְּיָא *aphea* tribuuntur ova, cum vipera non ova, sed vivos excludat serpentes. Sed docet Bochartus, viperas, licet vivæ excludantur, utero tamen ovis concipi et geri ut reliquas animantes, sed ovum in utero rumpere.

(Rosenmuller.)

Aspis hic, ait Paxton, procul dubio viperam significat; ovum enim ejusdem animalis nunquam alio artificio animal alterius speciei producit. Ubi avum confotum est, junior vipera expeditur et irrepit parata ad nocendum. Nam si objici potest viperam non esse oviparam, sed viviparam, et consequenter ad aliud animal a Propheta intendi, in mentem revocandum est, quanquam catulos suos vivos pariat vipera, illos tamen ex ovis in ventre parentis perfecte formati erumpere. Hinc de hac re ait Plinius, sola inter terrestria animalia, vipera in semetipsa ovum uniformis coloris producit et molle, quasi piscium

Porro aspidem, instar aliorum serpentium, edere ova constat et liquet ex hoc Isaïæ loco; quinimo non tantum aves, pisces, serpentes, sed et conchas aliaque animalia testacea, in vere et autumno, edere ova docet Aldrovandus, lib. III de iisdem.

Tradit Aelianus, lib. I *De Natura animal.*, adversus viperarum omniumque serpentium morsus remedium inveniri, aspide una excepta, præcipue si de rana gustarit, ut ait idem lib. II. Solius ergo aspidis ictum, omni cura potentior esse, nec ab ullo vinci (præterquam a muliere); utpote quæ vel aspectu contactuque solo necet, quorum alterum cum regulo, alterum cum aconito commune. Hinc Nicander : « Aspidis, ait, morsus immedicabilis » est. Hinc et proverbium :

Telum aspidis profecto malis improba.

Porro, proverbium hoc : « Aspidis morsus » maxime convenit in hostem clancularium et tanto pestilentiorum, quod clanculum, citraque dolorem infundat venenum hic serpens; neque post morsum appareat vulnus in corpore, tantum somnus lethalis obrepat : quanquam Plinius, lib. XXIX, cap. IV, et Dioscorides, lib. II, XXXIII, contra aspidis morsum valere cimices asserant.

Moraliter a simili, hoc proverbium usurpare licet, cum quis alteri machinatur malum, quod simul in machinantis caput retorquetur et recidit. Talis enim quasi ovis aspidum incubans, eaque vivificans ac rumpens, a fœtu erumpente mordetur.

Simile exstat perelegans in *Emblemate Alciati* 154, de corvo et scorpio :

Raptabat, ait, volucris captum pede corvus in auras
Scorpion, audaci præmia parta gula.
Ast iste, infuso sensim per membra veneno,
Raptorem in Stygias compulit ultor aquas.
O risu res digna nimis! qui fata parabat
Ipse perit, propriis succubuitque dolis.

Similiter facit ichneumon, qui quadam physica antipathia, post necatam matrem, in ova grassatur, sed eorum contactu lethum incurrit. Sic cornix corripit scorpionem, arcuata illius cauda, vulnus lethale accipit, peritque. Unde proverbium : « Cornix scorpionem; » rursum : « Oetipedem excitas, » nimirum scorpionem, cui pedes

ova, seu lactes. Conspicuo hoc naturali facto, sacri scriptoris narratio naturalis historię veritati concordat. Si quo modo viperæ ovum a corpore separaretur, res de qua loquitur Propheta locum profecto habere potest.

P. Labat captum viperini generis serpentem præsentem se incidi jussit. In ejus utero sex inventa sunt ova, quasi anseris ovorum amplitudine, et a tredecim ad quindecim catulos continentia, qui sex circiter uncias longi erant, et æque ac anseris pennæ calamus crassi. Vix e carcere excussi sunt, cum huc illuc reptare, et in minaci corporis habitu stare inceperunt, sese involvantes et fustem mordentes quo eos interficiebat. (William Carpenter, *Script. Hist. natur.* part. III.)

Aspidis ova.

Aspidis solus morsus insanabilis.

sunt octo. Tale quoque est : « Leonem stimulas, Crabrones irritas, Tuo laqueo captus es, Tuo gladio jugularis. » Sic luget Ovidius : « Heu patior telis vulnera facta meis ! » Et Livius, lib. II *De Secundo bello Punico* : « Sentiebat Annibal suis se artibus peti. » Tradit Plutarchus Brasidam ducem educto e corpore telo, eodem confodisse eum qui miserat. Trebellius Pollio narrat Marium, unum e triginta tyrannis, interemptum a milite, qui adoriens eum dixerit : « Hic est gladius quem ipse fecisti. » Marius enim ante imperium faber ferrarius fuerat, et ejus militis opera in fabrili officina usus.

Tropologice, S. Gregorius, lib. XV *Moral.* IX : « Ova, inquit, aspidum pravis hominibus rumperere, est malignorum spirituum consilia, quæ in eorum cordibus latent, perversis operibus aperire. » Et Procopius : « Ova aspidum, » inquit, vocat semina diaboli, qui aspis est et serpens venenatissimus et astutissimus, qui Evam omnesque ejus filios decepit.

Allegorice, S. Hieronymus et Haymo hæc accipiunt de Judæis, qui quasi viperæ et aspides obturaverunt aures, ne Christi doctrinam et salutis monita audirent; quique quasi viperæ eundem Christum parentem suum occiderunt. Unde et S. Joannes Baptista vocat eos « genimina viperarum. » Recte quoque Arias hæc adaptat perversis iudicibus, qui litigantes suis praxibus fraudulentis in desperationem et ruinam adiungunt.

ET TELAS ARANEÆ TEXUERUNT, — *q. d.* Sicut araneæ texunt telas, ut capiant muscas et culices : ita hi suis fraudibus, rapinis et cædibus putarunt sibi parare et texere opes plebeiorum et pauperum, quibus splendide epularentur et vestirentur; at non nisi futes et inutiles telas aranearum texerunt. Telæ hæ ad vestitum pertinent, sicut ova ad epulum et cibum; ob cibum enim et vestes, omnis fit rapina. Sicut ergo in vestitu notat inanitatem et inopiam; ex telis enim aranearum vestis fieri nequit, ut dicitur vers. 6; ita in cibo notat perniciem : qui enim ova aspidum comedit, ut sequitur, venenum comedit et mortem; qui vero ova fovet et excludit, regulum producit, *q. d.* Putant hi violenti suis armis et fraudibus parare sibi vestes, at parant sibi telas aranearum, id est tenuitatem, nuditatem, sordes, obscuritatem et pauperiem : putant parare epulum, at parant necem et supplicium. Hæc enim omnia ex justo Dei vindicis iudicio ob hæc scelera inflixerunt eis Chaldæi, et postea Romani evertentes Judæam.

Unde S. Gregorius loco citato : « Telas, inquit, araneæ texere, est pro hujus mundi concupiscentia, temporalia quælibet operari; quæ dum nulla stabilitate solidata sunt, ea procul dubio ventus vitæ mortalis rapit. » Videmus araneam studiose continuo texere, laborare et se eviscerare; at quid texit? inanem et sordidam telam.

Ita carnales et mundani perpetuo laborant, sudant seque eviscerant; at quid faciunt? quid lucrantur? telam araneæ, rem caducam et fulem. O stulti mercatores et textores, qui parva, fluxa et vilia textitis, eaque cum magnis, pretiosis et æternis commutatis, datis cœlum pro terra, animam pro corpore, vitam pro morte!

Aliter hæc explicat Forerius : Jejunia, ait, Judæorum, sabbata, preces, decimationes, alia denique quæ Judæi magna ambitione celebrabant, araneæ telæ erant : videbantur enim aliquid operis et dignitatis habere; sed cum fide et charitate carerent, inutilis erat totus eorum labor.

Symbolice, telas araneæ (quæ subtiles sunt et artificiosæ, sed fragiles et futes, uti pulchre declarat S. Nazianzenus, orat. 2 *De Theolog.*) texunt primo, hæretici, quorum sophismatibus capiuntur muscæ, id est stolidi et rudes; sed vespæ, id est acres et docti, eas dirumpunt. Ita Nazianzenus, orat. *in Heronis laudem. Secundo*, astrologi, qui ex astris certo divinant de futuris rerum eventis. Ita S. Ambrosius, lib. IV *Hexameron.* IV. *Tertio*, iniqui iudices et legum executores, de quibus dicitur :

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Quocirca Thales dicebat leges esse similes telis aranearum, quæ parva animalia retinent, sed a magnis lacerantur. *Quarto*, notarii, scribæ, advocati injusti, qui tennes suis fraudibus irretiunt, spoliunt, exhauriunt. *Quinto*, Judæi, eorumque vanæ traditiones, futes historiae, et figmenta Cabalistica. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius et Delrio, *adagio* 803.

QUI COMEDERIT DE OVIS EORUM, MORIETUR, — *q. d.* Qui se eorum machinationibus impiis jungunt et sociant, hi ex iis non commodum, sed damnum et exitium haurient. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius et alii. Nota hic quæ sint vis et pernicies perversæ societatis, quam exitiale sit cum impiis conversari et sociari. Hi enim in mensis, symposiis, ludis, ova aspidum cum eis comedunt, et venenum libidinis, scurrilitatis, rixarum, aut etiam pravorum dogmatum hauriunt, quo animam necant, et non raro corpus. Hinc in eos simile est proverbium, cujus meminit Tertullianus, lib. III *Contra Marcion.* cap. VIII : « Aspis a vipera; » cum pessimus a pessimo sumit mali quippiam : « Desinat, inquit Tertullianus, nunc hæreticus a Judæo, aspis (quod aiunt) a vipera mutuari venenum. » Refertur autem inter Diogenis apophthegmata, qui conspicatus duas feminas inter se clam conferentes sermonem, dixit :

Sumit venenum a vipera aspis mutuo.

Utriusque serpentis venenum immedicabile, pariterque noxium; nisi quod viperæ morsus magis enecat cruciatibus; aspidis adeo nullum affert dolorem, ut nec voluptas desit, si Plinio credimus.

Aliter hæc « ova » explicat Forerius, scilicet ut

Super-
bus, gu-
losus,
avarus,
etc.
texunt
araneæ
telam.

Aspis a
vipera,
quid?

sint perversa dogmata cum lege Dei pugnancia, qualia Scribis et Judæis objicit Christus, scilicet, quod præceptum Dei de honorandis parentibus, de juramento, de sabbati violatione, et alia, suis pravis explicationibus perverterent, uti videre est *Matth. xxiii, 16*. Hæc enim qui hauriebant et sequebantur, occidebant animam; erant enim venena conscientiarum. Unde monet Christus, *Matth. xvi, 11*: « Cavete a fermento Phariseorum et Sadducæorum, » id est ab eorum corrupta doctrina, quæ bonos mores corrumpit et inficit; uti fermentum massam farinae: imo uti regulus, qui non tantum halitu, sed et aspectu intuentes necat. Unde sequitur:

ET QUOD CONFOTUM EST ERUMPET IN REGULUM, — *q. d.* Plane noxia sunt ova hæc impiorum. Si enim iis vescaris, veneno; si calces, a catulo erumpente necaberis. Pro *regulum* Aquila vertit, *viperam*; Symmachus, *aspidem*. Certum est, naturaliter ex ovis aspidum, non regulos, id est basiliscos, sed aspides nasci. Est ergo proverbium simile illi cap. *xiv, 29*: « De radice colubri egredietur regulus, » significans hosce iniquorum conceptus et machinationes in res pestilentissimas et perniciosissimas, qualis est regulus, erumpere, *q. d.* Iniquæ cogitationes et machinationes, si in opus erumpant, iniquissima producent facinora, quæ iniquitate et noxa longe superant ipsas cogitationes. Dat causam ejus quod dixit vers. 5: « Ova aspidum ruperunt. »

Septuaginta vertunt: *Qui de ovis eorum* (ova enim aspidum externa specie pulchra sunt) *comedere voluerit, frangens reperiet putridum, et in ipso regulum*. Quod juxta sensum jam datum explicandum est.

Sanchez putat huc alluisse Christum, cum *Luc. xi, 12*, dixit non daturum esse patrem filio ovum petenti, scorpionem, *q. d.* Non daturum ovum aspidis, in quo lateat regulus aut scorpium.

Moraliter S. Gregorius, *XV Moral. ix*: « Qui comederit, inquit, de ovis eorum, morietur; quia qui immundorum spirituum consilia recepit, vitam in se animæ occidit. Et quod confotum est, erumpet in regulum; quia consilium maligni spiritus quod corde tegitur, ad plenam iniquitatem nutritur. Regulus namque serpentum rex dicitur. Quis vero reproborum caput est, nisi Antichristus? Quod ergo confotum fuerit, erumpet in regulum; quia is, qui in se enutrienda aspidis consilia recipit, membrum iniqui capitis factus, in corpus Antichristi accrescit. »

Vers. 6. 6. NEQUE OPERIENTUR OPERIBUS SUIs. — Pro suis verti potest, *earum*, scilicet telarum, *q. d.* Tanto opere et studio, quasi araneæ texunt telas, ut se iis contegant; et tamen iis operiri nequeunt, conspurcari possunt.

Vers. 7. 7. PEDES EORUM AD MALUM CURRUNT. — Ecce hic telas araneorum, et ova aspidum explicat, *q. d.* Cogitatio eorum jugiter intenta est ad malitiam, manus extenta est ad rapinam, pedes currunt ad

cædes, semitæ eorum perversæ sunt, *q. d.* Tota vita eorum corrupta est, omnes mores et actus depravati; non cogitant, non faciunt aliud quam mala, quibus aliis damna et perniciem, sibi que pariter afferant. Hunc locum citat S. Paulus, *Rom. iii, 15*. Vide ibi dicta.

VASTITAS ET CONTRITIO IN VIIS EORUM, — *q. d.* Quocumque vadunt, omnia vastant et conterunt; sunt instar pestis, quæ omnia perdit.

8. VIAM PACIS NESCIERUNT, — *q. d.* Pacem ubique perturbant, omnia miscent turbis et tumultibus. Est miosis. S. Clemens, lib. II *Constit. Apost.* cap. *xxi*, hæc recte adaptat Episcopis, qui injuste et celeriter excommunicant (hi enim fundunt sanguinem, id est animam suam et alienam occidunt), quique pœnitentes recipere nolunt, cum Dominus Jesus, qui est via pacis, docuerit, dicens: « Remittite, et remittetur vobis. »

ET NON EST JUDICIUM (id est justitia, rectitudo, æquitas) IN GRESSIBUS EORUM, — *q. d.* Gressus eorum injusti, iniqui et distorti sunt.

SEMITÆ EORUM INCURVATÆ (id est depravatæ, et ut Septuaginta, *perversæ*), SUNT, — non rectæ.

OMNIS QUI CALCAT IN EIS (qui eorum semitas, gressus et actus sequitur), IGNORAT PACEM, — quia cum tumultuosis tumultuatur, rapinas et cædes machinatur.

9. PROPTER HOC ELONGATUM EST JUDICIUM A NOBIS (id est, ut sequitur), ET NON APPREHENDET NOS JUSTITIA. — Sæpe enim in Scripturis judicium jungitur cum justitia; per eamque explicatur, ut *Psal. lxxi, 1*: « Deus, judicium tuum regi da: et justitiam tuam filio regis: judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio. » Sensus ergo est, *q. d.* Propter scelera nostra jam recensita, recessit a nobis vera justitia. Nam quam per jejunia, festa aliasque cæremonias quesivimus, nobisque arrogavimus, externa tantum fuit, fucata et larvata; quia interna puritate, misericordia et pietate caruimus. Est generalis sententia, quæ tam Judæis tempore Isaia, quam posteris competit. Unde S. Hieronymus eam recte adaptat Judæis Christo incredulis eumque persequentibus; ab his enim idcirco ablata est fides, religio et justitia, eaque translata sunt ad Gentes Christo credentes.

Secundo, Sanchez sic quoque exponit, ut per *judicium* accipiat vindictam de hostibus Judæorum, vocula vero *et sit* rationalis, significans quia, *q. d.* Propter hoc ab hostibus nostris vindicta sumpta non est; quia in nobis non est inventa justitia, quia scilicet nos judicia sine veritate exercuimus, et absque justitia insontes in jus vocavimus, ut dixit vers. 4. Hæc enim justa est pœna, ut justum judicium negligentem, justum judicium non fiat. Ita Forerius.

EXSPECTAVIMUS LUCEM, ET ECCE TENEBRÆ. — « Lucem, » id est prosperitatem; « tenebræ, » id est calamitas. Nam *lux*, libertatis sortisque lætæ et felicis est symbolum; uti *tenebræ*, captivi-

tatis et infelicitatis, uti jam sæpius dixi. Jam ad Judæos tempore Christi hoc referendo, symbolice « lux » et splendor significant splendorem Evangelii, et justitiam Christi; quam enim paulo ante vocavit judicium et justitiam, hic vocat lucem et splendores, *q. d.* Nos Judæi expectabamus Messiam, qui nos illuminaret, et redimeret, et justificaret; sed ob infidelitatem et impietatem nostram, eo veniente, facti sumus cæci, et palpavimus ac impegimus in meridie, quia Christi fide, et justitia ac gratia ubique propagata et coruscante, nos soli quasi cæci eam non vidimus, et quasi palpantes incessimus (cæcus enim manum habet pro oculo; unde prius manu palpans vestigium explorat, quam in eo gressum figat), ut merito omnes rugire et gemere debeamus, omnesque hoc agnoscentes vere rugient et gement. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius et Theodoretus. Ad Christum enim hæc vel maxime spectare patet ex fine capitis, et ex jam dictis.

Vers. 10. 10. IN CALIGINOSIS QUASI MORTUI. — Leo Hebræus vertit: *In sepulchris versantur quasi cadavera*; significat summam cæcitatem et calamitatem, *q. d.* Sicut mortui degunt in terris et putidis sepulchris, ita nos nostris flagitiis et immunditiis dediti in eis hæremus, volufamus, in ea impingimus, ruimus, labimur, ut nunquam nobis lux gratiæ, lætitiæ et felicitatis illucescat, ac si plane essemus mortui, exsanguis et exanimis: imo si ad ejus splendorem cernendum educamur, eo perstringimur et excæcamur, uti Galenus tradit tyrannum quemdam homines excæcare solitum; cogebat enim eos in carceres, locaque obscura et caliginosa, ac post multum temporis educebat illos ad solem, qui subito fulgore solis obruti, statim exoculabantur.

Idem tropologice accidit philosophis, atheis, politiciis, quin et iis qui omnia vitæ statusque sui subsidia in sua prudentia, labore, armis, robore collocant, qui si ad clarum divinæ veritatis, voluntatis et providentiæ doctrinam revocentur, velut nocturæ tantam lucem non ferentes, ea magis excæcantur. Ita Arias, et ex eo Delrio, *adagio* 804.

Vers. 11. 11. RUGIEMUS QUASI URSI OMNES. — Chaldæus hæc explicat de hostibus Judæorum, qui quasi rugientes in eos sævierant. Verum sic dicendum fuisset: Rugient hostes, non; Rugiemus nos. Sensus est ergo, *q. d.* Sicut ursi amissis catulis, ex summo dolore horrende rugiunt, et sicut columbæ perpetuo quasi meditates gemunt: ita et nos Judæi deserti a Deo et Christo, et vastati tum a Chaldæis, tum a Romanis, horribiliter jugiterque gememus et lamentabimur. Ita Cyrillus. Nominat rugitum ursi potius quam leonis, quia ursi catulos informes pariunt, quos deinde lambendo ferant, itaque quasi bis pariunt; quocirca summe eos amant, et si amittant summe dolent. Rursum rugitus significans furorem ursi, representat indignationem Judæorum, simulque clamores conscientiæ, quæ eis attestatur et exclamat juste hæc

Rugitus
ursi in-
gens,
cur?

eos ob scelera, Christumque occisum pati (1).

Secundo, S. Hieronymus censet per *ursum* significari crudelitatem Judæorum in pauperes et humiles, v. g. Christianos; per *columbam*, eorundem pavorem et timiditatem erga hostes, sive Chaldæos, sive Romanos. Ait enim: « Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi columbæ meditates gememus; ut et crudeles sint pariter et miseri: feri et immanes ad humiles atque subjectos, pavidi atque trepidantes ad eos qui fortiores sunt, quos quasi accipitres perhorrescunt. » Et tales hodie videmus Judæos. Unde Hispani cum quem pavidum volunt significare, dicunt: « Judæum gestat in pectore, » inquit Delrio, *adagio* 805.

Tertio, Procopius putat in urso notari Judæorum sævitiam, in columba simplicitatem, utramque cum imprudentia et stoliditate conjunctam.

EXPECTAVIMUS. — Repetit more gementis id quod dixit vers. 9, nisi quod ibi vocavit justitiam, hic vocet salutem; justitia enim est salus inchoata, sicut salus æterna est justitia consummata. Hoc est enim quod de Christi salvatoris adventu canens Zacharias ait: « Salutem ex inimicis nostris, et de manu omnium qui oderunt nos. »

12. ET PECCATA NOSTRA RESPONDERUNT NOBIS. — Vers. 12.

id est, ut Vatablus et Forerius, accusant nos apud Deum, ab eoque vindictam exigunt. Finguntur hic per prosopopœiam peccata quasi personæ assistere Deo, et quasi rogari quid peccatoribus fieri debeat, omniumque vocem unam esse, ut perdantur et pereant. Sic dicuntur peccata clamare in cælum, quasi non rogata accusent peccatores, et contra eos clament; quanto enim ea libentius amplectimur, tanto adversum nos acrius causam coram Deo agunt.

Secundo, simplicius et magis genuine, Judæis cogitantibus et conquerentibus de suis ærumnis et suppliciis, eorumque causam inquirentibus, responderunt peccata, eos dignos esse hac pœna. Hoc est quod dixit cap. III, 9: « Agnitio vultus eorum respondit eis. » Vide ibi dicta.

Tertio, pulchre Forerius et Sanchez: Peccata, inquit, quasi echo peccantibus respondent. Sicut enim echo vocem refert a saxo eandem, quam a clamante accepit: ita pœna peccati respondet ejusdem culpæ, quasi illius echo et reflexio sive repercussio meritissima; ut, sicut Judæi in alios fuerunt impii et crudeles, ita vicissim Chaldæos et Romanos in se impios et crudeles sentiant et experiantur. Rursum echo notat peccatorum frequentiam et divulgationem, ait Forerius.

QUIA SCELERA NOSTRA NOVISCUM, — apud nos, imo ante nos sunt, semper vultui nostro obversantur. Ita dicebat David penitens: « Tibi soli peccavi, et malum coram te feci. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco: et peccatum meum contra me est semper. »

(1) Bochartus, *Hieroz.* t. II, p. I, III, IX, observat habere ursorum vocem aliquid gemebundum; unde Horatius, *Epod.* XVI, 51: « Nec vespertinus circumgemit ursus ovile. »

Pœna
quasi e-
cho res-
pondet
culpæ.

Aliter Sanchez : « Scelera, » ait, id est scelerum pœnæ, nobiscum sunt, nos jugiter exagitant. Porro scelera hæc enumerat dum subdit : « Peccare et mentiri contra Dominum, » ut scilicet fidem Deo datam de illi soli, non idolis, non vitis serviendo, falleremus, etc.

Vers. 14. 14. ET CONVERSUM EST RETRORSUM (Vatablus et Forerius vertunt, *retroactum est*) JUDICIUM (id est justitia a nobis abacta est. Unde sequitur) : QUIA CORRUIT IN PLATEA VERITAS, ET ÆQUITAS NON POTUIT INGRESSE, — quasi dicat : Palam et publice veritas et justitia eversa sunt : quia grassatur, inundat et dominatur passim vis, iniquitas et injustitia, tum magistratum, tum plebeiorum. Nullus ergo in cœtu nostro æquitati relictus est locus, nullus aditus, nullus ingressus. Hinc Filius Dei e cœlo descendit, ut justitiam exultantem reduceret. Notent hoc republicæ et regna, in quibus justitia et virtus cum religione profligata sunt, uti factum videmus et dolemus in Anglia, Scotia, Græcia, multisque aliis provinciis, ubi Christiani virique justî prædæ iniquorum patent : « Ut, nisi lupus sis, luporum prædam te esse oporteat. »

Mystice, platea, inquit S. Hieronymus, est lata et licentiosa carnalium vita, in hac corrui et pessumdatur veritas et probitas.

Vers. 15. 15. QUI RECESSIT A MALO, PRÆDÆ PATUIT. — Ubi enim vis et impietas dominantur, ibi innocentia opprimitur, et justî sceleratis sunt prædæ. Arabicum est adagium ab Aria ad verbum latine expressum :

Esse lupis escam, te nostra ætate necesse est ;
Sed patiare, nisi te juvet esse lupum.

Furem enim fur, lupum lupus cognoscit.

Vers. 16. 16. NON EST VIR (q. d. Non est quisquam qui scilicet faciat judicium, id est justum) : ET APORTATUS EST, — id est anxius et perplexus hæsit Deus : hoc enim est ἀπορία, ut dixi I Cor. cap. iv, 8. Hebraice אֲבִיטוֹמִים *avistomem*, id est obstupuit, hoc est obstupescens et admirans, et quasi inops consilii in re desperata, anceps hæsit Deus ; quia non est qui iræ ejus orando occurrat. Ita S. Hieronymus et Chaldæus. Quocirca divino usus consilio remedium non a terra, sed a cœlo ; non ab hominis, sed a suo brachio ac clementia petit.

Nota : Huc usque enumeravit Propheta scelera plurima et gravissima Judæorum (sub quibus et Gentium, utpote idololatrarum, graviora crimina intelligit), ostenditque ea fuisse incurabilia. Quocirca subdit Deum in rebus desperatis curationem hanc suscepisse, ac salutem eis per Christum attulisse. Hoc imitatus est Paulus in Epist. ad Roman. Nam, cap. i, Gentium, cap. ii, Judæorum, cap. iii, utrorumque scelera incurabilia exaggerat, indeque concludit, cap. iii, 23 et 24, utrisque opus fuisse redemptore Christo. Hoc est quod subdit Propheta :

ET SALVAVIT (remedium, opem et salutem attulit) SIBI BRACHIUM SUUM, — hoc est, Deo saluti

fuit brachium suum, et, ut Vatablus, *salutem ei præstitit brachium ejus, q. d.* Cum scelera Judæorum æque ac Gentium ad summum crevissent, essentque incurabilia, cum res mundi essent deploratæ, nec esset qui mederi aut opem ferre vellet aut posset ; tunc Deus totam hanc rem, tam suam quam mundi, brachio, id est potentia sua restituit, ipse suis viribus totam rem solus confecit. Ita Forerius, Vatablus et alii. Aliqui sic explicant, q. d. Christus sibi salutem attulit in cruce et morte, quando tertia die suo brachio et virtute ex ea se resuscitavit. Verum hoc non est litterale, nec genuinum. Septuaginta vertunt : *Ultus est brachio suo ; alii : Salvavit eum, scilicet populum, brachium ejus, scilicet Dei.*

Symbolice, hic disce in prælio æque spirituali ac corporali plurimum valere animositatem : « Dux, inquit Vegetius lib. II, ardorem animi vultu oculisque præferat. » Et Livius, lib. XXII : « Quo timoris minus sit, eo minus ferme esse periculi. » Et Sallustius in *Jugurtha* : « Semper in prælio his maximum periculum esse, qui maxime timent ; audaciam pro muro haberi. » Et Curtius : « Effugere mortem quisquis contempserit ; timidissimum quemque eam consequi. » Hinc Vegetius, lib. III, cap. XVIII : « Semper, ait, studere debes, ut prior instruas aciem. » Rursum : « Fortiores videntur, qui provocare non dubitant. Nam plus animi est inferenti periculum, quam propulsanti. »

Et JUSTITIA EJUS (id est sanctitas, bonitas et misericordia Dei) CONFIRMAVIT EUM, — scilicet Deum, hoc est, eum sustinuit et sustentavit ac corroboravit, ne ab incepto desisteret, sed fortiter susciperet et constanter urgeret tam arduum salutis nostræ et redemptionis opus ; ut scilicet pro nobis inimicis, impiis, ingratis, blasphemis, in carnem et mortem crucis daret Filium suum unigenitum, ejusque morte hostes nostros et tyrannos a nobis depelleret, puta dæmonem, peccatum, mortem, gehennam.

Secundo, « justitia » hic proprie capi potest, q. d. Quamvis homines omnino perversi sint, Dominus tamen liberabit eos, et in liberando utetur justitia, puta justo lytro et satisfactione, quam petet non ex ipsorum meritis, quæ nulla sunt, sed ex meritis Christi, quibus pro peccatis hominum ad ultimum teruncium satisfecit, itaque juste nos sibi reconciliavit, et a diaboli captivitate redemit.

Ad litteram loquitur de redemptione generis humani per Christum, sed alludendo ad redemptionem Judæorum e Babylone per Cyrum. Hujus enim causa non fuerunt ipsorum vires et merita, sed Dei robur ac gratia. Quare qui hæc plane ad litteram accipiunt de Judæis et Cyro, mystice tantum de Christianis et Christo, Rabbinis et Judæis, neque menti Prophetæ satisfaciunt. Melius æquidem et probabilius S. Hieronymus exponit hæc

Animo-
sus belli
sit dux.

de bello et armis Dei, quibus per Titum et Romanos debellavit et excidit Judæos ob scelera ante recensita. Verum cum ultio hæc Dei de more sit contra dæmonem et peccatum, ut ab iis homines liberet, sitque ipsa ejus in homines clementia : rursus, cum sequentia omnia lætitiâ, gratiam et fœdus sonent, prior sensus de redemptione hominum per Christum plane literalis et genuinus videtur.

Vers. 17.
Panoplia
Dei.

17. **INDUTUS EST LORICA.** — Nota prosopopœiam, qua Propheta Dei quasi militis a capite ad talos armati, arma et panopliam describit, qua eadem Apostolus armat fidelem quemque quasi Dei militem, pugnans contra dæmonem, mundum et carnem, *Ephes. vi, 13.*

Lorica
est iusti-
tia.

Itaque *primo*, thorax sive lorica Dei est « iustitia; » hæc enim totum Dei pectus et cor obarmavit et corroboravit, ut pro iustitia, justoque suo dominio contra tyrannos dimicaret, puta contra dæmones, qui hominem injuste captum detinebant; ut eos injusta sua possessione depelleret, hominemque in pristinam libertatem, et jus ac dominium suum revocaret. Iustitia hæc est misericordia, ait Haymo. Planius tamen iustitiam hic proprie capias : eam enim Deus Christo communicavit, ut totum ejus pectus obarmaret et corroboraret, ut quasi adamas dorsum suum daret percutientibus et flagellantibus : itaque penas peccatorum nostrorum in se suscipiens et sustinens, juste pro iis Deo satisfaceret tantum et amplius quantum illa merebantur.

Galea est
salus.

Secundo, galea Dei est « salus : » hæc caput et mentem Dei obarmavit, ut tota ejus intentio ferretur in hominum salutem; hæc est galea activa: passiva in Christo fuit ipsa divinitas, hæc enim Christi texit caput, ejusque salutem contra hostes tutata est, cum eum a morte gloriosum quasi mortis victorem suscitavit. Verum melius accipias de activa : hanc enim spectavit Deus et Christus, ab eaque Jesus, id est salvator, appellatus est. Ita S. Thomas, Hugo et Forerius.

Vestis
est ultio.

Tertio, vestis ejus fuit « ultio : » totus enim, totoque quasi corpore ferebatur in hostes, puta peccata, ut ea disperderet.

Pallium
est zelus,
isque tri-
plex.

Quarto, pallium ejus fuit « zelus : » hic enim cumulavit, obtexit et ornavit arma ejus jam dicta. Zelus hic fuit triplex, scilicet *primus*, honoris sui et gloriæ : dedecus enim fuisset Deo permittere creaturam suam sub potestate diaboli. *Secundus*, iræ in dæmonem et peccatum, hostes suos et nostros. *Tertius* amoris erga homines. Hic triplex zelus ingens et abundans Deum undique cinxit et decoravit instar pallii, quod corpus et vestes alias laxè ambit et circumdat. Hunc zelum cæteraque arma Deus communicavit Christo belli sui duci. Tota enim vita Christi zelum et vindictam spiravit : nam ex zelo gloriæ Dei, amoris nostri, et odii in hostes, eos imperio deturbavit, peccatum abolevit, mortem occidit, carnem perdomuit, ut ubique et in omnibus re-

gnaret ipse, ejusque fides, veritas, charitas, pax, iustitia, Dei laus, gratiarum actio, et gaudium in Spiritu Sancto. Ita Forerius, Adamus et alii.

GALEA SALUTIS IN CAPITE EJUS. — Solebant veteres in galeis ingentes gestare cristas, præsertim e plumis aquilarum, gallorum aliarumque victricium avium, tum ut hostes terrefacerent, tum ut animos hac specie sibi invicem adderent, tum ut victoriam, bellique finem ac fructum quem spe et animo conceperant, in galea et cristis præferrent, ac manu strenue exequerentur. Quocirca galea Dei et Christi fuit salus; hanc enim præ se tulit et attulit per hocce suum bellum mundo. Porro galeæ hujus insigne et quasi crista fuit crux; per hanc enim salutem dedit. Unde et Constantinus pugnaturus contra Maxentium, in galea gestavit crucis signum. Nam, ut canit Prudentius, lib. I *Contra Symmachum* :

Crista
Christi
cruis.

Ardebat summis crux addita cristis.

Hæc et plura de galea Sanchez.

INDUTUS EST VESTIMENTIS ULTIONIS. — S. Hieronymus, uti dixi, Cyrillus, Procopius et Haymo hæc referunt ad ultionem quam Deus in Judæos impios Christique occisores exercuit per Romanos. Verum ob causas quas assignavi vers. 16, melius et verius hæc accipiemus de ultione quam Deus per Christum peregit contra dæmonem et peccatum.

Figurate ergo hic Christus Dominus, veniens ad redimendos homines, inducitur quasi dux cataphractus, qui furore divino actus non tantum in dæmones, sed etiam in homines peccatores eis subditos irruit, atque obvios quosque deturbat, proterit, trucidat, interfectorumque sanguine sitim extinguit.

Ubi nota : Solent Prophetae cum de hac Christi pugna et redemptione loquuntur, duplici nomine et fere copulato eam significare, hoc est ultione et salute, strage et redemptione, indignatione et pace, sanguine et vita, victoria et incolumitate. Alludit enim ad redemptionem Judæorum, quæ cum strage Chaldæorum peracta est, uti omnis victoria cum strage hostium peragi solet. Rursus in hac strage et salute iidem sunt hostes et amici, debellati et liberati, neci et redempti; sed moribus, ingenio, affectu dissimiles : Christus enim infideles impiosque subegit et abolevit, mactando peccata et servando homines; nimirum ex impiis pios, ex infidelibus fideles, ex blasphemis Dei cultores, ex inimicis amicos faciendo : quæ illustris et divina victoria æque ac strages fuit. Vide *Can. XLVI.* Unde sequitur :

OPERTUS EST QUASI PALLIO ZELI, — id est opertus est zelo quasi pallio. Unde Vatablus vertit : *Indignatione amictus est vice pallii.* Sic cap. VI, 1, 3, « Pallium laudis » vocatur ipsa laus fideles cingens et ornans quasi pallium : « Zelus ergo æque

ac charitas, est pallium Dei et divinæ Majestatis, » uti scite quidam sanctorum dixit.

Vers. 18. 18. INSULAS VICEM REDDET. — *Insulas* vocat gentes remotas in insulis et ultra insulas habitantes, uti alibi dixi : hisce vicem, id est talionem ultionis, reddidit, dum ipsarum impietatem et idololatriam destruxit, easque christianas et piaseffecit.

Aliter S. Hieronymus; ipse enim perstitit in sua expositione cladis Judæorum per Titum : unde per « insulas, » accipit Jerusalem, quæ Romanorum exercitu ingebatur et tundebatur, sicut insula mari et fluctibus. Verum ex dictis liquet priorem sensum esse litteralem et genuinum.

Vers. 19. 19. ET TIMEBUNT QUI AB OCCIDENTE, NOMEN DOMINI (q. d. Omnes gentes tam quæ ad Orientem, quam quæ ad Occidentem habitant, subactæ a Christo et Apostolis, Dei Christique fidem et gloriam timebunt, id est colent et verebuntur, id quæ fiet tunc), CUM VENERIT QUASI FLUVIUS VIOLENTUS, QUEM SPIRITUS DOMINI COGIT, — q. d. Cum ad gentes debellandas venerit validus Domini exercitus, qui tanto impetu veniet, ut videatur esse quasi fluvius violentus, qui simul a vento rapitur et propellitur; hujus enim in præceptis ruen-tis cursum nemo sistere aut impedire potest, quin exundans omnia obruat et pessundet. Unde Septuaginta vertunt : *Quasi fluvius violentus in ira Domini, veniet cum furore*. Pro *violentus* hebraice est צָר *tsar*, id est angustus, ut vertit Aquila, et consequenter *violentus*. Fluvius enim si in angustias redigatur et exuberet, fit violentus, sternit agros, sala læta boumque labores. Significatur hoc impetu vis, copia et efficacia Evangelii, ac prædicationis Christi et Apostolorum, cui nulla sapientia, eloquentia, prudentia resistere potuit, ut videre fuit in prædicatione S. Pauli. Unde Theodotion vertit : *Quasi fluvius angustians vel oppugnans*. Hoc adimpletum est in Pentecoste, inquit S. Hieronymus, et deinceps, cum factus est de cœlo sonus quasi adveniens spiritus vehementis, quo impulsus et acti Apostoli in spiritu vehementi contriverunt naves Tharsis, id est omnes mundi machinas, totumque orbem celerrime pervaserunt, et Christo substraverunt. Qui ergo vult efficax et Apostolicus esse Evangelii præco, et efficaciter per illud peccatores convertere, necesse est ut instar Apostolorum vadat et concionetur in spiritu vehementi. Frigidæ enim conciones, quales multas hodie videmus, proh dolor ! corda frigida non feriunt, non accendant.

QUEM SPIRITUS DOMINI COGIT. — « Spiritus Domini » est ventus ingens et validus : hic enim colligit aquas, cogitque ut in præceptis ruant. Simili modo et impetu exercitum Apostolorum Domini coegit et propulit zelus et spiritus Domini. Pro *cogit* hebraice est נֹסֵסָה *nosesa*, quod Leo Hebræus vertit, *impellit*, a radice נָסַס *nasas*, id est fugit, et in piel ac poel *noses*, id est fugere compulit, propulit et impulit. Vatablus vero *nosesa* vertit, *vexil-*

lum excitabit, נֹסֵסָה enim signum et vexillum significat, q. d. Hinc exercitui Dei præest spiritus Dei quasi vexillifer : hic illum ducit, cogitque ac facit ut potens sit et efficax, omniaque prosternat. Unde tertio, Aquila *nosesa* vertit : *Spiritus Domini signaculum ejus*; Theodotion : *Quasi fluvius oppugnans spiritus Domini signatus est*, « in Christo, inquit S. Hieronymus. Hic est enim de quo, Joan. vi, 27, dicitur : « Hunc enim Pater signavit Deus; » et *Isaiæ* cap. xi, 2 : « Requiescet super eum spiritus Domini : spiritus sapientiæ, et intellectus, spiritus consilii, et fortitudinis, spiritus scientiæ, et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini. Unde et nos dicimus : Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine; et in *Ezechiele*, cap. ix, vers. 4, virorum gementium frontes thau litteræ Hebraicæ quæ apud eos ultima est, impressione signantur. »

20. ET VENERIT SION REDEMP TOR (« Sion, » id est Sioni, puta Ecclesiæ. Unde explicans subdit) : ET (hoc est, id est) EIS QUI REDEUNT AB INIQUITATE IN JACOB. — Ita S. Hieronymus, Cyrillus et Procopius. Ecclesia enim vocatur « Sion, Jacob, Israel, » etc., quia in Sione apud Jacobitas sive Israelitas cœpit, illique primi fuerunt lapides, id est fideles et Apostoli, Ecclesiæ. Ita explicat S. Paulus, *Rom. xi, 26*. Quare commentarius S. Thomæ ascriptus, et Hugo, qui per redemptorem litteraliter accipiunt Cyrum et Nehemiam, qui fuit redux Judæorum e Babylone in Judæam, ut solum allegorice hic significetur Christus, valde extenuant, imo detorquent hoc Prophætæ oraculum, æque ac argumentationem Apostoli. Dico ergo ad litteram redemptorem esse Christum, non Cyrum; licet alludat ad Cyrum : Christus enim, non Cyrus, novum fœdus quod sequitur sanxit. Unde capite sequenti jubilans Propheta exultat, dicitque : « Surge, illuminare, Jerusalem, » etc.

Septuaginta et ex iis S. Paulus, *Rom. xi, 25*, paulo aliter sic vertunt : *Veniet ex Sion* (sic enim habent S. Hieronymus et Complutenses, licet Cyrillus, Procopius et Sixtina habeant : *Propter Sion qui eripiat, et avertat impietatem a Jacob*; quia nimirum Hebræum *lamed* non tantum est articulus dativi, sed etiam subinde capitur pro מִן *min*, id est *ex, de*; unde לְצִיּוֹן *letsion* vertunt : *Ex Sion*. Rursum, idem est dari Christum redemptorem Sioni; id est iis qui redeunt ab iniquitate, quod venire eum ut eripiat et avertat impietatem a Jacob : in hoc enim sita fuit Christi redemptio, sicut antitypa Cyri redemptio in eo sita fuit, quod Cyrus averteret captivitatem Babylonicam a Jacob, ipsique ex ea redirent in patriam. Ideo enim Deus et Christus in galea et vertice capitis salutem, non temporalem, sed spiritualem a peccato præfert. Unde clarius cum Forerio ex Hebræo verti potest : *Et venerit Sioni redemptor, et Jacobitis captivis peccati*. Hebræum enim שָׁבִי *scabi*, a radice שָׁבָה *scaba*, id est captivus fuit, significat captivos : sin autem deducas a שָׁבַב *scub*, id est reversus est,

significat revertentes, ut vertit Noster. Quocirca recte ex hoc loco docet S. Paulus Judæos in fine mundi convertendos esse et salvandos, cum intraverit plenitudo gentium in Ecclesiam.

Porro quod addit Apostolus : « Cum abstulero peccata eorum, » non est hoc loco in Isaia, sed ab Apostolo additum est explicationis gratia ; explicat enim et inculcat illud quod præcessit : « Qui avertat impietatem a Jacob, » ut doceat in eo sitam esse totam Christi salutem et redemptionem. Ita in illum Pauli locum Origenes, Anselmus, Toletus, Cajetanus, licet Sanchez probabilibus censeat hæc verba petita esse ex *Isaia* IV, 4, ubi dicitur : « Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, » etc. Aut potius ex *Jerem.* cap. XXXI, 34, ubi loquens de eodem hoc fœdere ait Deus : « Quia propitiabor iniquitati eorum, et peccati eorum non memorabor amplius. » Solet enim Paulus diversa Scripturæ loca connectere, eorumque sensum, non verba citare.

DICIT DOMINUS, — hebraice יְהוָה אֱלֹהֵינוּ *neum iekova*, *q. d.* Hoc est effatum, decretum et oraculum Domini. Hoc enim gravi pronuntiato, quasi sigillo, solent Prophetæ insignia Dei promissa, quale hoc est de Christo redemptore, obsignare. Unde Apostolus vertit : « Fidelis sermo et omni acceptione dignus. » Vid e dicta I *Timoth.* I, 15.

Vers. 21. 21. HOC FŒDUS MEUM, — scilicet quod præcessit de mittendo redemptore, qui redimat Jacob ab iniquitate : fœdus enim hoc, sive testamentum novum, non est aliud quam liberalis Dei sanctio, et promissio de venia et gratia facta primario Judæis (his enim promissus erat Messias), deinde consequenter cæteris etiam Gentibus. *Secundo*, et congruentius, S. Hieronymus, Haymo, Forerius censent fœdus hoc esse id quod sequitur : « Spiritus meus, » etc., *q. d.* Novum hoc fœdus in eo situm erit quod Deus dabit Jacobæis, qui ab iniquitate redeunt, id est Ecclesiæ, Spiritum suum Sanctum, eumque nunquam ab ea auferet.

SPRITUS MEUS, QUI EST IN TE. — S. Hieronymus putat hoc a Deo dici Isaia, *q. d.* Spiritus meus propheticus, qui in te est, o Isaia, nunquam deficiet, nec verba, id est oracula mea, recedent de ore tuo, et seminis tui, id est posterorum tuorum, scilicet Prophetarum et Apostolorum, usque in æternum.

Secundo, Procopius et Cyrillus censent hæc esse verba Patris ad Filium, Christum Dominum : super hunc enim fixe et jugiter requiescit Spiritus Domini.

Tertio et genuine, passim alii censent hæc esse verba Dei ad Ecclesiam : de hac enim sermo præcessit, et cum hac Deus novum fœdus hic init, dicens : « Fœdus cum eis, » etc., scilicet Jacobæis, qui redeunt ab iniquitate. Hi enim sunt Ecclesia, hoc est prima pars Ecclesiæ Christi. Porro mutat hic numerum, dicens, « in te, » pro « cum eis, » vel « vobiscum : » quia loquitur Jacobo, id est toti populo, de quo nunc singulariter et collective,

nunc pluraliter et distributive loqui solemus : « In te » ergo, o Jacob, o popule mi Christiane qui es Ecclesia mea, spiritus meus requiescet. Hebræum enim יְהוָה *lecha*, id est *in te*, est masculinum : unde proprie populum refert, qui Sionem, id est Ecclesiam, constituit.

Porro spiritus hic est Spiritus Sanctus, qui per fidem et charitatem diffusus est in tota Ecclesia, puta in cordibus fidelium. « Spiritus » ergo hic *primo*, est fidei et veritatis, qui assistit Sioni, id est Ecclesiæ ejusque capiti Romano Pontifici, ne in fidei definitionibus erret. Hunc enim Christus, ascendens in cælum, Apostolis et Ecclesiæ usque in finem promisit : alioquin enim illa in fide aliquando errare posset, quod absit : tunc enim esset Ecclesia, non Dei, sed diaboli. *Secundo*, spiritus hic est charitatis et sanctitatis.

Sensus ergo est, *q. d.* Vetus fœdus et testamentum Mosaicum consistit in donatione legis, *Exod.* XX. At jam in novo Christi fœdere dabo Spiritum Sanctum, puta spiritum veritatis et charitatis, tibi, o Jacob, id est o Ecclesia, ut verba, id est præcepta mea, non recedant de ore ac corde tuo, ac seminis, id est posterorum tuorum, in æternum ; sed semper ea et ore recites ac doceas, atque corde conserves, et opere ac vita adimpleas per gratiam et opem ejusdem Spiritus. Novum ergo hoc fœdus et testamentum consistit in donatione spiritus, quo libere et hilariter legem et voluntatem Dei implemus. Hunc esse sensum patet ex *Jeremia*, per quem Spiritus Sanctus hoc fœdus ita explicat, cap. XXXI, vers. 33 : « Hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel : Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam, » utique per spiritum amoris et gratiæ, quem cordi eorum infundam ; cum legem Mosaicam scripserim in tabulis lapideis, non in corde Judæorum. Unde huc alludens Apostolus, II *Cor.* III, 6, docet novum Testamentum esse spiritus, vetus fuisse litteræ : qua de re docte scribit S. Augustinus, lib. *De Spiritu et littera*.

Ubi nota hunc spiritum hic Ecclesiæ, id est toti cœtui fidelium, promitti, non autem singulis in ea personis : sunt enim in Ecclesia etiam fideles impii et peccatores quasi membra arida.

Secundo, tamen spiritus hic promittitur singulis veris et vivis Ecclesiæ membris, hoc est justis : hi enim omnes vitali hoc spiritu animantur et vivunt. Unde quod ait, « in te, » potest de quolibet justo accipi, ut accipit Adamus. Nullum enim justum Deus gratia sua deserit, nisi prius ab eo deseratur, uti docet Concilium Tridentinum, *sess.* VI, cap. XI. Ergo spiritus hic gratiæ ex parte Dei est æternus, et cum justo manet in sempiternum, nisi ipse eum sponte excutiat. Pari modo spiritus veritatis, qui non singulis Ecclesiæ membris, id est justis, sed toti Ecclesiæ, ejusque capiti Romano Pontifici, ad definiendas res in fide controversas promittitur, ab ea et ab eo non recedet in æternum.

Novum
testa-
mentum
in quo
situm?

Aliter explicant Hebræi, *q. d.* Spiritus meus propheticus, id est, ut sequitur, verba, oracula et doctrina mea non recedent, id est non recedant, ab ore et corde tuo, *q. d.* Cura, o Jacob, ut semper geras in mente et memoria ea quæ jam dixi de tua e Babylone redemptione et redemptore. Censent enim *recedent*, non esse prædicentis, sed

imperantis. Verum hic sensus torquet vocem « spiritus, » et enervat oraculum de novo Testamento: quocirca ut frigidus et Judaicus non videtur admittendus; augusta enim Prophetæ verba augustius quid spectant, scilicet novi Testamenti in spiritu, non in lege, consistentis institutionem, uti patet ex dictis.

CAPUT SEXAGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dixerat Propheta in fine cap. præcedentis, quod Deus per Christum redimeret Jacobæos, ac Sion sive Jerusalem, id est Ecclesiam credentium ex Judæis, et consequenter ex Gentibus, quoque cum ea novum et æternum fœdus sanciret, ita ut spiritum suum illi in perpetuum consignaret. Nunc ergo exsultans et jubilans ei congratulatur, ac graphæce miram ejus felicitatem et gloriam depingit. Nam primo, ejus proles et propagationem per omnes gentes fuse enarrat. Deinde, vers. 10, prædicat reges, principes et populos ei ministraturos, etiam qui olim eam impugnaverant, suasque opes in illam illaturos: perituras vero gentes et regna, quæ illi servire noluerint. Unde tertio, vers. 15: Ponam te, inquit, in superbiam sæculorum, gaudium in generationem et generationem: et suges lac gentium, et mamilla regum lactaberis. Pro ære afferam aurum, et pro ferro argentum, et pro lignis æs. Denique, vers. 18, assurgens ad Ecclesiam triumphantem: Non audietur, ait, ultra iniquitas in terra tua, occupabit salus muros tuos, et portas tuas laudatio; non erit ibi amplius sol, sed erit ibi Dominus in lucem sempiternam. Populus autem tuus omnes justi, minimus erit in mille, etc (1).

1. Surge, illuminare, Jerusalem: quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. 2. Quia ecce tenebræ operient terram, et caligo populos: super te autem orietur Dominus, et gloria ejus in te videbitur. 3. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui. 4. Leva in circuitu oculos tuos, et vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: filii tui de longe venient, et filiæ tuæ de latere surgent. 5. Tunc videbis, et afflues, et mirabitur et dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. 6. Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian et Ephraim: omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes. 7. Omne pecus Cedar congregabitur tibi, arietes Nabajoth ministrabunt tibi: offerentur super placabili altari meo, et domum majestatis meæ glorificabo. 8. Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas? 9. Me enim insulæ expectant, et naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe; argentum eorum, et aurum eorum cum eis, nomini Domini Dei tui, et sancto Israel, quia glorificavit te. 10. Et ædificabunt filii peregrinorum muros tuos, et reges eorum ministrabunt tibi: in indignatione enim mea percussi te: et in reconciliatione mea misertus sum tui. 11. Et aperientur portæ tuæ jugiter: die ac nocte non claudentur, ut afferatur ad te fortitudo gentium, et reges earum adducantur. 12. Gens enim

(1) Postquam Isaias œconomia divina rationes circa Synagogam exposuit, cap. LV, LVI, LVII, LVIII, LIX, jam declarat studium divinum pro Ecclesia, et de ea simulque de Christo, apertiora prædicat, quam ut liberationi a captivitate Babylonica ullo modo convenire possint. Hujus igitur Ecclesiæ Christi describitur formatio, cap. LX, institutio a Christo, LXI, LXII, et amplificatio, LXIII. Primo igitur, ad hanc formandam Ecclesiam excitantur Judæi, utpote primo, Evangelium primo audituri, 1; secundo, Christum ipsam visuri, 2; tertio, cæteros edocaturi, 3.

Secundo, confluent vocatæ gentes, primo, ex omni parte orbis universi, 4, 5; secundo, ex continenti, 6, 7; tertio, ex insulis, 8, 9.

Tertio, conferunt operam, primo, extranei et domestici, 10, 11; secundo, hostes et amici, 12-14.

Quarto, excluduntur loco et removentur, primo, despectus et odium a gloria et patrocínio principum, 15, 16; secundo, conditio tenuis et adversa ab abundantia et quiete, 17, 18; tertio, alternans fortuna a stabili felicitate, 19, 20; quarto, exsilium et interitus a possessione hæreditatis et multitudine posteritatis, 21, 22.

et regnum, quod non servierit tibi, peribit : et gentes solitudine vastabuntur. 13. Gloria Libani ad te veniet, abies et buxus, et pinus simul, ad ornandum locum sanctificationis meæ ; et locum pedum meorum glorificabo. 14. Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, et adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, et vocabunt te civitatem Domini, Sion sancti Israel. 15. Pro eo quod fuisti derelicta, et odio habita, et non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam sæculorum, gaudium in generationem et generationem : et 16. suges lac gentium, et mamilla regum lactaberis : et scies quia ego Dominus salvans te, et redemptor tuus fortis Jacob. 17. Pro ære afferam aurum, et pro ferro afferam argentum ; et pro lignis æs, et pro lapidibus ferrum : et ponam visitationem tuam pacem, et præpositos tuos justitiam. 18. Non audietur ultra iniquitas in terra tua, vastitas et contritio in terminis tuis, et occupabit salus muros tuos, et portas tuas laudatio. 19. Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te : sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, et Deus tuus in gloriam tuam. 20. Non occidet ultra sol tuus, et luna tua non minuetur : quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam, et complebuntur dies luctus tui. 21. Populus autem tuus omnes justi, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. 22. Minimus erit in mille, et parvulus in gentem fortissimam : ego Dominus in tempore ejus subito faciam istud.

Vers. 1. 1. SURGE, ILLUMINARE, JERUSALEM. — Septuaginta : *Illuminare, illuminare, Jerusalem* ; Vatablus : *Surge, lucida esto* ; alii : *Surge, splendida esto*. Vox *Jerusalem* non est in Hebræo, sed adidta videtur ex Septuaginta et ex cantu Ecclesiastico in festo Epiphaniæ, idque recte et fideliter : intelligitur enim ipsa, ut patet ex fine cap. præced. ; ad eandem enim hic fit sermo, eidemque congratulatur, cui dixit cap. præced., vers. 20 : « Et venerit Sion redemptor. »

Jam Rabbini, quos sequitur Comment. S. Thomæ et Hugo, hæc ad litteram accipiunt de terrena Jerusalem, id est Judæis e Babylone in Jerusalem reductis : tunc enim urbs reffloruit, et quasi ad pristinam gloriam rediit. Allegorice vero sub hoc quasi typo et hieroglyphico censent representari gloriam Ecclesiæ christianæ.

Secundo, Chiliastæ sive Millenarii hæc retulerunt ad suos mille annos, quibus Sancti post judicium in terra cum Christo regnaturi sint in omnibus carnis deliciis, juxta *Apoc. xx, 6*, tumque omnia quæ hic dicuntur, ad litteram in Jerusalem eventura.

Verum utramque sententiam merito ut Judæicam et erroneam refutat et damnat S. Hieronymus : « Judæi, inquit, et nostri semijudæi, qui auream atque gemmatam de cælo exspectant Jerusalem, hæc in mille annorum regno futura contendunt, quando omnes gentes servituræ sunt Israel. » Et inferius : « Hæc illi dicunt qui terrenas desiderant voluptates, et uxorum quærunt pulchritudinem, ac numerum liberorum ; quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum : quorum qui sequitur errorem, sub nomine christiano Judæorum se similem confitetur. » Et inferius : « Nos autem juxta priorem sensum ad Ecclesiam dici universa credamus, quæ primum de

Judaico populo congregata est, et lumen quod super eam ortum fuerat, per Apostolos transmisit ad gentes, cui dicitur : *Surge, illuminare*, ut quæ cecidit in incredulis, surgat in fidelibus ; quæ cecidit in synagogis, surgat in Ecclesiis ; et postquam surrexerit, illuminetur, ut nequaquam habeat erroris tenebras. » Idem docent S. Cyrillus, Procopius, Theodoretus, Tertullianus, Augustinus, Ambrosius, Clemens, et alii quos citat Leo Castrius, Forerius, Adamus, Vatablus, et passim alii : « Alloquitur, inquit Vatablus, primitivam Ecclesiam, et hortatur illam ad fidem in Christum : Da, inquit, operam ut consequaris fidem. » Quæ enim sequuntur toto capite tam augusta sunt, ut non Hierosolymæ et Judæis, sed soli Ecclesiæ Christianæ convenient.

Sensus ergo est, *q. d.* Age, o Ecclesia, o credentium Christo popule, qui hactenus sedisti in tenebris infidelitatis et ignorantiae Dei ; qui cubasti et dormivisti in strato peccatorum omnium, qui jacuisti in carcere et captivitate diaboli et inferni, nunc agendum surge de hac tua sede, strato et carcere, ac solem justitiæ orientem excipe, evigila e somno peccatorum, caput attolle, libertatem, lucem et lætitiã tibi a Christo oblatam obviis manibus amplectere. Alludit ad id quod dixit cap. ix, vers. 2 : « Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam : habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. » Huc alludit S. Paulus, *Rom. xii, 11*, cum ait : « Fratres, hora est jam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis. » Et *Ephes. v, 14* : « Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus. » *Illuminare* ergo, hoc est, lucem fidei et gratiæ

recipe quasi speculum, ut transformeris in eandem imaginem, fiasque quasi sol orbem illuminans. Hoc est enim quod ait Apostolus, II *Corinth.* cap. iii, vers. ult. : « Nos vero omnes, revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu. » Vide ibi dicta. Porro *illuminare*, tam est invitantis ac hortantis Judæos, ut lucem Evangelii apud se orientem amplectantur, quam congratulantis, *q. d.* Age, frui luce qua irradiaris tu sola in toto orbe; congratulare tibi, et Deo gratias age. Posset quoque illuminatio hæc pro resurrectione, sive resurrectione ad vitam accipi, *q. d.* O Jerusalem, quæ hactenus in alta morte errorum et peccatorum jacuisti, « surge et illuminare, » id est, ad vitam fidei et gratiæ postliminio redi. Alludit enim ad illud *Ephes.* v : « Exsurge a mortuis, » etc., uti jam dixi. Lumen enim sæpe vitam significat, eo quod viventibus gratissimum sit videre et frui lumine solis. Unde illud Euripidis in *Iphigenia in Aulide* : « Lucem tueri est hominibus dulcissimum. » Ex adverso desperans cupit « invisam abrumpere lucem, et tædet cæli convexa tueri. » Sic ait Sapientia, *Ecclesi.* xxiv, 45 : « Penetrabo omnes inferiores partes terræ, et inspiciam omnes dormientes, et illuminabo (id est ad vitam revocabo) omnes sperantes in Domino. » Et Apostolus, II *Timoth.* i, 10, de Christo ait : « Destruxit quidem mortem, illuminavit autem (id est in lucem produxit) vitam et incorruptionem per Evangelium. » Ita *Ægyptii* vitam lucernæ symbolo representabant : quod nihil aliud existimarent esse vitam, quam ignem humore velut olei liquore nutritum. Porro per lucem significabant omne bonum. Unde et Varro, lib. II *De Lingua latina*, mane diei dici putat, quod veteres manum vocabant bonum. Græci quoque, cum lumen inferbatur, solebant dicere, *φῶς ἀγάθον*, uti et nos illata lucerna, fausta invicem precamur. Verum prior sensus uti planior, ita et germanior est. Unde sequitur :

QUIA VENIT LUMEN TUUM, ET GLORIA DOMINI SUPER TE ORTA EST. — Per *lumen* et *gloriam* accipit Christi præsentiam, doctrinam, gratiam et universam gloriam Evangelii, ut colligitur *Matth.* cap. ix, vers. 1. Unde non male Sanchez per *gloriam* accipit Dei misericordiam, et peccatorum condonationem. Sic enim accipitur « gloria, » *Rom.* iii, 23 : « Omnes enim peccaverunt, et egent gloria, » id est gratia et indulgentia, « Dei; » et *Numer.* xiv, cum Moses peteret a Deo dimitti populo peccatum murmurationis, respondit Deus, vers. 20 : « Dimisi juxta verbum tuum : vivo ego, et implebitur gloria Domini universa terra. » Sed hic sensus partialis est, non totalis, nec adæquatus. Alludit ad gloriam, quæ per columnam ignis per noctem, et nubis per diem incubabat veteri tabernaculo, et Sancto sanctorum in templo, hoc enim erat typus Ecclesiæ. Unde S. Hieronymus : « Venit, inquit, lumen tuum; quod omnes Prophete polli-

cebantur, quod jugiter expectabas; et gloria Domini, quæ quondam fuit super tabernaculum et templum ejus; orta est super te, de qua dictum est : Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. » Rursum alludit ad stellam quæ tres Magos duxit ad Christum quasi primitias gentium : unde per lumen hoc, splendorem et gloriam, intelligunt hanc stellam Magorum ducem, Prosper, III part. *Promiss.* cap. vi; Chrysostomus, hom. 1 *ex Variis in Matthæum*; Julianus Archiepiscopus Toletanus, lib. I *Contra Judæos*, post medium, et alii.

2. QUIA ECCE TENEBRÆ OPERIENT TERRAM, etc., Vers. 2. SUPER TE AUTEM ORIETUR DOMINUS. — Per *tenebras* intelligit paganismum, idololatriam, aliosque errores æque ac vitia et scelera, quibus Ethnici et quicumque extra Ecclesiam sunt, obtenebrati sunt. Ita Patres citati vers. 1. Has enim tenebras ex Judæis primum, deinde ex Gentibus, discussit Christus quasi sol oriens ex allo. Alludit ad tenebras *Ægyptiacas* tempore Mosis et Pharaonis, quæ fuerunt maximæ et densissimæ, cum lux occuparet solas domos et loca Hebræorum, *Exodi* cap. x, 13. Sic S. Joannes, cap. i, 9, et alii Christum vocant lucem. Sic Orpheus Verbum, puta Filium Dei, vocavit *Φωσις*, quasi illustratorem angelorum et hominum, et per eum Deum omnia creasse, et omnia complere lumine intelligibili, asseveravit, teste Proclo, lib. IV *in Timæum* Platonis. Quomodo Deus prima, increata et fontalis sit lux, docet S. Dionysius lib. *De Divinis Nominibus*, part. I, cap. iv.

3. ET AMBULABUNT GENTES IN LUMINE TUO. — Vatablus vertit : *Venient gentes ad lucem tuam*; ad Ecclesiam enim in Judæa et Jerusalem ortam, totque virtutibus et miraculis clarescentem, quasi ad pharum illustri face coruscantem, gentes in mari errorum, vitiorum et ærumnarum jactatæ et naufragæ contenderunt, ut ejus lumen, id est fidem et gratiam sequentes, pertingerent ad portum salutis. Utrumque ergo prædicat Propheta, scilicet primo, quod gentes venient ad lucem primitivæ Ecclesiæ; secundo, quod, postquam venerint, continuo ambulabunt in lumine ejus, donec ad salutem perveniant. Hac de causa S. Paulus monet fideles Philippenses, cap. ii, 15 : « Ut sitis, ait, sine querela, et simplices filii Dei, sine reprehensione, in medio nationis pravæ atque perversæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vite continentes ad gloriam meam in die Christi.

ET REGES IN SPLENDORE ORTUS TUI. — Est hypallage, *q. d.* Ad ortum splendoris tui, seu ad splendorem qui tibi oriatur. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Vatablus et alii. Splendor ergo ortus tui idem est quod lumen tuum. Secundo, apposite Sanchez : Ortus, inquit, est sol oriens. Sic enim subinde ortus et occasus sumitur pro sole oriente et occidente. Quo significatur in Ecclesia sola ortum esse solem veritatis, gratiæ et justitiæ; reliquas autem gentes, quæ extra eam

sunt; noctem habere perpetuam, neque ex ea emersuras, nisi ad solem accedant, qui una tantum in Ecclesia splendet et radiat.

Vers. 4. 4. LEVA (quasi ex specula: consistit enim in monte Sion, qui est specula, et hebraice speculam significat) IN CIRCUITU OCULOS TUOS, ET VIDE, — circumquaque ex quatuor orbis plagis gentes venientes ad te circumspecta. Loquitur de tempore quo Apostoli per orbem dispersi, earumque successores plurimas gentes ad Ecclesiam converterunt.

FILII TUI DE LONGE VENIENT, ET FILIÆ TUÆ DE LATERE (hebraice, ad latus) SURGENT. — Longe significat distantiam locorum, et orbis longitudinem, latus, latitudinem. Sic vulgo dicimus, omne latus mundi, quasi dicat. Longe lateque agminatim venient gentes tam feminae quam viri, innumera multitudine, ad te, o Ecclesia, et tibi tuæque fidei se subdent. Ita Cyrillus. Tñ enim de longe venient æque ad filias ac filios, perinde ac de latere surgent æque ad filios ac filias pertinet: tantum enim ad rhythmum et elegantiam varietatis causa filios de longe, filias de latere venturas prædicit; quia filia prope matres quasi ad latus educari solent; cum filii sæpe alibi, ut in aulis, scholis, vel bellis educantur. Unde Sanchez: « De latere, » inquit, id est de sinu matris Ecclesiae sugent filia ejus ubera, itaque surgent et crescent: solent enim matres magis amare, et indulgentius ac diutius lactare filias quam filios; sive quia sexu sibi similes, sive quia filia ob sexum infirmiores sunt et debiliores. Sed sub filiabus hic filios quoque intelligit Propheta, ut dixi. Utrique enim in gentilismo ferino, imo diabolico lacte aliti, jam conversi ad ubera Ecclesiae inhiabunt.

SURGENT. — Ita Romana, licet Complutenses, Forerius, Adamus et alii alii velint legendum sugent. Unde et S. Hieronymus in *Comment.*: « Sugent, ait, lac Apostolorum. » Sed eodem redit sensus: sugent enim instar parvulorum ut in virum perfectum in Christo crescant, et surgant in altum, fiantque proceri. Hebraice est תַּמְנָנָה *teamena*, quod uno verbo Latino reddi nequit, sed pluribus; ita reddit Forerius: *Fideliter tanquam ad latera nutricum educabuntur, ut confrmentur viribus et crescant.* Radix enim תַּמַּן *aman* significat, primo, esse fidelem; secundo, nutrire et educare; tertio, confirmare et corroborare. Posset rursus punctis aliis active in futuro piel legi תַּמְנָנָה *teammena*, id est erunt nutrices tuæ, fideliter nutrient et corroborabunt te: quod accipi potest de reginis aliisque piis mulieribus, quæ alias in pietate educarunt, quales fuerunt S. Maria Magdalena, Martha, Basilissa, Cæcilia, Catharina, Clara, et similes.

Septuaginta vertunt: *Filia tuæ super humeros portabuntur*, ut scilicet ad te veniant, tibi que deferantur quasi munus optatum. Solent enim filia, quia delicatiores, in ulnis aut humeris portari.

Mystice S. Hieronymus: *Filiae, ait, id est imbecilliores christiani, Apostolorum quasi humeris fulciantur, ut deferantur in sinus Abrahamæ, Isaaci et Jacob.*

5. TUNC VIDEBIS (cum voluptate pasces oculos et mentem, intiendo tot filios et filias), ET AFFLUES, — copia æque ac gaudio tam numerosæ sobolis undique affluentis instar aquarum et rivulorum, quæ undequaque ad flumen affluunt. Unde Forerius: « Læta, inquit, aspicias, et tanquam fluvius, qui cum ripas transgreditur late diffunditur, amplificaberis. »

Pro *afflues* Vatablus vertit, *splendebis*, id est vultu splendido et hilari eris. Nam tristes et mæsti videntur esse vultu tetrico et atro; unde ab Hebræis obscuri vocantur. Hebræum enim נָהָר *nahar*, tam de lumine, ut patet *Psal.* XXXIII, 6, quam de flumine dicitur, significatque prolabi seu procurrere copiose et affluenter cum celeritate ac lubentia seu pronitate: sicut enim aqua ex fonte, sic lumen a sole, aliove corpore luminoso quasi scaturit ac profluit.

QUANDO CONVERSA FUERIT AD TE MULTITUDO MARIS. — Puta multæ insulares et transmarinæ gentes, ut Græci, Afri, Hispani, Itali, Galli, etc. Quod enim Judæa mari quasi cingitur, et dividitur ab aliis gentibus, hinc omnes gentes ab eis vocabantur transmarinæ, q. d. Sicut mare exæstians ruptis aggeribus terram inundat, et agros quaquaversum occupat; ita turmatim ad te venient multæ transmarinæ gentes, et magno impetu quasi irruent, tuncque gaudio afflues. Ita Forerius. Huc accedit et Sanchez, qui subaudiens more Hebræo voculam *sicut*, sic explicat: Quoniam gentes ad te venient tam multæ, sicut est multitudo maris, hoc est, ut totum mare ad te e suis finibus, relicto alveo ac littore, confluere videatur. Sic *Ezechiel.* XXVI, 3, dicitur: « Ecce ego super te, Tyre, et ascendere faciam ad te gentes multas, sicut ascendit mare fluctuans; » et *Jerem.* XLVI, 8, *Egyptus* quasi flumen ascendens dicit: « Ascendens operiam terram. »

Secundo, iidem per *multitudinem maris* accipiunt aurum, argentum et opes transmarinas, quas secum ad Christum et Ecclesiam tulerunt gentes; uti fecerunt tres Magi, de quibus dicitur *Psal.* LXXI, vers. 10: « Reges Tharsis et insulæ munera offerent. » Tharsis enim significat mare. Unde huc alludit Isaias.

6. FORTITUDO GENTIUM VENERIT TIBI. — Puta gentes fortes et validæ, sive præclarissimi et præstantissimi quique gentium. Ita Vatablus. *Secundo*, « fortitudo gentium, » ait Sanchez, vocatur aut regum majestas, quæ supplex accedet ad Ecclesiam, aut eorum dona et opes, quas Ecclesie offerent. *Tertio*, Forerius per *fortitudinem* accipit vires, arma, ingenium, industriam, strenuitatem, artes, scientias gentium: hæc enim omnia devoluta sunt ad Ecclesiam. Et hæc omnia significat Hebræum חֵל *chel*. Quam hæc vera et reipsa

completa sint, quamque mira et perpetua fuerit fidei et Ecclesiae propagatio, multiplicatio et incrementum, fuse ostendit Thomas Bozius, tom. I *De Notis Ecclesiae*, signo 8 et seq.

INUNDATIO CAMELORUM OPERIET TE. — « Inundatio, » id est abundantia tanta camelorum, ut videantur quasi aqua et fluctus maris (de quo praecessit) te obruere : licet Sanchez non male censeat inundationem hic non maris, sed pulveris accipi, quem turmae camelorum pedibus suis excitabunt. Sic enim Poetae vocant « undam pulveris, » et Virgilius « pulveream nubem. » Porro camelorum potius meminit quam equorum, tum quia camelis abundat Oriens ; nam, ut ait Plinius, lib. X, cap. ix : « Cameli duodecim mensibus ferunt a trimatu, et pariunt vere, iterumque post annum implentur : » tum quia cameli in gibbo ingentia ferunt onera : adjuvantur enim proceritate collorum, inquit Cicero ; tum denique, quia, ut ait Plinius, lib. XXVIII, cap. ix : « Lac camelinum post lac hominis dulcissimum est. » Hinc etiam camelus nomen habere videtur a lactatione. גמל *gamal* enim significat ablactare ; unde dicitur גמל *gamal*, id est camelus, quod nomen in omnes linguas transit. Cameli ergo gentium, gentesque suum lac et opes Ecclesiae afferent, et vicissim ab ea lacte spiritali lactabuntur.

DROMEDARII MADIAN ET EPHA. — Pro *dromedarii* hebraice est בכרי *bichre*, id est pulli camelorum. Unde Chaldaeus vertit ינקא *ianka*, id est lactantem, id est juvenem camelum, qui, potsquam ablactatus est, dicitur גמל *gamal*, sive camelus. Hi ergo pulli vocantur dromedarii, a velocitate cursus qua pollent : δρομικος enim significat cursum, unde et dromades dicuntur. Audi Livium, lib. VII *De Bello Macedon.* : « Ante hunc equitum falcatae quadrigae, et cameli, quos appellant dromadas. » Rursum : « Dromades cameli inter dona erant, velocitatis eximiae. » Huc juvat quod dicitur quatrinduo tolerant, teste Plinio, lib. VIII, cap. xviii. Unde a Persio vocatur « sitiens camelus. » Haec enim sitis toleratio, et siccitas mire juvat cursum animalium. Notum est Bajazetem Turcarum Imperatorem praelio victum ac fugientem, ac pene elapsam, utpote equae velocissimae insidentem, a militibus Tamberlanis captum esse, eo quod equam sitientem adaquasset. Equa enim hausta aqua multum de cursu remisit, itaque ab insequentibus Tartaris comprehensa est cum suo hero.

MADIAN ET EPHA. — Regiones sunt trans Arabiam, fertiles camelorum : ita dictae a Madian filio Abraham ex Cetura, et Epha filio Madian, totaque regio vocatur Saba. Unde fuit et regina Saba, quae hujus rei typo venit cum muneribus in Jerusalem audire sapientiam Salomonis, qui fuit typus Christi. Ita S. Hieronymus. Sensus ergo est, q. d. E variis regionibus Asiaticis, camelis adultis, et minoribus sive dromedariis, ad te munera deferentur, o Ecclesia.

Mystice S. Hieronymus, Theodoretus, Procopius, imo Christus ipse, *Matth.* cap. xix, 24, cameli sunt divites, gibbosi et superbi : quia quasi cameli laborant ut coacervent opes, et magna humeris sustinent negotia et onera, ut eas conservent et augeant : hi tamen per Christi et Apostolorum, virorumque Apostolicorum praedicationem, se suaque consecraverunt Christo. « Talis, ait S. Hieronymus, fuit sanctae memoriae mater tua (o Eustochium) Paula, fraterque Pammachius, qui per foramen acus, id est arctam angustamque viam, quae ducit ad vitam, transierunt, latamque viam cum sarcinis relinquentes quae ducit ad Tartarum, quidquid habebant in Domini dona portarunt, implentes illud : Redemptio viri propriae divitiae ; quae enim apud homines impossibilia, apud Deum possibilia sunt. »

OMNES DE SABA VENIENT, AURUM ET THUS (addit Cyrillus, et lapidem pretiosum) DEFERENTES. — « Omnes, » id est plurimi, quorum primi fuere tres Magi, qui duce stella ad Christum ex Arabia venerunt, uti ostendi *Matth.* cap. iii, 1. Alludit ad *Psal.* LXXI, 10 : « Reges Tharsis et insulae munerum offerent ; reges Arabum et Saba dona adducent. » Pro *Arabum* hebraice est idem nomen שבה *scaba* per *schin*, quod hic est in Hebraeo : pro *Saba* vero hebraice est שבה *saba* per *samech*, quod significat Aethiopiam. Porro Arabia haec sita est inter mare Rubrum et Sinum Persicum, abundatque auro, thure, cinnamomo, balsamo, myrrha, palma, calamo, unde et Felix sive Beata dicitur, teste Strabone lib. XVI. Thus vero huic Arabiae proprium est : nec enim alibi gignitur. Unde Virgilius, I *Georgic.* :

India mittit ebur, molles sua thura Sabaei.

Ubi Servius Sabaeos dictos putat ἀπὸ τοῦ σάβανου, id est venerari et colere ; quod Deum per ipsorum thura veneramur. Verius est *Saba* Hebraeam vel Arabicam esse vocem, et significare conversionem, uti ait S. Hieronymus a שבה *scub* id est reversus, conversus est ; vel captivitatem, a radice שבה *scaba*, id est captivus fuit. Utrumque optime convenit rei et historiae praesenti. *Saba* enim a captivitate peccati per Christum conversa fuit ad Deum, gratiam et salutem. Dicta est *Saba* per *schin*, a *Saba* filio Regma filii Chus : sicut Aethiopia dicta est *Saba* per *samech*, a *Saba* filio ejusdem Chus. Porro per *Saba* hic non solum *Saba* per *schin*, id est Arabia, sed etiam ei vicina et contermina *Saba* per *samech*, id est Aethiopia, sive Abyssia, ubi regnat Protojoannes, accipi potest, uti accipiunt S. Cyrillus, Procopius et Josephus : litterae enim *schin* et *sin* solo puncto differunt.

Denique quam hoc oraculum verum fuerit, quamque in Arabia hac quae postea Homeritis est dicta, Christiana religio fluerit, patet ex eunuchio Candacis reginae (haec enim in Saba regnavit), qui conversus a Philippo, *Actor.* viii, 38, Christi fidem in Saba propagavit. Idem patet ex Home-

Cameli natura et etymon.

Scaba est Arabia : Saba est Aethiopia. Unde ?

Sitis toleratio juvat cursum.

ritarum historia, qui Dunaan tyranno Judæo usque ad mortem et martyrium restiterunt anno Christi 522. Rursum ex gestis Elesbaan, et Abrahamii Homeritarum regum, qui occiso Dunaan pristinum Ecclesiæ florem iisdem restituerunt, atque Justino et Justiano Imperatores contra infideles magno auxilio fuerunt, ut docet Baronius, tom. VI, anno jam dicto.

Vers. 7.

7. OMNE PECUS CEDAR. — Cedar et Nabaioth regiones sunt Arabiæ (unde incolæ dicti sunt Cedareni et Nabathæi, in tabernaculis habitantes, utpote pastores et pecuarii), ovibus et pecore abundantes: ita dictæ a filiis Ismaelis ejusdem nominis. Ita S. Hieronymus qui et addit, per hasce aliasque gentes hic nominatas, quasvis alias intelligi, quantumvis agrestes, vagas aut barbaras, per synecdochen, juxta Canon. XI.

MINISTRABUNT TIBI, — offerentur tibi, servient tibi tuisque usibus, cedent in tuum ministerium. Tò enim ministrabunt magis passive quam active accipiendum est.

OFFERENTUR SUPER PLACABILI ALTARI MEO, — q. d. Cedareni et Nabathæi offerent tibi, o Ecclesia, suas opes, puta pecora et arietes, eaque non quasi victimas et sacrificia (hæc enim jam abolita sunt, iisque successit unum Eucharistiæ sacrificium), sed quasi oblationes imponent altaribus tuis. Sic enim etiamnum multis in pagis videmus rusticos ova, pullos, agnos, triticum aliasque oblationes altari imponere, vel ad altare offerre. Alludit ad vetus altare et victimas Judaicas: hæc enim in altari offerebantur, imo sacrificabantur.

Nota « placabili, » id est placente mihi, meque placante per suas victimas et oblationes. Unde Septuaginta vertunt: *Offerentur acceptabilia super altare meum*; Leo Hebræus: *Sacrificabunt super ara quæ mihi placet*; Forerius: *Ascendent juxta acceptionem altaris mei*, hoc est, inquit ipse, super altare mihi gratissimum: aut *juxta acceptionem altaris mei*, id est quantum altari meo placuerit, quantum scilicet capere voluerit, aut potuerit.

Mystice, S. Hieronymus et Procopius per oves accipiunt simplicem plebem Christi; per arietes, Prælatos et sacerdotes: hi enim sunt hostia viva Christi, qui pura et candida mente Deo in Ecclesiæ altari sese offerunt.

Domus
gloriæ
Dei est
templum,
cur?

ET DOMUM MAJESTATIS MEÆ GLORIFICABO. — Olim domus majestatis et gloriæ Dei erat templum Salomonis, tum quia ex cedro, auro, argento magnificentissime erat exstructum; tum quia magnificis et plurimis victimis in eo colebatur Deus; tum quia in eo Salomon omnesque reges et principes totusque populus laudabat et adorabat Deum; tum quia Deus in eo apparebat nube tectus, præsertim sedens super Cherubim in Sancto sanctorum. Verum nunc domus gloriæ Dei est Ecclesia Christi, ejusque templa; tum quia pretiosa et magnifica sunt, ex marmore, auro et lapidibus pretiosis, uti videre est hic Romæ; tum quia victima nobilissima, puta Eucharistiæ, in eis offer-

tur; tum quia in iis omnes Reges, Imperatores, Pontifices et Principes, totusque mundus genuflectens Deum adorat; tum quia in eis habitat corporaliter Deus in Venerabili Sacramento; tum quia in illa Deus suam majestatem ostendit per tot gratias et miracula, quæ fidelibus in Ecclesia largitur et communicat.

8. QUI SUNT ISTI, QUI UT NUBES VOLANT, ET QUASI Vers. 8.

COLUMBÆ AD FENESTRAS SUAS? — Admirantis Prophetæ est vox, q. d. Quam densæ flante vento volant per aera nubes, et quam densæ columbæ ad nidus revolant, cum ingruit tempestas: tam densæ confluent ad te, o Ecclesia, gentes et populi, uti video et prævideo in spiritu. Ita S. Hieronymus. Per *fenestras* ergo intelligit columbaria, ut vertit Chaldæus; hæc enim plena sunt fenestris, instar oculorum, per quas prospicere gaudent columbæ, in eoque delectantur. Comparat fideles nubibus: quia nubes, utpote elevata a terra, ab extremis ejus partibus, facile et statim quoquoersus deferuntur, et quasi volant: ita fideles ex ultimis orbis partibus venerunt ad Ecclesiam. *Secundo*, nubes ita densæ sunt, ut totum cælum operiant: ita densi et multi populi ad Ecclesiam confluerunt. *Tertio*, nubes propellit ventus adeo valide, ut nulla terrena vis earum cursum impedire, aut sistere possit. Ita fideles acti spiritu et amore Dei, omnes in terra obices et difficultates superant et transcendunt. *Quarto*, S. Ambrosius, lib. *De Fuga sæculi*, sub finem, notat fideles comparari nubibus, aquilis et columbis, quia eorum mens et conversatio sublimis est et cœlestis. « Nam super mundum, ait, est justitia, castitas, bonitas, sapientia: discamus ergo in hoc mundo super mundum esse; et si corpus gerimus, volitet in nobis animus volueris. » *Quinto*,

Fideles
vocantur
nubes,
cur?

Respon-
deo pri-
mo.

Secundo.

Tertio.

Quarto.

Quinto.

Sic et Procopius. — Idem fideles comparantur columbis, *primo*, ob similem candorem; *secundo*, ob gemitum; vide Cardinalem Bellarminum, *De Columbæ gemitu*; *tertio*, ob directum et fortem volatum. Nam columba:

Fideles
vocantur
colum-
bæ, cur
Respon-
deo pri-
mo.

Secundo.
Tertio.

Radii iter liquidum, celeres neque commovet alas.

Sic fideles recti sunt et efficaces in opere, rectaque in Deum et cælum contendunt. *Quarto*, S. Ambrosius, lib. *De Isaac et anima*, cap. iv, per fenestras accipit Prophetas. Columbæ enim, id est sanctæ animæ, per Prophetas et sacram Scripturam quasi per ænigmata intuentur Deum.

Quarto.

Secundo, S. Gregorius, hom. 18 in *Ezech.*, S. Hieronymus, Rupertus et alii per nubes et columbas accipiunt Apostolos et prædicatores. Unde Septuaginta vertunt: *Sicut columbæ cum pullis suis*; quasi dicant: Sicut Apostoli, cum suis discipulis et fidelibus. Nam *primo*, sicut nubes a terra ele-
vantur in cælum: ita et Apostoli quasi cæli, vita

Prædica-
tores
cantur
nubes
cur?

Primo.

Secundo. magis quam voce, enarrant gloriam Dei. *Secundo*, sicut nubes sunt roridae, dantque pluviam terrae, eaque ipsam irrigant et fecundant: ita et verbi Prædicatores pluviam verbi Dei mentibus impluunt, per eamque ipsas bonorum operum fertiles efficiunt. *Tertio*, sicut nubes a sole calefit, liquescit et resolvitur, ut terram riget: ita et Apostoli a Deo et cælo hauriunt calorem et humorem spirituales, quem in alios effundant. *Quarto*, sicut nubes cum pluvia sæpe miscent tonitrua et fulmina: ita et Prædicatores cum exhortatione miscere debent minas et terrores iræ et vindictæ Dei. Ita S. Augustinus in *Psal.* xcvi ad illud: « Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ. » Sed audi S. Gregorium: « Recte, ait, Prædicatores sancti nubes appellati sunt, quia verbis pluunt, miraculis coruscant. Qui volare quoque ut nubes dicuntur: quia in terra viventes, extra terram fuit omne quod egerunt. Unde et per quamdam nubem dicitur: in carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Priores enim patres conjugii utebantur, filios procreabant, substantias possidebant, curis rei familiaris intendebant. Istos autem prophetiæ jam spiritu prævidens substantias deserere, nihil in terra quærere, nihil possidere, non eos vel homines per terram ambulantes, sed nubes volantes nominat: volunt enim qui terram quasi non tangunt, quia in ipsa nil appetunt. Qui et ad fenestras suas quasi columbæ sunt, qui pro mansuetudinis suæ spiritu, in hoc mundo per oculos nil concupiscunt. » De hisce nubibus pluram dicam *Ezech.* x, 3 et 4.

Columbæ sunt Indipetæ, cur? Primo. Quocirca apposite Thomas Bozius, et ex eo Ulysses Aldrovandus, lib. *De Avibus*, in *Columba*, pag. 212, nubes has et columbas adaptant ad Apostolos et fideles degentes in Indiis. Nam, cum ait Propheta: « Qui sunt isti qui ut nubes volant? » etc., significat, inquiunt, velificationem eorum celerrimam in Indiâ, quam venti vehementes impellant et volare faciant. Columba enim, expansis alis, habet speciem navis velificantis: vela enim sunt navi, quod alæ avi. *Secundo*, cum ait: « Quasi columbæ ad fenestras suas, » significat eorum qui volant et navigant partus: columbæ enim sunt fecundissimæ, et pariunt in fenestris foraminum. Sic qui eunt ad Indos, plurimos Christo pariunt euntes per antra, speluncas et fenestras, in quibus barbari habitant. *Tertio*, columbæ in præceps volant: sic qui Antipodas petunt, in præceps se dare videntur, et infera loca petere. Quod ait: « Adducam filios tuos de longe, » significat adventum Indorum ad Ecclesiam. Unde meminit argenti et auri, quod plurimum ab Indiis ad nos advehitur. Rursum nomine columbæ, inquit Aldrovandus alludit ad Christophorum Columbum, qui nobis iter ad illas oras primus aperuit.

Secundo. Hinc viri Apostolici et illustres sæpe per columbam a Deo electi et designati sunt. Tradunt Gentiles, heroes Argonautas, columba

Viri illustres indicio columbæ

quasi duce itineris usos, præcipiente Phineo, penetrasse Colchos, ibique rapuisse vellus aureum. Unde Ovidius, in *Ibim*:

Qualis et ipsa fuit quoque præcipiente columba,
Et data Palladia prævia duxque rati.

Et Propertius, lib. II:

Et quæ movisti duo littora, cum radis Argus
Dux erat ignoto missa columba mari.

Similiter tradunt Semiramidem reginam, cum infans esset, a columbis nutritam. Sed missis fabulosis ad certa veniamus.

Spiritus Sanctus in specie columbæ descendit in Christum, eumque quasi legatum Dei Patris auctoravit.

S. Radegundis Franciæ olim regina, in mari periclitantibus, post mortem invocata, apparuit in specie columbæ, terque navim circumvolans, maris tempestatem sedavit. Ita habet ejus *Vita*.

S. Joannis Chrysostomi capiti, cum consecraretur Episcopus, columba insedit, index Spiritus Sancti, notansque quantus Præsul futurus esset. Idem contigit S. Gregorio Agrigentino Episcopo: nam in ejus inauguratione columba ab altari advolans capiti ejus insedit.

Idem contigit S. Fabiano Pontifici: cum enim Antero Pontifice mortuo Episcopi de successore deliberarent, columba ad Fabianum advolans, ejusque capiti insidens, eum Dei nutu Pontificem designavit. Testis est Eusebius, lib. V *Histor.* cap. xxvi, Platina et alii.

S. Gregorio Magno libros suos dictanti, sæpe Spiritum Sanctum specie columbæ insidere se vidisse narrat Petrus Diaconus in ejus *Vita*.

S. Leonardus euidam captivo in subterraneum specum coniecto, apparuit in figura columbæ, eumque inde eduxit; et cum atra nox homini viam qua iret, prorsus absconderet, columba ob oculos ejus volitans viam antecessit, atque ad locum optatum perduxit. Ita habet ejus *Vita*.

S. Remigio Clodoveum regem Franciæ baptizato, columbam attulisse ampullam sancto christi mate plenam, testatur auctor *Vitæ ejus et Francorum Annales*.

S. Marinæ (Latini Margaritam vocant) virgini et martyri apparuit columba, eamque in tormentis hisce verbis roboravit: « Ave, Marina, ratione prædita, Dei columba, quæ vicisti malignum, et bono adhæcisti; ave et lætare ex toto corde, superna filia Sion: quoniam venit dies, in qua pro tuis meritis ornata victoriæ coronis, ingressa apud sponsum et regem tuum habitabis. » Eadem columba coronam capiti Marinæ imposuit, dicens: « Pax tibi, ancilla Dei; nunc confide, cælestem accipiens coronam a manu Altissimi. » Mox Marina spiritum Deo reddidit. Porro multa hominum millia id videntia ad Christum conversa, ac ab Olybrio præfecto martyrio coronata

sunt, si credimus historiae et *Vitæ* ejus, quam ex Metaphraste edidit Surius, 20 Julii.

S. Maria Oigniacensis vidit quandoque sacerdotem cum lacrymis devote sacrificantem, et columbam in ejus humerum descendentem, ex eoque humero fontem purissimum scaturientem. Testis est Cardinalis Jacobus de Vitriaco in ejus *Vita*.

S. Amatoris animam post mortem in cœlum detulisse columbam habet ejus historia.

Prudentius, hymno 3 *peri Stephan.*, narrat S. Eulaliam nobilem virginem et martyrem Emeritæ in Hispania, sub Daciano præside, et Diocletiano Imperatore duodennem conjectam in ignem, eo hausto expirasse animam, quæ specie columbæ in cœlum evolavit. Ita enim de ea canit :

Flamma crepans volat in faciem,
Perque comas vegetata, caput
Occupat, exsuperaque aciem :
Virgo citum cupiens obitum,
Appetit, et bibit ore rogam.
Emicat inde columba repens,
Martyris os nive candidior
Visa relinquere, et astra sequi :
Spiritus hic erat Eulalia
Lacteolus, celer, innocuus.

S. Ephrem, serm. *De Passione Domini*, scribit, Christo moriente in cruce, ac clamante : « Consummatum est, » columbam e templo evolasse, significantem quod per Christi mortem innocentia, sanctitas, omnisque virtus et sapientia a Judæis ad Christianos advolaret.

9. ME ENIM INSULÆ EXPECTANT (*q. d.* Dixi undequaque ad Ecclesiam advoluros populos : quia insulani et transmarini, audita Christi et Ecclesie fama ac gloria, ad eam anhelabunt idque) A PRINCIPIO. — Id est qui ab æterno ad id a Deo præordinati sunt, inquit Adamus. *Secundo*, Vatablus vertit, sicut a principio, *q. d.* Sicut olim sub initio regni Judaici, naves Tharsis attulerunt aurum, argentum et opes Indiæ ad Salomonem : ita nunc easdem afferent ad Christum. Ita S. Thomas et Hugo. *Tertio*, S. Hieronymus « in principio, » scilicet temporis, *q. d.* Cum primum insulani audierint de Christo et Ecclesia, ad eum advolabant. Rursum cum primum natus fuerit Christus et Ecclesia, accurrent ad eum naves Tharsis, id est transmarinæ gentes, puta Magi, qui fuerunt primitiæ Gentium : hi enim obtulerunt Christo aurum, quod sequitur. *Quarto*, Forerius vertit, naves Tharsis cum primaria, sive prætoriam : hæc enim prærit et ducit totam classem. Per primariam ergo, sive prætoriam, significat totas classes ad Ecclesiam venturas. Sic principium capitur pro principatu, *Psal.* cix, 3 : « Te cum principium in die virtutis tuæ. » Sic apud dicitur habere « initium, » id est primitias et principatum, « dulcoris, » *Eccli.* xi, 3. *Quinto*, simpliciter et plane, « in principio, » id est, ut Septuaginta vertunt, *imprimis*, sive præcipue et principaliter, *q. d.* Præ Judæis in primis magisque ardentem expectabunt me naves

Tharsis, id est gentes transmarinæ. *Sexto*, Sanchez, *q. d.* Qui habitant « in principio, » id est in Oriente, ubi solis ortus et dies capit principium, primi accurrent ad Ecclesiam, nimirum tres Magi qui ab Oriente venerunt Hierosolymam. Ex hisce tertius sensus et quintus magis videntur plani et genuini.

ARGENTUM FORUM. — Repete per zeugma « adducam. »

NOMINI DOMINI, ET SANCTO ISRAEL. — Id est ipsi Domino, qui est Sanctus Israelis, quem scilicet sancte colit Israel. Sic enim nomen et vox sæpe pro re vocata et nominata ponitur. Rursum dicit « nomini, » ut innuat tunc nomen et pretium habere aurum, argentum et gemmas, quando in usum glorificationis illius qui omnia condidit, impenduntur : tunc enim glorificatur, habetque nomen, cum in fabricas et ornatum ecclesiarum, subventionem pauperum, redemptionem captivorum, etc., erogantur. Unde sequitur : « Quia glorificavit te. » Videant ergo hæretici Deum velle ornari et glorificari Ecclesias, eaque in re glorificari. Ita Forerius.

10. ET ÆDIFICABUNT FILII PEREGRINORUM MUROS Vers. 10. TUOS. — Alludit ad muros Hierosolymæ, quos post reditum e Babylone peregrini, id est Cyrus, Darius Hystaspis et Artaxerxes, reædificari curarunt, *I Esdræ* cap. vi et vii. Sed sub his intelligit Gentiles, tum reges et principes, ut Constantinum, Theodosium, Carolum, qui Ecclesie templa et urbes, uti Romam, Constantinopolim, Mediolanum, vel ædificarunt vel auxerunt et roborarunt; tum Apostolos, Prælatos virosque Apostolicos, qui Ecclesiam et verbo et vita, ac morte et sanguine propagaverunt, ac tutati sunt, objicientes pro ea hosti seipso, quasi murum validissimum, uti S. Athanasius se objecit Constantio totique mundo Ariano. Gentiles vocat peregrinos et advenas; quia tales olim erant respectu Hierosolymæ et Judæorum, penes quos fuit Synagoga, et apud quos coepit Ecclesia Christi.

IN INDIGNATIONE ENIM MEA PERCUSSI TE, — O Jerusalem! scilicet relinquendo te ante Christum impium, sine Prophetis, tradendoque te impiis Scribis ac Pharisæis, ac tandem Tito ac Romanis ad excidium : at per Christum reconciliatus et misertus sum tui, tuasque ruinas restauravi et supplevi per fortitudinem ac copiam Gentium, quas tibi adjunxi, et in Ecclesiam aggregavi, ut sequitur. Alludit ad punitionem captivitatis Babylonicæ, ex eaque liberationem et reconciliationem. Ita S. Hieronymus.

Secundo, Forerius refert hæc ad Ecclesiam Gentium : hanc enim Deus ob fidelium, qui in ea sunt, scelera percussit per Imperatores infideles et hæreticos, uti etiamnum subinde percussit et punit : sed iis poenitentibus misertus et reconciliatus est, uti etiamnum miseretur.

11. APERIENTUR PORTÆ TUÆ JUGITER; etc. — Est Vers. 11. catachresis, significans magnam Hierosolymæ,

id est Ecclesiae, fore pacem, securitatem, propagationem, capacitatem, ut totum mundum capere possit, et frequentem Gentium ad eam concursum, ut tam de die quam de nocte ad eam confluent. Alludit ad urbes quae metu hostium nocte portas claudunt; sed cum sine metu in plena pace degunt, tam de nocte quam de die porta sapertas adventantibus relinquunt. Hoc anagogice verius erit in Jerusalem coelesti, uti huc alludens ait S. Joannes, *Apoc. XXI, 25*; quia, ut ipse ait, nulla erit ibi nox, sed unus perennisque dies beatæ aeternitatis.

Vers. 12. 12. GENS ENIM ET REGNUM, QUOD NON SERVIERIT
Gentes
Erange-
lio rebel-
les ponit
Deus.
TIBI, PERIBIT (interitu tum temporali in terra, tum aeterno in gehenna, uti omnes qui erant extra arcam Noe perierunt regnante diluvio: extra enim Ecclesiam, quæ est arca Dei, non est salus), ET GENTES SOLITUDINE (id est usque ad solitudinem) VASTABUNTUR, — q. d. Omnia vastabuntur et desolabuntur. Vis exempla quæ huic promissioni fidem faciant, imo ejus sunt fructus et effectus? Accipe.

Exem-
pla. Cum Miles (hoc erat Episcopo nomen) Persicæ cujusdam civitatis Episcopus esset, multaque sæpe passus, et verbera sustinisset et tractus, nec ulli istic persuadere posset ut Christianus fieret, moleste tulisse, civitatisque maledixisse fertur, et abiisse. Paulo post vero cum primores illic in regnum peccassent, missum esse exercitum cum trecentis elephantis, civitatemque illam subvertisse, et instar arvi aratro subegisse, ac seminavisse. Ita Sozomenus, *Historiæ Ecclesiast. lib. II, cap. XIV.*

Res præclare gestas S. Ansgarii, primi Nordalbingorum Archiepiscopi, scriptis mandavit S. Rembertus ejus successor: sed de eo illa tantum sunt nobis nota, quæ Adam suo *Chronico* intexuit, ubi post acceptum a Sede Apostolica per Nicolaum Antistitem privilegium, subjicit miranda ista de cæde Danorum, qui tunc restiterunt Evangelii prædicationi. Tanta cæde mactati utrinque sunt Dani, ut vulgus omne caderet: de stirpe autem regia nemo omnino remaneret, præter unum puerum, nomine Hericum. Iste mox ut Danorum regnum suscepit, ingenito furore super Christicolos efferatus, sacerdotes Dei expulit, et ecclesias claudi præcepit. Ad quem sanctus Dei Confessor Ansgarius venire non trepidavit. Comitante gratia divina crudelem tyrannum sic placatum reddidit, ut Christianismum ipse susceperet, suisque omnibus ut Christiani fierent per edictum mandaret, et insuper in alio portu regni apud ripam extrueret ecclesiam in Dania secundam, inquit Adam in *Chronico*, et ex eo Baronius, tom. X, ad annum Domini 838.

Regnerus rex Daniæ, abrogata Christianorum religione, idololatriæ in regno denno instituendæ auctor fuit, quam ejus impietatem divina insecuta est vindicta. Nam Helles, quem regno ille ejeceerat, adjunctis sibi Gallorum auxiliis, eum prælio victum et captum, carceri tetra, serpentibusque

infesto inclusit, qui sanie eum perfusum, venenatisque morsibus confectum, horrenda morte affererunt. Ita Albertus Crantz, lib. IV *Daniæ*, cap. x, anno 816.

Valens Imperator Arianus, unum e militiae suæ ducibus, Trajanum nomine, virum Catholicum, in Gothos cum exercitu misit: quem, postquam ab hostibus superatus revertit, Valens conviciis lacerare, eique molliem ignaviamque objicere cepit. At ille libera voce, ut generosum virum decebat: « Non ego, respondit, o Imperator! victus sum; sed tu ipse victoriam perdidisti, qui contra Deum aciem instruere non desinis, et ita ejus auxilium Barbaris concillas. » Ita *Histor. Tripartit. lib. VIII, cap. XIII*, et Theodoretus, lib. IV, cap. XXXIII. Ferunt etiam Isacium monachum virum sanctum, eidem Valenti, contra Gothos cum copiis proficiscenti, obviam ivisse, et contenta ac libera voce dixisse: « Quo proficisceris, o Imperator, qui auxilio Dei contra quem bellum geris, prorsus destitutus es? idcirco ille Barbaros adversus te concitavit: quoniam tu multorum linguas ad blasphemias adversus eum loquendas exacuisti, et pios eum laudibus celebrantes ecclesiis exturbasti. Desine igitur tu bellum contra eum facere, et ipse bellum contra te motum sedabit, » etc. Ita Nicephorus Callistus, lib. XI *Historiæ Ecclesiast. cap. I*, Theodoretus, lib. IV, cap. XXXI, Metaphrastes in *Vita Isacii*.

Hoc sæculo, quam graviter puniti sint Indi Molucenses, dum a fide Christi ad Mahumetem deficient, nimirum procellis, fulminibus et tonitruis insolitis e cælo, atque turbinibus, ventis et cinere, qui totam regionem fertilissimam opplevit, et sterilem effecit instar Sodomæ, liquet ex Epistolis Indicis P. Beyræ e Societate nostra, qui oculatus fuit testis.

Simili modo universa regna quæ ad Ecclesiam non transierint, vel citius vel serius auferentur et abolentur. Imperet licet aliquot sæculis Turca, lateque dominetur, multosque sibi subjuget, ipse tandem ejusque imperium, nisi Ecclesiæ se subdant, excidentur.

Pari modo Ecclesiæ et regna Arianorum, Gothorum, Wandalorum, Nestorianorum, Eutychianorum, Iconoclastarum, Monothelitarum aliorumque hæreticorum subversa sunt, ut hodie sensim Lutheranismi et Calvinismi regnum subvertitur.

Ecclesiæ vero Romanæ fides et regnum stant et propagantur per Indos Orientis et Occidentis: stant, inquam, a Christo adventu per annos 1600, stabuntque usque ad ejus reditum in fine mundi.

Vers. 13. 13. GLORIA LIBANI AD TE VENIET, ABIES ET BOKUS, etc. — Alludit ad fabricam templi Salomonis (hic enim fuit locus sanctificationis, fuitque Ecclesiæ typus: Ecclesia enim est templum, aula et regia Dei): ad illum enim Hiram rex Tyri misit ligna cæsa ex Libano. Gloria enim Libani sunt cedri, abietes, pini aliæque arbores maxime odoratæ et solidæ,

Trajanus, Valentis Imperatoris contra Gothos dux, cæsus. ab iis cæsus.

ut cariem non sentiant. Per has autem intelligit omnia quæ ad decorem, splendorem et stabilitatem Ecclesiæ pertinent, sive ea interna sint, ut virtutes heroicæ, gratiæ et charismata Spiritus Sancti; sive externa, ut opes, nobilitas, ingenium, artes disciplinæ, ac præsertim viri docti philosophi et oratores, qui sua pietate, sapientia, eloquentia Ecclesiam ædificaverunt, qualis, ait S. Hieronymus, fuit S. Cyprianus. Nota: Templum, hoc est Ecclesia, dicitur sanctuarium, sive locus sanctificationis Dei, tum active, quem scilicet ipse præsentia sua sanctificat, tum passive; in quo scilicet ipse sanctificatur et colitur. Unde discamus qua sanctitate in templo et Ecclesia versari debeamus, utpote in loco quem calcant et sanctificant pedes Dei.

ET LOCUM PEDUM MEORUM. — Hoc est Ecclesiam in terris militantem, quæ est quasi scabellum pedum Dei, in cælesti throno residentis. Alludit ad arcam, quæ cum propitiatorio erat quasi scabellum Dei, sedentis super alas Cherubim, *Exodi* cap. XXIV, 22, et I *Paralip.* XXVIII, 12.

Vers. 14. 14. ET VENIENT AD TE CURVI FILII EORUM QUI HUMILI AVERUNT TE. — « Curvi, » id est humiles atque venerabundi, inquit S. Prosper, part. III *Prædic. et promiss.* cap. XXXVI. *Secundo*, « curvi, » id est supplices et pœnitentes, petentes veniam pro suis erratis, et parentum, qui Ecclesiam olim impugnaverunt. Venient ergo curvi, quia indignos se putabunt qui Ecclesiæ atque ministris Dei famulentur, ponent altos suos spiritus, induentque Spiritum Christi humilem et mitem. Cum enim agnoscent e quantis malis seclæ miseratione eruti sint, in quibus poterant æque ut patres eorum consensescere, mori et damnari; non poterunt non se humiliare et submittere illis, qui tam felicitis sortis suæ fuerint administri: eos ergo ut viros sanctos, imo cælestes suspicient, atque Ecclesiam quasi sponsam Dei venerabuntur: in qua licet visuri sint aliquorum delectus et scandala, ipsam tamen vocabunt civitatem sanctam, Dei domicilium, multorum millium Angelorum frequentiam, habitaculum Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Virginum Sanctorumque omnium. Videant hic illi qui Ecclesiam et ministros Dei insectantur, quam a filiis Dei et a priscis fidelibus, suisque majoribus, quos hic depingit Isaias, sint degeneres: ac proinde hæreditatis Dei et promissionum Isaiæ exhæredes.

ET ADORABUNT VESTIGIA PEDUM TUORUM, — quasi ad pedes tuos supplices se inclinantes, imo terram quam calcaris, pedumque tuorum vestigia exosculantes. Patet hoc impleri in Romano Pontifice, qui est caput Ecclesiæ. Frustra ergo indignantur hæretici ad oscula pedum Papæ, cum ea prædixerit et promiserit Isaias. Ita reges Visigothorum, Francorum, Anglorum, Nortmannorum, Longobardorum, Germanorum et aliarum gentium, qui sæpius vexarunt Ecclesiam et Pontificem, Romani venerunt, ut ibi adorarent vestigia

pedum ejus qui se servum servorum Dei vocat, cumque sit caput, pedum sibi nomen assumpsit, humillimorum scilicet servum se professus. Vide dicta cap. XLIX, vers. 13. Hæc fuit victoria crucis Christi, quæ totum mundum divina virtute Christo crucifixo ejusque Ecclesiæ subjugavit.

Quis credidisset Christi crucem idola contrituras, et crucifigi discipulos in tanta gloria futuros? S. Chrysostomus, hom. 4 in verba Isaiæ: « A quam multis, ait, oppugnata est Ecclesia, nec unquam tamen victa! quot tyranni! quot duces! quot Imperatores! Augustus, Tiberius, Claudius, Nero, etc., oppugnaverunt; nunc silentur, traditi oblivioni: illa vero oppugnata cælum transcendit. Oppugnati sunt undecim discipuli, totus orbis oppugnabat: verum qui oppugnabant, sublatis sunt; oves devicere lupos. » S. Augustinus, *epist.* 42, Madaurenses idololatrias alloquens: « Videtis, ait, hujus sæculi potestates victas ac domitas; non a repugnantibus, sed a morientibus Christianis; et contra eadem simulacra, pro quibus Christianos occidebant, impetus suos legesque vertisse, et imperii nobilissimi eminentissimum culmen ad sepulcrum piscatoris Petri submisso diademate supplicare. » Audi et mira ex Prospero, *Promiss.* part. III, cap. XXXVIII, Theodosii imperio per Jovium et Gaudentium comites omnia templa exspoliata scribuntur: cui Symmachus ille mirabili tunc eloquio et scientia præditus, sed paganus, præconio laudis in consistorio recitato, subtili arte qua valuit, ut aram Victoriæ in senatu restitui pateretur, persuadere conatus est. Quem statim a suis aspectibus pulsum, in centesimo lapide, rhedæ non strate impositum, ea die manere præcepit. Eutropius quoque præpotens, idemque anima et mente paganus, cum in contumeliam Ecclesiæ edictum, obreptitæ ab Arcadio Christiano Imperatore impetratum, sculperet, ut, si quis ad eam confugeret, etiam abstractus ab altari pœnas lueret ampliores, divino judicio suæ sententiæ prior ipse propinatus est: offensam quippe prædicti regis incurrens, ad ejus refugium, quam oderat, convolvit. Quem sancta mater pietatis gremio suum excepit inimicum, eique per venerabilem sacerdotem Joannem impetrans veniam, osori et superbo vitam contulit et salutem: ejus exemplo cunctos admonens inimicos, vanum eis esse contra stimulum calcitrare. Honorius etiam Theodosii minor filius, Christiana religione ac devotione præditus, templa omnia cum suis adjacentibus spatiis ecclesiis contulit, simulque eorum simulacra confringendi potestatem dedit. Quid memorem Valentinianum juniorem? ad quem cum propter recuperanda templorum jura, et sacerdotiorum profana privilegia cultusque sacerorum suos misisset Roma legatos, universis qui in consistorio aderant, Christianis pariter atque Gentilibus reddenda esse censentibus; solus ille velut Daniel excitato in se fidei spiritu, Christianos quidem perfidiæ arguebat, Gentilibus vero regerebat, quod

pius eripisset, hoc a se reddi non posse, cum in eo religio læderetur et frater. Postulet, inquit, parens Roma alia quæcumque desiderat, debeo affectum parenti, sed magis obsequium Deo parentis auctori.

Sion, id est specula, titulus, siccitas. ET VOCABUNT TE CIVITATEM DOMINI, SION SANCTI ISRAEL. — Nota: « Sion » hebraice significat primo, speculam. Sion ergo est Ecclesia, quia ejus typus erat Sion, urbs nova Davidis; et quia specularatur et ambit bona coelestia et æterna. Ita S. Augustinus, lib. XVII *De Civit.* XVI. Rursum; sicut Sion est mons altus et specularis: sic Ecclesia cum sit in terris, mente tamen habitat in cœlis, et cum Deo ejusque Sanctis et Angelis conversatur. Secundo, « Sion » hebraice significat titulum: talis autem est Ecclesia, quæ vexillum crucis gestat pro titulo triumpho. Ita Origenes in cap. XVI *Matth.* Tertio, « Sion » significare potest siccitatem: talis est Ecclesia, quæ coaluit ex arido populo Gentium, qui expers erat pluvie coelestis, quique jam conversus consumptis carnalibus passionibus et vitiiis per ignem Spiritus Sancti æthera sapit, non quæ super terram: unde vocatur civitas non hominis, non regis, sed Dei. Ita Leo Castrus.

Vers. 15. 15. PRO EO QUOD FUISTI (O Jerusalem! O Ecclesia!) DERELICTA (contempta, despecta, et a Gentibus mille persecutiones passa, ut vix essent) QUI PER TE TRANSIRENT; — id est qui ad te accedere, tibi aggregari audent, timentes vel probra et sannas, vel pœnas et cædes Gentilium. Loquitur de tempore Synagogæ ante Christum, uti dixi vers. 10. Ita S. Hieronymus, Forerius et alii. Possunt tamen hæc quoque accipi de primitivæ Christi Ecclesiæ abjectione et afflictione, præsertim a Judæis ante dispersionem Apostolorum, Actor. II, III, IV et sequent. Ita Sanchez.

PONAM TE IN SUPERBIAM SÆCULORUM, — ponam te in magnificentiam omnibus sæculis, cui nihil simile visum fuerit ullo sæculo. Nomen enim magnificentie Ecclesiæ fuit et est, quod Roma orbis caput ei sponte caput subdidit, quodque Romani Imperatores, ut Constantinus et alii, gloriosius sibi duxerint se esse filios et subditos Ecclesiæ, quam dominari toti orbi. Sic *superbia* pro magnificentia, reque eximia et magna sumitur, *Proverb.* VIII, 18, *Isaiæ* LXI, 6, et sæpe apud profanos. Nota congruam mercedem: contemptui enim Ecclesiæ rependitur *superbia* sæculorum, odio et derelictioni ejusdem rependitur gaudium generationum omnium, ut scilicet omnes generationes et sæcula gaudeant sic esse in Ecclesia, ejusque bonis frui, perinde ac si cœlo fruerentur, uti inchoatæ fruuntur.

Pro *superbiam sæculorum* hebraice est גאון עולם, quod Septuaginta vertunt, *exultationem æternam*; Vatablus, *claritatem perpetuam*; alii, *magnificentiam perpetuam*; alii, *gloriam sæculi*.

Exempla Constantini, Vide hic quam Deus suos fideles et cultores atque Ecclesiæ filios extollat. Constantinus, qui primus publice ex Imperatoribus Ecclesiam defendit,

eo fere modo Maxentium vicit, quo Moses Pharaonem. Audi S. Augustinum: « Constantinum Imperatorem non supplicantem dæmonibus, sed ipsum Deum verum colentem, tantis terrenis implevit Deus muneribus, quanta optare nullus auderet: universum orbem Romanum unus Augustus tenuit et defendit, in administrandis et gerendis bellis victoriosissimus fuit, in tyrannici opprimendis per omnia prosperatus est: grandævus ægritudine et senectute defunctus est, filios imperantes reliquit. » Ita ipse, lib. V *De Civitate Dei*, cap. XXV, et Eusebius, lib. IX *Hist.* cap. IX.

Theodosius Senior eo quod vere pius et Catholicus esset, adeo ei omnia prospere successerunt, ut in præliis hostium tela in auctores, Deo agente, retorquerentur: ipse in bona pace Deo animam reddidit. Ita D. Augustinus, lib. V *De Civitate Dei*, cap. XXVI.

De Honorio, etiam plane Catholico, et Romano Pontifici addictissimo, ut patet ex ejus epistolis ad Bonifacium Papam, scribit idem Augustinus *ibid.* cap. XXIII, ita Deum pro illo pugnasse, ut uno prælio multo amplius quam centum millia Gothorum prosternerentur, et rex ipse Radagaisus cum filiis caperetur et occideretur, ex Romanis ne uno quidem vulnerato, nedum extincto.

Socrates, lib. VII *Histor.* cap. XVIII, scribit de Theodosio Juniore Theodosii Magni nepote, ejusque germana sore Pulcheria admirabili pudicitia virgine, quod Orientis Imperium multos annos tenuerint, tanta felicitate, ut cum illorum pietate Dei liberalitas certare videretur. Frequenter enim a copioso hostium exercitu undique circumsessis, et tanta contentione oppressis, ut ad resistendum neque consilio locus, neque totius Imperii vires satis esse viderentur; Deus (cujus omnia sunt imperia, et quo defendente nitebantur) supra fidem adfuit, et exercitu ejus pugnante cum Barbaris, et ipso interim in urbe precibus apud Deum vacante, circiter centum millia Saracenorum ab Angelis acta in Euphratem miserrime perierunt, et ad miraculum infestæ hostium acies confusæ perturbatæque fuerunt ac profligatæ.

Justinianus Senior, quamdiu Catholicus fuit, feliciter imperavit, ita ut Italiam, Africam aliasque multas provincias Romano Imperio restituerit. At ubi hæreticus factus est, et edictum proponi voluit de sua hæresi recipienda, mox repentina morte sublatu est, et Ecclesiam magno metu liberavit. Ita Evagrius, lib. IV, cap. XVI et seq., et cap. ult.

Heraclius quoque, dum Catholicus esset, præclarissimam victoriam de Persis reportavit, et crucem Domini recepit, quando res Romanæ desperatæ omnino videbantur. At cum in hæresim incidit Monothelitarum, omnia illi infeliciter successerunt, et ipse novo atque inaudito morbi genere extinctus est. Ita Zonaras, tom. III *Annal. Byzantinorum*.

Tempore Urbani II, ad annum Domini 1098, Christiani in bello sacro a Papa indicto pro recu-

Theodosii Senioris.

Honorii.

Theodosii Junioris.

Justiniani.

Heraclii.

Godofredi Bulloni.

peratione Hierosolymæ, cum essent Antiochiæ in summa desperatione, eo quod prope adesset infinitus exercitus Turcarum; et ipsi pauci essent, ac diuturna fame prope enecti, ita ut etiam viri fortissimi baculis innixi incederent, neque equos haberent nisi paucissimos, quin et præcipuus copiarum dux Godefridus Bullonius equo commodato uteretur, et multi principes in asinis equitare coerentur; tandem Deus revelavit ubi esset lancea, qua Christi latus perforatum est in cruce, eaque prælata in bello miram victoriam dedit, ita ut occiderint centum millia Turcarum. Cecidit etiam ros divinitus in illos, qui animis et corporibus vires addidit; deinde apparuerunt pro illis tres viri sancti de cælo pugnantes. Ita Paulus Æmilii, lib. IV *Histor. Francor.*; Guilielmus Tyrius, lib. VI, sub fine, Dodechinus Mariani Scoti continuator, et alii.

Vers. 16. 16. SUGES LAC GENTIUM. — Id est, ut Chaldæus, *satiaberis divitiis populorum*. Lac enim significat quidquid pingue, dulce, bonum, sapidum est et gratum.

ET MAMILLA REGUM LACTABERIS. — Id est, ut Septuaginta, *divitias regum comedes*, regum deliciis, opibus, ære, auro, argento afflues, ut dicitur vers. 17. Reges enim et reginæ erunt nutrices et nutriti tui, o Ecclesia! uti dixit cap. XLIX, 23. Ita Cyrillus et Procopius. Notat vox *mamilla*, reges et reginas fore quasi matres Ecclesiæ, et materno affectu liberaliter eam complexuras et alituras. *Secundo*, Sanchez: Lactaberis, ait, regum mamilla, id est cibus delicatis et dulcibus, quales regiam mensam atque delicias decent: aleris ut filia regis cibo regio: reges te quasi filiam suam regis dapibus pascent.

Nominat identidem reges et principes: quia hi plurimum Ecclesiam promovere possunt et debent. Regis enim ad exemplum totus componitur orbis. Sciant ergo reges a se pendere fidem, pietatem et sanctitatem totius regni; atque in sua manu esse totum regnum sanctum efficere, Ecclesiæ subdere, et ad salutem æternam perducere. Hoc ergo facere ne negligent, si amant suam et suorum salutem. Hanc enim ab illis reposcet Deus in magno illo decretorio mundi die.

Opes Ecclesiæ a principibus data toto orbe. Porro, quam prisce reges omnesque orthodoxi Ecclesiam lactaverint, liquet ex omnium gentium historiis. Sic in ipsis Ecclesiæ incunabulis Christiani omnia sua ad pedes Apostolorum offerebant. In his necesse est ut copiosæ fuerint opes: nam quomodo alioqui potuissent ab his aliis tot hominum millia, quæ quotidie ad Ecclesiam se aggregabant? Sic S. Cyprianus, epist. ad *Episcopos Numidiæ*, scribit, se ad illos mittere centum millia sestertium ad redimendos captivos. Sic S. Laurentius custodiebat thesauros Ecclesiæ, tantos, ut iis inhiaret Decius Imperator, et ad eos extorquendos Laurentium in craticula assaverit. Quis memoret quot a Carolo, Dagoberto aliisque regibus Francorum fuerint ædificatæ et dotatæ

ecclesiæ et monasteria? Sane ab iis pleræque Germaniæ ditiones monasteriis attributæ sunt. Indeque factum est, ut pleræque Germaniæ civitates prope monasteria conditæ sint. Ex epistolis S. Gregorii patet maxima illius ætate Ecclesiæ fuisse patrimonialia in Africa, Campania, Neapoli, Dalmatia, Gallia, Sicilia aliisque provinciis. Mutius Justinopolitanus librum confecit, in quo omnia collegit quæ a principibus in Ecclesiam munera collata sunt. Reges Hispaniæ Alfonsus primus, Alfonsus Castus, Alfonsus Magnus, Ramirus et alii plurima ædificaverunt ornaveruntque templa, adeo ut Alfonsus Magnus thesaurum totum paternum in templa et pauperes erogavit, ædem S. Jacobi quadrato lapide construxerit, ac plurimis redditibus et ornamentis ditavit. In Hungaria Stephanus rex, Ladislaus et Ludovicus ita liberales fuere in Ecclesiam, ut scribat Bonfinius tertiam Hungariæ partem pertinere ad sacerdotes. In Polonia Casimirus Magnus duodecim templa ædificavit, ut ait Cromerus, monasteria sex, eaque dotavit. Idem fecit in Lithuania Ladislaus Jagello. Reges Angliæ totam Angliam Romanæ Ecclesiæ tributariam fecerunt. Sane Henricus VIII decem millia templorum et monasteriorum uno anno evertit. Æque liberales in Ecclesiam fuerunt Bohemi, Dani, Norwegi, Sueci; adeoque ut Lutherus sacrilegus hac esca usus sit ad pellicendum ad se populi et principum animos, proponens nimirum eis Canonicorum et monachorum opes, in quas ipsi ex lutheranismo tuta conscientia involarent. Plura habet Thomas Bozius, *De Notis Ecclesiæ*, tom. III, signo 87.

ET SCIES QUIA EGO DOMINUS, etc., FORTIS JACOB, — qui scilicet Jacobum, id est Israelem, fortem effeci, ut luctans cum Angelo ei prævaleret, *Genes.* cap. XXXII, 28. Quo significabatur eum fratre suo Esau suisque hostibus hostiorem futurum. Sicut ergo Dominus vocatur « Sanctus Israel, » sic et « fortis Jacob, » ut patet cap. XLIX, 26, et cap. XXX, vers. 29.

17. PRO ÆRE APPERAM AURUM, — faciam te locupletiore longè quam fueras ante, adeo ut pro ære suggeram aurum. Porro hæc tum proprie accipienda sunt: exaggerat enim opes et splendorem externum Ecclesiæ, de quo dixit vers. 9 et 10; tum symbolice significant sacra et sacrificia, omnemque Dei cultum qui in Jerusalem apud Judæos umbraticus erat, tenuis et exilis instar æris, ligni, ferri, convertendum in multo augustiorem per Christum, ut scilicet adoremus Deum in spiritu et veritate, ut ei non agnos et hircos, sed ipsummet Christum immolemus; utque non externa pietatis opera, sed internos mentis affectus per amorem et religionem ei offeramus.

Alludit ad Salomonem, sub quo auri et argenti tanta fuit copia, quanta æris; ferri et lapidum, II *Paral.* 1, 15. *q. d.* Christus reducet opes et tempora Salomonis.

Secundo, S. Cyrillus exponit, *q. d.* Doctrina et

fides Judaica, tennis et carnalis, mutabitur in sapientiam Christianam, sublimem et spiritalem, puta pro lege dabo Evangelium.

Tertio, S. Hieronymus, *q. d.* « Bruti quondam et insensibiles (qui sunt quasi aes et ferrum) per augmenta virtutum in aurum argentumque mutantur, ut nequaquam utilitatis duntaxat speciem, sed pretium quoque habeant ac decorem. »

Tropologice et anagogice Galfridus, cujus verba recitat Delrio, *adagio* 807 : « Aes, inquit, est patientia, ferrum perseverantia animi, et labor improbus vincens omnia, sicut omnia ferrum domat. Hæc igitur in omni actione viriliter agit : illa in tribulationis percussione non deficit. Lignum est fragilis et carnalis affectus ; lapis est animus obduratus ; argentum et aurum, divitiæ salutare, quas promisit Deus diligentibus se. Non ergo daret Dominus pro ære argentum, et pro ferro aurum, nisi ante dedisset pro lignis aes, et pro lapidibus ferrum ; non redderet præmia pro virtutibus, nisi virtutes ante pro vitis dedisset. »

Denique Adamus per aes et ferrum accipit virtutes naturales Gentilium, per argentum et aurum virtutes supernaturales Christianorum, *q. d.* Virtutes naturales Gentilium commutabit Deus in virtutes supernaturales Christianorum, quibus ipsi sibi Dei gratiam in hac vita, et gloriam cœlestem in futura conciliabunt.

ET PONAM VISITATIONEM TUAM PACEM, ET PRÆPOSITOS TUOS JUSTITIAM. — Pro *visitationem* hebraice est פְּרִיָּטָה *pecudda*, id est præfectura, visitatio et paterna cura pastoris sive principis : hic enim quasi pastor sæpe visitare et curare debet gregem suum. Jam *visitatio*, id est præfectura, ponitur pro ipso præfecto et principe visitante. Unde Septuaginta vertunt : *Dabo principes tuos in pace*, id est pacificæ regnantes, et *præpositos tuos in justitiam*, id est juste præsidentes et gubernantes. Ubi recte advertunt S. Hieronymus et Leo Castrius ex S. Chrysostomo, Septuaginta nomen *Episcoporum* trecentis annis ante Christum expressisse. Idem fecerunt, *Psal.* CVIII, 8 : « Et episcopatum ejus accipiet alter. » Sic et Vatablus vertit : *Præfectos tuos constituam pacem, et exactores tuos justitiam*, id est, inquit ipse, pro iis qui tibi solent præfici, ut a te pecuniam et operas exigant, præficiam tibi homines æquissimos et pacis studiosissimos, ut videantur esse ipsa pax et justitia, *q. d.* In Ecclesia nemo vim afferet proximo, unde sequitur : « Non audietur ultra iniquitas in terra. » Dat causas opum Ecclesiæ, nimirum pacem et justitiam ; cum enim respublica est in pace, in eaque viget justitia, tunc tam ipsa quam cives singuli ditantur.

Forerius, per *præfectos* accipit Pontifices et pastores Ecclesiasticos olim sanctissimos ; per *exactores*, magistratus civiles et politicos. « Hos, inquit, sua munia juste, illos integre peracturos pollicetur : adimpletam promissionem felicitatemque hanc durasse non paucos annos scio ;

quid autem nostro hoc sæculo fiat, juvat magis deflere quam describere. »

18. NON AUDIETUR ULTRA INIQUITAS (injustitia, avaritia, rapacitas, fraudes, iniqua judicia, etc.) IN TERRA TUA : VASTITAS ET CONTRITIO (id est vastatio et confractio hostium) IN TERMINIS TUIS, — *q. d.* Nulla externa vis, imo portæ inferi non prævalebunt adversus Ecclesiam, etsi eam vexent et affligant : quia in ea non erit iniquitas, sed sanctitas, quam Deus contra hostes tutabitur. Dices : Nonne multi iniqui, avari et rapaces sunt in Ecclesia ? Sunt utique, sed ut membra arida et mortua : Propheta autem loquitur de vivis verisque membris, qui veri sunt fideles Deique filii. Vide dicta cap. LI, 1.

Secundo, hæc usque ad finem capituli, non tam ad statum Ecclesiæ præsentem, quam futurum pertinent : ad illum enim assurgit et avolat. Inchoate ergo tantum et imperfecte conveniunt præsentem, plene vero et perfecte futuro. In cœlo enim nulla erit iniquitas, nulla contritio, nulla violentia ; sed in omnibus summa æquitas, sanctitas et charitas. Eadem enim est Ecclesia militans et triumphans ; hæc enim in illa inchoatur, illa in hac coronatur et consummatur. Unde Prophetæ ab una ad aliam saliant, et mox resiliunt. Vide *Canon.* IX.

ET OCCUPABIT SALUS MUROS TUOS, ET PORTAS TUAS LAUDATIO. — Dat causam cur in Jerusalem, id est Ecclesia, terrestri inchoate, et in cœlesti perfecte, non sit futura iniquitas, nec vastitas, nec contritio, quæ ab ea tantas opes, dignitatem et splendorem auferre possint : quia scilicet ipsa habet salutem pro muris, et laudes pro portis. Alludit ad urbem in pace degentem, in qua nulli in portis sunt custodes, nulli in muris milites, nulla arma, nulli tubarum aut equorum strepitus ; sed in portis choros ducunt juvenes et puellæ. Hæc ergo notant integros fore semper Ecclesiæ muros et portas.

Porro salus hæc, æque ut pax, non tantum liberationem ab hoste, aliisve malis ; sed etiam victoriam, felicitatem bonorumque omnium copiam significat. Sic gloriam cœlestem vocamus æternam salutem. Unde Sanchez per salutem accipit triumphale canticum. Et Vatablus sic explicat, *q. d.* In muris tuis salus prædicabitur, non hostium adventus ; et in portis tuis audietur laus Dei, non vox hostium te oppugnantium : eris in summa pace. Sic enim canticum quo Sancti victorias Christi in cœlo canunt, *Apoc.* XIX, vers. 1, vocatur « salus ; » ubi enim Latinus interpres habet, « laus et gloria et virtus Deo nostro, » pro *laus* græce est σωτηρία , id est, *salus* ; et cap. VII, 10 : « Salus Deo nostro, qui sedet super thronum. » Quare apud Hebræos, ut recte ait ipse, vox triumphalis plausus erat, « Osanna ! » ut, « Osanna filio David, » *q. d.* Io victor, io triumphe ; vivat rex noster Messias, Davidis filius et hæres. Et Martyres salvare dicuntur : « Salvete,

Muri Ecclesiæ sunt salus, portæ laus Dei.

Salus pro victoria.

Episcopi nomen ante Christum prædictum.

flores Martyrum, » ait Prudentius de Martyribus innocentibus. Et ad B. Virginem assidue clamamus : « Salve, Regina ; » et ad Crucem : « Salve, Crux pretiosa. » Sensus ergo est, *q. d.* Sancti, præsertim in cælo, ab omni peccato et ærumna libertatem plenam, salutem, victoriam et felicitatem possidebunt, ideoque canent jugiter cæmen salutis, epinicion Deo et Christo salutis auctori.

Sculptura Christi et Beatorum, quæ?

Hinc Septuaginta et ex iis S. Hieronymus, per salutem accipiunt Salvatorem Jesum Christum. Sic enim vertunt Septuaginta: *Vocabitur salutare muri tui, et portæ tuæ sculpturæ*, id est, ut explicat S. Hieronymus, Jesus Salvator erit murus tuus, o Ecclesia! et portæ tuæ erunt tum ejus divinitas, in qua sculptura, figura et character est Patris, *Hebr. 1, 3*; tum ejus clavi et passio, ait Leo Castrius. Græcum enim *ῥύμαα*, id est sculptura vel cælatura, significat emblema in portis aut domibus cælatum, in victoriæ similisve rei monumentum. Significat ergo Isaias, talia emblemata, et victoriæ monumenta fore in cælo, tum ipsas vulnerum cicatrices in corpore Christi; tum ipsam gloriam et triumphum Sanctorum, ipsasque cicatrices Martyrum; tum ipsum decorem, ornamenta et trophæa cælestis Jerusalem. Hoc est quod dixit cap. *XXVI, 1* : « Urbs fortitudinis nostræ Sion salvator, ponetur in ea murus et antemurale. » Vide ibi dicta.

In hac vita muros nostros et portas sæpe occupant hostis, tribulatio, fames, infirmitas, morbus, ploratus, milleque similes ærumnæ: in cælo vero portas et muros occupabunt ipsa salus, lætitia, felicitas; laus et jubilatio, eaque certa et constans in æternum. Unde Apollonius Tyanæus ad Nervam Imperatorem qui ejus præsentiam et alloquium desiderabat, rescripsit: « Nos quidem, o rex! diu simul erimus, ubi neque nos aliis, neque alii nobis imperabunt; » significans utrumque cito moriturum (id quod et brevi contigit), tumque simul versaturum in campis Elysiis. Testis est Philostratus, lib. VIII *De Vita Apollonii*.

Vers. 19.

19. NON ERIT IBI AMPLIUS SOL, etc. — *q. d.* In Jerusalem, id est Ecclesia terrestri, inchoate, et in cælesti perfecte, non erunt solis et lunæ vices alternantes: sol enim et luna in terra eclipsantur, et quotidie finito die abeunt, et noctem ac tenebras post se relinquunt. Secus erit in Ecclesia: ibi enim erit perpetua lux, id est doctrina fidei, quæ nunquam deficiet aut variabitur: in cælo vero erit perenne lumen gloriæ et visionis beatificæ. Per hæc enim Deus erit ejus lux et sol. Ita S. Cyrillus, Procopius et Forerius.

Rursum in Ecclesia erit perpetua libertas, lætitia et felicitas, nullis calamitatis aut ærumnæ nebulis fuscata vel intercisa. Sicut enim sol et lux felicitatis, ita tenebræ et nox calamitatis sunt symbolum. Ita Hugo. Unde sequitur: « Et complebuntur dies luctus tui. »

Nota: Hæc proprie et plane conveniunt Jeru-

salem cælesti: unde de ea loquens, et ad hunc Isaiæ locum alludens S. Joannes, *Apoc. XXI, 4*: « Absterget, inquit, Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt; » et inferius, vers. 23: « Civitas non eget sole, neque luna, ut luceant in ea, nam claritas Dei illuminavit eam. » Ubi nota: « Claritas Dei, » vel est ipse Deus, qui est increata claritas, et sol cælestis Jerusalem: hic enim est sol divinitatis, ex quo lucerna humanitatis Christi lumen suum mutuatur, ut sequitur. Vel est lumen gloriæ, quod mentes Sanctorum illuminat ad videndum Deum. Vel potius jungendo utrumque, claritas Dei est ipse Deus clarissimus, qui suam claritatem, puta lumen gloriæ, Sanctis communicat. Unde sequitur: « Et lucerna ejus est agnus. Lucerna, » id est fax, sol, vel lux oculis corporeis Sanctorum illuminans et recreans, est splendidissima Christi humanitas, quæ instar solis fulgidissimi lumen per cælum empyreum diffundit: ut scilicet oculi Sanctorum per illud intuendo humanitatem gloriosam Christi aliosque Sanctos, omniaque quæ in cælo erunt, et suam claritatem, ac sensationem sensibilem, et lætitiâ maximam habeant.

Claritas Dei in cælo, quæ?

20. NON OCCIDET ULTRA SOL TUUS, — puta sol divinitatis, felicitatis et visionis beatificæ, de quo jam dixi. Unde subdit: « Quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam, » *q. d.* Dominus instar solis et lunæ jugiter, tam die quam nocte te illuminabit. *Secundo*, alludit ad materialem solem et lunam, qui post diem judicii stabiles in eodem loco consistent, nec amplius occident. Unde ex hoc loco Theologi probant, quod in die judicii et resurrectionis, et deinceps in æternum, cessabit cælorum motus, et consequenter tempus, quod motus cælorum est numerus et mensura: atque ita per quietem et vocationem a motu cæli acquirant statum quemdam similem Deo, qui nimirum mutationis est experts. Hoc enim verbaclare significant, dum ait: « Non occidet ultra sol tuus, et luna tua non minuetur. » Ita docet D. Thomas et ex eo Gregorius de Valentia, III part., in fine libri.

Vers. 20.

Adnota: Sol tuus est, sed Dominus in lucem, respiciendo nimirum, ut supra dixit, in viis tuis, de veteri lege et de nova, viam soli ipsi præbendo in corde, quod cælum quasi refert, ut per illud ingrediens sol hic populi Christiani, tanquam per zodiacum illius cordis, nunquam evasurus incedat. *Cantic. v, 14*: « Venter ejus eburneus, distinctus sapphiris; » alii: *Sicut circulus medius in quo sunt similitudines siderum*. En ut zodiacum Deus depingit in corde Christiani. Septuaginta legunt, *tabula eburnea*; Nyssenius, homil. 14 in *Cantic.*, censet alludi ad tabulam in qua lex scripta erat. At qui hanc novam tabulam Dei lege insculptam in corde habet, tanquam sol per zodiacum Christi incedit in perpetuas æternitates.

Lex enim est velut zodiacus, per quem incedit sol, id est Christus, Christique servus, in cœlo, id est in corde justi.

vers. 21. 21. POPULUS AUTEM TUUS OMNES JUSTI. — In cœlo enim omnes erunt sancti. In Ecclesia multi sunt peccatores: omnes tamen vocantur sancti et iusti; quia in baptismo sanctificati sunt, et quia vocati sunt ad sanctitatem, ejusque professionem faciunt. Hinc enim S. Paulus initio epistolarum omnes Christianos, Romanos, Corinthios, etc., vocat sanctos. Addit Forerius: In Ecclesia, ait, primitiva omnes, id est plurimi et plerique omnes, erant sancti.

IN PERPETUUM HEREDITABUNT TERRAM, — *q. d.* Nemo eos expellere poterit ab Ecclesia, nisi ipsi sponte ad infidelium castra transfugiant. Ita Forerius. Esto enim vis corpori a tyrannis afferatur, animo tamen afferri nequit. *Secundo*, et melius et plenius, Beati in æternum hæreditabunt terram viventium in cœlis. Causam dat dum subdit:

GERMEN PLANTATIONIS MEÆ, — *q. d.* Sancti, præsertim Beati, hæreditabunt semper terram, sive paradisum cœlestem: quia ipsi sunt germen in eo a Deo plantatum in tempore, et prædestinatum ab æterno. Nemo autem evellere potest quod Deus plantavit, aut evertere quod ipse decrevit et prædestinavit. Unde Septuaginta vertunt, *custodiens plantationem*, scilicet suam hanc Sanctorum, est Deus.

Simili modo iusti in terra erunt germen plantationis Dei, quia producent fructus bonorum operum: unde homines cognoscent illos a Deo plantatos, imo iis ipsi testabuntur se esse Dei plantationem, ut per eos Deus honoretur. Ita Vatablus. Huc allusit Apostolus, I Cor. III, 9, dicens: « Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. »

OPUS MANUS MEÆ AD GLORIFICANDUM. — Est oppositio. Iusti enim ut vocantur « germen plantationis Dei, » id est germina gloriæ cœlestis, æque ac gratiæ terrestri: ita vocantur et « opus manus » ejus, idque « ad glorificandum, » ut scilicet Deus eos glorificet et beet in cœlo; vel potius, ut Deus in eis glorificetur et celebretur. Ita S. Hieronymus.

vers. 22. 22. MINIMUS ERIT IN MILLE, ET PARVULUS IN GENTEM FORTISSIMAM. — Hoc est, ut Pagninus vertit, *parva familia* (Ecclesiæ) *erit in mille*; et Vatablus, *parvus*

sobolescit in mille, q. d. Surculus parvus Ecclesiæ plurimos alios germinabit et producet, sicut unum granum seminatum germinat et producit multa: hoc est, Ecclesia multis magnis strenuisque fidelibus augebitur. Ita S. Andreas millia Achæorum, S. Thomas millia Indorum, S. Joannes millia Asianorum, S. Bartholomæus millia Armeniorum, SS. Petrus et Paulus quasi totum orbem fidelium procrearunt. Ita S. Antonius, Basilius, Benedictus, Bernardus, ac præsertim S. Franciscus, millena millia Religiosorum progenuerunt. Hæc enim primario spectant ad Ecclesiam militantem: ad eam enim redit, puta ad id quod dixit vers. 15: « Pona te in superbiam sæculorum. » Duobus enim ipsa incommodis initio laborabat. *Prius* erat ejus paucitas; huic medetur, promittens ei sobolem multam. *Secundum*, ejus infirmitas, ut ab omnibus calcaretur; huic medetur, promittens ei sobolem fortissimam, ut sit hostibus terrori, quasi castrorum acies ordinata. Ita S. Hieronymus et Cyrillus.

Secundo, tamen, hæc apte etiam conveniunt Ecclesiæ triumphanti: « Beati enim, ait S. Hieronymus, plantati in domo Domini, in atris ejus efflorescent. Tunc qui parvulus fuerit, erit in mille, audiens a Domino: Esto habens potestatem super quinque vel decem civitates, ita ut appelletur *χιλιάρχος*. Et qui cum Apostolo dixerat: Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, princeps erit magnæ gentis in cœlestibus, quando tempore constituto miserit Dominus angelos suos, et congregaverint ad eam omnes sanctos. » Sic S. Amanus apparuit S. Aldegundi gloriosus, atque stipatus magno agmine Sanctorum, quos ipse cum viveret converterat, qui in cœlis eum colebant et respiciebant ut patrem.

EGO DOMINUS IN TEMPORE EJUS (ei, scilicet Ecclesiæ, a me constituto) SUBITO FACIAM ISTUD. — Hebraice, *festinare faciam*, vel *accelerabo illud*. Ita Vatablus, *q. d.* Brevi hæc Ecclesiæ præstabo, simulque faciam ut, cum cœperint, brevi tempore compleantur: nam post 700 annos cœpit Ecclesia Christi, et mox ut cœpit, paucorum annorum spatio totum orbem obtinuit, ipsaque ad ingentem gloriam, sobolem et fortitudinem pervenit. Hoc præstitit ei hæc promissio divina, quæ uti efficax est, ita est et celer in operando et præstado id quod promisit.

Minimus
in mille,
quomodo?

CAPUT SEXAGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus asserit se unctum Spiritu Sancto, ut consoletur et liberet afflictos et lugentes in Sion. Deinde, vers. 6, asseverat quod Apostoli, similesve sacerdotes Domini fortitudinem Gentium possidebunt, eruntque semen cui benedixit Dominus. Denique, vers. 10, ipsa Sion, id est Ecclesia, de hoc salutis a Christo acceptæ, et desponsationis suæ beneficio gaudens et gratulans jubilat, Deoque gratias agit (1).

1. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me : ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam, et clausis aperitionem : 2. ut prædicarem annum placabilem Domino, et diem ultionis Deo nostro : ut consolarer omnes lugentes, 3. ut ponerem lugentibus Sion, et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mæroris : et vocabuntur in ea fortes justitiæ, plantatio Domini ad glorificandum. 4. Et ædificabunt deserta a sæculo, et ruinas antiquas erigent, et instaurabunt civitates desertas, dissipatas in generationem et generationem. 5. Et stabunt alieni, et pascent pecora vestra : et filii peregrinorum, agricolæ et vinitores vestri erunt. 6. Vos autem sacerdotes Domini vocabimini : Ministri Dei nostri, dicetur vobis : fortitudinem Gentium comedetis, et in gloria earum superbietis. 7. Pro confusione vestra duplici et rubore, laudabunt partem suam : propter hoc in terra sua duplicia possidebunt, lætitia sempiterna erit eis. 8. Quia ego Dominus diligens iudicium, et odio habens rapinam in holocausto : et dabo opus eorum in veritate, et fœdus perpetuum feriam eis. 9. Et scient in Gentibus semen eorum, et germen eorum in medio populorum : omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus. 10. Gaudens gaudebo in Domino, et exsultabit anima mea in Deo meo : quia induit me vestimentis salutis : et indumento justitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis. 11. Sicut enim terra profert germen suum, et sicut hortus semen suum germinat ; sic Dominus Deus germinabit justitiam et laudem coram universis gentibus.

Vers. 1. 1. SPIRITUS DOMINI SUPER ME. — Descripsit cap. præced. Propheta miram Ecclesiæ Gentium ad Christum conversionem, desponsationem, confluentiam et lætitiã ; nunc ejus causam adfert, nimirum ejus sponsum Christum Dominum, qui hanc conversionem et desponsationem facturus est. Eum ergo hic loquentem inducit, ac rationem reddentem suæ legationis et missionis in mundum, nimirum quod inunctus et inauguratus sit rex

Sionis et Ecclesiæ, ad hoc, ut Sionidas omnes afflictos curet et recreet.

Quare, quod S. Thomas et aliqui alii censent loqui hic Isaiam, dicereque se esse missum ad Judæos, ut eis annuntiet liberationem e captivitate Babylonica ; Isaiam autem typum esse Christi, qui homines a peccato et inferno liberavit ; non videtur verum. Nam Christus hunc locum de se explicat, *Luc. iv, 18* ; legens enim in Synagoga coram

(1) In fine superioris capitis dixerat Deus : « Ego Dominus in tempore ejus faciam istud. » Cum autem felicitia illa per Christum Dominum essent ventura, et Ecclesiæ formatio et institutio ab ipso Christo oriunda erat, eum ipsum loquentem inducit, quasi jam operi accinctum :

PRIMO igitur, instituendæ Ecclesiæ magisterium suscipit Christus, *primo*, ad munus hoc plenitudine donorum instructus, 1 ; *secundo*, ad salutem impertiendam destinatus, 2, 3 ; *tertio*, ad Ecclesiam instaurandam missus, 4.

SECUNDO, ministerium obeunt Episcopi et pastores, *primo*, ex gentibus et alienigenis et etiam adversariis eligendi, 5 ; *secundo*, ex gentibus divinam missionem reverentibus, divitias et gloriam accipientes, 6 ; *tertio*, du-

plicem pro ignominia præterita honorem et partem possidentes, 7.

TERTIO, videtur illius distributionis quasi rationem reddere : scilicet non Phariseis, non Pontificibus meliorem partem dedi, non eos honoratiores feci in regno meo ; quia ego Dominus sum recti æquique amantissimus ; neque enim mihi placent sacrificia ex furto, quæ sunt omnia quæ Pharisei isti mihi offerunt, 8.

QUARTO, chorus Apostolorum et pastorum nomine spiritalis illius Jerusalem, quæ ex sanctis reliquiis et gentibus constabat, præ gaudio exsultat, et se felicissimam reputat, *primo*, propter gloriosam cum Christo desponsationem, 10 ; *secundo*, propter abundantiam justitiæ et sanctitatis, 11.

Judæis et Rabbiniis hunc Isaiaë locum, dixit: «Hodie impleta est hæc prophetia in auribus vestris;» quia scilicet, ego Christus, ille sum, de quo loquitur Isaia. «Super me» enim, id est super mea humanitate, requievit Spiritus Domini. Nam qua Deus sum, uti deitatem, ita spiritum communem et essentialem eundem habeo cum Patre et Spiritu Sancto. Porro invisibiliter Spiritus Sanctus descendit et fuit super Christum a primo instanti conceptionis ejus, visibiliter vero in eum descendit in ejus baptismo; unde mox post baptismum, jejunium et tentationem, venit in synagogam, dixitque tunc impletum fuisse hoc Isaiaë de se oraculum. Deinde curavit infirmos, fecitque ea quæ hic ipsum facturum prædicit Isaia. Unde Patres, S. Hieronymus, Irenæus, Athanasius, Augustinus, Beda, et ex iis Toletus in *Luc. iv, 18*, imo ipse S. Petrus, *Actor. x, 38*, asserunt hæc impleta esse in baptismo Christi, cum Spiritus Sanctus descendit in specie columbæ super Christum, et audita est vox Patris: «Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite.» Hoc enim signo visibili, æque ac voce, quasi exterius coram populo Christus declaratus est et consecratus doctor, Propheta, legislator et redemptor orbis, atque deputatus ad evangelizandum pauperibus; unde mox a baptismo, hujus Spiritus operatio et effectus in Christo sese ostendit. Nam, ut ait S. Lucas, cap. *iv, vers. 1*: «Jesus plenus Spiritu Sancto regressus est a Jordane; et agebatur a Spiritu in desertum.» Et finito jejunio 40 dierum ac tentationibus diaboli; *vers. 14*: «Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam. Et ipse docebat in synagogis. Et venit Nazareth in synagogam,» ubi hunc Isaiaë locum legit et explicuit, completumque esse dixit. Sensus ergo est, *q. d.* Spiritus Domini descendit super me, tum occulte in ortu meo, tum potius palam et publice in baptismo, cum jam incepturus essem munus a Patre mihi impositum, scilicet docendi et prædicandi, hincque Spiritus me impulit ad docendum, prædicandum, et consolandum, ac curandum afflictos et lugentes in Sion, ut sequitur.

EO QUOD UNXERIT DOMINUS ME. — Causam dat, cur Spiritus Sanctus super eum venerit, quia nimirum idem Spiritus jam ante ab ejus ortu eum ad hoc munus unxerat. Ita Theophylactus, Maldonatus, Jansenius, in *Lucæ cap. iv*. Nota: Hæc Christi unctio facta est in incarnatione, *primo*, per gratiam unionis hypostaticæ; *secundo*, per gratiarum creaturarum et infusarum plenitudinem, ex unione jam dicta manantem. Unde S. Petrus explicans hunc Isaiaë locum, Christique unctionem, *Actor. x, 38*, ait: «Vos scitis quod factum est verbum per universam Judæam: incipiens enim a Galilæa, post baptismum quod prædicavit Joannes, Jesum a Nazareth: quomodo unxit eum Deus Spiritu Sancto, et virtute.» Christus enim accepit gratiam, non privati cujuscumque fidelis et sancti, sed gratiam capitis, id est gratiarum ple-

nitudinem, quam quasi redemptor et caput Ecclesiæ in omnia sua membra transfunderet. Quocirca alii Sancti dicuntur ungi gratia et donis Spiritus Sancti, Christus vero dicitur ungi ipso Spiritu Sancto, et plenitudine omnium gratiarum. Ita S. Basilius, lib. *De Spiritu Sancto, cap. xxvi*. Atque hinc Christus hebraice *Messias*, græce *Christus*, latine *Unctus* dicitur; per hanc enim unctionem consecratus est rex, et redemptor mundi, caputque Ecclesiæ militantis et triumphantis.

Nota: Pro eo quod Septuaginta vertunt, *cujus causa*, S. Lucas vertit, *propter quod*, quod dupliciter accipi potest. *Primo*, ut significet causam finalem unctionis præteritæ, *q. d.* Spiritus Sanctus in baptismo descendit in me, meque impulit ad munus Messiaë de facto exsequendum; quia ad hoc jam ab initio unxit me et deputavit, uti jam explicui. *Secundo*, *propter quod*, accipi potest pro *ideo* vel *idcirco*, ut significet non causam, sed effectum descensus Spiritus Sancti, *q. d.* Spiritus Sanctus descendit in me; idcirco suis donis, quasi effectibus, unxit et replevit me. Pro quo advertet Spiritum Sanctum esse causam donorum, ac proinde iis esse priorem in genere causæ efficientis; quia ipse dona hæc causat et producit in anima Christi et Christianorum: in genere vero causæ materialis et finalis, iisdem quasi esse posteriorem. Nam materialiter, ut sic dicam, anima Christi, et cujusque Christiani, non aliter recipit Spiritum Sanctum, nisi per ejus dona; unde prius quodammodo recipit dona, ac per dona ipsum Spiritum Sanctum. Similiter in genere causæ finalis, Spiritus Sanctus datur animæ quasi ad hunc finem, ut dona sua ei communitet: unde hæc dona in genere causæ finalis quasi priora sunt Spiritu Sancto. Utrumque ergo vere dicitur, scilicet Spiritus Sanctus descendit in Christum, eo quod vel quia unxit eum; nam per unctionem, perque dona descendit et illapsus est in Christum. Vice versa Spiritus Sanctus descendit in Christum, ut ungeret eum, vel idcirco unxit eum sua gratia suisque donis; ipse enim est causa efficiens suorum donorum. Non est ergo hic tautologia, sed commoda reciprocatio. Recte enim ex donis Christo inhaerentibus, colligitur eidem inesse Spiritus Sanctus donorum auctor; et vicissim ex Spiritu Sancto inhabitante Christum, recte colliguntur eidem inhaerere Spiritus Sancti dona et effectus.

Adde, hunc descensum Spiritus Sancti in Christum maxime intelligi visibilem, qui fuit in ejus baptismo, uti dixi; tuncque sensus est, *q. d.* Quia Christus fuit unctus gratia Spiritus Sancti invisibiliter in ejus incarnatione; hinc Spiritus Sanctus gratiæ auctor fuit semper cum illo; idque visibiliter ostendit in baptismo, descendens super eum corporaliter in specie columbæ; in Scriptura enim sæpe res aliqua dicitur fieri, cum talis esse, vel fuisse publice ostenditur et commonstratur.

Christus
visibiliter
in
arratione:
visibiliter
in
scriptis
mo.

Inde vocatus
Messias.

Christus
habuit
gratiam
capitis.

Spiritus ergo Sanctus dicitur descendisse in Christum in baptismo, quia descensio hæc palam ostensa fuit per columbam, cum longe ante in eum occulte descendisset per gratiam tum unionis, tum habitualem.

AD ANNUNTIANDUM MANSUETIS. — Nota : Hæc verba nectenda sunt præcedentibus, sicque hæc dispungenda sunt : « Eo quod unxerit me ad annuntiandum mansuetis, misit ut mederer contritis corde. » Ita nectunt et dispungunt Septuaginta, Forerius, Vatablus, Jansenius, Maldonatus et alii; significatur enim hic finis unctionis Christi, q. d. Unctus est Christus ad hoc, ut annuntiaret mansuetis, id est ut Septuaginta et S. Lucas, ut evangelizaret pauperibus. Ita Irenæus, lib. I, x; Hilarius, in *Psalm. LI*; Tertullianus, lib. IV *Contra Marcion. XIV*; Ambrosius, Theophylactus et Beda in *Luce IV*. Hic ergo describit Propheta munia et officia Messiae, ad quæ ipse unctus est, et a quibus ipse vocatus est Christus, nimirum hæc sunt, evangelizare pauperibus, mederi contritis corde, captivos liberare, etc.

Munia
Messiae.

Nota primo : « Annuntiare » hic idem est quod evangelizare, id est lætum nuntium adferre afflictis, de liberatione, gratia et salute : hoc enim est Hebræum בשר בשר *basar*, unde בשרי כתיב *bisrat mathai* vocatur Evangelium Matthæi.

Secundo, Hebræi *mansuetos* vocant pauperes, quia pauperes cogit eos cervicem submittere, tolerare adversa, precari, ac per omnia eos cicurat et mansuefacit.

Christus
evangelizavit
pauperibus,
quibus?

Quæres, qui sunt hi pauperes? Respondeo, primo, S. Ambrosius, Origenes et Theophylactus, in *Luce IV*, per pauperes accipiunt homines, præsertim Gentiles, qui ob peccata depauperati, id est gratia et salute destituti, erant; præsertim, qui se tales esse agnoscebant. His enim evangelizavit, id est hos consolatus est, Christus. Secundo, S. Hieronymus hic, Tertullianus, lib. IV *Contra Marcion. cap. XIV*, Eusebius, lib. III. *Demonstr. I*, accipiunt pauperes spiritu; his enim Christus evangelizavit, dicens : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. »

Tertio et planissime, pauperes proprie hic intelliguntur inopes, et ii qui tenui sunt fortuna (hos enim significat Græcum πτωχοι), quales erant Apostoli, et plebis turba, quæ Christum sequebatur, ejusque dicta et monita avide excipiebat; cum divites et potentes, uti Scribæ et Pharisei, ea spernerent, imo iis se opponerent. Vide dicta I *Corinth. cap. I, 26*. Hoc est quod Christus, *Matth. XI, vers. 2*, discipulis S. Joannis Baptistæ rogantibus, num ipse esset Messias, respondit, dicens inter alia : « Pauperes evangelizantur, » q. d. Ex hoc quod pauperes turbas doceo, iisque evangelizo, quasi ex certo signo quod Messiae consignavit Isaias, colligite et scitote me esse Christum et Messiam. Causa, cur Christus pauperibus maxime evangelizaverit, fuit, quod ejus prædicatio fuerit et sit de contemptu opum et mundi, de

mortificatione, cruce, etc., quæ avide arripiunt pauperes, ut se in sua pauperie solentur et animent, hæc vero fugiunt et oderunt divites, qui opibus suis deliciantur et superbiunt. Ita videmus etiamnum pauperes præ divitibus capaciores esse virtutis et sanctitatis. Unde S. Jacobus ait, cap. II, 5 : « Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, et hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se? » Vide hic quam dispar sit spiritus Dei a spiritu mundi : spiritus enim Dei quærit pauperes, spiritus mundi opulentos et splendidos; spiritus Christi in cruce, pauperie et tolerantia vitam et gloriam constituit, quam spiritus mundi opibus et deliciis consignat.

UT MEDERER CONTRITIS CORDE. — « Contritis, » id est peccatoribus ex scelerum conscientia compunctis et pœnitentibus. Ita Tertullianus et Beda loco citato, ac S. Basilius in *Psalm. XXXIII*, et Toletus in *Luce IV. Secundo* et melius, *contriti* hic vocantur Judæi et Gentiles, qui onere tum peccatorum, tum legis Mosaicæ, tum infidelitatis et ignorantiae rerum divinarum pressi, ac pene oppressi, et, ut Tertullianus legit, *obtriti*, afflictissimo erant corde et animo. Ita Hilarius, Theophylactus et Jansenius locis citatis. Hosce enim hoc onere et afflictione Christus liberavit; cum illi suam afflictionem, licet sentientes, non agnoscerent, nec medicum requirerent.

Pro *mederer* hebraice est לחבש *lachabos*, id est obligarem vel alligarem. Ita Symmachus et Theodoretus. Unde Forerius vertit : *Ut inducerem super alligationes contritis corde*; Vatablus : *Ut obligarem vulnera corde contritorum*. Sumpta est metaphora a chirurgis qui fasciis suis fracta et contusa alligant membra. Christus ergo non tantum fuit medicus noster, sed et chirurgus, qui manu sua contritiones, fracturas et fœda vulnera nostra tractavit, pus et saniem expressit, expurgavit, oleum et vinum quasi Samaritanus infudit, cataplasma vit et obligavit, itaque sanavit et integritati restituit. Hoc enim est Messias sive Christus, id est unctus et ungens; imo pungens et ungens ut sanet, « cum, » ut ait Isaias cap. XXX, 26, « alligaverit Dominus vulnus populi sui. »

Christus
est
medicus
chirurgus.

ET PREDICAREM CAPTIVIS (sub potestate dæmonis et peccati), INDULGENTIAM, — id est, ut S. Lucas, « remissionem » et libertatem. Hebræum enim דדור *deror*, proprie libertatem significat. Alludit ad libertatem e captivitate Babylonica, datam a Cyro; hæc enim typus fuit libertatis spiritualis a Christo datæ, imo S. Thomas et Hugo ad litteram hæc de Cyro accipiunt. Verum non recte. Nam primo, Christus, *Luce IV, 18*, ad litteram apud Judæos explicat hæc de seipso. Secundo, quia Cyrus non restituit cæcis visum, sed Christus : de quo mox; reliqua etiam augustiora sunt, quam ut Cyro convenient.

ET CLAUSIS (hebraice est אסורים *asurim*, id est ligatis, vinctis, quales sunt clausi in carcere)

APERITIONEM, — scilicet carceris. Septuaginta et ex iis S. Lucas eodem sensu vertunt : « Et cæcis visum. » Nam qui cæco carcere includuntur, in tenebris quasi cæci degunt. Ita Chaldæus, Sanchez et alii. Melius cum Maldonato et Forerio dicas, Septuaginta, utpote linguæ Hebraicæ peritissimos, docte hebraismum explicare, dum pro *clausis apertionem*, vertunt, *cæcis visum*. Hebræi enim *clausos*, scilicet oculis (quomodo Poeta dixit : « Talpæ oculis capti »), vocant cæcos : unde *apertionem* vocant illuminationem et visus restitutionem; alioqui enim *clausis* non distingueretur a *captivis*, qui præcesserunt; cæcitas enim, sive ea intrinseca sit, puta in oculis; sive extrinseca, qualis est caligo et tenebræ, ligat quasi et claudit oculos. Ita enim de *Ægyptiis* in tenebris cæcutientibus et palpantibus ait Sapiens, cap. xvii, 2 : « Vinculis tenebrarum et longæ noctis compe-diti; » et vers. 17 : « Una enim catena tenebrarum erant omnes colligati. » Hinc et Hebræi פקוחים *pickuchim*, id est apertos, scilicet oculis, vocant videntes et visu pollentes : quia scilicet ex adverso אסורים *asurim*, id est clausos, vocant cæcos. Unde et Vatablus hic, æque ac Septuaginta, vertit, *cæcis visum*. Forte etiam Septuaginta pro *asurim* legerunt יוברים *juverim*, id est cæcis.

Nota : S. Lucas paraphrastice et plenioris explanationis et exaggerationis causa addit : « Et dimittere contractos corde. » Hæc enim verba non sunt in Hebræo, nec apud Septuaginta, sed in præcedentibus subintelliguntur. Nam pro eo quod habemus : *Et mederer contritis corde*, ex Hebræo veritas : *Et mederer contractis* (hoc enim est לניסבֵּרֵי *lenisbere*) corde. Contractos ergo corde S. Lucas vocat eos quos paulo ante vocavit contritos, scilicet eos qui carcere ac servitute diaboli ac peccati obstricti, et quasi obtriti erant, quos Christus missos et liberos fecit, tum spiritaliter, tum corporaliter, cum scilicet infirmos et dæmoniacos misere a dæmone agitados et quassatos ac contractos curavit ac liberavit.

Aliter Forerius. Censet enim hæc verba addita textui ex margine, uti in versione Septuaginta multa legimus ex margine textui assuta. Videtur enim hæc fuisse altera ejusdem membri versio.

2. Ut PREDICAREM ANNUM PLACABILEM DOMINO. — Hebraice שנת רצון *scenat ratson*, id est annum divinæ benevolentiae, placationis, propensæ in homines voluntatis et liberalitatis, qualis erat annus jubilei, in quo omnes servi fiebant liberi, omniaque debita et onera condonabantur. Notat ergo hic annum jubileum; hic enim typus erat hujus anni Christiani, puta temporis Evangelici, cujus præco fuit Christus. Quocirca ex hoc Isaia loco quidam apud Irenæum, lib. I, cap. xxviii, putarunt Christum per unum annum tantum prædicasse, quem errorem ibidem refellit Irenæus. Totum ergo tempus prædicationis Christi, et deinceps totum tempus legis novæ, fidelibus Christo obedientibus, et ejus liberalitatem accep-

tantibus, fuit et est annus jubileus, id est annus misericordiæ et remissionis, reconciliationis, pacis, salutis, liberalitatis, gaudii ac jubili; in quo post longam Dei in homines iram, restituimur in ejus gratiam, acceptionem (unde Lucas ex Septuaginta vertit, *annum acceptum*, scilicet Deo et hominibus gratissimum ac jucundissimum), benevolentiam, hæreditatem, gloriam, omniaque bona pristina quæ habuimus in paradiso et statu innocentiae. Vide ea quæ de jubileo dixi *Levit. cap. xxv*. Huc alludit S. Paulus, II *Cor. vi, 2* : « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. »

Discant hic a Christo principes et Prælati quam eos deceant comitas et miseratio. Vere Seneca in *Octav.* :

Pulchrum eminere est inter illustres viros,
Consulere patriæ, parcere afflictis, fera
Cæde abstinere, tempus atque iræ dare,
Orbi quietem, sæculo pacem suo.
Hæc summa virtus, petitur hæc cælum via.

Principes
deceat
comitas
et
miseratio.

Et Cicero, orat. *pro Ligario* : « Nec ulla re propius homines ad Deum accedunt, quam salute hominibus danda. » Et Tacitus, lib. XI *Annal.* : « Princeps amorem apud populares, metum apud hostes quærat. » Et Homerus, *Odissea* β de vero principe : « Mitis erat patris instar. » Et Sallustius ad Cæsarem : « Qui benignitate ac clementia imperium temperavere, his candida et læta fuere omnia, etiam hostes æquiores quam aliis cives. » Et ut Bias, qui talis est : « Timent subditi non illum, sed pro illo. »

ET DIEM ULTIONIS DEO NOSTRO. — Hic annus et tempus Evangelicum Christianis est annus jubileus, hostibus vero Christi est annus et dies ultionis, quo scilicet Deus ultus est genus humanum de inimicis suis, puta dæmonibus, illos ab hominibus expellendo, eosque de suo imperio et tyrannide deturbando. Ita Cyrillus, Adamus, Forerius et alii. S. Hieronymus vero et Eusebius, lib. IX *Demonstr. cap. xiii*, hæc quoque referunt ad ultionem, quam Deus de Christi hostibus sumpsit per Titum et Romanos. Alludit ad annum libertatis Judæorum e Babylonica captivitate; idem enim annus fuit ultionis Chaldæorum, quo scilicet Babylon et regnum Chaldæorum eversa sunt a Cyro.

Porro hæc ultio cœpta est in hac vita tempore Christi, sed perficietur in die judicii; tunc enim Deus omnes dæmones et reprobos pedibus Christi subjiciet, eosque dejiciet in tartara. Unde ad diem judicii hæc referunt Cyrillus hic et Beda, ac Toletus in *Lucæ iv*.

Denique pro *diem ultionis* Septuaginta et Lucas vertunt, *diem retributionis*, quo scilicet inimicis retribuet id quod merentur, eorumque injurias et clades in ipsorummet caput retorquebit; *retributionis* ergo idem est quod *ultionis*. Quare non recte aliqui *retributionis* exponunt *compensationis*, qua scilicet Deus hominibus, pro malis quæ passi sunt, in compensationem dedit pacem, li-

opus
is no
est ju
bilæum

bertatem, aliaque legis novæ dona et charismata.

Alludit in Hebræo eleganter נַחַם *nacham*, id est ultio, ad נַחַם *nacham*, id est consolatus est, de quo supra, q. d. Hic annus fidelibus erit *nekama*, id est consolatio; infidelibus vero erit *nekama*, id est ultio.

UT CONSOLARER OMNES LUGENTES. — Hoc præstitit Christus pertransiens benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo, dicensque: « Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos, » *Matth. XI.*

Vers. 3. 3. UT PONEREM LUGENTIBUS SION. — Quid? multi codices legunt, *fortitudinem*: sed recte hanc vocem delent Romani, nec enim est in Hebræo, Græco, Chaldæo. Respondeo ergo, « ut ponerem, » scilicet « coronam pro cinere, » etc., ut sequitur; « ponerem » ergo, id est reponerem et rependerem lugentibus, iusta et æqua mensura, pro luctu gaudium, pro gemitu laudem.

ET DAREM EIS CORONAM PRO CINERE, OLEUM GAUDII PRO LUCTU, PALLIUM LAUDIS PRO SPIRITU MÆRORIS. — In Hebræo est elegans paronomasia: *Et darem eis דָּרַן דָּרַן דָּרַן epher*, hoc est cidarim pro cinere, q. d. Quam facili transpositione litterarum ex *epher* fit *peer*, tam facile est Deo cinerem in cidarim, luctum in lusum, rictum in risum et gaudium convertere. Solebant Hebræi in luctu cinere caput aspergere; in lætitia, ut in nuptiis, festis, et triumphis, coronas capiti imponere: similiter tunc gaudentes solebant se ungere oleo, ex rebus odoriferis composito, quod proinde vocatur « oleum, » hoc est unguentum, « gaudii. » *Tertio*, promittit « pallium laudis, » id est festivum, decorum et pretiosum (dicitur « laudis, » quia festivis diebus induebatur ad laudandum Deum, eique gratias agendum pro victoria, aliove beneficio adepto), pro « spiritu mæroris, » id est pallio mæroris, sive veste atra et lugubri, qua animi et spiritus mærorem testabantur. Sic Josepho patriarchæ, pro veste sordida carceris, data est stola byssina, torques aurea, et annulus a Pharaone, *Genes. xli, 42*. Per has tres antitheses idem significat: nimirum commutationem mæroris in gaudium, et abjectionis in gloriam: quam facile quisque in se deprehendet et cernet, si aspiciat qualis quamque spiritu obtenebrato, perturbato et anxio fuerit, cum in peccatis viveret; et qualis sit post conversionem per gratiam Christi, cum jam quasi par Angelis, coram Deo ambulans spirituali lætitia exsultat, spe gaudet, in tribulationibus gratias agit, in pœnitentia suaves consolationis emittit lacrymas; quia pro luctu et lacrymis exspectat lætitiã sempiternam, et stolam immortalitatis ac gloriæ cœlestis, in qua hæc perfectissime complebuntur. Ita Rupertus, Forerius, Sanchez et alii. Aliter Procopius, Hieronymus et Cyrillus; ipsi enim hæc referunt ad luctum Apostolorum de infidelitate Judæorum, qui versus est in gaudium per conversionem Gentium.

Nota: Per *oleum*, id est unguentum, recte si-

gnificantur consolatio et lætitia; quia hæc ita animum afficit, sicut unguentum bene olens et refrigerans corpus. Ita Vatablus.

Rursum, « pallium laudis » potest accipi, q. d. Secu Laus ipsa erit pallium, vel instar pallii cinget, obruet et operiet illos. Ita Vatablus. Sic enim, cap. *lxi*, vers. 17, « pallium zeli » vocatur ipse zelus instar pallii Deum obtegens; et « galea salutis » vocatur ipsa salus, instar galeæ caput ejus circumdans.

Symbolice nota, Christianos olim abstinuisse a Chrs coronis, nec eas gestasse: *primo*, quia Gentiles ni idola coronabant; hinc ne viderentur Gentilium abs ritum recipere, coronas vitabant; *secundo*, quia ban in hac vita est tempus cineris, pœnitentiæ et luctus; *tertio*, quia Christus coronatus fuit corona roci spinea; *quarto*, quia corona in cœlis nobis dabitur post crucem, postque victoriam et triumphum; sic enim Christus « favos post fella gustavit. » Scripsit hac de re Tertullianus librum *De Corona militis*; cum enim milites a Severo Imperatore donativum acciperent, miles Christianus Tribunum accedens, qui donativum singulis ex ordine erogabat, lauream castrensem manu gestabat, quam cæteri in capite. Causam expostulatus, cum Christianum se esse respondisset, et non licere sibi coronatum incedere, russatus suo sanguine in carcerem rapitur: de quo cum variæ essent sententiæ, Tertullianus scripsit hunc librum, quo factum dictumque ejus defendit. Unde cap. *vii*, coronas ab idolis et idololatris esse inventas, et in usum deductas, ita per exempla commonstrat: Pandoræ caput coronatum fuit a Charitibus; Saturnus ante omnes coronatus, Jupiter post devictos Titanas; Priapo tæniæ, Ariadnæ sertum ex auro et Indicis gemmis adscribitur; Juno vite coronata; Hercules populum capite præfert, oleastrum, aut apium; Apollo, interfecto Delphico dracone, lauream induit; Liber nunc hederatus scribitur, nunc princeps coronæ aureæ in qua ex Indis triumphavit? Isis repertas spicas capite circumtulit. Ac tandem librum concludens: « Serva, ait, Deo rem intaminatam; ille eam coronabit. Qui vicerit, inquit, dabo ei coronam vite. Esto et tu fidelis ad mortem; decerta et tu bonum agonem, cujus coronam et Apostolus sibi repositam merito confidit. Accipit et Angelus victoriæ coronam præcedens in candido equo ut vinceret, et alius iridis ambitu ornatur cœlesti. Porro sedent et presbyteri coronati, eodemque auro et ipse Filius hominis micat. Si tales imagines in visione, quales veritates in repræsentatione? illas aspice, illas odorare. Quid caput strophilo aut dracontario damnas diademati destinatum? Nam et reges nos Deo et Patri suo fecit Christus Jesus. »

Tropologice, hæc et sequentiã hoc capite et sequent. facile est adaptare animæ peccatrici et pœnitenti, cujus conversionem, gaudia, decus et felicitatem graphice hic depingit Propheta.

ET VOCABUNTUR IN EA (Sion, id est Ecclesia) FOR-

Fortes justitiae, qui? **TES JUSTITIAE.**— Hoc est potentes et eximii in justitia, praesertim ejus praepositi et principes, puta Apostoli; hi enim suis concionibus ita gloriose et potenter celebrabunt Deum, ut ejus fidem et justitiam toto mundo propagent, in eaque desertas a saeculo civitates Gentium aedificent. Tales fortes justitiae jactitant Gentiles. *Primo*, Aristidem, cognomento justum, qui abhorruit ab omni factione et amicitia, ideo, ne adigeretur ad aliquid faciendum, quod justum non esset; aut cogere abstinere ab eo, quod judicasset reipublicae conducere, ait Plutarchus in *Apophthegm. Graecorum*.

Secundo, Pompeium, qui Phraati Parthorum regi per legatos postulanti, ut Euphratem Romanae ditionis terminum esse vellet, respondit: « Imo illud magis postulandum, ut Romanorum fines a Parthorum regno justitia dirimat. » Ita Plutarchus in *Roman. Apophthegm.*

Tertio, Trajanum Imperatorem qui strictum enssem publice tradidit praefecto Urbis, dicens: « Cape ferrum hoc, et si quidem recte imperium gesseris, pro me; sin aliter, contra me hoc utere. » Ita Nicephorus, lib. III *Histor.* cap. XXIII. Verum hi fuerunt umbræ, si cum fidelibus conferantur.

Secundo, Forerius: « Fortes, » inquit, « justitiae » vocantur, quos justitia habet quasi ministros, sicut potentes Davidis vocantur milites validi Davidis, per quos bella conficiebat: nullos enim unquam fortiores duces aut milites habuit justitia, quam Apostolos, qui totum orbem ei subdiderunt.

Pro *fortes* hebraice est *לְיָמֵי אֱלֹהִים*, quod verti potest, *dii justitiae*. Apostoli enim quasi dii quidam, non tantum daemones imperium everterunt, sed et reges, gentes, totumque orbem sibi et Christi justitiae subjugarunt. Quia et Gentium inveteratos, et injustos impiosque mores in pios et justos converterunt. *Secundo*, Vatablus *ele* vertit, *arbores justitiae*, homines scilicet, qui quasi arbores fructus bonos justitiae producant. Unde Septuaginta vertunt, *generationes justitiae*.

PLANTATIO DOMINI AD GLORIFICANDUM.— Qui prius vocati sunt « fortes justitiae, » hic vocantur « plantatio, » id est plantæ, puta germina vel arbores plantatæ a Domino, ad ejus gloriam ubique celebrandam. Vide dicta cap. LX, vers. 21. Vox *plantatio* notat eos bene radicatatos, fundatos et firmatos esse. Alludit ad *Exodi* XV, 17: « Plantabis (eos) in monte hereditatis tuae. » Vide ibi dicta.

Vers. 4. **4. ET AEDIFICABUNT DESERTA A SAECULO,** — *q. d.* Apostoli desertas a multis saeculis et derelictas a Deo Gentium provincias et urbes aedificabunt in cultu et religione Christi. Ita Procopius. Hoc est quod dixit cap. LVIII, vers. 12: « Aedificabuntur in te desertas saeculorum; fundamenta generationis et generationis suscitabis. » Vide ibi dicta.

Anagogice, Apostoli et fideles aedificabunt Jerusalem coelestem, per resurrectionem corporum, quæ in ea inflorent; tumque omnes ruinas ex lapsu tum Angelorum, tum primi parentis ortas, restaurabunt. Ita S. Augustinus in *Psalm.* CX et *Psalm.* CXI.

5. ET STABUNT ALIENI, ET PASCENT PECORA VESTRA, *Vers. 5.* — *q. d.* EX Gentibus et alienigenis ad Christum ab Apostolis conversis, eligentur Episcopi et Pastores, qui pascant et excolant Ecclesiam ortam in Sion apud Judæos, ut ex sui origine Judæorum propria dici et vocari possit. Hos ergo ex Gentibus Episcopos vocat pastores, agricolas, vinitores Sionis, sive Judæorum, id est Ecclesiae, cujus primi pastores et fideles fuerunt Judæi. Ita Procopius, Forerius, Vatablus, Adamus et passim alii. Quia et S. Hieronymus qui ait: « Quotus enim quisque Ecclesiarum princeps est e Judæis, et non de alienigenis, atque externarum gentium hominibus? » Hoc est quod Judæis praedixit Christus, *Matth.* XXI, 41, Deum vineam suam a Judæis translaturum, ac traditurum aliis agricolis.

Hic sensus symbolicus videtur et mysticus. Quocirca recte Sanchez ad litteram hæc plane, ut sonant, accipit, *q. d.* Judæi et Gentiles, qui vos, o Apostoli et Christiani! antea duro ministerio premebant in lapidicinis, arenariis, fodinis metallicis, agricultura, catabulis ad pascendas bestias (uti Marcellus Pontifex ad eas damnatus, pædore contabuit, et exstinctus est), aliisque servilibus operibus; ubi vos subjicientur, tumque stabunt quasi ministri vestri, ut præsentent vobis talem operam, qualem a vobis exigebant, ut pascant greges vestros, ut colant agros et vineas vestras. Unde subdit: « Vos vero, o Apostoli! Sacerdotes Domini vocabimini, » qui scilicet Deo jugiter assistatis, agrosque et vineas non per vos, sed per ministros vestros colatis, uti faciebant sacerdotes Aaronici: hi enim a populo alebantur, ut toti vacarent Deo. Idem promittit hic sacerdotibus et pastoribus legis novæ. Unde subdit: « Fortitudinem Gentium comedetis. » Et hoc est quod dixit cap. præcedenti, vers. 7: « Omne pecus Cedar congregabitur tibi, arietes Nabaioth ministrabunt tibi. »

6. VOS AUTEM (o Apostoli, inquit S. Hieronymus, *Vers. 6.* vestrique asseclæ!) **SACERDOTES DOMINI VOCABIMINI.** — Antonomastice scilicet, quasi hierarchæ et principes sacrorum, ac mediatores inter Deum et populum. Perperam Calvinus « sacerdotes, » inquit, id est prædicatores Evangelii, qui non victimas, sed gentes Deo convertant et offerant. Negat enim ipse in lege nova esse proprie dictum sacerdotium et sacrificium. Hæc est hæresis, de qua vide Cardinalem Bellarminum tract. *De Eucharistia sacrificio*. Porro proprie dictos sacerdotes hic ab Isaia intelligi et prædici liquet, tum ex ipsa voce *sacerdos*, quæ non prædicatorem, sed sacrificatorem significat; tum ex eo quod subdit vers. 8: « Odio habens rapinam in holocausto. » Ergo sacerdotes hic intelligit eos qui sacrificant holocausta.

Secundo, « sacerdotes, » id est intimi ac familiares, consciique secretorum regis Christi, utpote qui cum eo toto prædicationis ejus tempore versati, ea conspexeritis et audieritis; ac proinde uti

Sacerdos, id est princeps.

in Ecclesia, ita et in cœlo proxime ei assistatis quasi administri et primi in regno Christi. Sic enim filii David vocantur sacerdotes, II *Reg.* VIII, 18, id est principes aulae Davidis; et « primi ad manum regis, » uti exponitur I *Paral.* XVIII, 17. Sic II *Reg.* XX, 28, cum dixisset: « Sadoc et Abiathar sacerdotes, » subdit: « Ira autem Jairites erat sacerdos David, » per quem scilicet David peculiariter sua sacrificia offerebat, uti nos dicimus: Talis est primus et intus Sacellanus regis, ejusque confessorius. Vel, ut Chaldaeus et Recentiores, *sacerdos*, id est princeps, vel intus Consiliarius atque Secretarius Davidis.

FORTITUDINEM GENTIUM COMEDETIS. — Chaldaeus, *Divitias Gentium comedetis*; hisce enim ad pedes suos oblatis, ad libitum usi sunt Apostoli. Hebraicum *לחל* *chel* significat opes, robur, industriam, gloriam, uti dixi cap. LX, 5.

Mystice, S. Hieronymus: « Fortitudo, inquit, Gentium est triumphus Martyrum; » hac enim Martyrum fortitudine mire recreati et pasti sunt Apostoli.

ET IN GLORIA EORUM SUPERBIETIS. — Hoc est, eritis gloriosi, et, ut Septuaginta vertunt, *eritis admirabiles*. Gentes enim suam omnem gloriam vobis consignabunt; itaque gloria eorum erit gloria vestra. Aquila vertit: *In gloria eorum purpura vestiemini*, q. d. Reges eritis, regio ornata illustres. Ita Pontifices triplicem in capite gestant coronam, quæ proinde Romæ vulgo *regnum* vocatur.

Vers. 7.

7. PRO CONFUSIONE VESTRA DUPLICI ET RUBORE, LAUDABUNT PARTEM SUAM. — Ita hæc nectunt Biblia omnia, etiam Romana. S. Hieronymus, Haymo, Forerius, Vatablus, Adamus et alii passim, sensumque dant, q. d. Licet duplicem, id est magnam et multiplicem, contumeliam, probra, spolia et verbera Apostoli patiantur a Judæis; tamen ipsi sortem eorum, id est suam, sui que ministerii, laudabunt, sibi que gratulabuntur; Deoque gratias agent, quod quasi primogeniti Christi, primitias spiritus ejus et charismatum acceperint, æque ac communionem et societatem crucis; quod nimirum digni sint habiti pro nomine Jesu contumeliam pati. Est enallage Hebraica: mutatur enim secunda persona in tertiam; pro *laudabitis* enim dicitur *laudabunt*, quod frequens est Hebræis. Vide *Canon.* XVI.

Aliter hæc nectit et dispungit Sanchez, nimirum sic: *In gloria eorum superbietis pro confusione vestra duplici et rubore*. Deinde punctum. *Laudabunt*, scilicet Gentes et peregrini, *partem eorum*, id est suam, quod scilicet in societatem Ecclesiæ et Apostolorum ab eis admissi sint. Hæc dispunctio plana est, sed nova.

PROPTER HOC IN TERRA SUA (in Ecclesia) DUPLICIA (id est maxima et eximia dona Spiritus Sancti) POSSEDEBUNT. — Sic enim *duplex* sæpe significat id quod est magnum et multiplex, uti ostendi *Jerem.* XVII, 18, et I *Timoth.* V, 17. Alludit ad Elisæum, qui ab Elia rapiendo in cœlum petiit:

« Obsecro fiat in me spiritus tuus duplex, » ut quasi filius tuus primogenitus, duplicem spiritus tui portionem accipiam et hæreditatem; idque impetravit. Simili enim modo Apostoli, quasi primogeniti Christi, duplicem, id est eximiam, Spiritus Sancti portionem præ aliis fidelibus, imo præ Patriarchis et Prophetis acceperunt.

Septuaginta vertunt, *secundo possidebunt terram*, quod S. Cyrillus et Procopius sic exponunt, q. d. Sicut Josue primo Hebræis fidelibus divisit terram Chanaan, sic secundo Jesus ejus divitibus, non tantum Chanaan, sed totum terrarum orbem credentibus distribuet.

Anagogice, Beati possidebunt duplicia, id est eximiam gloriam, eamque duplicem; puta tam in corpore quam anima in cœlo. Ita S. Augustinus, serm. 4 *De Innocent.*, Gregorius, lib. XXXV *Moral.* IX, et Haymo: ibi enim « laudabunt partem suam, et lætitia sempiterna erit eis, » ut sequitur.

Huc alluisse videtur Christus, cum Apostolis eorumque asseclis centuplum in hac vita promissit; hæc enim sunt duplicia, id est multiplicia. *Matth.* XIX, 29: « Omnis, inquit, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. »

LETITIA SEMPITERNA ERIT EIS. — Apostolorum enim lætitia hic in terra inchoabitur, et perficietur in cœlo, ubi durabit in æternum.

8. QUIA EGO DOMINUS DILIGENS JUDICIUM, ET ODIS HABENS RAPINAM IN HOLOCAUSTO. — Per *rapinam* omnem dolum, fraudem, vim, iniquitatem, impietatem, omniaque scelera accipe: hæc enim, æque ac bona per ea parta, displicent Deo, etiamsi in ejus vertantur holocaustum. Taxat avaritiam et impietatem Pharisæorum et Sacerdotum tempore Christi, qui prætextu sacrificii et oblationis Dei, expilabant viduas, orphanos et pauperes, imo jubebant filiis, ut parentes debita alimonia privarent, q. d. Ego hæc præstabo Apostolis meis, quia eos pios et justos elegi, et statui principes Ecclesiæ, pro impiis et sceleratis Pharisæis: eorum enim rapinas, et avara impiæque luera in oblationibus et holocaustis meis exsecror et detestor; atque, ut ait S. Hieronymus, « illorum justorum, licet pauperum, munera plus diligo, quam munera horum divitum, quæ fiunt de rapina et iniquitate. »

Symbolice, Leo Castrius: Deus, ait, odio habet rapinam in holocaustum, id est raptum Christi innocentis ad crucem.

ET DABO OPUS EORUM IN VERITATE. — Hebraice *אמת* *emeth*, id est veritas, tum veritatem, sinceritatem, fidelitatem; tum firmitatem et constantiam significat; veritas enim firma est, semperque sibi constat. Unde, *primo*, veritatem Apostolorum opponit rapinæ Pharisæorum, de qua præcessit, q. d. Faciam ut Apostoli non tantum

exterius non dolose, non avare et rapaciter, non hypocritice, ut Pharisei, sed interius sincere operibus vere justis et sanctis, in spiritu et veritate me colant et honorent, ut exteriora eorum opera interioribus, et signa signatis congruant et conveniant. Ita S. Hieronymus, Forerius, Vatablus.

Rursum, q. d. Faciam ut Apostoli in opere sint veraces, id est constantes; nec a pio prædicationis incepto ullo hostium aut difficultatum metu, aut terrore desistant. Ita Forerius.

Tertio, q. d. Faciam ut opus, id est fructus, æque ac merces eorum sit vera, id est firma et stabilis, ut scilicet Ecclesia, quam ipsi fundabunt, semper perduret, utque ipsi cum suis quos converterint, æterna mercede et gloria donentur. Ita Sanchez. Quocirca Leo Hebræus vertit: *Reddam opus eorum firmum*; hinc et sequitur: *Feriam eis fœdus sempiternum*, hoc est, fœdus sive testamentum novum, quod Deus cum Apostolis et Ecclesia sanxit: ex quo fit ut nec ejus fides et gratia unquam deficere, nec Deus eam deserere possit.

Vers. 9. 9. ET SCIETUR IN GENTIBUS SEMEN BORUM, — *q. d.* Conspicuum, nobile et illustre erit etiam apud Gentiles semen et germen, id est filii spirituales, Apostolorum, puta fideles ab eis conversi: erunt enim inter Gentes, eisque prælucebunt, quasi luminaria et specula virtutum: videbunt enim eos sobrie et caste vivere, opes et honores contemnere, cœlestia ambire, in tribulatione esse patientes, cum omnibus mites et humiles, martyria constanter obire, spiritu fervere, et zelo Dei agi. Unde admirabundi dicent: «Isti sunt semen, cui benedixit Dominus.» Hi sunt sancti, sanctorum filii, quos Deus sua gratia et beneficentia cumulat: hi sunt Angeli in carne mortali: hi sunt filii Dei, cives sanctorum, æmuli Patriarcharum et Prophetarum. Alludit ad benedictionem Isaac datam Jacobo filio: «Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus,» *Genes. xxvii, 27*; fideles enim sunt filii et hæredes Abrahami, Isaaci et Jacobi.

Vers. 10. 10. GAUDENS GAUDEBO IN DOMINO. — Nota cum S. Hieronymo, S. Cyrillo, Procopio, Ruperto et aliis, ab hoc loco ad finem capituli esse carmen eucharisticum, et quasi chorum Ecclesiæ jubilantis et in Deo exultantis, eo quod ab eo maxima salute, justitia et gratia donata sit, et circumdata undique quasi veste, eaque quasi cyclade regia mire ornata et decorata sit instar sponsæ, quæ sponso regi copulatur. Vide *Canon. XIV.*

Ita Anna mater Samuelis effecta jubilat, dicens: «Exultavit cor meum in Domino,» *I Reg. ii, 1.* Et Virgo Deipara concepto jam Verbo: «Exultavit spiritus meus in Deo salutari meo,» *Luc. i, 47.* Præclare S. Bernardus, serm. *De S. Magdalena*: «Est gaudium, inquit, continua sibi jucunditate firmissimum, quo animus ab hujus mundi aspergine pure pressequè detersus, et in di-

vinæ contemplationis acumen totum desiderii sui figens affectum, gaudens gaudet in Domino.»

QUIA INDUIT ME VESTIMENTIS SALUTIS (hoc est, salute quasi veste induit et obtexit me. Unde more rhythmici Hebraici idem repetens et explicans subdit): ET INDUMENTO JUSTITIE (id est justitia mihi in justificatione infusa, ejusque actibus et operibus quasi indumentis) CIRCUMDEDIT ME. — *Salus* ergo hæc est justitia, quæ est inchoatio salutis, et via ad salutem æternam. Sic, cap. *LIX, 17*, «pallium zeli» vocatur zelus, quasi pallium Deum vestiens, et hoc cap. vers. 3; «pallium laudis» vocatur ipsa laus plena et abundans. Hic sensus uti simplex et planus, ita genuinus est.

Hinc S. Hieronymus, per salutem et justitiam accipit Salvatorem et Justificatorem nostrum: ipse enim sua salute et justitia nos vestit. Unde huc alludens Apostolus, *Galat. v, 27*, ait: «Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis, qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio,» ut idem ait *I Corinth. i, 30.*

Aliter Sanchez: *Salus*, inquit, idem est quod victoria et triumphus, *q. d.* Induit me vestibus triumphalibus aut nuptialibus: aut salus est pax, *q. d.* Induit me veste tranquillitatis et pacis, puta veste, quæ tempore non belli, sed pacis indui solet: sic per *indumenta justitiæ* intelligit ipse ea quæ a justo giudice Deo meritis et operibus justitiæ juste redduntur. Unde Septuaginta pro *justitia* vertunt, *jucunditatem et lætitiæ*; justitia enim in arcano sermone idem est quod salus. Unde Christus a Malachia, cap. *iv, 2*, vocatur «sol justitiæ,» id est sol salutis, sol maxime salutaris. *Psal. cxxxii, 9*: «Sacerdotes tui induantur justitiam,» hoc est, ut explicat vers. 16: «Sacerdotes ejus induam salutari,» puta salute et salvatore Christo.

QUASI SPONSUM DECORATUM CORONA, ET QUASI SPONSAM ORNATAM MONILIBUS SUIS. — Comparat hic Ecclesia se suaque decora et ornamenta ornamentis sponsi et sponsæ in nuptiis. *Primo*, quia utriusque ornamenta a Deo accepit, nimirum et sponsæ pulchritudinem, et sponsi prudentiam ac fortitudinem. Hac de causa comparatur non tantum soli et lunæ, sed et castrorum aciei, *Cont. cap. vi, vers. 9*: «Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?» Nimirum luna notat Ecclesiæ pulchritudinem, sol intelligentiam et prudentiam, acies fortitudinem.

Secundo, quia Ecclesia est sponsa respectu Christi; eadem est sponsus, respectu novarum Ecclesiarum Gentilitiarum, quas sibi copulavit, imo in Christo generavit.

Tertio, S. Hieronymus et Haymo: Sponsi, inquit, sunt viriles in Ecclesia et perfecti; sponsæ, debiles et imperfecti. Huc accedit Cyrillus qui censet sanctos dici sponso ob robur et con-

Ecclesia est sponsa et sponsus, qua ratione?

stantiam; sponsas ob fecunditatem, pulchritudinem, gloriam, quæ hic inchoantur, et perficiuntur in cælo. Unde

Quarto, vox *sponsus* denotat Apostolos et Prælatos Ecclesiæ. Sic enim Episcopi in sua consecratione donantur annulo, quasi sponsi, qui respondent sibi Ecclesiam hanc illamve; *sponsa* vocantur cæteri fideles et plebs cœtusque Christianorum: hæc enim quasi parit fideles; illi quasi sponsi eosdem procreant et generant, tum verbo Dei, tum Baptismo et Sacramentis. Quocirca sponsi hi in Hebræo vocantur sacerdotes: sacerdotium enim, in Ecclesia, est summa dignitas et pulchritudo. Sic enim habent Hebræa: *Tanquam sponsum יִשְׁכַּחַן iecahen*, id est *sacerdotavit* (sacerdotem fecit) *me mitra*. Ita Septuaginta, Vatablus et Pagninus. Accedit et Aquila, qui vertit: *Quasi sponsum ἰσραηλιτικὸς ἱερεὺς*, id est *sacerdotii portans coronam*. Et Chaldæus vertens: *Sicut sponus qui prosperatur in thalamo suo, et sicut sacerdos magnus qui ornatur vestimentis suis*. Olim enim in lege veteri Sacerdotes et Pontifices erant sponsi et conjugati, ut significarent Apostolos et Episcopos legis novæ fore sponsos spirituales, id est Sacerdotes et Pastores Ecclesiæ. Porro alludit ad vestes et ornatum Pontificis, qui mirus erat, uti et apud Christianos est, ut patet *Exodi XXVIII, Levit. cap. VIII*. Quæ mystice adaptata animæ sanctæ, mirum ejus decorem representant.

Denique Tertullianus, lib. IV *Contra Marc.* cap. XI, et S. Augustinus, epist. 120 *ad Honoratum*, Rupertus et Origenes in cap. XXVI *Genes.*, putant hoc carmen et hæc verba esse Christi, gratias agentis Patri, quod se summis gratiis et ornamentis quasi sponsum et sponsam, et quasi summum Sacerdotem ac Pontificem exornarit. Christi enim vox fuit vers. 1 et deinceps. Dices: Quomodo ergo hæc verba competunt Ecclesiæ? Respondent iidem Ecclesiæ quoque hæc convenire, quia Christus et Ecclesia unum sunt, unumque corpus politicum et mysticum constituunt. Unde S. Augustinus in *Psal. XXX*: « Loquitur, ait, in Christo Ecclesia, et in Ecclesia Christus; corpus enim in capite, et caput in corpore. » Vide *Canon. XL*. Illa enim sacerdotii corona sive mitra proprie tam Christo quam Apostolis et eorum vicariis competit. Participative vero et metaphorice omnibus fidelibus: illi enim sunt genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, offerentes Deo victimas labiorum, puta laudes ac preces; ac manuum, puta sanctas operationes et virtutes: ac cordis, puta internam devotionem, religionem et amorem.

Vis exemplum? Illustre est quod in *Vita S. Stephani* primi Hungarorum regis legimus, scilicet utramque coronam, tam regni quam beatitudinis et gloriæ cælestis, antequam nasceretur, a Deo ei decretam, et parentibus ejus revelatam fuisse

ac promissam. Matri enim ejus gravidæ apparuit S. Stephanus Protomartyr, dicens: « Confide, mulier, in Domino, et certa esto te filium parituram, cui primo hujus gentis et regnum et corona debetur. Tu vero illi nomen impones meum. » Mater ergo pariens filium vocavit eum Stephanum, id est coronam (hæc enim græce vocatur στέφανος), qui primus creatus Hungarorum rex, gentem totam ad Christi fidem convertit. Quocirca Pontifex ei misit coronam quasi regi, et crucem quasi Apostolo, eamque quasi apostolatus insigne illi præferri mandavit. Multa ergo a suis perpessus, adeo ut quatuor Palatini in ejus necem conjurarint, et triennio continuis morbis afflictus et consumptus, tandem regnum animamque suam reginæ cæli commendans, spiritum in ejus manus exhalavit, anno Domini 1034, ipso festo Assumptionis ejusdem: hoc enim ipse optaverat et precatus erat. Ab ea ergo pro corona regni terrestris, virtutum merito, coronam gloriæ et cælestis accepit; ideoque multis post mortem miraculis claruit, ac manus ejus dextera, qua largissimas dare solebat eleemosynas; multis deinde annis illæsa et incorrupta permansit. Ita habet ejus *Vita*, ab Episcopo Chartuitio conscripta ad Colomannum, qui fuit octavus Hungariæ rex.

11. SICUT ENIM TERRA PROFERT, etc., SIC DOMINUS Vers. 11.
GERMINABIT JUSTITIAM ET LAUDEM. — Tò *germinat* significat copiam et abundantiam. Sicut enim in vere germina terram in hieme squalentem, nudam et aridam, undique operiunt et vestiunt: ita et Deus Gentes antea desertas et nudas, per Christum vestivit omni gratia et virtutibus: quæ hic vocantur *justitia* et *laus*; quia eos laude dignos et celebres inter Gentiles efficiebant. Hi enim mirabantur suorum concivium per fidem Christi morum mutationem, puta sobrietatem, castitatem, modestiam, patientiam, charitatem, devotionem, etc. In voce *hortus* alludit ad Paradisum terrestrem: hic enim erat hortus Dei vernans jugiter omni fronde, flore et fructu; ex quo per Adæ peccatum expulsi sumus, sed reducti per Christum, imo ipsimet effecti paradisi. Nam v. g. SS. Andreas, Thomas, Philippus, erant una stirps vel arbor paradisi, qui translata in Achaïam, Indiam, Phrygiam, etc., se proseminavit totamque regionem paradisi virtutum hortumque Dei effecit, germinantem, id est gratiæ succum et vigorem dante, ac fecundante Deo. Ita Forerius.

Rursum in voce *laus* est metonymia, aut metalepsis: ponitur enim *laus* pro virtute quæ parit laudem. Quomodo ait Poeta: « Sunt et sua præmia laudi, » id est virtuti laudabili.

Denique addit, « coram universis gentibus: » Laud de dicta
quia *laus* dicta est ἀπὸ πάντων λαῶν, quo proprie *laus* sit gentium, puta populi, de aliquo recte et honorifice loquentis.

CAPUT SEXAGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sub typo Synagogæ Babylone liberatæ, et redeuntis in Jerusalem, describit redemptionem et salvationem Ecclesiæ. Unde primo, dicit se a precibus non cessaturum, donec ejus salus et salvator Christus adveniat, per quem ipsa fiet corona gloriæ, et diadema regni in manu Dei. Secundo, vers. 4, prædicit eam a Domino nomine novo vocandam, scilicet Voluntas mea in ea; quodque erit ei plena pax, et gaudebit super eam Deus. Tertio, vers. 8, jurat Deus, quod non tradet eam amplius hostibus diripiendam: ac vers. 10, jubet ut omnibus ad eam adventantibus viam præparent, et signum elevent. Denique, vers. 11: Dicite, ait, filiæ Sion: Ecce Salvator tuus venit, et vocabunt eos, Populus sanctus, redempti a Domino (1).

1. Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor justus ejus, et salvator ejus ut lampas accendatur. 2. Et videbunt gentes justum tuum, et cuncti reges inclytum tuum: et vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit. 3. Et eris corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui. 4. Non vocaberis ultra Derelicta: et terra tua non vocabitur amplius Desolata: sed vocaberis Voluntas mea in ea, et terra tua inhabitata, quia complacuit Domino in te: et terra tua inhabitabitur. 5. Habitabit enim juvenis cum virgine, et habitabunt in te filii tui. Et gaudebit sponsus super sponsam, et gaudebit super te Deus tuus. 6. Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes, tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, 7. et ne detis silentium ei, donec stabiliat, et donec ponat Jerusalem laudem in terra. 8. Juravit Dominus in dextera sua, et in brachio fortitudinis suæ: Si dederò triticum tuum ultra cibum inimicis tuis: et si hiberint filii alieni vinum tuum, in quo laborasti. 9. Quia qui congregant illud comedent, et laudabunt Dominum: et qui comportant illud, bibent in atriiis sanctis meis. 10. Transite, transite per portas, præparate viam populo, planum facite iter, eligite lapides, et elevate signum ad populos. 11. Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, dicite filiæ Sion: Ecce Salvator tuus venit: ecce merces ejus cum eo, et opus ejus coram illo. 12. Et vocabunt eos, Populus sanctus, redempti a Domino. Tu autem vocaberis: Quæsitæ civitas, et non Derelicta.

Vers. 1. 1. PROPTER SION NON TACEBO. — Sion et Jerusalem vocat Ecclesiam Christi in Sione ortam, uti sæpius dixi, q. d. Ne quis miretur me identidem repetere, et quasi non aliud ingeminare et canere, quam Sionis salutem: Ecce palam dico et profiteor, Sionis, utpote summe a me dilectæ, salutem ita mihi in votis esse, ut ab hoc voto meo enuntiando, et identidem repetendo apud Deum et homines non sim cessaturus quoad vivam, donec videam ipsum justum, puta Christum justificato-

(1) Propheta patriæ et civitatis amicus, inquit Forerius, sed multo magis illius civitatis quam terrena Jerusalem designabat, scilicet Ecclesiæ, cujus laudes et gloriam non semel cecinerat, veritus ne forsitan quisquam eum prolixitatis damnaret, et quod in eodem argumento diutius hæreret, vitio daret, non solum non desistendum sibi putavit, ut etiam sciens vidensque inceptum persequeretur, vers. 1.

Nam ad Ecclesiam amplificandam et illustrandam, PRIMO, faciet Christi præsentia ut fax splendens gentibus

rem et salvatorem, nasci et oriri instar solis orientis et splendentis; et si eo usque non vivam, uti revera non vivam, non cessabo clamare per hæc scripta mea, perque me ipsum in limbo patrum. Notent hoc Christiani, quibus tam jucundus et jugi gratiarum actione celebrandus debet esse adventus Christi et salus, quam fuit Isaïæ optabilis et in votis. Nota: T^o splendor significat omne tempus ante Christum fuisse nocturnum et tenebrum, Christianique adventum ita in mundo fore lu-

manifestata, 1, 2; et Dei prædilectio Ecclesiæ gloriosa, vers. 3, 4.

SECUNDO, multum conferet, primo, fidelium mutua charitas, amoris divino correspondens, 5; secundo, Angelorum et pastorum custodia et admonitio, 6, 7.

TERTIO, juvabit, primo, tuta ab hostibus salus et gratiarum abundantia, 8, 9; secundo, præparatus omnibus accessus per divulgatum undique Evangelium, 10, 11; tertio, præmium et gloria inde in Ecclesiam redundantia, vers. 11-12.

cidum et lætum, ac est solis orientis post longas noctis tenebras.

Christus
lampas,
id est
fax, or-
bis.

ET SALVATOR EJUS UT LAMPAS ACCENDATUR, — ut scilicet Christus quasi lampas lucens et ardens orbi præfulgeat. Idem dicit aliis verbis. Hebræum $\text{לָּאֵשׁ} \text{ lappid}$, id est lampas, etiam tædam ac facem significat: hocque aptius est; Christus enim potius fuit fax orbem illuminans, quam lampas, cujus lumen exiguum exiguo loco clauditur.

Vers. 2.

2. ET VIDEBUNT GENTES JUSTUM TUUM. — « Et, » id est quia, q. d. Non tacebo, sed assidue orabo, ut justus Messias adveniat; quia certus sum eum venturum, et Gentes eum visurum. Orabo ergo ut cito veniat, utque adventus ejus acceleretur.

ET VOCABITUR TIBI NOMEN NOVUM, — q. d. Hactenus vocata es Sion, id est specula futuræ felicitatis, sub Christo; et Jerusalem, id est visio pacis futuræ in Ecclesia: at jam per Christum dabo tibi nomen novum et illustre. Quæres, quodnam sit hoc nomen? Respondent primo, S. Hieronymus, Cyrillus, Haymo, Lyranus hic, Nazianzenus et S. Chrysostomus, apud Leonem Castrium esse hoc: « Ecclesia Christi, » aut ut S. Hieronymus et Eusebius, lib. II *Demonstr.* cap. XLIX: « Christiani et cætes Christianorum; » cum olim populus Dei vocaretur Israel. Rursum Procopius: Promittitur, ait, Ecclesiæ, mutato nomine, eam futuram esse coronam gloriosam. Cum ergo Christiani nominis appellatione, veluti corona redimiti simus, coronam hanc opus est fulgentibus margaritis, et ardentibus velut pyropis splendere. Unde S. Chrysostomus: « Nemo profecto, ait, Gentilis esset, si ipse, ut oportet, Christiani esse curaremus; nemo ita esset fera bellua, ut non statim ad cultum veræ religionis accurreret, si quod nomine Christiano præferimus, re ipsa et vita præstaremus. » Nota hoc, Christiane, et si secus faxis, pudeat te nominis tui, imo potius vitæ tuæ.

Nomen
novum
Ecclesiæ,
quod?

Secundo, S. Thomas et Cyrillus, lib. *De Fide ad Theodos.* prope medium, censent hoc nomen novum esse nomen « Jesu, » impositum Christo Domino in circumcisione. Verum hic agitur de nomine novo Ecclesiæ, non Christi; nisi dicas hoc quoque Ecclesiæ esse nomen, ut a suo capite denominetur et vocetur « Ecclesia Jesu. »

Tertio et genuine, hoc nomen novum est: « Voluntas mea (Dei) in ea. » Hoc enim exprimit Propheta, vers. 4.

Vers. 3.

Ecclesia
est coro-
na gloria
Dei.

Primo.

Secundo.

3. ET ERIS CORONA GLORIÆ IN MANU DOMINI. — Primo, Forerius. Est, inquit, hebraismus: « in manu Domini, » id est in Domino, nimirum in Domini capite: aut quam ipse manu sua capiti suo imponet; corona enim capiti, non manu imponitur. Secundo, S. Hieronymus, Cyrillus et Procopius sic exponunt: « In manu Domini, » quam scilicet Dominus manu sua imponet capiti Christi; sicut enim filii parentum, subditi principum sunt corona et gloria: ita fideles et Ecclesia sunt corona Christi triumphatoris. Simili sensu

dicitur *Proverb.* cap. XVII: « Corona senum filii eorum; et gloria filiorum patres eorum. » Audi S. Hieronymum: « Erit quasi corona decoris in manu Domini, quando eam coronaverit turba credentium; et diadema imperii, quod Martyres gemmarum suarum varietate distinxerint, fuerit in manu Dei, ut filium suum eorum coronet victoriis. Unde et Paulus loquebatur ad sanctos: Gaudium et corona mea. » Tertio, Sanchez censet « coronam » et « diadema » posse vocari quodvis ornamentum; unde hic sumi pro annulis aut armillis, in quibus notari solent nomina eorum aut effigies quos amamus, ut semper occurrent oculis: ut idem hic dicat quod dixit cap. XLIX, 16: « In manibus meis descripsi te. » Quarto: « Eris corona gloriæ, » q. d. Deus tibi, utpote sponsæ suæ, erit instar coronæ, tuum caput teque totam cingens et ornans, et tu vicissim quasi sponsa eris Deo, instar coronæ eum decorans et ornans. Nam nihil aliud est esse coronam gloriæ in manu Domini, quam esse sponsam quam Dominus sibi, apprehensa manu, sociaverit; nam uxor est gloria viri, et vir uxoris. Unde subdit vers. 5, quod Deus gaudebit super eam, sicut sponsus gaudet super sponsam.

ET DIADEMA REGNI IN MANU DEI TUI, — q. d. In Dei scuto quod manu tenet, depicta est Jerusalem, pro regis, puta Dei, insignibus et quasi trophæis cum hac inscriptione: « Rex Hierosolymorum. » Merito enim « diadema regni » vocatur ea civitas, a qua cognomen sortitur rex, cum primum coronatur. Ita S. Hieronymus Prado in cap. XVI *Ezech.* vers. 14, pag. 190. Verum corona hæc, æque ac diadema, est regni: regalis ergo potius est, quam nuptialis.

Dico ergo, sensus planus et genuinus est hic: O Sion, o Ecclesia! « eris corona gloriæ, » id est inclyta et gloriosa, ac « diadema speciei, » id est speciosum et illustre, « in manu Dei, » id est apud Deum, vel a Deo, quia Deus manu sua faciet et evehet te ad coronam regni, id est ad regnum coronatum, gloriosum et magnificentum, imo faciet te regnum suum sibi que proprium, ut regni tui corona sit corona regni et regis Dei. Per Apostolos enim, perque Ecclesiam Deus totum orbem, quasi regnum suum spirituale, fidei et gratiæ, occupavit et possedit. Quanta est illorum hominum gloria, ex quibus regni sui coronam conficit Deus! corona ergo Martyrum est corona Dei; corona Apostolorum, Virginum, Doctorum, etc., est corona Dei: hisce coronatur, imo coronat se Deus. Alludit in sensu allegorico ad id, quod Deus per Mosem dixit Hebræis, dans legem et iniens cum eis fœdus, *Exodi* XIX, 6: « Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, » id est in regnum et sacerdotium, sive eritis mihi reges et sacerdotes. Idem enim et potius, hic per Isaiam dicit de Ecclesia et Christianis, scilicet id quod iisdem ait S. Petrus, *epist.* I, cap. II, 9: « Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta. »

Corona
Sancto-
rum sunt
corona
Dei.

In manu
Dei quid?

Porro *in manu Dei* multa significat, *primo* hoc regnum spectare ad manum, id est ad jus et partem Dei, hoc est esse divinum, non humanum, imo esse ipsum Dei regnum; *secundo*, regnum hoc Deo in pretio esse, et in deliciis; utpote rem gloriosam et speciosam quam manu tenet, et semper oculis suis objicit, illaque eos pascit, ut capiti suo, si velit, quasi coronam regiam imponere possit; *tertio*, regnum hoc esse opus manus Dei, atque Ecclesiam non per seipsam, sed per manum robustam Dei, evectam esse in regnum, ab eaque in illo conservari; *quarto*, hoc regnum esse securum, foreque perpetuum; est enim in manu, id est tutela et protectione Dei, inquit S. Thomas, Adamus et Sanchez. Unde sequitur: « Non vocaberis ultra Derelicta; » et: « Super muros tuos constitui custodes, tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt. »

Jam hoc regnum Ecclesiae inchoatur in hac vita per gratiam et virtutes, praesertim heroicam charitatem et fortitudinem, qua Sancti dominantur, *primo*, irae, gulae, superbiae omnibusque vitiis et concupiscentiis; *secundo*, morbis, persecutionibus, tormentis, morti, martyrio; *tertio*, opibus, honoribus et creaturis omnibus quae in mundo sunt; *quarto*, Paganis, infidelibus, haereticis omnibusque improbis, quos sua doctrina aut vitae sanctitate convertunt, aut confundunt. Sic enim Apostoli et viri Apostolici regnum Christi propagarunt per totum orbem, cum eum fidei Christi subdiderunt. Perficietur vero hoc regnum in caelesti gloria; ibi enim erit Ecclesia, sive cœtus Beatorum corona gloriae in manu Dei, hoc est, Deus dabit Beatis coronam et gloriam regni et principatus caelestis; dabit eis coronas regales et sacerdotales. Hebraeum enim *צניף* *tseph*, id est diadema, significat cidarim et tiaram, tam Pontificis quam regis. Hoc est quod Beati in caelo aiunt Christo, *Apocal.* cap. v, 10: « Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram; » dominabimur enim toti mundo, quasi reges; et triumphabimus, quasi victores; et offeremus Deo juge thymiana laudis, quasi sacerdotes.

Hoc est ergo regnum sacerdotale, hoc diadema, haec corona Sanctorum, pro qua nobis fortiter ad mortem usque certandum est. O si vidissemus coronas hasce caelestes, quam resistere-mus concupiscentiis et peccatis! Quam eas ambiremus! quot labores, quot agones pro iis exantlaremus! has jugiter habuerunt praec oculis Martyres, omnesque Sancti, earumque intuitu omniumque poenarum et tormentorum genera superaverunt, imo riserunt.

S. Corona
na mar-
tyrium.

In Martyrologio Romano 15 maii, celebris exstat memoria S. Stephanae sive Coronae, et Victoris, Martyrum in Syria, sub Antonino Imperatore. Dum enim Victor a Sebastiano iudice variis et horrendis afficeretur cruciatibus, Corona uxor

eiusdem militis, cum coepisset eum beatum praedicare ob martyrii constantiam, vidit duas coronas de caelo lapsas, unam Victori et alteram sibi missam; cumque hoc audientibus cunctis testaretur, diceretque iudici: « Ego vocor Stephana, cui corona in caelis reposita est, » Victor decollatus est; ipsa vero incurvatis violenter duarum erectarum arborum cacuminibus alligata, dimissis arboribus fissa et discissa, coronam caelestem quam viderat adepta est, cum sedecim esset annorum. Hinc et Martyrum coronae, nominatae in Martyrologio, ut 13 januarii ita in eo legimus: « Romae, via Lavicana coronae sanctorum Militum quadraginta, quas sub Galieno Imperatore pro confessione verae fidei percipere meruerunt. »

Corona e
caelo
Sanctis
ostensa.

Valerianus sponsus S. Caeciliae, jam baptizatus domum rediens, invenit S. Caeciliam orantem in cubiculo, et Angelum Domini stantem prope eam, fulgentem pennis flammis, et scintillanti specie, duas coronas habentem in manibus, rosis et liliis splendentes. Quarum unam dedit S. Caeciliae, alteram Valeriano, dicens: « Has coronas corde immaculato et puro corpore custodite; eas enim ex paradiso Dei ad vos attuli. » Quare Valerianus virginitatem cum Caecilia servans, operibus sanctis se dedens, tam virginibus coronam, quam martyrii lauream adipisci meruit.

S. Caeci-
lia.

Ita et Christus S. Catharinae Senensi duas coronas obtulit: unam spineam, alteram gemmeam, ut, si spineam in hac vita eligeret, in altera pro ea reciperet gemmeam: quocirca ipsa mox arripuit spineam, capitique fortiter impressit.

S. Catha-
rinae Se-
nensi.

Quadraginta milites sub Licinio Imperatore Sebaste in Armenia ab Agricola praefecto in stagnum gelidum coniecti sunt. Mox vidit eorum custos angelos e caelo descendentes, qui triginta novem coronas militibus distribuerent. Mirabatur ubi esset corona quadragesimi; et mox vidit eum animo deficientem et stagno exiliisse: quare ipse se in ejus locum substituens in stagnum insiliit, ejusque coronam obtinuit. Ita S. Basilius, *hom.* 20.

Quadra-
ginta
Martyri-
bus.

Narrat Eusebius, lib. VI *Histor.* cap. iv et v, S. Potamienam, illustrem virginem et martyrem, cum a Basilide satellite ad martyrium duceretur, et ab eo a petulantia populi defenderetur, promississe se post mortem ei peculiarem gratiam a Deo pro mercede impetraturam. Ergo tertio post martyrium die, noctu ei assistens, coronam capiti Basilidis imposuit, dixitque se pro eo gratiam a Domino postulasse, postulatam obtinuisse, et Dominum post breve tempus eum ad suam gloriam recepturum. Quare Basilides christianum se professus, et baptizatus, postero die securi percussus praecleara martyrii corona donatus est. Dies ejus natalis Martyrologio adscriptus habetur 28 junii.

S. Pota-
miena et
Basilidi.

Merito ergo S. Agapetus Martyr, qui puer 15 annorum furori Aureliani se quasi adamantem objecit, anno Christi 275, atque virgis, nervis,

S. Aga-
peto.

igne, fumo, aqua bulliente, aliisque gravissimis tormentis excruciatum et dilaceratum, cum in caput ejus congererentur carbones ardentes, gratias agens Deo dicebat: « Parva res est, si caput coronandum in caelo comburatur in terra; quam decorabit corona gloriae, plagas et vulnera excepta pro Christo! » Ita habet ejus *Vita* 18 augusti.

Vers. 4. 4. SED VOCABERIS VOLUNTAS MEA IN EA. — « Vocaberis, » id est eris, ut jure ita vocari possis: hoc est ergo nomen novum quod Ecclesiae promisit vers. 2, scilicet hebraice כֶּפְצִי בָרָה *cheptsi ba*, id est *voluntas mea in ea*; *voluntas*, id est beneplacitum, complacentia, delectatio et deliciae meae, q. d. Hæc est Ecclesia mea, sponsa mea, dilecta mea, in qua complacuit animæ meæ, ut sequitur, cum ante Christianismum vocaretur, et esset a me derelicta. Sic Samson poposcit a parentibus uxorem Thamnathæam: « Quia, inquit, placuit oculis meis, » *Judic. xiv, 3*.

Hæc est bona voluntas Dei erga homines, de qua Christo nato cecinerunt Angeli: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, » quibus scilicet Deus suam bonam voluntatem, id est suam benevolentiam, pium affectum et amorem, ostendere decrevit. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Forerius, Adamus, Vatablus et Sanchez.

Secundo, Haymo et Hugo sic exponunt: « Vocaberis Voluntas mea; » quia semper obediens voluntati meæ, eamque prompte exequeris. Hic sensus sequitur ex primo. Ideo enim Deus sibi complacet in Ecclesia, quia ipsa conformatur se in omnibus voluntati Dei, oratque jugiter: « Fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra. » Et vicissim ideo Ecclesia facit voluntatem Dei; quia Deus sibi in ea complacet, eam diligit, eique gratiam copiosam aspirat ad adimplendam legem et voluntatem Dei. Hoc est quod in novo fœdere Ecclesiae promittit Deus, *Jerem. xxxi, 33*: « Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam; et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. »

ET TERRA TUA (vocabitur, non Desolata, uti vocabatur ante Christianismum, sed) INHABITATA — et frequens numero fidelium, puta Christianorum, hebraice est כְּעוֹלָה *beula*, quod Vatablus et Pagninus vertunt, *maritata*, quam scilicet Deus sibi maritavit. Verum sponsa maritatur, non terra. Ergo *beula* proprie vertas, *occupata et possessa*, ut vertit Aquila. כַּל *baal* enim significat rem aliquam tenere et possidere, sive ut maritus uxorem, sive ut herus servum suum, sive ut dominus terram, aliamve rem suam.

Vers. 5. 5. HABITABIT ENIM JUVENIS CUM VIRGINE. — Pro *habitabit* hebraice est יִבְעַל *ibal*, id est *maritabit*, ducet, desponsabit, q. d. Terra tua erit habitata et frequens, quia poteris plena pace, in qua solent juvenes cum virginibus contrahere connubia, qui alias tempore belli seliguntur et ducun-

tur ad castra, nec nuptias cogitant, sed prælia.

Secundo et melius, Chaldæus et Septuaginta subaudiunt more Hebræo voculam *sicut*, ex quibus sic vertas et explices, q. d. Sicut habitat jucundissime juvenis cum virgine sua sponsa: ita pacifice et jucundissime in uno spiritu vivent fideles quivis, licet natura et moribus dissimiles, in Ecclesia.

Tertio, Lyranus et Glossa sic exponunt, q. d. Habitabit jucundissime et sanctissime juvenis Joseph cum conjuge sua Virgine Maria Deipara. Hic sensus est accommodatitius.

ET HABITABUNT IN TE (hebraice יִבְעֵלוּךְ *ibaluch*, quod verti potest, *maritabunt te*, vel *maritabuntur tibi*) FILII TUI. — Hoc est quod ait Psaltes: « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram. » Ex filiis enim Ecclesiae constituti sunt præfecti et Episcopi Ecclesiae, quasi mariti; Episcopi enim sponsam Ecclesiam sibi maritant.

ET GAUDEBIT SPONSUS SUPER SPONSAM, ET GAUDEBIT SUPER TE DEUS TUUS. — Hoc est, ut ex Septuaginta, Chaldæo et S. Hieronymo, sicut lætatur sponsus super sponsam, sic gaudebit super te Deus tuus, et tibi maritatus magnas et clarissimas proles ex te procreabit, scilicet magnam vim et copiam SS. Martyrum, Confessorum, Virginum, etc. Ita ex S. Cyrillo Castris.

Nota cum Forerio: Deus, qui felicissimus est et immensa Majestas, suas voluptates, gaudia et delicias in homine collocat; homines enim sibi desponsat, in illis sibi complacet, illis gaudet et fruitur, uti sponsus sponsa: quare indignum est, si homo, relicto Deo, alias in creaturis quærat delicias et amasias.

6. SUPER MUROS TUOS, JERUSALEM, CONSTITUI CUSTODES (tum Prædicatores, Prophetas, Pastores et Prælatos, ut S. Cyrillus, S. Thomas et S. Hieronymus, tum SS. Angelos, qui) TOTA DIE ET TOTA NOCTE NON TACEBUNT, — id est nunquam cessant vigilare, teque monere, ut hostium, puta dæmonum, insidias, et concupiscentiarum illecebras caveas. De Angelis hoc accipiunt S. Hieronymus, Hugo et S. Bernardus, serm. 4 *De Dedicat. Ecclesiae*. Angeli enim sunt custodes Ecclesiae et fidelium, qui eos a periculis tumentur, docent, movent, et jugiter ad piam vitam laudesque divinas excitant (1).

Nota: *Tacere* significat *quiescere*, per catachresin; quæ enim quiescunt tacent.

Tacere pro quiescere.

QUI REMINISCIMINI DOMINI. — Hebraice מִזְכִּירִים *mazkirim*, id est commemorantes Dominum, seu

(1) Juxta Samuelem Burder et Lowthium, Propheta hic alludit ad excubias quas nocte ac die Levitæ in templo agebant. Tavernier, in *Itinerum relatione*, notat in Oriente morem esse ut excubitores in ædificiorum fastigio collocentur, qui tenentur per noctem alta voce horam indicare, ut certum sit illos accurate munia sua adimplere. Ista consuetudo, ut omnes norunt, in multis Occidentis regionibus, præsertim in Germaniæ urbibus, usu recepta est.

quorum officium est jugiter Deum Deique beneficia, tam sibi quam populo proponere, et in memoriam revocare, puta Pastores et Prophetas, quos paulo ante vocavit custodes. Sic olim reges Hebræorum, Persarum aliarumque gentium habebant suos *mazkirim*, id est admonitores, qui singula gesta et gerenda regi in mentem revocarent, quos noster Interpres vocare solet, « qui regi sunt a Commentariis. » Dicit ergo : Vos, o Pastores! ne taceatis, id est ne cessetis a vigilia, ab exhortatione apud populum, et oratione apud Deum.

Vers. 7. 7. ET NE DETIS SILENTIUM EI, — scilicet Deo; hebræum enim לֹא יִשְׁכַּח , est masculinum, unde Deum respicit non Jerusalem, q. d. Non detis quietem Deo, jugiter ad eum clamate, jugiter precibus vestris aures ejus pulsate; uti ego Isaias jugiter clamo, ideoque vers. 4 dixi : « Propter Sion non facebo; » vult enim Deus sibi per preces afferri, et, ut ait S. Chrysostomus : « Vult nos rogando accipere, quod ipse impertiri desiderat. » Ita S. Hieronymus. « Qui custodiunt, inquit, muros Ecclesie, ne adversarius noster diabolus, qui quasi leo rugiens circuit, et querit quomodo possit intrare, occasionem accipiat ad gregem Domini devorandum, nec diebus debent nec noctibus tacere, nec in lætis nec in tristibus, sed semper Domini clementiam exorare; » et mox : « O vos qui recordamini Domini, ejusque clementiam die ac nocte precibus fatigatis, cavete ne unquam in ore vestro sileat oratio, ne detis silentium ei (subauditur Domino), sed semper molesti sitis opportune, importune. »

DONEC STABILIT, ET DONEC PONAT JERUSALEM LAUDEM IN TERRA. — Hoc est donec mittat Messiam, qui in Jerusalem erigat et stabiliat Ecclesiam, eamque ubique propaget, ut toti orbi sit in laudem et gaudium, ut ab omnibus gentibus laudetur et celebretur.

Monet ergo hic Isaias Prophetas et Pastores populi, qui post se futuri sunt, ut jugiter orent Deum, ut cito Messiam mittat, qui Sionem restituat, Ecclesiamque instituat et illustret. Id fecisse Jeremiam, Danielelem, Ezechielem aliosque Prophetas liquet ex eorum oraculis. Unde censent Doctores eos suis precibus meruisse accelerationem adventus Messie, et incarnationis Christi, ut dixi *Daniel. IX, 23*, ubi ad preces et desideria Danielis, dicuntur « abbreviate septuaginta hebdomades, ut finem accipiat peccatum, et ungetur Sanctus sanctorum, » puta Christus.

Prophetas precibus suis meruerunt accelerari adventum Messie.

Vers. 8. 8. JURAVIT DOMINUS IN DEXTERA SUA, ET IN BRACHIO, — hoc est per dexteram et brachium suum. Hebræum enim בְּיָמַי , id est *in*, est jurantis, significatque *per*. In dextera notatur fides (hæc enim datur dando dexteram) et fidelitas Dei : in brachio, fortitudo et omnipotentia. Per hæc ergo duo jurat Dominus, promittitque Ecclesie securitatem et felicitatem. Unde sequitur :

SI DEDERO TRITICUM TUCUM ULTRA CIBUM INIMICIS TUIS. — Si est vox juramenti execratorii, in qua

supplendum est, q. d. Si permiserit te ab hostibus spoliari, non habear fidelis vel omnipotens. Alludit ad pacem Hierosolymæ post reditum ex Babylone, vel potius post Madianitas a Gedeone profligatos, *Judic. VII*. Madianitæ enim segetes Judæorum expilabant, *Judic. VI, 3*. Ita S. Hieronymus. Sed de ea loqui non intendit. Constat enim hanc pacem non fuisse perpetuam, nec diuturnam : nam non diu post a Philistinis, Idumæis, Syris vexata, et tandem a Romanis excisa est Jerusalem. Ergo loquitur de pace et abundantia rerum in Ecclesia, eamque significat per triticum et vinum, q. d. Ante Christum, o Judæi, o Gentiles! vestros labores, studia et opera, utpote vanitatis, concupiscentiæ et idololatriæ, rapiebant dæmones : at efficiam ut Christus ab eorum potestate vos liberet, utque bonis vestris, id est operibus et virtutibus vestris, non dæmones, sed vos ipsi fruamini in atriis Ecclesie, tum terrestris, tum potius cælestis, « ut quicumque in lacrymis seminaverint, in gaudio metant; et qui messuerint, abjectisque paleis purum frumentum in horrea congregaverint, ipsi comedant labores manuum suarum, et Dominum æterna laude sustollant, et bibant vinum in atriis sanctis ejus, » ait S. Hieronymus. Hoc est quod canit Zacharias : « Erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui, ut de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi in sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris, » *Luc. I, 69*.

Symbolice, in vocibus *triticum* et *vinum*, alludit Propheta ad Eucharistiam; hujus enim species et symbola sunt panis et vinum; hæc enim non desinent in Ecclesia usque ad Antichristum, qui Eucharistiæ sacrificium tollet, ne fiat publice : nam privatim illud tollere non poterit. Hinc enim dicitur Eucharistia, quasi gratiarum actio, et laus Dei in qua omnes gentes laudant Deum. Rursum, panis et vinum Eucharistiæ analogice significant frumentum et vinum Beatorum; hæc enim in cælo erunt nova, delicatissima et firmissima. Hoc est quod ait Christus in ultima cæna : « Ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei; » et : « Non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat, » *Lucæ XXII, 16 et 18*. Ita S. Hieronymus. Denique, cum ait : « Bibent in atriis sanctis meis, » alludit ad decimas et hostias pacificas, quas Judæi Deo offerebant in gratiarum actionem pro frugibus, aliisque beneficiis a Deo acceptis. Hæc enim post oblationem comedebant gaudentes et laudantes Deum in atrio templi, ut patet *Deuteron. XIV, 23*.

In cælo ergo comedemus et bibemus panem novum et vinum novum, præsertim quod hic in torculari mortificationis expresserimus; unde *Psal. LXXXIII* : « Quam dilecta tabernacula tua, Domine! » inscribitur : *Pro torcularibus*, inquit Sanchez.

10. TRANSITE PER PORTAS. — Adhortatur primos Sionidas, id est Apostolos, ut Sione et Jerusalem per portas celeriter et strenue exeuntes, præparent

vias venturis undique gentibus ad Sionem, id est Ecclesiam. Ait eis ergo : Planum facite iter, facite ut viæ sint faciles et amœnæ, quæ ad ambulandum per eas advenas provocent et alliciant.

ELIGITE (id est ut Septuaginta, *Seligite et projicite*) LAPIDES, — hoc est, amoveite omnia viæ impedimenta, et quidquid pedes venientium offendere possit. Alii vertunt : *Sternite viam lapidibus*. Hebræum enim לִּפְנֵי הַיְהוָה *sakal* aliquando significat lapides remove, aliquando lapidibus sternere.

ELEVATE SIGNUM AD POPULOS, — scilicet vexillum crucis, ad quod omnes fideles, quasi milites Christi, confluant. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Forerius et alii.

Vers. 11. 11. ECCE DOMINUS AUDITUM FECIT IN EXTREMIS TERRE, — *q. d.* Ecce Dominus clanget tuba Evangelii per Apostolos, eaque insonabit toto orbe, ut omnes gentes ad suum crucis vexillum convocet. Porro clangor hic est qui sequitur :

DICITE FILIÆ SION : ECCE SALVATOR TUUS VENIT. — Jubet Deus Apostolos clangere toto orbe se edixisse : « Dicite » vos, o custodes Sionis, de quibus vers. 6 : « Filiæ Sion : Ecce Salvator tuus venit! » ut per gentes excitentur, ut ad Sionem, id est Ecclesiam, accedant, cum ei soli advenerit Salvator, *q. d.* Prædicate ubique, o Apostoli! Sioni dictum esse, quod promissus ei Messias jam venerit. Dicite : Ecce Messias adest; ecce iste est quem digito demonstravit Joannes Baptista, dicens : « Ecce Agnus Dei; ecce qui tollit peccata mundi. » Ad eum ergo properate, omnes gentes, ut Messias et salutis ab eo allatæ fiat participes : « Eia, venite, et ascendamus in montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et ambulabimus in semitis ejus. »

Citat hunc locum, æque ac *Zachar.* cap. ix, 9; S. Matthæus cap. xxi, 5, dicens : « Dicite filiæ Sion (hæc enim verba sunt Isaïæ, non Zachariæ) : Ecce rex tuus venit tibi mansuetus. »

Secundo et aptius Forerius hæc refert ad victoriam et triumphum Christi. Prævidens enim Propheta, quod, postquam Apostoli exissent e Sion, parassent viam, prædicassent Christum Salvatorem in extremis terræ; plurimi hanc eorum vocem suscepturi essent, Christoque se subdituri, exultans subjungit : « Dicite filiæ Sion, » hoc est, annuntiate Ecclesiæ primæ, in Sione et Judæa degenti, ut congratuletur sibi et Christo : « Ecce Salvator tuus venit, » *q. d.* Ecce Christus venit, non in carnem, sed jam devictis gentibus; quasi triumphator, adducens ad te, o Ecclesia! magnam captivorum, id est subditorum, multitudinem: sicut cum Jacob ex Mesopotamia rediret, rediit cum magna gregum, filiorum et familiæ turba, *q. d.* Christus abiit in regionem longinquam, difficile bellum initurus : ecce jam redit victor, secum adducit laboris sui mercedem et præmium, scilicet gentes omnes quas adducis, quæ omnes sunt populus ejus sanctus, et ab eo redempti, qui te, o Ecclesia! laudibus celebrent, ut posthac dicaris civitas ab omnibus gentibus requisita et exoptata.

Hic sensus optime cohæret cum cap. sequenti, quod alioqui difficile est cum hoc capite connectere.

Porro apposite citat Matthæus, cap. xxi, 5, hæc verba : « Dicite filiæ Sion, » cum Christus quasi Messias triumphans ingressus est Jerusalem : quia tunc ipse hanc victoriam et triumphum inchoavit; certus enim de victoria sua futura per mortem et crucem, ante eam triumphare cœpit : unde turbæ ei acclamantes Hosanna, erant typus et quasi primitiæ barbarum e Gentibus ei subdendarum, quas ad Ecclesiam cum triumpho erat adducturus.

ECCE MERCES EJUS CUM EO, ET OPUS EJUS CORAM ILLO. — *Primo*, « merces, » id est fructus adventus et laboris Christi, quem eo sibi meruit, non tardabit, sed est « coram eo, » id est accelerabit, estque in promptu, et quasi in manu ejus, ut scilicet ipse mundum possideat. Hæc est enim merces ei promissa *Psalm.* ii : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam. » Ita Forerius.

Secundo, *q. d.* Christus in promptu habet mercedem et præmium; quod det sibi credentibus et obedientibus, tum in hac vita, præmia scilicet gratiarum; tum in futura præmia scilicet gloriæ. Ita S. Hieronymus, Haymo et alii.

Tertio, *q. d.* Christus Salvator et Redemptor noster secum adfert mercedem, id est lytrum et pretium redemptionis, libertatis et salutis nostræ, scilicet sanguinem suum et vitam, quam vix conceptus statim offert Patri : statim ergo procurabit et peraget opus redemptionis et salutis nostræ, ita a se desideratum. Ita Sanchez. Hic sensus apte cohæret præcedentibus; dixit enim : « Dicite filiæ Sion : Ecce Salvator tuus venit, » *q. d.* Age, Sion, accelera; Salvatorem tuum suscipe : præsto enim in manu ejus est salus et redemptio tua; et sequentibus, cum subdit : « Et vocabunt eos, Populus sanctus, redempti a Domino, » scilicet per hanc Christi mercedem et lytrum.

Quarto et optime, juxta expositionem posteriorem, paragrapho præcedenti datam, merces Christi bellatoris, sunt Gentes ab eo devictæ et subactæ, quas quasi in triumphum adducit in Ecclesiam, ut ibi dixi.

ET OPUS EJUS CORAM ILLO. — *Primo*, Vatablus, « opus, » id est præmium operis. Idem enim est, « opus ejus coram illo, » quod « merces ejus cum eo. » *Secundo*, H. Pintus : Opus Christi, inquit, ac Dei est misericordia : hanc ergo ob oculos et in manu semper habet. *Tertio*, alii per opus accipiunt retributionem operum, tam honorum quam malorum : hanc enim in oculis et manu sua habet Christus, ut in die judicii justo libramine singulis reddat præmium, vel penam, juxta opera sua. *Quarto*, Adamus et Sanchez : Opus Christi, inquit, est redemptio nostra; hæc semper est cum illo : quia hanc semper spectat, huic totus intendit, hanc omnibus viribus et nervis procurat; hoc enim est proprium et adæquatam opus Redemptoris. Vide cap. xl,

vers. 10. *Quinto* et optime, opus Christi sunt gentes bello partæ et subactæ, ut dixi superius.

ers. 12. 12. ET VOCABUNT EOS, POPULUS SANCTUS. — «Eos,» scilicet populos, ad signum, ut præcessit, id est vexillum crucis Christi, in Jerusalem, id est Ecclesiam, confluentes, Christianique militiæ nomen dantes, qui sunt merces et opus Christi, q. d. Omnes gentes, videntes pietatem et sanctimoniam Christianorum, dicent: Hi sunt Populus sanctus, hi sunt redempti a Domino, hi sunt « semen cui benedixit Dominus,» uti dixit capite præcedenti,

vers. 9, ideoque eorum vitam sanctam ambientes, requirent eorum societatem, optabuntque Ecclesiæ ascribi: ac proinde Ecclesia vocabitur, id est erit, et jure vocari poterit: « Quæsitæ civitas, et non, Derelicta. » Sic Roma, caput Ecclesiæ, est civitas quæsitæ, ad quam multi ex omnibus gentibus, pietatis et religionis causa, confluent. Alludit ad *Psalm.* cvi, vers. 2: « Dicant nunc qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimici, et de regionibus congregavit eos. »

CAPUT SEXAGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christi victoris, et de gentibus sibi subactis triumphantis, speciem videt et describit Propheta. Unde rogatus Christus cur rubrum sit vestimentum ejus, respondet: Calcavi hostes in furore meo, et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea. Secundo, vers. 7, ait Propheta se jugiter recordaturum misericordiarum Domini, quas Israeli, hoc est fidei populo, olim per Moysen aliosque contulit: mox queritur eundem jam ob peccata a Deo derelictum: Ubi est, inquit, qui eduxit eos de mari? Unde tertio, vers. 15, rogat ut zelum hunc et miserationes populi sui resumat: Tu enim, ait, es pater noster, et Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos. Miserere ergo filiorum tuorum, id est, populi tui, ab hostibus afflicti et oppressi (1).

1. Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ. Ego, qui loquor justitiam, et propugnator sum ad salvandum. 2. Quare ergo rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari? 3. Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum: calcavi eos in furore meo, et conculcavi eos in ira mea: et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, et omnia indumenta mea inquinavi. 4. Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit. 5. Circumspexi, et non erat auxiliator: quæsi, et non fuit qui adjuvaret: et salvavit mihi brachium meum, et indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. 6. Et conculcavi populos in furore meo, et inebriavi eos in indignatione mea, et detraxi in terram virtutem eorum. 7. Miserationum Domini recordabor, laudem Domini super omnibus quæ reddidit nobis Dominus, et super multitudinem bonorum domui Israel, quæ largitus est eis secundum indulgentiam suam, et secundum multitudinem misericordiarum suarum. 8. Et dixit: Verumtamen populus meus est, filii non negantes: et factus est eis Salvator. 9. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, et Angelus faciei ejus salvavit eos: in dilectione

(1) In quatuor capitibus quibus Isaïæ prophetiæ absolvuntur, exponitur divini consilii ratio in utroque opere tum Synagogæ repudiandæ, tum Ecclesiæ eligendæ, de quibus separatim actum est a cap. LV ad cap. LXII.

Jusserat Deus in præced. cap. nuntiare Sioni quod adveniret Salvator ejus:

Primo, Propheta in isto capite, primo, eum appropinquantem civitati inducit et de hostibus triumphantem, vers. 1-3; secundo, narrat ordinem rei, et designat tempus, apparatus et fructus victoriæ, 4-6; tertio, celebrat indulgentem et liberalem Dei beneficentiam, 7-9; quarto, perstringit tum recentem, tum antiquam populi Israeli-tici contra Deum ingratitude, 10-14.

Secundo, prævidens Judæos adveniente redemptore

pejus habituros et in peccatis permansuros, orationem ad Deum fundit, quæ durat usque ad finem cap. seq.; cujus analysim hujus rei causa hic anneximus, ut clarius constet series, cujus maxima habenda est ratio in prophetiis orationibus.

Primo igitur, implorat Dei misericordiam, propositis motivis ex parte Dei, populi et hostium, desumptis, 15-19; Secundo, provocat ejusdem vindicem contra inimicos potentiam, cap. LXIV, 1-3;

Tertio, laudat magnificam Dei benevolentiam erga fideles, 4, 5;

Quarto, subdit confessionem culpæ, deprecationem veniæ, querulam expositionem pænæ, et postulationem indulgentiæ, 6-12.

sua, et in indulgentia sua ipse redemit eos, et portavit eos, et elevavit eos cunctis diebus sæculi. 10. Ipsi autem ad iracundiam provocaverunt, et afflixerunt spiritum sancti ejus: et conversus est eis in inimicum, et ipse debellavit eos. 11. Et recordatus est dierum sæculi Moysi, et populi sui: Ubi est qui eduxit eos de mari cum pastoribus gregis sui? ubi est qui posuit in medio ejus spiritum sancti sui? 12. Qui eduxit ad dexteram Moysen brachio majestatis suæ, qui scidit aquas ante eos, ut faceret sibi nomen sempiternum: 13. Qui eduxit eos per abyssos, quasi equum in deserto non impingentem. 14. Quasi animal in campo descendens, spiritus Domini ductor ejus fuit: sic adduxisti populum tuum, ut faceres tibi nomen gloriæ. 15. Attende de cælo, et vide de habitaculo sancto tuo, et gloriæ tuæ: ubi est zelus tuus, et fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, et miserationum tuarum? super me continuerunt se. 16. Tu enim pater noster, et Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos: tu, Domine pater noster, redemptor noster, a sæculo nomen tuum: 17. Quare errare nos fecisti, Domine, de viis tuis: indurasti cor nostrum ne timeremus te? convertere propter servos tuos, tribus hæreditatis tuæ. 18. Quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum: hostes nostri conculcaverunt sanctificationem tuam. 19. Facti sumus quasi in principio, cum non dominareris nostri, neque invocaretur nomen tuum super nos.

Vers. 1. 1. **QUIS EST ISTE, QUI VENIT DE EDMO?** — Quæritur, quis hic loquatur et interroget? Respondeo ad litteram vel loqui Isaiam, ut vult Sanchez; vel potius Sionem et Hierosolymam, id est primitivæ Ecclesiæ cives. Pendent enim hæc a cap. præced. vers. 11, ubi Christus victor rediens cum ingenti turba gentium, fidei suæ per Apostolos subactarum, jubet dici Sioni: «Dicite, ait, Sion: Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, et opus illius coram illo.» Jam ergo Propheta Christum Sioni civitati appropinquantem, cum sua gentium turba, et triumphantem (per schema quasi in scenam) inducit. Cives itaque Sionis effusi, ut Christi sui triumphum spectent, videntesque tantam ejus gloriam et gentium turbam, admirabundi rogant: «Quis est iste, qui venit de Edom?» Quis est ille triumphator, qui Idumæos, omnesque gentes post se, ad Sionem captivas, sed sponte et volentes, trahit? non quod Christum non cognoscant, sed quod mirerentur ejus gloriam, præsertim in Gentium vocatione et fide. Hoc enim mysterium ignorabant etiam Apostoli, putantes solos Judæos vocandos ad Ecclesiam, uti soli vocati fuerunt a Mose ad Synagogam, donec Petrus, cælesti visione edoctus *Act. x*; intellexit gentes quoque Christi Ecclesiæ et salutis participes fore. Ita Forerius.

Allegorice, vel potius anagogice, communiter Patres hunc locum accipiunt de triumpho Christi ascendentis in cælum, ut hic sit quasi dialogus Angelorum interrogantium, et Christi respondentis, cur ita triumphans de victis Satana, morte, idololatria et peccato ascendat? Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Haymo et S. Dionysius, cap. VII *Cælest. Hierarch.*; Justinus, *Contra Tryphon.*, S. Augustinus, serm. 5 *De Ascensione*; Ambrosius, lib. *De Institut. virg.* cap. v; Origenes, homil. 14 in *Matth.* Imo S. Dionysius putat hanc esse vocem et interrogationem Angelorum inferiorum cu-

piantium de tam miro Christi triumpho et ascensu edoceri a supremis.

Huc referri potest expositio S. Athanasii, lib. *De Salutari Christi adventu*, qui putat hæc verba esse diaboli, a Christo victi et pudefacti, quasi ipse stupens ad tantam Christi gloriam, indignansque roget et dicat: «Quis est iste, qui venit de Edom?» id est de terra, et fæce hominum miserorum et peccatorum, incedens et ascendens cum tanta potentia et robore? Quare, quod aliqui, ut Hugo, ad litteram hæc accipiunt de Idumæorum et Moabitarum contra Judæos pugnantium strage, et Dei vindicta, frigidum et Judaicum videtur.

DE EDMO. — Per *Edom et Bosra*, quæ civitas erat in Edom, et alia eodem nomine in Moab, significantur omnes gentes a populo Dei alienæ, imo ejus hostes. Sicut enim Idumæi et Moabitæ fuerunt perpetui hostes Judæorum, sive populi Dei: sic gentes fuerunt hostes Dei, Christi et Christianorum. Vide *Canon. XXII.* Alludit ad etymon *Edom et Bosra*: *Edom* enim hebraice significat rufum, *Bosra* munitionem, tribulationem, vindictam. Munitæ autem fuerunt gentes; et rubræ ac cruentæ tum sanguine Christianorum, tum proprio, cum cæsæ et subactæ fuerunt a Christo, de quo vers. 3.

Hinc Patres, per *Edom et Bosra*, intelligunt mundum, ac præsertim Judæam incredulam, e qua victor in cælum ascendit Christus. Hæc enim cruenta fuit sanguine Christi, Prophetarum et Martyrum. Ita S. Hieronymus, S. Thomas, Lyranus, Vatablus, Adamus et alii.

Sionidæ ergo, et mystice Angeli, videntes Christum, quasi fortissimum bellatorem, edita tanta hostium strage, eorum sanguine vestes suas cruentasse, et quasi fœdasse; admirabundi et lætabundi rogant quis sit ille, qui quasi miles acerrime pugnans, cruentatus sanguine hostium

Edom
Bosra
quid?

Triumphus
Christi
ascendentis in
cælum.

magis quam suo, formosus tamen et gradiens in multitudine fortitudinis suæ, ascendat in Sion et in cælum; quasi dicant, ait S. Hieronymus: « Unde carnem tuam niveam et virgineam, o Christe, o Agne immaculate! cruentasti! unde sanguine rubricasti? magis enim tibi clementia convenit, quam crudelitas; magis candor, quam cruor. »

Hinc veteres docent idem hic ab Isaia dici quod dicitur a Psalte *Psalm. XLIII, 9*: « Attollite portas, principes, vestras: » quod explicans S. Augustinus, *serm. 178 De Tempore*, qui est quintus *De Ascensione Domini*: « Ascendebat enim, inquit, cruoris rubore perfusus, a trophæis victricibus laureatus. Viderunt cœlites cuncti speciosum vulneribus Christum, spolia castris tyrannicis reportata: et admirantes fulgentia divinæ virtutis vexilla, talibus concrepant hymnis, deducuntque lætantes: Quis est, inquiunt, iste rex gloriæ? et aiunt: Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. » At quis hic? Audi Augustinum prosequentem: « Hic est ille candidus et roseus, compunctus a multitudine. Hic est ille, qui non habuit speciem neque decorem. Infirmus in laqueo, fortis in spolio; vilis in corpusculo, armatus in prælio; fœdus in mortē, pulcher in resurrectione; candidus ex Virgine, rubicundus in cruce; fuscus in opprobrio, clarus in cœlo. »

TINCTIS VESTIBUS (hebraice *rubricatus vestibus*, scilicet ex sanguine hostili; Septuaginta, ἐπόνηξ ἰαρίων, id est *habens ruborem vestium*; S. Hieronymus vertit, *fulvis vestibus*) DE BOSRA. — Idem rogant aliis verbis. Idem enim est, venire de Edom, quod venire de Bosra: Bosra enim erat metropolis Idumææ, eratque in rupe, ideoque munita; unde a munitione dicta est Bosra. Significat et *vindemiam*; huc alludit hic Propheta, *q. d.* Venis de Bosra, id est de vindemia et torculari; habes enim vestes rubro musto, id est sanguine, tinctas. Ex *Bosra*, per metathesin, dicta est *Byrsa*, arx munita Carthaginis: Carthaginenses enim fuerunt orti a Tyriis et Phœnicibus: unde et eorum linguam, puta Syriacam, sive Hebraicam, in multis retinuerunt. Pro *Byrsa* Romani dixerunt *Burgus*: unde dicti sunt Burgundiones, eo quod in burgis, id est in arcibus, et locis contra hostium incursus munitis, habitarent.

ISTE FORMOSUS IN STOLA SUA (hebraice *חַדְרֵי הַחַלְמַיִם* *hadur*, id est decorus in veste sua, puta in militari chlamyde, aut potius paludamento regio), GRADIENS IN MULTITUDINE FORTITUDINIS SUÆ. — Hoc est incedens gradu imperatorio, valido, potenti et magnifico, ipsoque gressu, habitu, forma et gestu præ se ferens vires validas, spiritus ingentes, animosque heroicos. Quomodo Agesilaus rex Lacedæmon, videns Epaminondam ducem Thebanorum cum sua acie generose incedentem, exclamavit: « O virum magnificentum! » ait Plutarchus in *Epaminonda*.

EGO, QUI LOQUOR JUSTITIAM, ET PROPUGNATOR SUM AD SALVANDUM. — Est vox Christi, qui interrogatus

quis sit? respondet: Ego Christus sum, qui loquor justitiam, et sum propugnator meorum fidelium. Interrogant ergo illi: Quis est iste revertens e prælio, qui tantam præ se fert majestatem, tantam animositatem? Respondet Christus: Ego sum Messias, qui justitiam et salutem quam promisi, propugnando et expugnando comparavi.

Jam *primo*, Forerius et Sanchez « justitiam » accipiunt pro veritate et fidelitate, *q. d.* Ego sum qui, id quod loquor et promitto, fideliter præsto, nempe quod miserorum sim propugnator et salvator. Hoc enim promisi per Isaia, cap. *XIX*, vers. 20, dicens: « Clamabunt ad Dominum a facie tribulantis, et mittet eis salvatorem et propugnatorem, qui liberet eos, » et alibi sæpe.

Secundo, alii « justitiam » sumunt pro justificatione, *q. d.* Ego sum qui loquor et doceo modum quo homines a peccatis expiari, justificari et salvari possint.

Tertio et genuine, « justitia » hic proprie sumitur, opponiturque misericordiæ et salvationi. Hæc enim duo, scilicet misericordia et iudicium, sæpe sacra Scriptura conjungit, tribuitque ea Deo et regibus. Regum enim est, *primo*, tueri justitiam et justos, ac punire iniquos, qui eos vexant et turbant; *secundo*, esse elementes et misereri, ac succurrere miseris et afflictis. Talem se hic profitetur Christus, *q. d.* Ego sum qui justam sententiam profero pro genere humano; a diabolo tyranno, et a peccatis ac morte afflicto et oppresso, eamque exequor, diabolum hac sua tyrannide deturbando, hominesque potenter ab ea liberando. Quocirca sum eis propugnator ad salutem. Ita Adamus, Forerius et alii. Justitiam enim hic capi pro justa sententia et vindicta patet ex vers. 3, ubi ait se hostes calcasse in ira et furore suo. Et ex *Apocal. XIX, 11*, ubi huc alludendo Christus vocatur « Fidelis, et Verax, » qui « cum justitia judicat et pugnat. » Idem patet ex interrogatione præcedenti. Rogarant enim: Quis est iste, qui venit de Edom, terra hostili, formosus, gradiens in multitudine virtutis suæ? Hisce apte respondet se esse justum hostium vindicem, et fortem populi sui propugnatorem ac salvatorem. Unde S. Dionysius loco citato putat Christum hic annuntiasse modum et rationem suæ incarnationis Angelis supremi ordinis, et hos deinde annuntiasse eandem inferioribus.

PROPUGNATOR. — Hebraice *רַב* *rab*, id est multus, inde magnus, puta princeps et propugnator ad salvandum.

2. QUARE ERGO RUBRUM EST INDUMENTUM TUUM? — Vers. 2. Duo interrogaverant Sionidæ: *primum*, Quis es? *secundum*, Cur es tinctis et cruentis vestibibus? Priori respondit Christus, se esse regem justitiæ, et propugnatorem populi. Posteriori non respondit, ut rursus quærendi et urgendi, pleniusque respondendi daret ansam. Urgent ergo, dicuntque: Si es justus et salvator, quare ergo rubricatas et sanguine tinctas habes vestes? Salvatorem enim ma-

Ex Bosra
Byrsa
et Burgus,
unde Bur-
gundiones.

gis candida, utpote innocentiae et misericordiae, aequae ac gloriae index, quam rubra et sanguinea decet vestis.

Ex hoc loco Fredericus Nausea, in Catechismo, cap. XXXVI, censet Christum in veste rubra et purpurea (qualis est Pontificis et Cardinalium), ascendisse in caelum. Favet S. Joannes *Apocal.* cap. XIX, vers. 13: « Vestitus, inquit, erat veste aspersa sanguine, » nimirum ut sua veste repraesentaret illustrem et cruentam victoriam suo sanguine partam. Alii ex adverso censent Christum stola candida ascendisse. Hic enim color et vestis decet Beatos: unde in transfiguratione Christi vestimenta facta sunt candida ut nix. Et Beati a Joanne visi sunt vestiti stolis albis, *Apocal.* VII, 5, et bysino candido, *Apocal.* XIX, 14. Verum quia Christus coram Apostolis gloriae suae splendorem abscondit, ut cum iis familiariter agere, colloqui, videri et tangi posset; hinc crediderim eum in veste communi, simili ei qua in vita uti solebat, iis apparuisse, ut idem videretur esse qui resurrexerat, non alius; ac in eadem ascendisse; ita tamen, ut ascendendo radios gloriae suae splendorem absconderet, eamque radiantem ex claritate partim candicante, partim purpurascete efficeret. Dos enim claritatis in Martyribus (quorum caput fuit Christus) erit purpurea, in virginibus candida, in doctoribus viridis, ait Dominicus Soto in IV, dist. XLIX, in fine.

ET VESTIMENTA TUA SICUT CALCANTIUM IN TORCULARI? — Quasi dicant: Cur vestes tuae sunt rubrae, ac si in Bosra calcasses uvae in torculari, et earum liquore aspersisses et tinxisses eas?

Vers. 3.

3. TORCULAR CALCAVI SOLUS. — Septuaginta vertunt, *plenus sum percalcato*, id est humore rubeo expresso per calcationem torcularis. Respondet Christus, *q. d.* Recte dixistis me esse eo habitu ac si calcassem et pressissem torcular: ego enim pressi, calcavique in eo, non uvae, sed hostes meos omnes validissime; ego, inquam, solus: qui mirum ergo, si omnia mea vestimenta ex tanta tamque continua sanguinis expressione, eodem sint aspersa? Sensus est, *q. d.* Ego victoriam hanc difficilem et cruentam solus mihi peperit, solus hostes calcavi: neque enim fuit vir, id est aliquis, me adjuvans, mecumque contra hostes depugnans. Ita S. Hieronymus et Chrysostomus in *Psal.* XLIV. Et patet ex seqq.

Torcular est acris pressura.

Nota: « Torcular » in Scriptura proverbialiter significat vehementem oppressionem, cladem, stragem: qui enim illum subeunt, perinde sunt ac uvae, quae premuntur in torculari. Sic *Thren.* I, 15, dicitur: « Torcular calcavit Dominus virgini filiae Sion, » hoc est, gravi supplicio pressit et afflixit Hierosolymam. Vide ibi dicta.

ET ASPERSUS EST SANGUIS EORUM SUPER VESTIMENTA MEA. — Nota poeticam catachresin: non enim loquitur hic Propheta proprie et directe de sanguine, quem fudit Christus in torculari crucis, quoque cruentavit suum corpus; sed de sanguine

hostium Christi, diaboli scilicet et sociorum, putantium idololatrarum et impiarum. Agit enim de victoria Christi: non quod diabolus vere sanguinem habeat, quem fuderit Christus; aut quod gentes transfixerit aut occiderit; sed quia in victoria hominum multus solet fundi sanguis. Ad eam enim alludit, praesertim quia carnales Judaei, quibus haec scribit Isaias, talem Messiam expectabant, et etiamnum expectant, scilicet, qui instar Davidis potens sit et bellicosus, multoque hostium sanguine regnum suum paret et propaget. Est ergo catachresis: nam, ut ait S. Hieronymus, per sanguinis fusionem et aspersionem vestium, non aliud significat quam plenam victoriam, et plenae victoriae signa, quibus ipse fiat Rex regum, et Dominus dominantium. Huc enim alludit S. Joannes, *Apocal.* XIX, 13, dicens: « Et vestitus erat veste aspersa sanguine; et vocatur nomen ejus, Verbum Dei. Et habebat in femore suo scriptum: Rex regum, et Dominus dominantium. » Nota: Pro *aspersus est sanguis*, hebraice est, *aspersa est*, *מים נשחם* *nitscham*, id est excellentia eorum, id est sanguis eorum, uti vertunt Septuaginta, Vatablus et alii: in sanguine enim consistit vita, ac consequenter excellentia hominis.

Hinc secundo, Tertullianus, lib. IV *Contra Marcion.* cap. XI; Cyrillus et Rupertus hic, S. Cyprianus, lib. II, *epist.* 3; Origenes, tract. IX in *Joan.*; S. Augustinus, homil. 178 *De Tempore*, per *torcular* accipiunt passionem Christi, qua sanguis ejus aspersus est super vestem, id est super carnem ejus: quasi idem hic dicatur, quod de Christo dicitur, *Genes.* XLIX, 11: « Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvae pallium suum. » Hic sensus non est directus, sed indirectus, sicque recte huic loco adaptari potest, *q. d.* Passio fuit torcular Christo, quo ejus sanguis expressus fuit; itaque fuit torcular, quo daemones a Christo pressi sunt et calcati. Christus enim suo sanguine peperit victoriam, fuditque sanguinem hostium, suaque morte hostes occidit; quocirca vulnere suorum cicatrices, quasi trophaea, Christus triumphans caelo intulit, eaque in aeternum servabit. Ita Procopius. Unde S. Gregorius, homil. 13 in *Ezech.*, sic explicat: « Torcular calcavit solus; quia solus torcular in quo calcatus est calcavit, quia sua potentia eam quam pertulit passionem vicit, et ex morte cum gloria surrexit. » Et hoc vult S. Joannes, cum ait *Apocal.* XIX: « Et vestitus erat veste aspersa sanguine. » Vestis enim haec Christi est ejus humanitas a Judaeis cruentata, quam caelo intulit; ubi etiamnum vulnere cicatricibus remanentibus est rubicunda, *q. d.* Christus ascendens secum detulit notas et memoriam sanguinis sui et suorum impie ab impiis effusi, cujus nunc ultionem expetit, eaque se ad ultionem acuit et accendit, *q. d.* Dabunt mihi poenas effusi sanguinis qui me cruentarunt, tingar eorum cruore a quibus vulneratus sum, faciam ut totus madeam sanguine hostium qui me laeserunt.

Torcular fuit passio Christi, cur.

ers. 4. 4. **DIES ENIM ULTIONIS** (quam concepi, destinavi et designavi) **IN CORDE MEO.** — Repete per zeugma « venit. » Idem enim est dies vel annus ultionis hostium, et « redemptionis » (ita enim legendum est cum Romanis, Hebræis, et Septuaginta non *retributionis*) civium, puta annus et dies quo Christus morte sua nos redemit. Vide *Can. XVI.* Hoc est quod ait Christus *Joan. XII, 31* : « Nunc iudicium est mundi; nunc princeps hujus mundi ejectionem foras; » et *Osee XIII, 14* : « Ero mors tua, o mors! morsus tuus ero, inferne. »

ers. 5. 5. **QŪSIVI.** — Hebraice **אֶסְתֶּמֶן** *estomem*, id est obstupui, scilicet ad tantam vim hostium, inquit Vatablus, et ad bellum adeo difficile, quod passione et morte tam acerba mihi conficiendum erat. Unde, ut Septuaginta vertunt, *consideravi ac respexi*, num quis mihi auxilium ferret. Forerius vertit, *devoti meipsum.*

SALVAVIT MIHI (hoc est salvavit me, vel saluti mihi fuit et victoriæ in hoc ultionis bello) **BRACHIUM MEUM.** — Est hebraismus. Hebræi enim verbum **יָשָׁע** *iasca*, id est salvavit, construunt cum **ל** *lamed* dativi.

ET INDIGNATIO MEA IPSA AUXILIATA EST MIHI. — Hæc sunt duo arma Dei, quibus omnia vincit, scilicet brachium, id est potentia; et indignatio, id est zelus, acuens et stimulans potentiam, ut in opus, puta bellum et victoriam, sese exerat. Vide dicta cap. *LIX, vers. 16*, ubi panopliam Dei descripsit.

ers. 6. 6. **CONCULCAVI POPULOS,** — non eos mactando et perdendo, sed convertendo et subigendo, sive vitia eorum mactando, homines vero salvando. Major enim victoria Christi fuit, gentes impias ad Christi fidem adducere, dæmonum vim et peccata interimere, concupiscentias mortificare, virtutes inserere, facereque ut diis suis desertis, et carnis illecebris abdicatis, Christum dura, ut humilitatem, abstinentiam, continentiam, patientiam, mortificationem, imperantem sequerentur, quam si ducto exercitu omnes trucidasset. Ita Forerius. Vide dicta *Ezech. XX, 36*, et *Canon. XLVI.*

Secundo, S. Cyrillus, Procopius, Rupertus, hæc intelligunt de Christi hostibus, puta Judæis, quos Christus calcavit per Titum et Romanos, aliisque quos vel in hac vita calcavit et protrivit, vel in die iudicii calcabit et proteret. Vide *Canon. X.* Et sic videtur explicare S. Joannes *Apocal. XIX, 13*. Hoc sensu Christus apposite dicitur aspersisse vestem suam sanguine, quia eodem aspersit vestem ducum suorum, puta Titi et Romanorum.

INEBRIAVI EOS IN INDIGNATIONE MEA, — hoc est supplicio meo, quod mea indignatio eis propinavit et infixit. Est metonymia: ponitur enim causa pro effectu, et indignatio pro supplicio.

Vers. 7. 7. **MISERATIONUM DOMINI RECORDABOR,** — *q. d.* Beneficia misero Judæorum populo, olim a Deo misericordialiter collata, commemorabo. Est hic versus sequentis orationis et cantici titulus et exordium. Hactenus Propheta triumphum Christi, gentesque ab eo subactas, quasi in theatro spectan-

das proposuit: nunc in spiritu prævidens Judæos plerosque veniente Christo, eum non recepturos, ideoque a Christi gratia ac salute excludendos, orationem ad Deum fundit, quæ durat usque ad finem capituli sequentis: in qua primum misericordias et beneficia, ab olim Judæis a Deo collata recenset, videlicet quod eos Deus ex omnibus gentibus, sibi in populum et Ecclesiam selegerit; quod per Moysen ex Ægypto eduxerit, et per Josue induxerit in terram Chanaan, etc.

Deinde inducit Judæos conquærentes, quod captivitatem Assyriacam, Babylonicam, Romanam, aliasque ærumnas sint perpassi, ideoque optent adventum Messiae. *Tertio*, Messiam exoptatum advenisse narrat; sed ex eo nihilo melius, imo pejus habuisse Judæos ingemiscit. Tandem quasi Deus Judæos reprobasset, magno doloris sensu orationem concludit, dicens: « Sion deserta est; facta est in exustionem ignis, etc. (Numquid super his continebis te, Domine? tacebis, et affliges nos vehementer?) » Cui respondet Dominus, cap. *LXV*: Hæc est series totius orationis Prophetæ, quæ miram ei lucem affert, et sine qua difficile est eam connectere et explicare. Ita Forerius.

8. **ET DIXIT: VERUMTAMEN** (utique, certe) **POPULUS MEUS EST, FILII NON NEGANTES,** — *supple*, erunt: Hebraice, *fili qui non mentientur*, vel *non fallent fidem mihi datam*, *Exod. XXIV, 8*. Loquitur Deus humano more: præsciebat enim quid reipsa facturi essent Judæi; sed more hominum prudenter ex re præsentis iudicat de futuro, licet secus et aliter, sed per accidens, ob malitiam Judæorum, eventuro. Prudenter enim sperat et iudicat Judæos patrum fidem et mores secuturos, fidemque quam Deo solemniter in Sina dederunt, servaturos: licet illi sponte sua eam postea violarent. Unde ex hac spe sua « factus est eis salvator, » salvans et educens eos ex tyrannide Pharaonis et Ægyptiorum per Moysen, deducansque eos illæsos et intactos per desertum.

9. **IN OMNI TRIBULATIONE EORUM NON EST TRIBULATUS,** — non est coarctatus, aut in angustias reductus Deus: sed eos ad tempus deseruit, ut cogeret ad se redire, seque invocare, tumque statim eos facile et levi manu liberavit, cum misit « Angelum faciei suæ, » id est Angelum jugiter sibi præsentem et assistentem. Fuit enim hic Angelus Michael; qui vel primus, vel unus e primis Angelis est, ideoque unus e septem primariis Angelis, qui coram Domino, ejusque throno stare dicuntur, *Apoc. IV, 5*, et *Tobie XII, 15*. Rursum vocatur hic Angelus faciei, qui scilicet faciem et præsentiam Dei referebat, et quasi vicarius loco Dei Hebræis aderat, eratque quasi facies Dei, ut quasi ductor ex Dei nutu præiret eorum castra, et ostenderet quo loco ea movere aut figere deberent. Hic enim Angelus in columna nubis præcedens castra Hebræorum, dux fuit eorum usque in Chanaan. Unde de Angelo hoc ait Deus Mosi, *Exod. XXXIII, 14*: « Facies mea præcedet te. »

Vers. 8.

Vers. 2.

Angelus
faciei
Dei Michael,
cur?

Notat S. Hieronymus hic esse duplicem lectionem, scilicet aliquos codices legere $\aleph$ *lo* per *aleph*, id est *non*, uti legit et vertit Noster, eo sensu quem dedi: alios vero legere $\beth$ *lo*, per *vau*, id est *ei*, tuncque vertendum est contrarie, scilicet *in omni tribulatione eorum ei*, scilicet Deo, *fuit tribulatio*, id est indoluit, compassus est, *q. d.* Cum affligebantur Hebræi, ipse Deus tenere eos amans, pariter affligi videbatur: unde sollicite rationes quærebat levandæ afflictionis eorum. Ita Vatablus et passim Hebræi, S. Thomas et Hugo. Hic sensus pius est et appositus. Sic enim *Judic. x, 16*, et alibi, Deus dicitur dolere super miseriis populi sui. Nam, ut ait Zacharias, cap. ii, 8: « Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei. »

Tertio, Chaldæus active vertit: *In omni tribulatione eorum non tribulavit eos*, id est non permisit eos diu tribulari; sed mox inde eripuit, uti cum permisit Pharaonem eos insequi et coarctare ad mare Rubrum, mox in eo illum demersit, populumque salvavit. Idem fecit eis, cum laborarent penuria aquæ, cum impugnaret eos Amalec, Og, Seon, etc. Hoc est quod ait S. Paulus, *II Cor. cap. iv, 8*, et cap. i, 5: « Tribulationem patimur, sed non angustiamur: » quia « sicut abundant passiones Christi in nobis: ita et per Christum abundat consolatio nostra. » Notent hoc tribulati, cumque in arcto sunt positi, animum non dejiciant, sed Deum invocent, moxque ejus consolationem eo deum sentient.

Denique Septuaginta pro $\tau\sigma\alpha\varsigma$ *tsar*, id est *tribulatus*, legentes alio puncto $\tau\sigma\iota\varsigma$ *tsir*, id est *legatus*, atque repetentes per hebraismum negationem quæ præcessit, vertunt: *Non legatus, neque Angelus, sed ipse Dominus salvavit eos, eo quod diligeret eos, et parceret eis, ipse redemit eos.* Pari modo nostram versionem explicat Sanchez, *q. d.* Non est tribulatus, nec Angelus faciei ejus salvavit eos, sed ipse Deus ob dilectionem suam. Moses enim non contentus Angelo duce, petiit ut Deus ipse castra præcederet, et duceret in Chanaan, idque se facturum promisit Deus, *Exod. xxxiii, 17*. Quod Patres allegorice explicant de Christo, *q. d.* Solus Christus Deus nos a peccato et morte redimere potuit, et reipsa redemit, non homo, non Angelus. Ita S. Athanasius, Cyprianus, Ambrosius, Augustinus, Epiphanius, Cyrillus, Chrysostomus, Theodoretus, Irenæus, Hyginus et Pelagius Papæ, apud Leonem Castrum.

Vers. 10. 10. IPSI AUTEM, etc., AFFLIXERUNT SPIRITUM SANCTI EJUS. — Aliqui per *spiritum* accipiunt Spiritum Sanctum. Hic dicitur « Spiritus Sancti, » id est Christi: quia ab eo procedit, et a Christo missus est in Apostolos. Unde S. Athanasius, lib. *De Natura humana suscepta contra Apollinarem*, et Niceas in orat. Nazianzeni in *S. Pentecosten*, hinc probant Spiritum Sanctum esse Deum.

Secundo, simplicius et melius, « spiritus Sancti » fuit spiritus et animus Mosis. Alludit enim ad *Psalm. cv, 16*: « Et irritaverunt Moysen in castris,

Aaron sanctum Domini, » et vers. 32: « Et vexatus est Moyses propter eos: quia exacerbaverunt spiritum ejus. » Ita et Thomas, Adamus, Lyranus et Sanchez. S. Clemens, lib. *V Constitut. Apostol. cap. xv*, legit: « Irritaverunt Spiritum Sanctum, et conversus est eis in inimicitiam: » explicatque de Judæis qui noluerunt credere Christo: « Cæcitate enim, ait, affecti sunt propter malum animum suum; qui cum Jesum viderent, non crediderunt esse eum Christum, Verbum Deum, quem propter infidelitatem neque ex factis ejus, neque ex prophetiis de eo scriptis agnoverunt. »

ET IPSE (Deus, peccatis et murmuribus Hebræorum irritatus) DEBELLAVIT EOS, — subjiciens eos servituti, nunc Philistinorum, nunc Madianitarum, nunc Moabitarum, nunc Syrorum.

11. ET RECORDATUS EST (scilicet Deus, Judæos peccantes, debellans et affligens. Cum enim videret eos afflictos et poenitentes) RECORDATUS EST DIERUM SÆCULI (id est antiquorum) MOYSI ET POPULI SUI, — quam sibi Moses fidelis et gratus fuerit quamque populum Hebræorum dilexerit, eumque effecerit populum Dei. Itaque ob gratiam et merita Mosis, ac ob amorem populi sui, olim a se electi et dilecti, misertus est ejus, ac misit ei salvatores, nunc Gedeonem, nunc Jephthæ, nunc Samsonem, et alios judices.

Alii, ut Forerius, hæc referunt ad populum Judæorum, *q. d.* Populus videns se in captivitate, vel aliter afflictum, recordatus est dierum Mosis, dixitque: Ubi est prisca illa Dei in Mosen et patres nostros providentia et munificentia?

UBI EST? — Isaias induit hic personam populi afflicti, ex eaque prorumpit in patheticam orationem, ut eum Deus liberet, mittatque salvatorem Christum, tot votis et sæculis exoptatum, *q. d.* O Domine! misertus es toties populi tui, nunc dando ei Mosen, nunc Josue, nunc alios protectores et liberatores: vides nunc eundem graviter affligi; quin ejus misereris? ubi est prisca tua in populum tuum pietas? ubi Israelis amor? ubi robur brachii tui? videris jam nostri oblitus, nos despiciere et abjicere: disrumpe ergo caelos et descende, ac libera et salva eum. Hoc est quod dixit cap. *LXII, vers. 1*: « Propter Sion non tacebo, donec egrediatur justus, » etc. Ita et Cyrillus et alii. Dicit ergo: « Ubi est Deus qui eduxit eos (Hebræos) de mari » Rubro « cum pastoribus gregis sui? » puta cum Mose, Aarone, Josue, aliisque ducibus et rectoribus populi sui. Ubi est qui posuit in medio ejus, « gregis, » id est populi sui, « spiritum Sancti sui, » spiritum Mosis? Deus enim destinans Mosen ad Pharaonem, ut eum frangeret, cogereque dimittere populum, utpote populum tantum, tamque durum regeret, magno eum multiplicique donavit spiritu, tum fortitudinis et constantiæ, qua eum fecit Deum Pharaonis, tum prudentiæ, patientiæ et mansuetudinis, qua populi murmura et mores ad stuporem tulit, eique se accommodans occurrit et succurrit. Hunc spiritum Mosis

Deus communicavit septuaginta senioribus, qui Mosen levanter onere sub eo et cum eo populum rexerunt, *Numer.* cap. XI, vers. 25. Addit Sanchez, per *Spiritum Sancti*, posse accipi spiritum Christi, puta spiritum amoris, obedientiæ, mansuetudinis, consilii, tolerantiae, quem Deus communicavit Mosi, ut instar Christi, imo quasi typus Christi, populum gubernaret, sine quo id ei fuisset impossibile. Hinc Moses, in Christum respiciens, ait *Deuter.* XVIII, 15 : « Prophetam de gente tua... sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus : ipsum audies. »

Qui ergo recte populo præesse volunt, petant imbibantque cum Mose spiritum Christi, ut dicere possint cum S. Paulo : « Christi bonus odor sumus. » Aliter Forerius qui per *spiritum* accipit ventum, quem Deus misit in mare Rubrum jam divisum, ut illud siccaret ad transitum Hebræorum; vel Angelum, qui erat in medio Israelis.

Vers. 12. 12. QUI EDUXIT AD DEXTERAM MOYSEN BRACHIO MAJESTATIS SUE, — *q. d.* Qui brachio suo divino apprehendens dexteram Mosis, eduxit eum cum populo ex *Agypto*. Ita Septuaginta, Vatablus, Forerius et alii. Nominat dexteram, tum quia dextera est symbolum felicitatis, æque ac roboris, quæ duo Moses a Deo accepit, iisque Pharaonem superavit, et populum eduxit; tum quia Moses in dextera gestabat virgam Dei, per quam scilicet Deus plagas inflixit *Agypto*, mare divisit aliaque miracula patravit. Deus ergo, id est Dei virtus et præsentia, erat ad dexteram Mosis, eam adjuvans, roborans, dirigens hæc tam magnifica operandum.

QUI SCIDIT AQUAS — maris Rubri.

Vers. 13. 13. QUI EDUXIT EOS PER ABYSSOS (per voragines maris Rubri), QUASI EQUUM IN DESERTO NON IMPINGENTEM, — *q. d.* Sicut equus in deserto, utpote terra æqua et firma, non solet impingere aut labi: sic Hebræi, etiam imbecilles, pueri et feminae, in fundo maris Rubri, utpote siccato et complanato a vento, per Deum immisso, non hæserunt in salo, non impegerunt, non corruerunt in luto. Ita Vatablus.

Vers. 14. 14. QUASI ANIMAL IN CAMPO (Forerius et Vatablus vertunt, *per vallem*) DESCENDENS (*q. d.* Sicut jumentum per vallem placide et facile descendit et incedit, cum e contrario ascendendo montem laboret et anhelet), SIC SPIRITUS DOMINI DUCTOR EJUS FUIT (hoc est, sic spiritus Domini placide et facile deduxit eos per mare Rubrum. Unde per apostrophem ex gaudio conversus ad Deum, subdit): SIC ADDEXISTI POPULUM TUUM, — supple, sicut equum in deserto, aut animal quod in campo placide graditur, uti dixi.

UT FACERES TIBI NOMEN GLORIE, — gloriosum per omnes gentes, æque ac sæcula. Porro per *spiritum Domini*, S. Hieronymus accipit Angelum. Simpliciter tamen accipi potest ipse Deus, suo spiritu animans et roborans eos in hoc transgressu.

Vers. 15. 15. ATTENDE DE CÆLO. — Est oratio Isaie vice

populi, ut dixi vers. 7, maxime paulo ante et sub tempora Christi obdurati, et a Deo rejecti. Orat ergo flebiliter pro eo Isaia, ut Deus oculis gratiæ suæ eum respiciat, pristinumque zelum in eum ac fortitudinem ostendat, Christique gratiæ ac salutis participem faciat. Ita S. Hieronymus et Cyrillus.

MULTITUDO VISCERUM TUORUM, — hoc est, ut explicans subdit, « miserationum tuarum. » Viscera enim sunt symbolum, æque ac sedes, miserationis.

SUPER ME CONTINUERUNT SE, — *q. d.* Cohibuerunt se tuæ solitæ miserationes, zelus et potentia, ne, uti solent, nunc mihi opem ferrent.

16. TU ENIM PATER NOSTER, ET (id est *quia*) ABRAHAM NESCIVIT NOS, ET ISRAEL IGNORAVIT NOS. — Nota hic Abrahamum et Israel, patres Judæorum, comparari cum Deo, de iisque asserti, quod respectu Dei, et comparatione ejus, parum vel nihil contulerint, aut conferant Judæis, tum quia quidquid habuerunt aut dederunt, id acceperunt a Deo, qui eorum est pater; tum quia corporum fuerunt parentes, non animarum; cum Deus utrorumque, imo omnium sit parens, ait Procopius: maxime, quia jam pridem mortui erant, cum Deus semper viveret. Deus ergo erat, qui populum hunc elegerat, formaverat, deduxerat per mare Rubrum et desertum, duce Mose et Josue, in Chanaan, uti præcessit. Hoc non fecerat Abraham, nec Israel. Unde Chaldæus vertit: *Tu es pastor noster: quia Abraham non eduxit nos de Agypto, et Israel non fecit nobis mirabilia in deserto: Tu es, Domine, Deus noster; Syrus et Arabicus: Tu es pater noster: nos ignoramus Abrahamum, et non novimus Israelem; tu es, Domine, pater noster, et redemptor noster.* Sensus ergo est, *q. d.* Abraham et Jacob jam pridem mortui, non habuerunt nostri curam (imo nos non cognoscunt), sed suorum tantum filiorum, qui tum vivebant; eos enim solos videbant et cognoscebant: tu vero, o Deus! es pater noster, qui nos ab omni sæculo novisti, et nostri habuisti curam et providentiam, qua nos ex *Agypto*, Babylone aliisque ærumnis mire liberasti. In te ergo omnes spes nostras collocamus, te imploramus, non Abraham: tui filii sumus, non Abrahæ: non quasi Abraham patrem nostrum negemus; sed quod te præferamus, et quod Abraham præ te nihil sit, et sine te nihil opis nobis adferre possit. Ita S. Cyrillus, Theodoretus, Forerius et alii.

Dicitur ergo Abraham nescire, id est non curare, posteros, perinde ac si eos nesciret, et non cognosceret. *Primo*, quia exigua, et quasi nulla erat cura et auxilium Abrahæ, si cum Dei cura et auxilio conferatur.

Secundo, quia esto in limbo oraret pro posteris, nullam tamen curam aut directionem eorum habebat talem, qualem parentes dum vivunt, et præsentibus sunt, suorum filiorum habere solent; de tali enim cura et providentia hic loquuntur

Abraham non cognoscit posteros, qua ratione? *Primo.*

Judæi : et talem eorum curam habebat Deus, ut nimirum apprehensa manu Mosen et populum deduceret, ut dixi vers. 12.

Tertio. *Tertio*, quia eorum captivitas et ærumnæ tam animæ, quam corporis, superabant vires Abrahæ et Jacob, atque a solo Deo tollendæ et sanandæ erant. Unde sequitur : « Tu es Redemptor noster. »

Nota hebraismum. Hebræi enim præcellentiam unius præ altero significare solent per negationem unius quod minus est, ut *Matth. xxv, 9*, ait Christus : « Patrem nolite vocare vobis super terram : unus est enim Pater vester, qui in cœlis est. » Non enim vetat quin parentes nostros patres vocemus, hoc enim dictat et poscit jus naturæ ; sed jubet Deum Patrem omnibus præferri, *q. d.* Nolite in terris vocare patrem eo modo, ut putetis eum præcipuum esse vitæ auctorem, hæreditatis et alimentorum curatorem, ut ab eo toti, vel magis pendeatis quam a Deo, ut faciunt Gentiles et athei, alique non Deo, sed hominibus fidentes, quia talis pater est solus Deus. Sic *Matth. ix, 13*, ait : « Misericordiam volo, et non sacrificium, » id est malo misericordiam quam sacrificium. Certum enim est Deum velle quoque sacrificium : tantum ergo misericordiam ei præfert. Pari modo Judæi hic non negant Abraham suum patrem, sed Deum in paternitate et cura paterna ei præferunt.

Quarto. *Quarto*, aliter explicat S. Hieronymus. Abraham, inquit, nescit nos, id est nos abjicit et spernit : quia te offendimus sumusque tibi hostes. Abraham enim, cum sit amicus Dei, odit nos, qui sumus hostes Dei.

Quinto. *Quinto*, Adamus apposite : Abraham, inquit, et Jacob nesciunt nos, resque nostras : quia sunt in obscuro limbo patrum, ubi tam egent luce et ope Dei, quam nos : non ergo eos imploramus, qui nostras res et ærumnas nesciunt, atque satis negotii habent ut sibi consulant, sibi que liberationem ex inferno procurent : sed te, Domine, qui solus potes juvare et liberare, tam Abraham, quam nos. Hac enim de causa in veteri Testamento non legitur, quod viventes invocarint Patriarchas, aut Sanctos degentes in limbo.

Secus est in novo Testamento, ubi Sancti triumphant in cœlis cum Christo, atque in Deo revelante nostras preces audiunt et cognoscunt, nosque et nostram salutem amant et sitiunt. Perperam ergo hæretici hunc locum torquent contra invocationem Sanctorum. Esto enim animæ patrum in limbo orarent pro posteris, tamen preces et afflictiones suorum audire non poterant : quocirca frustra posteris eorum opem implorassent ; ad Deum ergo recurrere, eumque invocare debebant. Rursum etsi patres per suas preces et merita posteris apud Deum commodare possent, ea tamen quasi captivorum, non nisi in quantum volebat et donabat Deus, eis commodabant. Tota ergo hæc res pendebat a Deo, Deique nutu : ad Deum ergo posteris confugiendum erat. Secus se res habet in Beatis, jam in cœlo Deo fruentibus.

Dices, S. Augustinus, lib. *De Cura pro mortuis*, cap. xiii, ex hac Isaiæ sententia probat Sanctos etiamnum in cœlis nescire res nostras. Respondet : S. Augustinus hoc, æque ac hunc Isaiæ locum, intelligit de naturali vi rationis, seu de naturali modo cognoscendi ; quod scilicet animæ Beatorum per suas vires luminis naturalis, perque aciem sui intellectus, naturaliter non agnoscant res nostras : quoad naturam enim et naturæ vires pares sunt animabus olim in limbo existentibus : tantum enim vult docere animas hæc non interesse naturaliter et ordinarie rebus nostris, ut eas coram videant, curent et dirigant, uti faciebant dum viverent. Id eum velle patet ex tribus capitibus seq., ubi hoc suum dictum confirmat ex eo quod ipse a matre sua jam defuncta consolationem non accipiebat, nec in tristitiis visitabatur ; cum non esset probabile, quod ipsa facta esset vita feliciore crudelior. Rursum ex eo quod Dominus promisit, *Josia IV, Regum xxii*, eum prius moriturum, quam videret mala gentis suæ. Denique ex cap. xvi, ubi discrete docet Sanctos non sua, sed Dei virtute res nostras cognoscere, easque adjuvare et promovere.

Porro hunc Isaiæ locum non juvare causam Hagiomachorum ingenue fatetur Calvinus, licet Hagiomachus. Audi eum : « Neque tamen ex hoc loco elici potest, Sanctos vita functos nostri curam non habere. De re ipsa non loquimur, sed dicimus verbis istis non probari, Abraham, et reliquos fideles non habere amplius curam rerum humanarum. » Notet hoc Marlcoratus, qui hunc locum contra invocationem Sanctorum torquet.

A SÆCULO NOMEN TUUM, *q. d.* Hoc nomen, quod scilicet sis pater et redemptor noster, tibi non nupera ætas, sed ante omnem sæculorum memoriam, dedit æternitas ; æterna nimirum tua de nobis redimendis prædefinitio et prædestinatio.

17. QUARE ERRARE NOS FECISTI? — Hoc est permisisti, vel occasionem erroris ob peccata nobis objecisti? Vide *Canon. XXVII*. Est occupatio, *q. d.* Si propter scelera nostra open et misericordiam tuam negas, cur, quæso, permisisti, et permittis nos in scelera labi, in iisque hære et obdurari? Vere notat hic Forerius ingratitude fere esse causam, cur Deus permittat nos in peccatum mortale labi : ingratitude enim licet veniale tantum, hominem ad amissionem gratiæ divinæ disponere. Vide hic quam peccata venialia cavere Deique gratiæ cooperari, eique grati esse debeamus. Adhæc, dicitur Deus errare fecisse Judæos a viis suis, quia eos a deviis itineribus non abduxit ; et obdurasse cor illorum ne timerent Deum, quia eos timore sui non emollivit, ait Sanchez. Vide dicta, *Exodi VII, 3*.

CONVERTERE (*q. d.* Faciem a nobis ob peccata aversam, ad nos converte, et benigno vultu nos aspice, nosque adjuva) PROPTER SERVOS TUOS (qui sunt duodecim TRIBUS (Israel), HÆREDITATIS TUE, — quæ scilicet sunt tua hæreditas, *q. d.* Memento

Objec
ex S. A.
gustino
Respon
sio.

Vers. 10.

Obing.
titandi-
nem
nialem
Deus
nit ho-
minen
labi
peccati
mortale.

Patres in
limbo
non erant
invocan-
di, cur?

duodecim Patriarcharum, æque ac tribuum Israel, qui sunt tui servi, id est fideles, tuaque Ecclesia et hæreditas. Vel, ut ait Vatablus, *q. d.* Convertere ad nos propter Abraham, Isaac, Jacob, etc., servos tuos, qui sunt patres nostri, et ob tribus duodecim, quæ sunt tua hæreditas. Solebant enim Judæi precantes; merita non sua, sed Abrahæ, Isaac et Jacob apud Deum allegare.

Vers 18. 18. QUASI NIHILUM POSSEDERUNT POPULUM SANCTUM TUUM (*q. d.* Hostes nostri, præsertim Herodes et Romani possederunt et tractarunt nos quasi essemus res nihili, quisquiliæ, fæces et purgamenta mundi; unde et CONCULCAVERUNT SANCTIFICATIONEM, — id est profanaverunt templum sanctum tuum. Loquitur maxime de tempore, quo, deficiente sceptro de Juda, Herodes Idumæus regnum Judææ per Romanos invasit et occupavit. Propheta enim, sicut cœpit orationem a prima Israelis electione, ita et terminat in ejusdem vas-

titate, ultimoque excidio, quod factum est sub tempora Christi. Romani enim polluerunt templum, cum Pompeius cum suis in Sancta sanctorum ingressus est, cumque sequentes in eo statuum Cæsaris, aquilamque Romanam collocaverunt.

19. FACTI SUMUS QUASI IN PRINCIPIO, CUM NON DOMINARERIS NOSTRI (*q. d.* Sumus a te derelicti nunc quasi alieni, ut fuimus olim in Ægypto, antequam nos in tuum jus, dominium et Ecclesiam ascisceres): NEQUE INVOCARETUR NOMEN TUUM SUPER NOS, — cum necdum vocaremur, nec essemus populus Dei, quasi heri et domini nostri: hæc enim phrasid significat dominium herile. Loquuntur de derelictione tum culpæ, tum pœnæ. Vide quid sit a Deo derelinqui, et sine Deo vivere; nimirum talis traditur omni culpæ, et consequenter omni pœnæ, uti Judæi traditi sunt tempore Christi.

CAPUT SEXAGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judæi putant hoc cap. esse verba et vota decem tribuum, quibus petant, orantque Deum, ut denuo descendat in montem Sina, ibique edat illa miracula, quæ olim edidit sub Mose, Exodi, XIX, 16, ut impios Israelitas revocet ad avitam fidem et pietatem. Verum hi judaizant, frustra que expectant descensum Dei in Sina, æque ac Messiam e celo. Secundo, Lyranus censet hic Isaiam optare, ut Christus descendat in vallem Josaphat, ad peragendum extremum judicium, ut regnum impiorum et impietatis aboleat. Tertio et genuine, pergit hic orare Propheta pro populo tot peccatis et malis afficto et oppresso, uti exposuit in fine capituli præced. Ergo orat hic, ut rumpantur cæli, et nascatur Messias, qui populum tot malis liberet et salvet. Unde quam felix, salutaris et jucundus futurus sit Christi adventus, describit. Deinde, vers. 5, dicens Christo: Occurristi lætanti, et facienti justitiam, puta gentili populo, Christo credenti et obsequenti, prævidens quod Judæi tempore Christi nolent eum recipere, nec lætabuntur, aut facient justitiam, ideoque a Deo rejicientur, dolet et gemit, aitque, vers. 6: Facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruatæ omnes justitiæ nostræ. Quocirca, vers. 8, orat ut Christus Hierosolymæ desertæ, et Judæorum derelictorum misereatur, nec in æternum eos abjiciat. Ita S. Hieronymus, Forerius, Adamus et alii passim (1).

1. Utinam dirumperes cælos et descenderes! a facie tua montes defluerent. 2. Sicut exustio ignis tabescerent, aquæ arderent igni, ut notum fieret nomen tuum inimicis tuis: a facie tua gentes turbarentur. 3. Cum feceris mirabilia, non sustinebimus: descendisti, et a facie tua montes defluerunt. 4. A sæculo non audierunt, neque auribus perceperunt: oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te. 5. Occurristi lætanti, et facienti justitiam: in viis tuis recordabuntur tui: ecce tu iratus es, et peccavimus: in ipsis fuimus semper, et salvabimur. 6. Et facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ: et cecidimus quasi folium universi, et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos. 7. Non est qui invocet nomen tuum: qui consurgat, et teneat te: abscondisti faciem tuam a nobis, et allisisti nos in manu iniquitatis nostræ. 8. Et nunc, Domine, pater noster es tu, nos vero lutum: et fictor noster tu, et opera manuum

(1) Vide annotat. ad synopsis cap. præced.

tuarum omnes nos. 9. Ne irascaris, Domine, satis et ne ultra memineris iniquitatis nostræ : ecce respice, populus tuus omnes nos. 10. Civitas sancti tui facta est deserta, Sion deserta facta est, Jerusalem desolata est. 11. Domus sanctificationis nostræ, et gloriæ nostræ, ubi laudaverunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, et omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas. 12. Numquid super his continebis te, Domine, tacebis, et affliges nos vehementer ?

Vers. 1.

1. UTINAM DIRUMPERES CÆLOS, ET DESCENDERES (1) ! — *q. d.* Utinam vel disruptis cœlorum repagulis ad nos liberandos e tantis malis descenderes ! Est catachresis : loquitur enim de Deo humano more ; homo enim in cœlo existens, si descenderet, deberet dividere et dirumpere cœlos, sive ætherem ; quia corpus habet spissum et impenetrabile : at Deus, qui purissimus est spiritus, et per omnia penetrat ac permeat, ut descendat nihil dividit aut dirumpit, quasi dicas : Utinam omnes obices et moras tolleres, atque adeo, si opus esset, cœlos dirumperes, ut ad nos descenderes, non loco (cum ubique sis), sed nova operatione et assumptione nostræ naturæ ! Simili catachresi ait supra, cap. XLV, vers. 8 : « Rorate, cœli, desuper, et nubes pluant justum : aperiatur terra, et germinet Salvatorem ; » quia tantum significat quanta sit humana miseria, quantumque desideret adventum salutis et Salvatoris, qui ei medeatur.

Anagogice, Lyranus, cum Alexandro de Ales quem citat, hæc accipit de adventu secundo Christi, puta, cum veniet ad iudicium extremum ; præcessit enim de exterminatione Antichristi, qui illud immediate præcedet. Significatur ergo hic præceps Christi adventus ad iudicium, late fisso cœlo ad percurrendum impios ; tunc enim reipsa montes defluent, et quasi ustione consumpti tabescent, et aquæ per ignem conflagrationis ardebunt, ut majestatem iudicii revereri, et coram eo tremere et deficere videantur. Tunc enim plenam salutem et felicitatem Christus electis suis afferet.

A FACIE TUA MONTES DEFLUERENT, — *q. d.* Si ad nos descenderes, statim, sicut olim, fumarent et liquescerent montes, uti solent res igni adustæ solvi et liquari. Alludit ad descensum Domini in Sina, cum legem dedit Mosi et Hebræis, in quo mons ille contremuit, et quasi liquefactus est coram Domino, ex muta et naturali quadam Dei reverentia, *Exodi* XIX, 18 : « Totus, inquit, mons Sinai fumabat : eo quod descendisset Dominus super eum in igne, et ascenderet fumus ex eo quasi de fornace. » Quin et terræ motu concussum fuisse montem Sina docent Apostolus, *Hebr.* XII, 26, et Psalter, *Psal.* LXVII, 9. Hic enim descensus Domini

(1) Iste versus est finis ultimi versus præcedentis capituli apud Hebræos. Male igitur, inquit Rosenmuller, qui veteris Testamenti libros in capita distinxerunt, hic novi capituli initium constituerant, cum hic versus et qui sequantur cum superioribus tam arcte cohæreant, ut invicem divulsi aptum sensum vix præbeant.

ad Hebræos typus erat descensus Christi ad homines, qui montes, id est superba mortalium corda, vi gratiæ suæ æque ac exempli sui, emollit et inflectit ad humilitatem, patientiam, omnemque virtutem, ut solvi et liquari videantur. Ita S. Hieronymus et Tertullianus, lib. *De Resurrect. carnis*, cap. XXVI ; S. Justinus, et ex eo Leo Castrius, qui hæc omnia impleta docet tum in baptismo Christi, tum in Pentecoste ; tunc enim a facie Christi et Spiritus Sancti, superba Judæorum corda mollita et liquata sunt, fidemque Christi ab Apostolis prædicatam susceperunt : tunc etiam aquæ, id est frigida et torpida eorum, æque ac Apostolorum corda, igne charitatis arserunt, tunc gentes turbatæ sunt, cum audientes prædicationem Evangelii, metu Dei et inferni, damnarunt suam infidelitatem, et mores pristinos ; ac punctæ novam piamque vitam inierunt, ut ex terrestribus fierent cœlestes.

2. AQUÆ ARDERENT IGNI. — Vatablus vertit : *Utinam montes ab incendio ignis colliquescant, ignis, inquam, qui fervere et ebullire facit aquas.* Alludit primo, ad fulmina et tonitrua, quæ in nube aquis gravida, emicuerunt in Sina ; secundo, ad plagam Pharaonis et Ægypti per Mosen, in qua ignis mixtus grandine, stravit ejus segetes, æque ac pecora, *Exodi* IX, 21. Sic Christo descendente ad nos, aquæ, id est mollia, et concupiscentiis humecta, ac viscosa hominum corda, igne charitatis et spiritus siccata et inflammata sunt. Tertio, Alcazar in *Apoc.* cap. X, vers. 1, notat. 3, censet Isaiam hic alludere ad factum comparis sui, Eliæ prophetæ ejusque ignem, de quo dicitur *III Reg.* XVIII, 38 : « Cecidit ignis, et voravit holocaustum, et ligna, et lapides, pulverem quoque, et aquam quæ erat in aquæductu lambens. » Hoc Eliæ facinus imitatus est Nehemias, *II Machab.* I, 20 ; cum enim in puteo sicco et alto, ubi repositus fuerat ante captivitatem Babylonicam ignis Domini, loco ignis inventa fuisset aqua crassa, eam ipsam aquam jussit hauriri Nehemias, « et ipsa aqua aspergi sacrificia et ligna. Utque hoc factum est, et tempus affuit quo sol refulsit, qui prius erat in nubilo, accensus est ignis magnus, » et consumpsit « sacrificium. » Et eo facto « ex residua aqua Nehemias jussit lapides majores perfundi. Quod ut factum est, ex eis flamma accensa est ; sed ex lumine, quod refulsit ab altari, consumpta est. » Ignis ergo Domini aquis non exstinguitur, sed pacitur et augetur. Porro Elias jubens aquæ copia perfundi sacrificium, videtur respexisse ad illud

Vers. 2.

Cantic. viii, 6 : « Lampades ejus, lampades ignis atque flammaram : aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. » Jam aqua contraria et resistens igni significat contradictiones, resistantiam et persecutiones infidelium et impiorum resistantium fidei et charitati Christi et Christianorum, præsertim Apostolorum. Sed tanta fuit vis ignis, id est efficacia charitatis eorum, ut aqua hac pasti fuerint, imo aquam in suum ignem converterint. Talis mysticus Elias et Nehemias, id est consolator Domini, fuit S. Paulus, qui aquis persecutionum magis accensus, aquas, id est gentes ipsos persecutores igne suo inflammatos, quasi holocaustum Deo obtulit. Hoc est enim quod ipse ait, *Rom. xv, 16* : « Propter gratiam, quæ data est mihi a Deo, ut sim minister Christi Jesu in gentibus : sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta, et sanctificata in Spiritu Sancto : » ubi gentes a se conversas vocat suam victoriam, se vero ejus sacerdotem et sacrificatorem, ut ibi ostendi.

Vers. 3. 3. CUM FECERIS MIRABILIA (per Christum præsertim in conversione gentium) NON SUSTINEBIMUS — hanc Christi gloriam et efficaciam : quia illa sui amore, æque ac tremore et stupore nos percellit et subiget, ut demus ei manus, et colla subdamus. Ita S. Hieronymus. Alludit ad terrorem Hebræorum, qui videntes ignem et fumum in Sina, ac audientes clangorem buccinæ Dei, non sustinuerunt, sed metu percussi fugerunt a monte, *Exodi xx, 18*. Sic enim et Gentes audita Evangelii buccina, visisque miraculis, fugerunt, non a Deo, sed a seipsis, id est a pristinis suis vitiis et moribus, ad Christum et novam vitam. Aliter Forerius, *q. d.* Cum Gentes turbabuntur, et commovebuntur ad penitentiam, nos Judæi videntes mirabilia, quæ Christus in eis operabitur, ea non sustinebimus, sed affixi nostro judaismo, ea spernemus, imo calumniabimur : sensim enim videtur transire Propheta ad Judæorum reprobationem.

DESCENDISTI, ET A FACIE TUA MONTES DEFLUXERUNT, — *Primo*, Sanchez exponit : Si descendas, a facie tua montes defluent; ut repetat et inculcet quod dixit vers. 1, sitque duplex hebraismus : prior, quo intelligitur vocula *si*; posterior, quo præterita ponuntur pro futuris.

Secundo, planius et simplicius, loquitur hic Propheta, quasi exauditus a Deo composque voti factus, *q. d.* Factum est uti optavi et oravi; ecce enim in spiritu video et prævideo, te ad nos descendisse, factumque esse hominem, ideoque montes jam dictos a facie tua defluxisse.

Porro, Theodoretus per *montes* accipit idola quæ colebantur in montibus. Idololatria enim omnis cum idolis defluxit, et dissipata est prædicatione Evangelii. Verum æque probabiliter per montes accipias principes potentes et superbos : hos enim ad humilitatem crucis descendere fecit Christus.

Vers. 4. 4. A SÆCULO NON AUDIERUNT. — Dat causam cur

montes Christo descendente defluerint, gentes turbatæ, et aquæ igni exustæ sint : quia nimirum a sæculis non est auditum, nec cor hominis comprehendit ea bona, gratias et charismata, quæ Deus præparavit sibi credentibus, seque expectantibus, et, ut Paulus ait, diligentibus, per Christum, tum in hac vita, tum in futura : ad utramque enim respexit Propheta.

Nam de incarnatione et præsentī vita Christi et Christianorum ad eum convertendorum, hætenus egit, de eaque accipiunt S. Paulus, I *Corinth.* cap. ii, 9, et S. Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Œcumenius, Anselmus ibidem, atque Adamus, Forerius, Leo Castrius et Sanchez hic, item Tertullianus, Cyprianus, Pacianus, Theophilus Antiochenus, Marcus Eremita, Missa S. Jacobi, quos citat et sequitur Gabriel Vasquez, I part. disp. 2, cap. ii. Porro hæc bona Christi fuerunt miracula, ut docent S. Chrysostomus et S. Ambrosius. *Secundo* et potius, ejus cœlestis sapientia, doctrina et vita. Quem enim non trahat ad se, Verbum propter nos caro factum ? quem superbum non faciet descendere, seque demittere, ille Filii Dei ad naturam nostram descensus et exinanitio ? Quis cholericus iram non ponat, visa et audita mansuetudine Jesu ? Quis dolores et tormenta non ferat fortiter, si Jesum in cruce tam patientem spectet ? Quis eum toto corde non amet, a quo ita se amatum videt ? *Tertio*, bona Christi fuerunt ejusdem Sacramenta et copiosa gratia, tum excitans et præveniens, tum justificans, tum gratis data ; tum mentis quies, consolatio et gaudium, aliique fructus Spiritus Sancti. Hisce enim, quasi cœlestibus et divinis instrumentis, totum mundum ad se convertit. Sensus ergo est, *q. d.* A sæculis, id est quo natus est Adam, nemo unquam audivit, nec vidit, imo cogitare et suspicari non potuit, tanta et tam augusta gratiarum dona, quæ præparasti in lege nova expectantibus te. Erant enim inter Judæos, qui victi longa mora Salvatoris, desierant credere et expectare Messiam. Alii vero, ut Propheta et pii, licet dura paterentur, constantes manebant in fide Christi venturi, eumque expectabant. Hisce ergo præparavit et attulit sua dona Christus, æque ac Gentibus, qui inaudierant de Christo, eumque avide expectabant. Porro *absque te* idem est quod *præter te*, uno te excepto, ut vertunt Vatablus et Forerius. Unde S. Paulus, I *Corinth.* ii : « Absque te, » explicat, « absque spiritu Dei, » *q. d.* Solus Deus, Deique spiritus hæc bona cognoscit, et ille cui ipse ea voluerit revelare.

Secundo, quod etiam de futura fidelium gloria hic locus, et quidem aptius, accipiatur, patet *primo*, ex ipsis ejus verbis : illam enim gloriam nemo mortalium vidit, audivit, aut mente comprehendit ; quia illa omnem sensum, omnem intellectum, omnem conceptum naturalem superat et transcendit ; *secundo*, quia ait : « Occurristi

Bona ineffabilia quæ Christus dat in hac vita, quæ ?

Et in futura, quæ ?

lætanti, et facienti justitiam; » ergo loquitur de fructu operum justorum, scilicet vita æterna. Nam fructus incarnationis, puta gratia præveniens et excitans infideles et peccatores ad fidem et conversionem, non occurrit facientibus justitiam, sed sedentibus in tenebris et umbra mortis. Admirans ergo tantam Christi fidelium in cœlis gloriam Propheta, ad eum de more transcendit et avolat. Hic enim est terminus, finis et effectus incarnationis Christi. Ita S. Hieronymus et Haymo hic, S. Dionysius, *De Cœlest. Hierarchia*, cap. XII; Tertullianus, lib. *De Resurrect. carnis*, cap. XXVI; Cyprianus, *epist.* 56; S. Thomas et Anselmus in *I Corinth.* II. Vide ibi dicta.

Porro, quæ et quanta sint hæc bona Sanctis in cœlo reposita, paucis perstringit S. Bernardus, *serm.* 11 in *Cantic.*, ubi citans et explicans hunc Isaia locum: « Dic, inquit, nobis tu, qui præparas, quid præparas? replebimur in bonis domus tuæ, sed quibus bonis? vino, oleo, frumento? sed hæc novimus, videmus et fastidimus. Id quærimus, quod oculus non vidit, etc. Erit, inquit, Deus omnia in omnibus; in hoc sæculo et ratio sæpe in judicio fallitur, et voluntas quadruplici perturbatione jaectatur, et memoria multiplici oblivione confunditur. Triplici huic vanitati nobilis creatura subjecta est non volens, in spe tamen. Nam qui replet in bonis desiderium animæ, ipse rationi futurus est plenitudo lucis, ipse voluntati multitudo pacis, ipse memoriæ continuatio æternitatis. O veritas, charitas et æternitas! o beata et beatificans Trinitas, ad te mea miseria trina miserabiliter suspirat, quoniam a te infeliciter exsulat. Discedens a te quantis se intricavit doloribus, timoribus! Heu me, qualem pro te commutavimus trinitatem! cor meum conturbatum est, et inde dolor: dereliquit me virtus mea, et inde pavor: et lumen oculorum meorum non est mecum, et inde error. En quam dissimilem Trinitatem, o animæ meæ trinitas exsulans, offendisti! » Sed audi consolationem: « Verumtamen quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi; cum error videlicet a ratione, a voluntate dolor, atque a memoria timor omnis abscesserit, et successerit illi quam speramus mira serenitas, plena suavitas, æterna securitas. Primum illud faciet veritas Deus, secundum charitas Deus, tertium summa pietas Deus, ut sit Deus omnia in omnibus, ratione recipiente lucem inextinguibilem, voluntate pacem imperturbabilem consequente, memoria veritati indeficienti æternaliter inhaerente. »

Audi et S. Hieronymum Eustochium accendentem, *epist.* 18: « Egredere, ait, paulisper de carcere, et præsentis laboris ante oculos tuos tibi pingere mercedem, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Qualis erit illa dies, cum tibi Maria mater Domini occurreret choris comitata virgineis, cum post

Rubrum mare, submerso cum suo exercitu Pharaone, tympanum tenens præcinet responsuris: Cantemus Domino: gloriose enim honorificatus est, equum et ascensorem projecit in mare! Tunc Thecla in fuos læta volabit amplexus. Tunc et ipse sponsus occurret, et dicet: Surge, veni, proxima mea, speciosa mea, columba mea; quia ecce hiems transivit, pluvia abiit sibi. Tunc angeli mirabuntur et dicent: Quæ est ista prospiciens quasi diluculum, speciosa ut luna, electa ut sol? Videbunt te filia, et laudabunt reginæ, et concubinæ prædicabunt. Tunc parvuli, de quibus in Isaia Salvator effatur: Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus; palmas victoriæ sublevantes, consono ore cantabunt: Hosanna in excelsis. Benedictus qui venit in nomine Domini, hosanna in excelsis. Tunc centum quadraginta quatuor millia in conspectu throni et seniorum tenebunt citharas, et cantabunt canticum novum, etc. Quotiescumque te vana sæculi delectaverit ambitio, quoties in mundo videris aliquid gloriosum, ad paradysum mente transgredere: esse incipe quod futura es, et audies a sponso tuo: Pone me sicut umbraculum in corde tuo, sicut signaculum in brachio tuo. »

5. OCCURRISTI LÆTANTI, ET FACIENTI JUSTITIAM. — Vers. 5. Beneficium hoc est Christi, non tam recentem nati, quam regnantis in membris suis, *q. d.* Bona hæc quæ nemo audivit, nec vidit, contulisti iis, qui de tuo adventu lætantur, tibi credunt et obediunt, faciuntque justitiam, ambulantesque in viis mandatorum tuorum, jugiter te habent præsentem, tuique recordantur (est enallage; transit enim a numero singulari colectivo ad pluralem distributivum, scilicet a « lætanti et facienti » ad « recordabuntur »); hosce enim in gratia et amore promoves, novisque et miris in dies donis et gratis cumulas, hosce salvas, hosce glorificas, ex quacumque gente aut regione sint prognati. Sed heu! miseros nostros Judæos, qui non lætati sunt de tuo adventu, sed potius contristati et exacerbati, pejoresque effecti, ideoque tu eis iratus es, ut sequitur. Ita Adamus, Forerius et alii.

Secundo, Vatablus sic explicat: O Domine! occurristi, scilicet in oratione, id est exaudire soles eos qui lætantur in legibus tuis, et faciunt justitiam, hoc est, præcepta, et viarum tuarum recordantur.

Tertio, alii vertunt: Sustulisti de medio lætantes in præceptis tuis, eo quod mundus esset eis indignus, ipsique digni essent cœlo.

ECCE TU IRATUS ES, ET PECCAVIMUS, — *q. d.* Occurristi gentibus lætantibus in te; at nobis Judæis iratus es: « et, » id est *quia*, peccavimus et prævaricati sumus in te, te spernendo, vexando, et occidendo, et in hoc tui contemptu et odio jugiter persistendo. Transit enim hic Propheta ad Judæos, de eorumque reprobatione querelam et orationem longam pertexit. Ita Forerius et Adamus.

IN IPSIS (peccatis : hæc enim continentur in verbo *peccavimus*, quod præcessit. Vide *Canon. XVII*) FUIMUS SEMPER, ET SALVABIMUR. — Forerius *ad salvabimur* interrogative legit, *q. d.* Cum in peccatis et odio Christi perstiterimus semper, et persistamus, an salvabimur? *q. d.* Minime, quia salutis auctorem aversamur. Unde Septuaginta pro *et salvabimur*, vertunt, *idcirco erravimus*. *Secundo*, « et salvabimur, » id est salvati sumus : quia Christus salutis nostræ pretium persolvit, ac reipsa « salvabimur » aliquando, puta, cum credemus in Christum in fine mundi. Romana enim aliaque Biblia hoc legunt sine nota interrogationis, *q. d.* Christus pro peccatis totius mundi satisfecit, et omnes salvi esse possunt si velint : sic ergo et nos Judæi, quantum est ex parte Christi, salvati sumus, et reipsa salvabimur, si ei credamus : at, cum Salvatorem advenientem, et salutem ab eo oblatam amplecti debuissemus, eam sprevimus, imo sumus effecti immundi omnes, quasi pannus menstruatus : erit tamen aliquando, cum eum amplectemur, et salvabimur ; sed eheu, sero ! Ita Forerius. Unde et S. Hieronymus sic explicat, *q. d.* Qui semper fuimus in peccatis, tua tantum misericordia salvabimur. Nam per nos immundi sumus, et quidquid videmus habere justitiæ, simile est panno menstruato. Hic sensus planus et obvius, ideoque genuinus est.

Tertio, Vatablus vertit : *In ipsis (peccatis) consenuimus, alioqui salus nobis contigisset.*

Quarto, Sanchez, *q. d.* Ecce olim nobis irascebaris, et nos tamen peccabamus ; et cum in peccatis semper versaremur, tamen salvabamur a nostris hostibus, captivitatibus et ærumnis : at nunc facti sumus immundi omnes, rejecti, derelicti et reprobati.

Vers. 6. 6. ET FACTI SUMUS UT IMMUNDUS OMNES NOS. — Aludit ad leprosos, seminifluos, aliosque ex tactu morticini, aut alterius rei immundæ, juxta legem veterem immundos et contaminatos, quos proinde omnes vitabant, ne pariter polluerentur, *q. d.* Nos Judæi facti sumus coram Deo et hominibus immundi, rei et contaminati, quos proinde non tantum christiani, sed et gentiles fugiunt et aversantur. Ita Forerius.

QUASI PANNUS MENSTRUATE UNIVERSE JUSTITIÆ NOSTRÆ, — quasi dicas : Omnes nostræ justitiæ pollutæ sunt, instar panni menstruo fœdati. Est vox Judæorum impiorum, qui peccantes, peccatorum expiationem et justificationem quærebant in suis purificationibus et sacrificiis pro peccato. Hæ enim vocantur « justitiæ, » vel, ut ait Paulus, *Hebr. cap. ix, 1* : Justificationes legis veteris, quæ jam per Christum abolitæ sunt et mortuæ, imo mortiferæ ; ideoque Deus eas, quasi immundas et putidas aversatur, uti aversamur pannum menstruato. Unde Arabicus vertit : *Jam facti sumus omnes velut abominatio (abominabiles), et universa justitia nostra facta est sicut frustum panni*

cadaveris. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Theodoretus, Forerius, Sanchez, Adamus et alii passim ; idque ita esse patet ex eo quod Isaias loquatur de Judæis tempore Christi, a Deo ob peccata rejectis et reprobatis ; horum autem peccatorum primum, et cæterorum origo, fuit pertinax amor legis et justitiæ Mosaicæ, sive judaismi, indeque odium Christi et christianismi. Quia ergo Judæi repulerunt justitiam veram a Christo allatam, eamque quæsierunt in suis justitiis carnis et victimarum a Deo reprobatis, hinc ipsi quasi immundi, infideles et rebelles a Deo rejecti et proscripti sunt. Hinc patet per *justitias* hic intelligi purificationes et ritus Judaicos. Audi S. Hieronymum : « Considerandum, quod justitia quæ in lege est, ad comparationem Evangelicæ puritatis, immunditia nominetur. » Idque variis Scripturæ locis confirmat, ac tandem concludit : « Si quis igitur post Evangelium Christi, et adventum Filii Dei, pædagogæ legis observat cæremonias, audiat populum confitentem, quod omnis illa justitia panno sordidissimo comparatur. »

Ex hisce liquet, *primo*, hic non agi de justitia Christianorum, sed Judæorum adhuc judaizantium ; *secundo*, Isaiam hic loqui in persona horum Judæorum, non sua. Nam illa verba : « Ecce tu iratus es, et non peccavimus, in ipsis fuimus semper, » clarum est non ad Isaiam, similesque viros sanctos, sed ad impios Judæos jam dictos pertinere. Idque fatetur hic Musculus Lutheri discipulus ; apud Marloratum. Idem fatetur Calvinus : « Si quis, ait, quærat quomodo Propheta de scelerum inquinamentis loquens, sine exceptione Judæos omnes exprimat ? facilis responsio est ipsum non loqui de singulis, sed de universo corpore, quod, cum infra omnes homines abjectum, atque extrema clade affectum esset, recte immundum et pollutum dici poterat. »

Nota : Viegas in *Apoc. cap. xx*, in fine ; Vatablus et alii vertunt : *Quasi vestimentum centonum universæ justitiæ nostræ, q. d.* Uti vestimentum totum ex centonibus confectum variis et abjectis, varium est et vile : ita et omnes justitiæ nostræ, totaque justorum vita ex variis infirmis, imperfectis, et quasi vilibus virtutum actibus contexta videtur.

R. Abraham vertit : *Sicut vestimentum prædæ*, quod videlicet in præda capitur, aut a latrone per vim vindicatur, quod in ipso conflictu et contentione disrumpi et dilaniari necesse est. Sic enim dæmones, tanquam insidiantes latrones, nobis bona opera, tanquam pallium de manu conantur eripere, nimirum solent ea opera, per eam vim et conflictum, quasi dilacerari ac disrumpi, hoc est levioribus quibusdam nevis maculari, ut jure vestimenta prædæ appellari possint.

Perperam ergo ex hoc loco Isaiæ colligunt Calvinus, Lutherus et eorum asseclæ, quod omnia opera bona, non tantum infidelium et impiorum,

In omni
opera bo-
no peccat
justus,
ait Lu-
therus.

sed et fidelium ac sanctorum, peccato aliquo et labe aliqua concupiscentiæ sint polluta. Lutherus enim in articulis damnatis a Leone X affirmat omnem actionem humanam esse malam; Unde, art. 31, sic ait: « In omni opere bono justus peccat; » addit tamen in ejus defensione, hoc peccatum illi non imputari ad culpam mortalem propter fidem qua illi imputatur justitia Christi; in iis autem qui hanc fidem non habent, vult esse peccatum mortale, et imputari ad peccatum. Idem docet Calvinus, lib. III *Institut.* III, paragrapho 12: « Adeo, inquit, vitiatæ et corruptæ sunt omnes facultates, ut in omnibus actionibus emineat perpetua *ἀραξία* et intemperies. » Verum hæc ut hæretica merito damnavit Leo X, et Concilium Tridentinum, Sess. VI, cap. VII. Perperam, inquam, hoc loco abutuntur: nam *primo*, ut dixi, non loquitur Propheta de fidelibus et justis, sed de Judæis Christo non credentibus et impiis; *secundo*, « justitias » eorum vocat, non opera justa, sed sacrificia expiatoria, quæ jam fœtent et putent. Adde *tertio*, etsi per « justitias » acciperemus hic opera et actus justitiæ, nihil haberent hæretici. Nam Isaias tunc exponendus esset, quod loquatur de iis, non divisim, sed collective sumptis, *q. d.* Hi Judæi sua opera bona variis sceleribus contaminarunt; quocirca tota eorum vita est inquinata, omnes eorum actus collective sumpti sunt immixti et conspurcati multis peccatorum maculis: perinde ac pannus menstruatæ variis menstrui maculis inficitur, licet hinc inde pars aliqua ejusdem panni munda relinquatur. Tantum enim vult docere Propheta Judæos hosce esse impuros, impios, ac variis sceleribus varie contaminatos, ideoque a Deo derelictos et rejectos. Denique S. Macarius, *homil.* 20, et ex eo Delrio, *adag.* 808: Omnia, inquit, etiam sanctorum, opera bona et justitiæ, si præscindantur a gratia Dei, et accipiantur ut procedentia tantum ex naturæ lapsæ libero, sed vitiatō arbitrio, omnes indignæ sunt oculis Dei, et reputantur ut pannus menstruatæ. Opera enim ex operante æstimat Deus. Hic autem operans est homo lapsus, vitiatūs, concupiscentis et peccator.

CECIDIMUS QUASI FOLIUM, — *q. d.* Sicut folium in arbore virens vento discussum dispergitur, marcescit, et in sterquilinum evertitur: ita nos Judæi olim stante Synagoga florentes, nunc ea a Deo ob peccata, præsertim cædis Christi, rejecta et prostrata, cum ea cecidimus, perdidimus omnem vigorem et succum sapientiæ et virtutis; atque defluximus per varias iniquitates, ideoque facti sumus quasi sordes et purgamenta mundi, atque a facie Dei flatu diabolico dispersi, toto orbe vagamus quasi exsules, scelerati et infames. Pulchre S. Gregorius, XI *Moral.* cap. XXII: « Homo, ait, qui arbor fuit in conditione, folium a semetipso factus est in tentatione; sed post stipula apparuit in dejectione. » Et paulo ante explicans illud *Job.* cap. XIII: « Contra folium quod vento

rapitur, ostendis potentiam: Quid est enim, inquit, homo nisi folium, qui tentationis vento rapitur, et desideriorum flatibus levatur? Mens quippe humana quod tentationes patitur, quasi tot flatibus movetur. Hanc enim plerumque ira perturbat; cum recedit ira, succedit inepta lætitia. Aliquando hanc superbia elevat; aliquando vero inordinatus timor in infimis deponit, etc. Unde bene per Isaiam dicitur: Cecidimus quasi folium universi, et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos. Quasi ventus quippe nos iniquitas abstulit, quia nullo fixos pondere in vanam elationem, levavit, »

7. NON EST QUI INVOCET NOMEN TUUM, — ea fide, *Vers. 7.* mente, sanctitate et justitia, qua par est, ut te iratum, tuamque manum nos punientem teneat, uti fecere Jacob, Moses, Daniel, Esdras, alique Prophætæ. Judæi enim etiamnum orant Deum, sed fide, mente et pietate, id est impietate judaica, quæ Deum magis irritat, quam conciliat. Nota hic sanctos viros continere manus et iram Dei; illi ergo sunt salus et columen reipublicæ; si illi cadant, cadit et respublica, ejus peccata ulciscente Deo: sicut cadente columna ruit domus, excusso scuto occiditur miles. Hinc Deus, populo suo vitulum adoranti iratus, dicit ad Mosen pro populo orantem, et Deo quasi manus tenentem ac ligantem: « Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos; et deleam eos, faciamque te in gentem magnam, » *Exodi.* XXXII, 10.

ALLISISTI NOS IN MANU INIQUITATIS NOSTRÆ, — id est propter iniquitatem nostram. Ita Sanchez. *Secundo*, melius et efficacius, « in manu, » id est *per, q. d.* Tradidisti nos peccato quasi lictori cruciandos et allidendos. Unde Vatablus vertit: *Contabescere nos sinis in manu iniquitatis nostræ*; et Forerius: *Liquefecisti, vel resolvisti nos in manu iniquitatis nostræ*, hoc est tradidisti nos peccatis nostris, ut illa quasi manu sua nos comminuerent, resolverent, et omnem virtutem nostram exhaurirent, ut consistere nequiremus, sed sicut cera quæ liquescit, difflueremur, ac tota respublica nostra, regnum, cultus, religio, dignitas, insuper fides, spes, charitas et virtutes omnes, et quidquid virium est tam corporis quam animi, dilaberetur et evanesceret: has enim vires habet iniquitas in sui auctores, ut, si in manus ejus tradantur, sive homines, sive integra imperia, brevissimo tempore comminuantur, velut vas testaceum, magna vi lapidum obrutum et obtritum, aut sicut cera a facie ignis liquescit et tabescit.

8. ET NUNC, DOMINE, PATER NOSTER. — Vertit se *Vers. 8.* hic ad deprecationem Propheta, ut Deus Judæorum tam miserorum et cæcorum misereatur. Movet autem ei affectum commiserationis dicendo: « Pater noster et fictor (figulus, ut vertit Vatablus, qui Adamum patrem nostrum omnium e luto formasti) noster tu, et opera manuum tuarum omnes nos. »

Vers. 9. 9. NE IRASCARIS, DOMINE, SATIS. — Pro satis hebraice est, usque valde, hoc est ultra modum, nimis. Orat ne Judæorum derelictio duret in æternum.

Vers. 10. 10. CIVITAS SANCTI TUI (hebraice, sanctitatis tuæ, id est sanctuarii tui, in qua scilicet erat sanctum tuum templum) FACTA EST DESERTA. — Aliter Forerius, « civitas sancti tui, » scilicet Davidis, qui in ea olim rex sanctus regnavit. Verum priori sensui favent Hebræa et sequentia : « Domus sanctificationis nostræ (hebraice, domus sanctitatis nostræ) et gloriæ nostræ, in qua laudaverunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, » id est templum illud, quod putabamus sanctum esse et inviolabile, de quo gloriabamur quod esset tuum, æque ac nostrum et patrum nostrorum, exustum est.

Vers. 11. 11. DESIDERABILIA NOSTRA (Vatablus, expetibilia nostra, id est palatia, aliaque loca splendida, quæ habemus in deliciis) VERSA SUNT IN RUINAS. — A quibus? a Chaldæis, inquit Vatablus. Verum dico, a Tito et Romanis. Ita S. Hieronymus, Justinus, Contra Tryphon., Forerius, Adamus et alii passim. Sub Tito enim omnia Israelis bona, tam spiritualia, quam temporalia, corruerunt et interierunt. Unde orationem per pathos commiserationis gentis suæ, ita desolatæ et deploratæ, concludens Propheta ait :

Vers. 12. 12. NUMQUID SUPER HIS CONTINEBIS TE, DOMINE, ET AFFLIGES NOS VEHEMENTER? — Cui quid respondeat Dominus, audiemus cap. sequenti.

Audi S. Hieronymum : « Judæi hæc omnia Assy-

riorum et Babyloniorum temporibus putant esse completa. Nos autem juxta ea quæ ex persona Salvatoris sequuntur : Apparui his qui non interrogabant, inventus sum ab his qui me non quærebant ; ad tempus Romanæ victoriæ universa referimus, quæ Josephus Judaicæ scriptor historia septem explicat voluminibus, id est περί ἀλώσεως, sive de bello Judaico, et superfluum est ea sermone edisserere, quæ oculis pateant, cum omnia desiderabilia eorum versa sint in ruinam, et templum toto orbe celebratum in sterquilinum urbis novæ, quæ a conditore appellatur Ælia, et in habitaculum transierit noctuarum : frustra que quotidie dicunt in Synagogis suis : Super his omnibus, Domine, sustinebis, et affliges nos, atque humiliabis vehementer? »

Tropologice, idem S. Hieronymus hæc refert ad Ecclesiam, vel ad sancti viri animam : « Quæ recte, inquit, appellari potest specula, et visio pacis, quoniam Pater et Filius et Spiritus Sanctus habitaverunt in ea. Sin vero vitio vel nostro, vel populi, hujuscemodi Sion a Domino fuerit derelicta, statim patebit incendio ignitarum diaboli sagittarum. Omnes enim adulterantes, quasi clibanus corda eorum, Osee vii. Et expulso pudicitia frigore, libidinis in templo Dei flamma grassabitur, ut quidquid gloriosum in nobis prius et inclytum fuit, corruat, deleatur et pereat ; et impleatur illud Psalmi : Combusserunt igni sanctuarium tuum, profanaverunt in terra tabernaculum nominis tui. Quod solus potest ille restinguere, de cujus ventre fluunt aquæ viventis flumina. »

CAPUT SEXAGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Respondet hic Deus Isaïæ querelæ de Judæorum reprobatione, asseritque ejus causam esse non Deum, sed ipsosmet, eo quod ad illos manum extenderit, et illi eam abruerint ; gentes vero ultro eam requisierint : quare merito se a Judæis ad gentes transiisse ; præsertim cum parentes eorum idola et Fortunam coluerint ; ipsique aliis peccatis propriis, ac præsertim spernendo Deum et Messiam, mensuram peccatorum parentum suorum adimpleverint, ideoque a Deo reprobandi, et excidio destinati sint. Deinde, vers. 8, hanc suam contra Judæos sententiam emollit, aitque paucos ex eis ad Christum convertendos esse, et salvandos, qui deinde sparsi per gentes eos subjicient Christo. Denique, vers. 13, incredulorum infelicitatem, credentium vero felicitatem miram describit, scilicet quod dabit illis nomen novum, quod oblivioni tradentur angustia priores, quod creabit caelos novos et terram novam, quod creabit Jerusalem exultationem, et populum ejus gaudium, quod non audietur ultra vox fletus et clamoris, quod copia rerum fruuntur, eruntque longævi et benedicti a Deo, qui eos exaudiet antequam clament, facietque ut lupus et agnus simul pascantur (1).

1. Quæsierunt me qui ante non interrogabant, invenerunt qui non quæsierunt me, dixi : Ecce ego, ecce ego ad gentem, quæ non invocabat nomen meum. 2. Expandi manus meas

(1) Dat Propheta responsum Dei decretorium, quaestioni factæ in præced. cap., quo ipse Deus, Primo, promittit gratuitam gentium vocationem, 1 ;

Secundo, denuntiat Judæis propter propria et patrum scelera penalem ultionem, 2-7 ; Tertio, ne propter ea quæ in superioribus improbis mi-

tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas. 3. Populus qui ad iracundiam provocat me ante faciem meam semper : qui immolant in hortiis, et sacrificant super lateres : 4. qui habitant in sepulcris, et in delubris idolorum dormiunt : qui comedunt carnem suillam, et jus profanum in vasis eorum. 5. Qui dicunt : Recede a me, non appropinques mihi, quia immundus es : isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. 6. Ecce scriptum est coram me : Non tacebo, sed reddam et retribuam in sinum eorum 7. iniquitates vestras, et iniquitates patrum vestrorum, simul, dicit Dominus, qui sacrificaverunt super montes, et super colles exprobraverunt mihi, et remetiar opus eorum primum in sinu eorum. 8. Hæc dicit Dominus : Quomodo si inveniatur granum in botro, et dicatur : Ne dissipes illud, quoniam benedictio est : sic faciam propter servos meos, ut non disperdam totum. 9. Et educam de Jacob semen, et de Juda possidentem montes meos : et hæreditabunt eam electi mei, et servi mei habitabunt ibi. 10. Et erunt campestria in caulas gregum, et vallis Achor in cubile armentorum, populo meo qui requisierunt me. 11. Et vos qui dereliquistis Dominum, qui oblitus estis montem sanctum meum, qui ponitis Fortunæ mensam, et libatis super eam. 12. Numerabo vos in gladio, et omnes in cæde corruetis : pro eo quod vocavi, et non respondistis : locutus sum, et non audistis : et faciebatis malum in oculis meis, et quæ nolui elegistis. 13. Propter hoc hæc dicit Dominus Deus : Ecce servi mei comedent, et vos esurietis : ecce servi mei bibent, et vos sitiatis : 14. ecce servi mei lætābuntur, et vos confundemini : ecce servi mei laudabunt præ exultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis. 15. Et dimittetis nomen vestrum in juramentum electis meis : et interficiet te Dominus Deus, et servos suos vocabit nomine alio. 16. In quo qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo amen : et qui jurat in terra, jurabit in Deo amen : quia oblivioni traditæ sunt angustiae priores, et quia absconditæ sunt ab oculis meis. 17. Ecce enim ego creo cælos novos, et terram novam : et non erunt in memoria priora, et non ascendent super cor. 18. Sed gaudebitis et exultabitis usque in sempiternum, in his quæ ego creo : quia ecce ego creo Jerusalem exultationem, et populum ejus gaudium. 19. Et exultabo in Jerusalem, et gaudebo in populo meo : et non audietur in eo ultra vox fletus et vox clamoris. 20. Non erit ibi amplius infans dierum, et senex qui non impleat dies suos : quoniam puer centum annorum morietur, et peccator centum annorum maledictus erit. 21. Et ædificabunt domos, et habitabunt : et plantabunt vineas, et comedent fructus earum. 22. Non ædificabunt et alius habitabit : non plantabunt, et alius comedet : secundum enim dies ligni, erunt dies populi mei, et opera manuum eorum inverterabunt : 23. electi mei non laborabunt frustra, neque generabunt in conturbatione : quia semen benedictorum Domini est, et nepotes eorum cum eis. 24. Eritque antequam clament, ego exaudiam : adhuc illis loquentibus, ego audiam. 25. Lupus et agnus pascentur simul, leo et bos comedent paleas : et serpenti pulvis panis ejus : non nocebunt, neque occident in omni monte sancto meo, dicit Dominus.

Vers. 1. 1. QUESIERUNT ME (Est vox Dei respondentis querimoniam Isaie, q. d. Gentes, quibus hactenus ignotus et incognitus fui, cœperunt avide me requirere, mox ut per Apostolorum prædicationem

natus erat, desperent pii, in eorum solatium temperamentum aliquod pœnæ addit, et ab ea excipit portionem Judæorum fidelem et exponit beneficia quibus illam prosequitur sit Deus, 8-10;

Quarto, ad illos iterum convertens qui patriæ religionis, verique Dei oblitus, gentium idola colentium religiones, imo superstitiones, sequebantur, contra eos repetit damnationem, 11, 12;

Quinto, amplificat utramque sententiam per antithesin

eis innotescere cœpi. Unde) DIXI : ECCE EGO (relictis Judæis incredulis, convertam me, et abibo) AD GENTEM QUÆ NON INVOCAT NOMEN MEUM, — utpote cum jam tanto studio me Christique legem

promissionum et comminationum, et ostendit jam variis imaginibus, quid sit futurum discriminis inter sortem eorum qui Deo fidem servassent, et aliorum qui ab ejus religione ad peregrinas superstitiones defecissent, 13-16;

Sexto, promittit Ecclesiæ regni Christi sub imagine novi mundi novam formationem, 17, 18, et multiplicem illius benedictionem et prosperitatem futuram describit, alludendo ad benedictiones quæ sunt in lege servantibus mandata Dei, vers. 19-25.

et gratiam quærat : quare eos per Christum ad me et ad salutem adducam.

Moraliter, nota hic alacritatem nostram erga Deum, vicissim Dei alacritatem et beneficia in nos provocare. Deus enim munificentissimus munificentia se vinci non patitur, sed volentibus sponte occurrit, eorumque vota adimplet, imo superat et transcendit. Hoc significat hæc iteratio : « Ecce ego, ecce ego. » Ita explicat S. Paulus, *Rom. x, 20*, additque : « Isaias autem audet, et dicit; » quia nimirum magnæ audaciæ fuit, apud Judæos prædicare gentium vocationem, et Judæorum reprobationem, adeoque Origenes et alii censent hanc fuisse causam mortis et martyrii Isaïæ.

Hæc verba apposite usurpavit S. Menas Martyr. Cum enim per quinquennium mire austeram in deserto egisset vitam, parans se ad martyrium, Dei monitu egressus in urbem solemnem gentiliū festo, theatrum conscendit, et e loco sublimi alta voce exclamavit : « Inventus sum ab iis qui me non quærunt; manifestus evasi iis; qui me non interrogant. » Qua voce omnium in se convertit oculos, ductusque ad præsidem, libere et intrepide Christi fidem prædicans, nervis boum cæsus, ferreis unguis laceratus, ardentibus facibus ustulatus, aliisque horrendis modis excruciat; hæc omnia ridens, et constanter Christum celebrans, tandem gladio percussus, gloriosum pro Christi professione obiit martyrium sub Diocletiano et Maximiano Imperatoribus, cujus triumphum anniversaria memoria recolit Ecclesia 11 novembris.

2. EXPANDI MANUS MEAS TOTA DIE AD POPULUM INCRECULUM, — *q. d.* Ad Judæos jam inde ab initio sinum et manus expandi, quasi profundens in eos mea munera et charismata, ac præsertim manus expandi in cruce, aiunt Theodoretus et Forerius, ut eos ad me etiam moriens, licet ab eis occisus, allicerem et amplecterer. Verum ab eis nihil impetravi : nam prisca idololatriæ et sceleribus patrum, filii nova crimina addunt; et sicut patres increduli fuerunt Deo colendo idola, ita filii increduli sunt Christo, sequentes suas cogitationes, et pertinaciter adhærentes Mosi et Judaismo. Ita explicat Apostolus, *Roman. x, 20*, et ibidem Ambrosius, Origenes, Chrysostomus, atque S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus hic, et Hilarius, lib. V *De Trinitate*, et Cyprianus, lib. I *Contra Judæos*, cap. xxi.

Pro *incredulum* hebraice est כורר *sorer*, id est recedentem, rebellem, contumacem, et, ut Apostolus vertit, « non credentem et contradicentem. »

3. POPULUS QUI AD IRACUNDIAM PROVOCAT ME ANTE FACIEM MEAM SEMPER. — Nam patres in templo, quasi ante faciem Dei, immolabant idolis, ait Cyrillus; filii vero Christo in faciem resistebant, eumque conviciabantur.

ET SACRIFICANT SUPER LATERES, — id est super altare constructum ex lateribus, more gentiliū, inquit S. Hieronymus. Unde Judæis id vetitum erat : eis enim jusserat Deus, ut altare construe-

rent ex terra, aut lapide impolito. Causas dedi *Exod. xx, 21*. Verum nota : Pro *qui sacrificant* hebraice est מקטרים, id est ut Septuaginta θυμιαμα, *thymiama adolent*, thurificant, incensant. Judæi enim ex lege *Exodi xxx, 1*, thymiama adolebant in altari, non holocaustorum sed thymiatis, quod factum erat ex lignis setim auro obductis : hi vero ex gentilitio ritu idem habebant altare holocaustorum et thymiatis, illudque ex vili latere factum et fictum. Hoc taxat et ridet hic Propheta (1).

4. QUI HABITANT IN SEPULCRIS. — Septuaginta vertunt : *Qui in sepulcris et specubus dormiunt propter somnia*, ut scilicet per ea edoceantur de veritate rei arcanae, vel futuræ, quam quærunt, eamque aliis revelent, itaque quasi prophetæ divinent : quomodo Pomponius Mela et alii narrant, Libyas mortuos colere pro numinibus, et sepulcris incubare, ut a mortuis petant somnia, quibus admoneantur quid in rebus arcanis et dubiis factis sit opus. Ita Cyrillus, Theodoretus et alii.

Erant enim sepulcra veterum, uti etiamnum sunt regum et Religiosorum, ampla et spatiosa, instar camerarum vel cubiculorum, in quibus proinde dormire, quin et habitare poterant.

Unde secundo notantur hic magi et sagi, qui in sepulcris degebant, ut ibi dæmonem consulerent, cum eoque colloquerentur. Dæmones enim sepulcra adamare patet ex dæmoniis habitantibus in monumentis, quos Christus sanavit, *Matth. viii, 28*. Dæmones enim, quia fetidissimi et spurcissimi sunt, hinc fetidissima induunt corpora, et fetidissima ambiunt loca, utpote sibi similia, qualia sunt sepulcra, patibula, cavernæ, etc. Adde, nutu Dei hoc fieri, ut simul significetur illos delectari hominum morte, et inter mortuos versari : perinde ac carnificis et reorum plectendorum locus est Golgotha, sive Calvaria. Denique tertio, S. Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius in *Matth. viii*, tradunt id eos facere, ut hominibus persuadeant hominum animas in dæmones commutari, ac suis corporibus sepultis assidere. Unde S. Chrysostomus : Dæmoniaci, ait, clamant : « Anima illius ego sum. »

ET IN DELUBRIS IDOLORUM DORMIUNT. — « Ubi stratis pellibus hostiarum, inquit S. Hieronymus, in-

(1) Rosenmüller hic notari putat ritum aliquem superstitionis, nobis ignotum, quo in lateribus, formulis forsitan magicis insculptis, quales illi sunt qui litteris cuneatis inscripti hodie in veteri Babylone reperiuntur, in honorem idoli alicujus, aut alia superstitionis causa thura adolebantur : sunt לגבים, hoc loco *tecta lateribus*, tegulisve strata indicare velint, inter quos David Millius, qui in *Dissert. de idolo ארר*, observat fuisse consuetudinem in tectis super tegulis sacrificandi, eorum qui expiationibus et magicis artibus studerent, præsertim mulierum, quæ *tegarum* ob eam causam dictæ essent. Sane in tectis ædium thura adolevisse idolis impiis Hebræos, constat eo *Jerem. xix, 13*; xxxii, 29; *Sophon. i, 5*; *IV Reg. xxi, 12*. Notandum etiam juxta Chardinum, tecta domorum in pluribus Orientis partibus vocari *lateres*, eo quod lateribus constrata sunt.

Vers. 4.

Dormire in sepulcris genus divinationis.

Dæmones amant sepulcra tres ob causas. Prima.

Secunda.

Tertia.

Vers. 2.

Vers. 3.

cubare soliti erant, ut somniis futura cognoscerent. Quod in fano Æsculapii usque hodie error celebrat Ethnicorum, multorumque aliorum, quæ non sunt alia nisi tumuli mortuorum. » Sic in Æsculapii delubro dormisse ægros, ut ab eo sanitatem impetrarent, testatur Aristophanes in *Pluto*. Sic Tertullianus, lib. *De Anima*, cap. LIV, asserit, « Nasammonas propria oracula apud parentum sepulera mansitando captare, ut Heraclides scribit: et Celtas apud virorum fortium busta eadem de causa abnoctare, ut Nicander affirmat. » Quocirca Isaias delubra hæc jungit sepulcris, quia juxta sepulcra suorum solebant erigere delubra, vel ut deos suis defunctis facerent propitios et provisos, vel ut in iis defunctos heroes et principes, quasi inter deos relatos colerent. Unde Ascconius in *Divin.*, censet in delubris abluï solita mortuorum corpora, indeque loca ante aras dicta *delubra*, quod in iis essent labra, id est conchæ et vasa, ad abluendos mortuos; vel, ut alii, delubra dicta a *diluendis* tum cadaveribus, tum manibus sacerdotum ante sacrificium; licet Festus delubrum dici putet quasi *delibratum*, id est decorticatum fustem, quem venerabantur pro Deo. Servius vero: Delubrum, inquit, dictum est, quod uno tecto plura complectitur numina, ut est Capitolium, in quo est Minerva, Jupiter, Juno. Videntur ergo gentiles in delubris, æque ac in sepulcris, divinationes captasse et oracula per necromantiam (1).

Perperam ergo Vigilantius, et nostri hagiomachi, hoc detorquent contra basilicas Martyrum, in iisque vigiliis fidelium et orationes. « Hoc enim, ait S. Hieronymus, non tam illi faciunt, quam habitantes in illis demones, fortitudinem et flagella sancti cineris non ferentes. » Nota hoc, Calvine.

Rursum in delubris idolorum, præsertim Veneris, dormiebant vacantes libidini, uti ostendam *Baruch* VI, 24. Secus fiebat in vigiliis Christianorum; illi enim in templis pernoctabant vacantes orationi. Porro quam hoc gratum sit Deo et Sanctis, multis miraculis sæpe declararunt. Audi unum illustre quod Romæ in basilica S. Petri contigit anno Christi 649, Martino I Summo Pontifice, quodque narratur in Concilio Toletano VII, in fine. Cum in Hispania non inveniretur prima et secunda pars *Moralium* S. Gregorii, Taio Cæsarangustanus Episcopus Romam profectus est, ut eos inde transferret in Hispaniam. Cumque Romæ chartophylaces ei moram necterent in perscrutandis archivis et scriniis, Taio nocte ad sepulcrum S. Petri pervigilans, oransque sibi indicium librorum S. Gregorii dari, vidit totam ecclesiam immenso lumine repleri. Deinde conspexit magnam augustamque albatorum præsulum multitudinem binos et binos altare S. Petri tendere. Ex hisce duo ad Taionem diverterunt, unus-

Pernoctare ad sepulcra Sanctorum plurimum et utile. Exemplum rarum.

que ex eis scrinium, in quo libri quæsitæ continebantur, ei digito ostendit. Quæsivit Taio: « Quænam hæc tam præclarorum virorum est processio? » Protinus ille respondens: « Duo, inquit, illi quos præcedentes, seque invicem manu inserta vides complectentes, sunt SS. Petrus et Paulus. Reliqui vero quos post eos cernis stantes, ipsi sunt successores eorum, hujus Apostolicæ Sedis ex ordine Pontifices. Et sicut hanc Ecclesiam in vita sua dilexerunt, ita et nunc post obitum diligunt, et frequenter eam invisere veniunt. » Tunc Episcopus: « Oro, inquit, mi domine, ut dicas mihi quisnam tu ipse sis. » Ille respondit: « Ego sum Gregorius, pro cujus libris tanti itineris laborem sustinuisti. » Rursum Episcopus: « Obsecro, ait, domine mi (si hic est), mihi dicas, quisnam istorum est S. Augustinus, cujus libros non minus quam tuos dilexi? » Cui S. Gregorius: « S. Augustinum virum excellentissimum alius a nobis continet locus. » Non enim Romæ in ista basilica sepultus est. His dictis ad cœtum aliorum cum socio rediit, omnesque simul ad altare S. Petri reverenter submissis capitibus inclinantes, eodem quo venerant ordine et lumine recesserunt. Denique Taio libros in scrinio sibi ostenso quærens reperit, et in Hispanias detulit.

Accipe alterum. Theodosius Senior magnificum templum extruxit Constantinopoli in honorem S. Joannis Baptistæ, eoque transtulit sanctum ejus caput, qua de causa etiamnum celebramus festum decollationis S. Joannis Baptistæ 29 augusti, uti testantur Prosper in *Chronico*, Sozomenus, lib. VII, cap. XXI, Cedrenus, Sigebertus, anno Domini 391, et alii. Exorto postea bello periculoso inter Eugenium tyrannum et Theodosium, Theodosius, magis Deo et Sanctis quam armis nixus, in hoc templo ardentem precem effudit, invocavitque opem S. Joannis, ut ipse esset protector ejus et bellidux. Exaudiit Sanctus, ac remuneratus est pietatem Imperatoris: nam cum prælium committeretur, cæsus est Eugenius, dux ejus Arbogastes fuga elapsus, se ipsum interemit. Porro id factum esse ope S. Joannis patuit ex eo quod narrat Sozomenus, lib. VII, cap. XXIV: « Fertur, inquit, quod eo tempore quo collectis copiis Imperator in templo Dei, Hebdomo dicto, orabat, dæmon quidam egressus, et in sublime raptus, Joanni Baptistæ conviciatus sit, et capitis amputationem exprobrando exclamaverit, dicens: Tu me vincis, et exercitui meo insidiaris. Qui adfuerunt, etc., diem quo ista acciderunt, conscripserunt, et paulo post de bello ab illis qui interfuerunt, sic ea gesta esse cognoverunt. »

Nota: vitia quæ hic taxat Isaias spectant Judæos non tam tempore Christi (tunc enim non coluerunt idola), quam eos qui vixerunt sub temporibus, et post tempora Isaiæ: horum enim, æque ac posterorum, peccata arguit. Solent enim Prophetæ de posteris ita prophetare, ut tamen parentum vitia moresque sui ævi taxare non negligent.

(1) Vide Jahn, *Archæolog. Bibl.* part. III, cap. VI *De divinationibus*.

Forerius, ut ostendat hæc etiam Judæis tempore Christi convenire, mystice omnia et symbolice explicat: Pharisæi, inquit, *primo*, immolabant in hortis diis suis, non Priapo aut Jovi, sed gulæ, ventri, veneri et cupidini suo. *Secundo*, immolabant super lateres: quia in vasis testaceis adolebant thus, aliosque suffitus ad molliem et delicias. *Tertio*, habitabant in sepulcris, id est erant hypocritæ, et eorum instar exterius speciem præferebant pietatis, cum intus essent pleni dolo et avaritia: erant ergo ipsi sibi quasi sepulera dealbata. *Quarto*, dormiebant in delubris, id est horrenda facinora patrabant. Verum hæc mystica sunt, non litteralia. Unde et Pythagoras tertium hoc symbolum habuit, sed alio sensu: « In sacro, ait, sepulcro dormire periculosum est, » id est res superis consecratas ad voluptatem et socordiam substernere periculosum est, quia hoc iram et vindictam Dei provocat.

QUI COMEDUNT CARNEM SCILLAM, ET JUS PROFANUM. — Taxavit Judæorum idololatriam, nunc taxat gulam et inobedientiam, quod scilicet carnes lege vetitas, uti porcina, coquerent et comederent. Hinc earum jus vocatur « jus profanum, » id est vetitum. Cum enim caro comedi vetatur, etiam jus carniū velatur. Rursus jus profanum erat, quod ex victimis pacificis coctis, in secundum, aut, si ex voto esset, in tertium diem relinquebatur: eodem enim die comedi debebat; unde si in tertium diem reservaretur in vasis, erat *לֶחֶם פִּגְגוּל* *piggul*, id est res immunda et inquinans, *Levit. vii, 15*, et cap. *xix, 7*. Ita Forerius. Porro caro suilla, sive porcina, quia sordida, vetita fuit Judæis, *Levit. xi, 7*. Unde porcum a spurcitate dici censet Rupertus, lib. II *De Trinit.* cap. *xxxiii*: « Latinus, inquit, caballum a *cavando* nuncupat, eo quod terram cavet ungula: asinum ab *assidendo*; porcum quasi *spurcum*, eo quod spurcus sit: et canem, eo quod *canorum* continet venando latratum. » Ita ipse, de quo judicent Onomastici.

5. QUI DICENT (gentili): RECEDE A ME, QUIA IMMUNDUS ES, — quasi dicat: Hi Judæi ex fastu aversantur gentiles, quasi immundos, quod suilla aliisque carnibus lege vetitis vescantur; cum tamen ipsimet easdem comedant: ac proinde immundiores sunt gentibus, cum contra legem suam faciant; gentibus autem nulla lege hæc carnes vententur.

ISTI FUMUS ERUNT IN FURORE MEO, IGNIS ARDENS TOTA DIE, — *q. d.* Isti ibunt in fumum et ignem tum Titi et Romanorum, qui Hierosolimam comburent; tum in fumum et ignem, hoc est in ignem non lucentem, sed fumantem, tetrum, fædum et caliginosum gehennæ. Est metonymia: « ignis » enim et « fumus » vocantur, objecta et fomenta ignis et fumi, qualia erunt corpora damnatorum, v. g. Judæorum horum Christum respicientium. Ita S. Hieronymus, Forerius, Adamus et alii.

6. ECCE SCRIPTUM EST CORAM ME, — *q. d.* Scripta sunt eorum peccata tum in ipsorum conscien-

tia, tum in memoria et mente mea; ac proinde jugiter oculis meis observantur, pulsantque justitiam meam, ut justam vindictam in eos exserat. Alludit ad *Deuteron. xxxii, 34*: « Nonne hæc condita sunt apud me, et signata in thesauris meis? Mea est ultio, et ego retribuam eis in tempore. » Sic et ait Jeremias, cap. *xvii, 1*: « Peccatum Judæ scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino, » de quo ibi.

NON TACEBO, — non quiescam, non cessabo a vindicta Judæorum. Respicit ad id quod dixit cap. *xlii, 14*: « Tacui semper, silui, patiens fui, quasi parturiens loquar; » sæviam nimirum in Judæos tempore Christi, cum ipsi mensuram peccatorum patrum suorum plane impleverint; tunc enim et parentum et filiorum peccata, totius gentis excidio mulctabo. Vide dicta *Genes. xv, 16*. Hoc est quod Christus ait Judæis, *Matth. xxiii, 32*: « Et vos implete mensuram patrum vestrorum, ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ, » etc.

7. QUI SACRIFICAVERUNT SUPER MONTES (in locis Vers. 7. altis, quæ excelsa dicta sunt), ET SUPER COLLES EXPROBRAVERUNT MIHI. — Qui enim colunt idola quasi deos, exprobrant Deo arrogantiam divinitatis, eamque a Deo, quasi falso usurpatam, in idola, quasi illis debitam, transcribunt. Adde solere idololatrias sua idola laudare, iisque adscribere suas opes, victorias et fortunas; atque e contrario Deum Judæorum conviciari et subsannare, uti fecerunt Judæi adorantes vitulum aureum, *Exodi xxxii, 4*: « Hi sunt, inquit, dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Egypti. »

ET REMETTIAR OPUS EORUM PRIMUM IN SINU EORUM, — *q. d.* Prima et prisca Judæorum opera remunerabor rependamque, pœnas meritas effundendo in sinum eorum.

8. QUOMODO SI INVENIATUR, etc. — Hic querelam Vers. 8. Isaïæ mulcet et mitigat Deus per consolationem aliquam, quam desolationi Judæorum immiscet, *q. d.* Sicut si quis in botro corrupto, v. g. conglaciato, pedibus contrito, aut putrido, unum granum vel acinum (ita et Septuaginta et Vatablus; perperam ergo Marloratus pro grano vertit, *mustum*) illæsum et integrum inveniret, diceretque alteri: Ne carpas illud, aut abjicias; sed sine ut seratur, germinet et crescat in vitem, novosque botros procreet: *Quoniam benedictio in eo est* (ita habent Hebræa); *benedictio*, id est fecunditas, puta semen, et spes propaginis. Sic enim *benedicere* in Scripturis sæpe significat *benefacere* puta facere ut crescat et multiplicetur. Sic Deus benedixit homini, animalibus et plantis, dicens: « Crescite, et multiplicamini, » *Genes. i, 22*. Pari modo ex Judæis paucos aliquos, instar acini ex botro, id est ex tota gente illæsos servabo, ut non tota gens pereat, sed maneat semen, puta Apostoli, aliique pauci credentes in Christum, qui suam deinde fidem et gratiam in alios propagabunt. Hoc est

quod dixit Isaias, cap. I, 9, et ex eo Paulus, *Rom.* IX, 29 : « Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset. » Ita S. Cyrillus, Hieronymus, Rupertus et Eusebius, lib. II *Demonstr.*, cap. XLIX.

Vers. 9. 9. (Hoc est quod subdit Isaias) : ET EDUCAM DE JACOB (de Jacobitis, sive Israelitis) SEMEN (jam dictum), ET DE JUDA (de Judæis) POSSIDENTEM MONTES MEOS. — Puta Apostolos eorumque successores, qui possidebunt Jerusalem sitam in montibus, id est Ecclesiam, cujus doctrina et vita excelsa est et cœlestis. Ita Forerius, Vatablus et alii.

Vers. 10. 10. ET ERUNT CAMPESTRIA IN CAULAS GREGUM. — Pro *campestria* hebraice est שָׂרֹן *saron*. « Saron autem, ait S. Hieronymus in cap. XXXVII *Isaiæ*, omnis juxta Joppen Lyddamque appellatur regio, in qua latissimi campi fertilisque tenduntur. » Unde vertunt *campestria*, quomodo campestris regio in Italia et Gallia fertilissima est, quæ vulgo Campania vocatur. *Saron* ergo per synecdochen significat arva vernantia, et quemvis locum fertilem et amœnum, q. d. Fidelibus in Ecclesia, quasi in montibus amœnissimis et pascuis uberrimis, dabo uberrima et lætissima pascua, ut ibi pascantur et stabulentur, uti greges in caulis campestribus. Est continua metaphora, sive allegoria.

ET VALLIS ACHOR IN CUBILE ARMENTORUM, POPOLO MEO. — « In cubile, » id est instar cubilis. Nota : Vallis Achor erat juxta Jericho, *Josue VII*, 26, ac proinde pinguis et fertilissima. Talis enim erat ager Jericho; ibi enim balsamum provenit, et nusquam alibi : abundat rosetis, cannis mellis, palmatis; unde et civitas palmarum est appellata. Dicitur « Achor, » id est turbationis, eo quod in egressu Terræ Sanctæ sub Josue, ob sacrilegium Achan, ibi Israel turbatus sit et cæsus; sed punito et occiso Achan, per Josue, qui typus erat Jesu Christi, ei et sociis mœror in gaudium est versus; ibique aperta est spes victoriæ et quietis, ubi fuerant desperatio et turbatio. Jam « vallis Achor » hic, primo, accipi potest mundus, in quo nos turbant homines, caro et dæmon, q. d. Licet mundus sit vallis Achor, id est turbationis, in eo tamen per Christum omnes fideles suaviter requiescent; nam vi gratiæ et fortitudine Spiritus Sancti omnem turbationem vincent, aut generose sufferent. *Secundo*, « vallis Achor » est regio gentium, sive gentilitas ante Christum. Ita Cyrillus. *Tertio*, et optime, « vallis Achor » est Judæa. Achan enim significat Judæos incredulos Christo, et Christianorum hostes ac turbatores. De Judæis enim hic egit a vers. 8 et deinceps, et sic « vallis Achor » pro Judæa capitur, *Osee II*, 13, q. d. E Judæa Christi et Christianorum turbatrice prodibunt, in eaque quiete agent, pascentur, aliosque pascent, *armenta*, id est Apostoli aliique Christiani. Loquitur enim de Judæis fidelibus et Christianis; nam de infidelibus agit in sequentibus. Vide *Can. VI* et *VII*.

Vers. 11. 11. ET VOS QUI DERELIQUISTIS DOMINUM (Transit ad Judæos impios et infideles, tum suo tem-

pore, tum patrisantes tempore Christi; utrorumque enim impietatem et infidelitatem, horum in Christum, illorum in Deum, arguit. Unde ait) : QUI OBLITI ESTIS MONTEM SANCTUM MEUM, — puta Sion, ejusque templum, et confugitis ad excelsa idolorum, ac tempore Christi relicta Ecclesia, quæ cœpit in Sion, pertinaciter adhæretis impiis Scribis et Pharisæis.

QUI PONITIS (disponitis, instruitis) FORTUNE MENSAM. — Pro *Fortunæ* hebraice est גַּד *Gad*, id est felicitas fortunæ. Unde Lia filium ex Zelpha ancilla sua natum vocavit *Gad*, dicens : *Felicitas*, scilicet hic mihi filius natus est, *Genes. XXX*, 41. Hinc ergo patet *Gad* fuisse deum Gentium, a quo in bellis fortunam et victoriam pendere censebant, quem proinde alii Martem, alii Fortunam vocabant. *Gad* enim deducitur a גַּדְדָּ *gedud*, id est a turba vel globo militari, cui Martem præesse censebant. Atque hinc Germani, olim bellis et rapinis addicti, deum suum vocaverunt *Gad*, quasi fortitudinis æque ac fortunæ bellicæ præsidem. In prælio enim, ut ait Poeta, « sors et virtus miscetur in uno. » Hinc pro *Gad* Forsterius et Forerius vertunt, *Martem*; R. Moyses, *Jovem*; Noster, Vatablus, Syrus et alii, *Fortunam*; Arias, *bonam gratiam*, vel bonum eventum. Hac de causa « primus, inquit Plutarchus, lib. *De Fortuna Roman.*, Fortunæ templum dedicavit Ancus Martius, sorore Numæ natus, videturque fortunam cognominem fecisse fortitudini, cui ad obtinendam victoriam fortuna plurimum confert. » Et inferius : « Quæ vero ad Tiberim dedicata est, fortuna fortis scilicet, vi omnia vincendi prædita et generosa, ei fanum in hortis populo a Cæsare legatis edificaverunt; quod hunc quoque favore Fortunæ ad summum imperium evectum judicarent; quod et ipse testatus est. » *Gad* ergo est Fortuna fortis, sive Mars et Fortuna.

Audi et S. Hieronymum : « Est in cunctis urbibus, et maxime in Ægypto, idololatriæ vetus consuetudo, ut ultimo die anni ponant mensam refertam varii generis epulis, et poculum musto mixtum, vel præteriti anni vel futuri fertilitatem auspicantes. Hoc autem faciebant Israelitæ omnium simulacrorum portenta venerantes. » Sicut Apim, quem in Ægypto coli viderant, vitulis aureis quos fabricarunt et adorarunt, tum in deserto, tum in Chanaan, imitati sunt. Atque hic mos gentilium apud eosdem ad Christum conversos mansisse videtur. Hinc enim videtur manasse illa consuetudo Christianorum, ut ultimo die anni æque ac primo convivia ineant, ut præteriti anni felicitatem lætitia terminent, et novi prosperitatem eadem auspicentur, et invicem apprecentur.

Certum ergo est gentiles fortunam coluisse ut deum aut deam. Unde Virgilius :

Fortuna omnipotens et ineluctabile fatum.

Causam quæris? Assigno. Multa in rebus humanis fortuita sunt, et fortuito eveniunt, uti opes,

Gad
God
dem
Mars
Fortun

Mos
landii
tio
unde

honores, victoriæ in bello. Rursum, probis sæpe adversa, impiis prospera, non merito, sed quasi fortuito accidunt; unde plebs fortunæ hæc tribuit, nesciens fortunam regi a Dei providentia. Hinc multi dicunt illud Herculis: « Ut quid incubi virtuti, quam video subjacere fortunæ? » Hæc ergo de causa gentiles coluerunt fortunam, quasi deam potentissimam, suosque beantem. Quin et apud Christianos non desunt, qui fortunæ plus tribuant, quam prudentiæ aut virtuti. Ita avarus ille apud Nazianzenum, in tractat. *De Fortuna*, dicebat: « Gutta bonæ sortis sive fortunæ, potior mihi est bonæ mentis sive prudentiæ cado. »

Bupalus, inquit Giralduus, *syntag.* 16, primus omnium Fortunæ statuam Smyrnæis effecit, polum capite sustentis, manuque Amalthææ cornu. Post hæc Pindarus deam ipsam celebravit. Verum jam ante Orpheus Fortunæ hymnum cum thuris thymiamate concinuit. Fuit et in Egera urbe Fortunæ simulacrum, gestantis similiter cornu copiæ, juxta quem Cupido erat alatus. Quare significari putat Pausanias, quod ea etiam quæ ad amorem pertinent, fortuna magis quam pulchritudine mortalibus succedant. Sic et Lactantius, lib. III, cap. xxviii, docet Fortunam effigiari cum cornu copiæ et gubernaculo, tanquam opes tribueret, et humanarum rerum regimen obtineret. Hinc Plinius, lib. II, cap. vii, exclamat: « Toto mundo et locis omnibus omnibusque horis, omnium vocibus sola Fortuna invocatur, et una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur; sola laudatur, sola arguitur, et cum conviciis colitur, volubilisque existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumque faulrix: huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, adeoque obnoxia sumus sortis, ut sors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus. » Fuit ergo hæc fraus diaboli, ait S. Augustinus, lib. IV *De Civit. Dei*, cap. xix: « Ut homines recte vivere, perinde ac Deum non curarent, conciliata sibi Fortuna, quæ illos sine ullis bonis meritis faceret fortunatos. »

Porro Fortunam pingebant, *primo*, cæcam, uti fecit Cebes Thebanus in *Tabula*: « Sed mulier, inquit, illa quænam est, quæ cæca atque insana, super rotundo quodam lapide consistere videtur? Fortuna, ait, vocatur: ea autem non solum cæca, sed insana etiam et surda est. Quænam hujus sunt partes? Obambulat, inquit, quocumque gentium, et aliis quidem facultates eripit, aliis tradit, ab eisque rursum aufert quæ tradiderat, atque aliis temere tribuit. » S. Augustinus, lib. VII *De Civit. Dei*, cap. iii: « Fortunam, ait, deam antiqui dixere, non rationabili dispositione, sed ut temere acciderit, sua cuique dona conferre. De hac Sallustius: Sed profecto Fortuna in omni re dominatur: ea res cunctas ex libidine magis quam ex vero celebrat, obscuratque. » Verum Sallustio sapientior Seneca in *epist.*: « Nihil, ait, neque boni, neque mali dare potest Fortuna: valentior enim omni fortuna est animus, qui in utramque partem

res suas ducit, beatæque ac miseræ vitæ sibi causa est. » Et Juvenalis:

Nullum numen abest, si sit prudentia: sed te
Nos facimus, Fortuna, deam, cæloque locamus.

Et Plautus, *Trin.*: « Sapiens pol! ipse fingit fortunam sibi. » Et Attius apud Sallustium, ad Cæsarem dixit: « Fabrum esse suæ quemque fortunæ. » Et Fabius apud Livium, lib. XXII: « Bono imperatori haud magni momenti fortunam esse, mentem rationemque dominari. »

Secundo, eam mulierem pinxerant. Audi Arlemidorum: « Mercurius, ait, juvenis et adolescens, Hercules juveneculus, Jupiter vir, senex Saturnus, Dioscuri gemini adolescentes, Spes virgo, Diana et Minerva: Spes quidem ridens, Diana casta facie, Minerva Gorgonem intuens. Fortuna mulier juvenis, vetus Vesta. Parcæ tres mulieres vestitæ, nudæ Horæ, lavantes Nymphæ. »

S. Augustinus, lib. IV *De Civit.* cap. xix, tradit muliebris Fortunæ simulacrum Romæ a matronis dedicatum et appellatum fuisse, quod et sæpius locutum esse tradiderunt. Causam dat Giralduus, *syntag.* 16, et Plutarchus, lib. *De Fortuna Roman.* Cum enim Coriolanus exsul bellum patriæ, nimirum Romæ, intulisset, nec armis resisti posset, nec precibus; mulierum tamen lacrymis placatus est, ideoque templum exstructum Fortunæ muliebri, via Latina, quarto ab urbe lapide.

Tertio, alii, inquit Giralduus, *syntag.* 16, inter maris undam velificantem finxere Fortunam, alii in saxi aut montis cacumine ventis expositam, perique rotæ insistentem pinxere. Certe Apelles cum Fortunam ipse sedentem pinxisset, rogatus cur id fecisset? « Quia, inquit, nunquam stetit. » Apud Scythas vero sine pedibus fingebatur, ut manus tantum et pennas haberet, instar avium quas apodas vocant, quod pedibus careant; alii cypselos nominant, de quibus Plinius, lib. X, xxxix. Fuere et qui vitream, propter fragilitatem, vocare. Alii Fortunam in equo velocissimo constituerunt, et currentem eam Fatum arcu intento insequi, fortunæ instabilitatem pernicitatemque significantes; eamque Fati vi semper agi: hinc adagium: « Fortuna Euripus, » significans ejus inconstantiam.

Quarto, pingebatur cum cornu copiæ. Hinc et Mammosa a Romanis nuncupata est, ob ubertatem et fecunditatem; item Obsequens, hoc est favens et indulgens, et a Virgilio, Omnipotens, ait Lactantius, lib. II, cap. xxviii. Unde Romani imperium magis fortunæ quam virtuti debent, inquit Plutarchus, lib. *De Fortuna Romanor.* Ubi et addit exemplum illustre: Fortuna, ait, Cornelium Syllam e gremio Nicopolis scorti sublatum, super Cymbricos Marii triumphos et septem ejus consulatus extollens, unius in rempublicam potestate ac dictaturis affectit: qui sane palam se, et res a se gestas Fortunæ in adoptionem dedit, clamans cum Œdipo Sophocleo: « Ego meisum

in gen-
tes colue-
runt For-
tunam?

Quisque
sibi for-
tunæ est
faber.

Secundo,
mulie-
ream.

Tertio,
rotæ in-
sisten-
tem.

fortu-
nam pri-
mo pin-
gebant

Quarto,
cum cor-
nu copiæ.

Sylla
Fortuna
filius. puto Fortunæ filium. » Subdit deinde : « Numa, et qui eum secuti sunt reges, Fortunam admirati sunt, ut principem alumnamque Romæ, et quod (ut Pindarus dixit) revera urbem ferret. » Sic etiamnum rex Narsingæ late dominans in India Orientali, se indigat *sponsum subvasthi*, id est bonæ fortunæ, uti liquet ex epistolis Indicis.

Quinto,
auream. Quinto, aurea Fortuna in cubiculis Imperatorum habebatur. Hæc et morituro ipso præsentè transferebatur ad successorem : unde factum est ut Fortunam auream alicui dicamus. Hanc vero et regiam Spartianus in Severo nuncupavit.

Dionysius Halicarnassæus, lib. IV, scribit Servium Tullum Romanorum regem, superatis Etruscis, Romæ duo templa Fortunæ construxisse, qua per omne vitæ tempus usus erat prospera (nam e servo evectus est ad regnum, idque felix et prosperum), alterum in foro Boario, alterum ad ripas Tiberis. Addit Plutarchus Servium prædicasse consuetudinem sibi esse cum Fortuna, eamque per fenestram quamdam ad se delabi in cubiculum solitam, et subdit ab ipso in Capitolio fanum constructum Fortunæ Primigeniæ, de qua Poeta :

Tu quæ Tarpeio coleris vicina Touanti,
Votorum vindex semper, Fortuna, meorum,
Accipe quæ pietas ponit tibi dura merenti.

Causam addit, quod Fortuna urbi et imperium et originem præstitit. Ita ipse, lib. *De Fortuna Roman.*

Exstat hic Romæ in palatio illustrissimi Cardinalis Farnesii, cuilibet visendum priscum Fortunæ simulacrum. Statua est lapidea ingens et pro-cera, muliebri forma, manu orbem continens, cum hac inscriptione : « Fortunæ reduci, domus Augusti sacrum. »

MENSAM. — Nota : Gentiles diis suis instruebant mensas, putantes eos deliciis nostris pasci et delectari, æque ac ipsi delectabantur. Ex se enim et suo appetitu, deorum suorum appetitum metiebantur. Ita Belo ponebant mensam, putantes Bel cibos omnes in ea positos devorare, cum sacerdotes eos vorarent, *Daniel*, xiv, 14. Ita *Judic.* ix, 27, in fano dei sui convivantes Sichimitæ, conviciabantur Abimelech. Peculiariter autem Fortunæ, quasi deæ festivæ et lætæ, omnemque prosperitatem aspiranti, instruebant mensam et convivium, ut deam quasi hilarinam hilaritate coleant, cum eaque quasi convivarentur, et genio indulgerent. Hoc superstitione correctæ, Deus transtulit ad sui cultum, voluitque in suo altari sibi apponi carnes quasi ad cibum, et vini libamen quasi ad potum, indeque altare dictum est mensa Domini, ut dixi *Levit.* i et ii.

Meni
quis? ET LIBATIS SUPER EAM. — Hebraice, *impletis ipsi* *Meni* potionem, vel libamen, quod Septuaginta vertunt, *impletis ipsi daemioni potionem*. Videntur enim ipsi cum Symmacho legisse מני מני, id est *absque me, q. d. Qui paratis Fortunæ mensam, et impletis absque me potionem, ut doceat eam non sibi fieri, sed daemioni*, inquit S. Hieronymus. Dæmon ergo

dicitur *minni*, id est absque me, quia est sine Deo, imo contra Deum. *Secundo*, alii, ut Pagninus, *minni* vertunt, *planetis*; alii, *fato*, ait Vatablus. *Tertio*, Forerius per *Meni* (ita enim ipse aliis punctis legit) accipit Mercurium; erat enim ipse præses computuum et negotiationum, a radice מנא, id est numeravit, supputavit. Mercurio ergo libabant, ut in negotiationibus feliciores essent. Nam eidem etiamnum astrologi vim quamdam adscribunt divinam in illos qui eo horoscopo seu ascendente nascuntur, qua sint in negotiationibus cæteris feliciores. *Quarto*, valde probabiliter Sanchez, ad antiqua sacra in Annæ Perennæ memoriam instituta. Anna enim dea, ab annis quibus præsidebat, vocata est, et illi mense martio sacrificabant, quo eis annare et perennare liceret. Fuit ipsa Beli filia, soror Didonis, quæ Laviniam Æneæ uxorem sibi insidiantem fugiens, in Nomicum amnem se præcipitem dedit, ac persequentibus se loqui visa :

Placidi sum nympha Namici,
Annæ perenne latens, Anna perenna vocor.

Ita Ovidius, lib. III *Fast.* In sacris ergo Annæ superstitiosi gentiles ad numerum bibebant, putantes tot annos vitæ sibi adjiciendos, quot cyathos in ea solemnitate hausissent, de quibus Ovidius, ubi supra :

Sole tamen vinoque calent, annosque precantur,
Quot sumunt cyathos, ad numeramque bibunt.
Invenies illic qui Nestoris ebibat annos,
Qui sit per calices facta Sibylla suos.

Sic et Arias, et Delrio, *adagio* 810, putant hic notari eos, qui in honorem dei sui tot bibebant cyathos, quot litteras continebat ejus nomen. His ergo denuntiare jubetur Propheta, cyathos illos vitæ annos non addituros, sed detracturos; neque enim ipsi numerabunt annos, sed potius ipsos numerabit gladius, ut sequitur.

Septuaginta *meni* vertunt, δαιμον, dæmoni, vel genio. Nam Scholiastes Apollonii, lib. I, tradit tria fuisse præcipua et sacra pocula in conviviis, *primum* Jovis sospitatoris, *secundum* Boni Genii, *tertium* Mercurii præsidis somni. *Primum* « Jovis servatoris » dictum est, « bonæ valetudinis, » unde Galli sumpserunt, *boire à la santé*. *Secundum*, « Boni Genii » est « Fortunæ, » quod post cœnam in illius honorem hauriebant, ita illam venerantes, et quasi abnegantes Dei providentiam. Ex hac superstitione manavit superstitio recentior, epulas nocturnas instruendi dominabus bonis, seu Sibyllis albis, et earum reginæ Abundia. *Tertium* bibebant ad conciliandum somnum, quod etiamnum bibunt Germani. Hoc est quod dixit Antiphanes apud Athenæum, lib. X :

Ad usque tria pocula venerandos esse deos.

Hæc fusius ex Athenæo, Nicostrato, Eripho, Dipholo, et aliis probat et elucidat Delrio, *adagio* 811. Ubi et addit, *primo*, Septuaginta Fortunam vocare dæmonem, nonnulla allusione vocis Hebrææ *lameni* ad Græcam *δαίμων*. *Secundo*, hinc videri manasse morem Belgarum et Germanorum bibendi post dictas gratias. *Tertio*, nostrum Interpretem hæc omnia complexum uni Fortunæ tribuisse, quia hæc gentilium erat Jupiter, id est deus. Notare ergo eum unius idololatriæ geminam actionem, Fortunam videlicet colentium, *primo*, mensæ appositione; *secundo*, post mensam libatione facta dæmoni; et quia hoc poculum tantum degustabatur, illum usum voce *libandi super mensam*, hoc est, post mensam finita cena.

Noster ergo Interpretes videtur secutus Septuaginta et Symmachum, ideoque interpretationem *τὰ Μενί* omisit, quasi satis contentam in nomine *Fortunæ*, quod præcessit; qui enim Fortunæ libant, non Deo, sed dæmoni libant: unde S. Hieronymus in *Comment.*, aliam *Μενί* explicationem non adfert. Aut potius id fecit, ut videtur, eo quod per *Μενί* intellexerit Fortunam, quasi ea dicta sit *Μενί*, a numero vel ferculorum, quæ ei in mensa apponebantur, et, ut Hebræum *קורכיב* *orechim* significat, ordinabantur, id est ordinate disponebantur; vel cyathorum, quos in ejus honorem ebibebant, uti jam dixi; vel opum, mercium et honorum, quæ sibi a Fortuna dari precabantur (inde enim fortunæ dictæ sunt opes, quod eas a Fortuna dari et afflari putarent), vel turbarum et copiarum militarium. Has enim proprie significat Hebraice *גדרד* *gedud*, a quo nomen *Gad*, id est Fortuna, deductum est: hanc enim illis præesse, ac prædas et victoriam dare credebant. Unde hebraice ad verbum est: *Qui ordinatis Gad mensam, et impletis Meni libamen*, ubi, more Hebræo, idem dicitur posteriori hemistichio quod priori. Idem ergo est, implere Meni libamen, quod ordinare Gad, id est Fortunæ, mensam: quare sicut Fortuna hebraice dicitur *Gad*, a copiis militaribus et prædatoriis; ita et dicitur *Meni*, ab earum numero et multitudine. Perperam ergo Musculus vertit: *Et impletis numero libamen*: quia scilicet, inquit, Judæi certum astrorum vel deorum numerum colebant; aut quia iis certo libaminum numero juxta numerum offerentium sacrificabant: quales superstitiones multas habent Papistæ, dum non tantum oblationes, sed et orationes suas ad certi numeri præscriptum alligant: ita hæreticus. Cui respondeo Judæos taxari hic non ob certum libaminum numerum præcise, sed quod eum suis idolis et diis libarent, eumque falsorum deorum suorum numero adæquarent: taxat enim eorum idololatriam. At Christiani non sunt idololatræ, sed Deum verum jam per preces certas et numeratas, jam per incertas et indefinitas ad libitum colunt. Porro sciunt omnes S. Scripturam sæpe mysteria

divina per numeros consignare, ut patet in duodecim millibus signatorum, *Apocal.* vii, et alibi passim. Quis ergo reprehendat eum, qui in honorem S. Trinitatis ter, in honorem quinque vulnerum Christi quinquies orationem Dominicam, etc., recitat? Vide Petrum Bongum, *De Numerorum mysteriis*, P. Canisium, Costerum, et alios, *De Rosario*. Denique nostro Interpreti plane consentiunt Syrus et Arabicus, vertunt enim: *Replestis mensas Fortunis* (Arabice, *idolis*), *et miscuistis eis lagenas vini*.

12. NUMERABO VOS IN GLADIO, — cum scilicet Vers. 12. omnes et singulos, quasi numeratim, et ex ordine gladio feriam. Est metalepsis, ex numero enim plectendorum, intelligitur eorundem cædes. Unde Vatablus vertit, *numerabo vos ad gladium*, id est numeratos vos gladio objiciam. Loquitur maxime de gladio Titi et Romanorum. Alludit ad *Meni*, id est numerum, in voce *מניתי* *maniti*, id est numerabo, *q. d.* Quia vos ad numerum bibendo, coluistis Fortunam, hinc pariter ad numerum ego vos gladio trucidabo.

13. ECCE SERVI MEI. — Hoc plane impletum est Vers. 13. in discipulis Christi, qui deliciis spiritualibus sapientiæ, virtutum et consolationum cælestium inebriati sunt a Deo, cum Judæi iis prorsus privati et destituti fuerunt, deliciis, inquam, tum gratiarum jam dictarum, tum Eucharistiæ; de hac enim hunc locum intelligunt Cyprianus, lib. I *Contra Judæos*, cap. xxii; Ambrosius, lib. *De Paradiso*, cap. ix; Cyrillus et Hieronymus hic.

Anagogice et perfectissime hæc implebuntur in mensa illa cælesti a Christo promissa, *Lucæ* xii, 30, ubi Beati jugiter fruuntur nectare et ambrosia divina. Ita S. Hieronymus et Tertullianus, lib. IV *Contra Marcion*, cap. xviii. Pie et pathetice narrat S. Hieronymus in *Vita S. Paulæ*, hæc in ipsa adimpleta fuisse: « Paula, ait, implevit cursum suum, fidemque servavit; et nunc fruitur corona justitiæ, sequiturque Agnum, quocumque vadit. Saturatur, quia esurivit, et læta decantat: Sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri. O beata rerum commutatio! flevit, ut semper rideret; despexit lacus contritos, ut fontem Dominum reperiret; vestita cilicio est, ut nunc albis vestimentis uteretur, et diceret: Scidisti saccum meum, et induisti me lætitia. Cinerem sicut panem manducabat, et potionem suam cum fletu miscebat, dicens: Fuerunt mihi lacrymæ mææ panes die ac nocte, ut in æternum pane Angelorum vesceretur, et caneret: Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus; et: Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. Ut Isaia, imo Domini per Isaiam, in se cerneret verba compleri: Ecce qui serviunt mihi, manducabunt, vos autem esuriatis: ecce qui serviunt mihi, bibent, vos autem sitiatis: ecce qui serviunt mihi, lætabuntur, vos autem confundemini: ecce qui serviunt mihi, exultabunt, vos au-

tem clamabitis ob dolorem cordis, et propter contritionem spiritus ululabitis. »

Vers. 15. 15. ET DIMITTETIS NOMEN VESTRUM IN JURAMENTUM, — id est in execrationem; nimirum cum alicui male precari aut dejerare volent, dicent: Fiat tibi quod factum est Judæis; gladius, clades et desolatio Judaica te comprehendat. Ita S. Hieronymus. Similiter ait Jeremias, cap. XXI, 9: « Dabo eos in vexationem, etc., in opprobrium, et in parabolam, et in proverbium, et in maledictionem, » et cap. XXIX, 22, de Achab et Sedecia: « Assumetur ex eis maledictio omni transmigrationi Juda; quæ est in Babylone, dicentium: Ponat te Dominus sicut Sedeciam, et sicut Achab. »

Septuaginta pro *schin* legentes *sin*, scilicet pro שׁוּבָא *scebuā*, id est juramentum, שׁוּבָא *sebuā*, id est saturitas, vertunt: *Relinquetis nomen vestrum in saturitatem* (id est in nauseam et fastidium) *electis meis.*

ET SERVOS SUOS VOCABIT NOMINE ALIO, — scilicet Christi, *q. d.* Vocabit eos Christianos, quo nomine primum vocati sunt fideles Christi Antiochiæ, Actor. XI, 26. Vide dicta cap. LXII, 2. Unde hoc nomen in sequentibus vocatur benedictum, atque, quod per illud jurabunt; subdit enim:

Vers. 16. 16. IN QUO (scilicet Christo, sive Deo Christianorum) QUI BENEDICTUS EST SUPER TERRAM, BENEDICETUR IN DEO AMEN, — id est *in Deo vero*, ut vertunt Septuaginta. Hinc patet Christum esse verum Deum. Sensus enim est, *q. d.* In aureo Messiae et Evangelii sæculo, benedictiones et juramenta fient per nomen Christi, quasi veri Dei, ut qui in nomine ejus benedicetur, benedicatur in nomine veri Dei, ac proinde vere sit benedictus. Dicent enim fideles: Benedicat mihi vel tibi Deus Christianorum, Deus, inquam, amen, id est verus; aut: Ita me Deus amet, ita mihi benefaciat Christus, qui est Deus amen, uti ipse benefecit suis Christianis.

Nota: « Amen » non est hic adverbium approbantis, sed et nomen in regimine genitivi; dicitur enim בְּאֱמֵן בְּאֱמֵן *belohe amen*, id est in Deo ipsius amen, puta in Deo veritatis et fidelitatis, qui scilicet est Deus verus, fideliterque promissa servat, suosque cultores benedicit, ac fœdifragos et perjuros vindicat et punit, *q. d.* Eveniat mihi vel tibi benedictio, quæ Christianis data est a Christo, qui est Deus amen, id est veritatis et fidelitatis, id quod promisit suis fidelibus et dilectis.

Huc allusit Apostolus, II *Corinth.* I, 19, dicens: « Dei Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, etc., non fuit, Est et Non, sed Est in illo fuit; quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo est. Ideo et per ipsum amen Deo ad gloriam nostram. » Vide ibi dicta.

Et (repete *in quo*, scilicet Christo) QUI JURAT IN TERRA, JURABIT IN DEO AMEN, — *q. d.* Non jurabunt fideles per Jovem, Junonem, Herculem, uti

olim, sed per Christum, per sacra Christi Evangelia, per fidem, per Sacramenta Christi, quasi Dei amen, id est Dei veri: dicent enim jurantes: Juro per Christum, qui est Deus amen, me hoc crimen non fecisse: Ita me salvet aut perdat Christus, qui est Deus amen, si hoc feci. Ita Forerius, Adamus, Sanchez et alii.

QUIA OBLIVIONI TRADITÆ SUNT ANGSTIÆ PRIORES. — Septuaginta: *Obliviscetur tribulationis suæ primæ.* Hebraice enim צָרָוֹת *tsarot* proprie significat tribulationes. Sic Joseph e carcere ad principatum Ægypti exaltatus vocavit filium suum *Mannasses*, id est oblivio, dicens: « Oblivisci me fecit Deus omnium laborum meorum, » *Genes.* cap. XLII, 51.

Loquitur de benedictionibus et donis Christi in Ecclesia tum militante, tum triumphante: hæc enim tanta sunt ut malorum pristinorum sensum obruant. Addit S. Hieronymus, in cælo omnem memoriam malorum abolendam; ait enim: « Licet possit et hoc dici, quod in cælo novo et in terra novâ omnis conversationis pristinae memoria deleatur, ne hoc ipsum pars malorum sit prioris angustia recordari. » Verum hoc refellit S. Augustinus, lib. XXIII *De Civit.* cap. xxx, ex Psalte qui ait: « Misericordias Domini in æternum cantabo; » neque pars malorum, sed bonorum est prioris angustia recordari, si ab ea in gloriam ingentem evaseris. Hic enim verum est istud:

Durate, o socii, quondam meminisse juvabit.

« Jucunda est afflictionis recordatio, dum eam effugeris, » ait Aristoteles, lib. III *Rhetoric.* Hinc Beati cantant Canticum Mosi exsultantes, quod; sicut Hebræi post angustias Ægyptiorum et maris Rubri, illis demersis, ipsi salvi in litus evaserunt, ita et ipsi ex tot periculis et naufragiis incolumes ad portum salutis appulerint, *Apoc.* cap. XV, vers. 3. Rursus, cap. VII, vers. 14, unus ex beatis, et quidem senioribus, ait: « Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, » etc.

Verius ergo est quod prius dixit Hieronymus: « Obliviscetur malorum, non oblivione memoriae, sed successione bonorum, » et, ut S. Augustinus ait, « oblivione experientia, non scientia. »

Secundo, Forerius hanc angustiam putat esse non tribulationem, sed legis et legalium angustias, præsertim parvam et arctam benedictionem veteris Testamenti, puta abundantiam vini, olei et similibus bonorum terrenorum. Horum enim obliviscuntur fideles Christi, cum per eum accipiunt benedictiones amplas et cælestes de gratia et gloria æterna. De hac enim subdit Propheta: « Ecce enim creo celos novos et terram novam, » atque de his recte ait Deus: « Quia absconditæ sunt ab oculis meis. » Jam enim legales benedictiones, æque ac ceremonias, obliviscitur et respuit Deus. Tribulationes tamen etiam dici possunt absconditæ, id est remotæ et elongatæ ab oculis Dei: quia ipse

In cæ
non en
memori
malor
ait
Hieron
mus

eas removet a cœlo, ut eas non videant, id est non sentiant, nec ob eas doleant Beati. Hic sensus satis genuinus et connexus videtur: egit enim de benedictionibus Christi, dixitque eas fore benedictiones Dei amen, id est veritatis, ac proinde eas fore veras et solidas, quales non fuerunt Mo- sis et legis veteris. Prior tamen expositio planior et communior est.

Vers. 17. **17. ECCE EGO CREO CÆLOS NOVOS ET TERRAM NO-**
VAM. — Nota hic regnum Christi in Ecclesia vo-
 cari novum mundum, qui multo amplior, orna-
 tior, augustior est isto quem cernimus, ut patet
 consideranti ejus gratias, charismata, Sacramen-
 ta, miracula, sapientiam, efficaciam, sanctitatem,
 ejusque principes Apostolos, Martyres, Confesso-
 res, Virgines, etc. Hoc autem regnum hic inchoat-
 ur, sed perficietur in resurrectione, quando cœ-
 lum et terra vere et materialiter innovabuntur,
Apoc. XXI, 1. Vide dicta cap. XXXIV, vers. 4. Quare
 non recte hæc referunt alii ad lætitiã redeun-
 tium e captivitate Babylonica. Nimis enim exilis
 illa fuit, quam ut de ea dici possit: « Ecce ego
 creo cœlos novos et terram novam. »

Vers. 18. **18. QUIA ECCE EGO CREO JERUSALEM (Ecclesiam)**
EXSULTATIONEM, ET POPULUM EJUS GAUDIUM. — « Ex-
 sultationem, » id est exsultantem; « gaudium, »
 id est gaudentem: ponuntur enim abstracta pro
 concretis, juxta *Canon. XXXVIII*, ut significetur
 quod valde exsultabit et gaudebit, ita ut tota vi-
 deatur converti in exsultationem et gaudium. Hæc
 et sequentia ad genuinos Ecclesiæ filios, puta sanc-
 tos, pertinent, non ad impios et sceleratos. Vide
Canon. IX.

Vers. 20. **20. NON ERIT IBI AMPLIUS INFANS DIERUM,** — scilicet
 paucorum, inquit Forerius, *q. d.* Non rapiuntur
 immatura morte parvuli, qui paucos dies vixe-
 runt: neque etiam inde efferetur senex, qui dies
 suos non impleverit. Parvuli, antequam ad ma-
 turam ætatem perveniant, non moriuntur: neque
 qui jam canescere incipit ex vita exhibit, antequam
 ad decrepitam ætatem perveniat.

Secundo. **Secundo, « infans dierum, »** scilicet multorum,
 inquit Sanchez, est is qui ætatis multos dies et
 annos habet, sed quoad sapientiam et mores est
 infans. « Infans » ergo « dierum » idem est quod
 « puer centum annorum, » *q. d.* Tempore Christi
 veri Christiani nulli erunt ætate viri, et morum
 levitate ac pravitate pueri; sed omnes vita puri-
 tate, gratia et virtute erunt viri, licet gradu dispa-
 ri: alius enim major erit, alius minor in sanc-
 titate.

Tertio. **Tertio et simplicissime, q. d.** Renati per bap-
 tismum non erunt infantes dierum paucorum, sed
 instar virorum gratia et virtutibus erunt pleni et
 validi. Loquitur de adultis baptizatis, qui mox
 crescunt in virum virtute perfectum, quales erant
 primi Christiani.

Hunc esse sensum patet ex eo quod sequitur:
 « Et senex qui non impleverit dies suos, » *q. d.*
 In lege nova non erit infans, nec senex dierum,

qui scilicet non impleat dies suos virtutis et sanc-
 titatis. Senes ergo in christianismo, æque ac juve-
 nes, implebunt virtutibus annos, ut tot dies et
 annos habeant virtutum, quot ætatis in fide; tam-
 que senes sint moribus, quam annis quibus vixe-
 runt in christianismo: « Cani enim sunt sensus
 hominis, et ætas senectutis vita immaculata. » Ta-
 les erant primi Christiani, qui statim a baptismo
 currebant ad martyrium. Quicumque ergo vitam
 in otio transigunt, vel ambitiones sequuntur, non
 implent dies suos, etiamsi viverent annos Mathu-
 salem. Præclare S. Ambrosius, libro I in *Lucam*,
 explicans illud *Lucæ* cap. 1: *Erit enim magnus co-
 ram Domino.* « Est, inquit, coram Domino magni-
 tudo animæ, magnitudo virtutis: est etiam par-
 vitas animæ, et pueritia virtutis. Juxta enim ani-
 mæ et corporis numeramus ætates; non pro ra-
 tione temporis, sed pro qualitate virtutis: ut vir
 perfectus ille dicatur, qui careat errore pueritiæ,
 et lubricum adolescentiæ animi maturitate non
 sentiat; pusillus autem, qui nullum adhuc virtu-
 tis videatur habuisse processum. Erit igitur Joan-
 nes magnus, non virtute corporis, sed animi mag-
 nitudine; parvulus in sæculo, magnus in spiritu. »

Anagogice S. Hieronymus, Cyrillus et Procopius
 hæc referunt ad resurrectionem Beatorum. Hi enim
 resurgent in ætate perfecta, puta virili; quocirca
 huc alludit Apostolus, *Ephes. cap. IV, 13*, dicens:
 « Donec occurramus omnes in unitatem fidei, et
 agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in men-
 suram ætatis plenitudinis Christi. »

**QUONIAM PUER CENTUM ANNORUM MORIETUR: ET PEC-
 CATOR CENTUM ANNORUM MALEDICTUS ERIT.** — *Primo*,
 Forerius exponit, *q. d.* In lege nova peccator fide-
 lis non morietur civiliter, id est non ejicietur ab
 Ecclesia, non maledicetur, non excommunicabi-
 tur, antequam fuerit filius centum annorum, id
 est antequam in peccatis consenserit; in iisque
 inveteratus, impudens et contumax fuerit. Favet
 Arabicus qui vertit: *Juvenis morietur, cum fuerit
 filius centum annorum; et qui peccat non maledice-
 tur, nisi post centum annos.* Nihil ergo aliud hic locus
 commendat, quam peccata, quæ per fragilitatem
 vel ignorantiam committuntur, facile condona-
 tum iri: neque ex eis hominem ignominiam et
 damnationem in Ecclesia incursum; sed si do-
 leat, mox ab ea ad pœnitentiam et reconciliatio-
 nem admissum iri. *Secundo*, S. Hieronymus, Cy-
 rillus, Castrius et Delrio, *adagio 812*, exponunt,
q. d. In Ecclesia Christi etiam pueri quoad æta-
 tem regenerationis in baptismo, erunt in sapientia
 et virtute christiana viri, id est perfecti. *Tertio*
 et genuine, dat causam cur dixerit in Ecclesia non
 fore senem, qui non impleat dies suos moribus
 et virtutibus: quia scilicet, si quis senex esset,
 qui moribus esset puerilibus, essetque puer cen-
 tum annorum, id est ætate esset senex cen-
 tum annorum, sensibus vero et vitiosa vita esset
 puer; is non perseverabit in Ecclesia, ut ex mili-
 tanti eat ad triumphantem; sed punietur morte

Puer cen-
 tum an-
 norum
 quis?

æterna, ac maledicetur a Deo, ibitque ad tartara, ut socius sit dæmonum et damnatorum. Idem ergo est : « Puer centum annorum morietur, » quod : « Peccator centum annorum maledictus erit, » ut sequitur. In rhythmo enim Hebræi posteriori hemistichio iterant et confirmant prius. Ita S. Hieronymus, Procopius, Cyrillus. Sic apud Romanos proverbium erat : « Sexagenarios de ponte dejicere. » Quod multis explicat Erasmus, *chilade* 1, Cent. 5, *adagio* 37.

Nota : Peccator centum annorum vocatur *puer*, ob amores et mores pueriles. Similis phrasis est in Belgio, ubi vocantur *pueri* Hollandici, etiam viri proceri et grandævi : quia matres Hollandicæ præ aliis matribus mire filios suos etiam grandævos amant, ideoque eos vocant et tractant ut pueros. Audi et Hesiodum, lib. I *Oper. et dier.* :

Sed centum quidem annis puer apud matrem sedulam Nutriebatur, crescens valde rudis domi suæ.

Ex adverso justus, licet quindecim tantum annorum sit, vocatur *vir*, ob viriles mores et facta.

Ita Barlaam, teste Damasceno in ejus Historia, cap. XVIII, roganti Josaphat quot esset annorum, respondit 45, miranti Josaphat, regerentique : At qui facies tua et rugæ te septuagenario majorem indicant. Ita est, et major sum, ait Barlaam, si computem annos vitæ quibus cum muscis mundo vixi : at, « si computem annos quibus Deo vixi, ii sunt tantum quadraginta quinque ; et hos tantum annos vitæ computo ; cæteros quos in vanitate transegi, mortis. »

Morale,
anni vi-
tæ soli
sunt ii,
quibus
vivimus
Deo.

Ex adverso veteres laudabant in puero sapientiam et mores seniles, ac talis vocabatur *καὶ ἀρετῆς γέρον* (uti vocatus est S. Macarius, teste Nicephoro, lib. IX, cap. XIV), *q. d.* Puer senecio, qualis fuit Salomon juvenis dirimens litem meretricum, Daniel Susannam liberans. Sic Philo Judæus citatus, lib. II *Melissæ*, cap. XVIII : « Qui multum, inquit, temporis in vita corporis vixerint sine ulla virtute ac probitate, eos longi temporis pueros appellare licet. » Et rursus : « Quousque nos senes adhuc pueri erimus ? Corporibus quidem propter temporis longinquitatem, senes ; animis autem, propter ignorantiam et hebetudinem, admodum pueri. » Hinc gentilium proverbium : « Bis pueri senes, » de quo Suidas in voce *καὶ γέρον* : « Consenescas, inquit, Tithono profundius, Cynira diutius, Sardanapalo deliciosius, ut in te compleatur proverbium : Bis pueri senes. » Et Seneca : Nos, ait, « non bis pueri sumus, ut vulgo dicitur, sed semper ; verum hoc interest, quod majora nos ludimus. » Senes enim repuerascunt, et quasi ad pueritiam redeunt. Nam, ut ait Aristoteles in *Problem.* : « Quomodo accipienda sint, quæ priora dicuntur ac posteriora : » in senibus redit albor simul et raritas capillitii, deinde balbuties, velut altera infantia. Ad hæc gingiva exarmatur dentibus, aut certe perpaucis, et eis vacillantibus instructa, uti accidit pueris. Insuper senibus omne

corpus ad puerilem decrescit modum : consimilis virium imbecillitas, consimiles cibi. Postremo morum ineptia, levitas animi, et hoc ipsum parum vel nihil sapere infantiam refert. Auctor est enim in *Polit.* Aristoteles, post annos 48, ingenii vigorem evanescere. Hinc fit ut senes pueris mire delectentur, quasi similes jam ad simillum amorem propensi.

Moraliter, audi Eusebium Emissenum (vel potius Eucherium), hom. 9 *ad Monachos* : « Videte, ait, vocationem vestram, fratres : venire ad eremum summa perfectio est ; non perfecte vivere in eremo summa damnatio est. Quid prodest si in loco quies et silentium sit, et in habitatoribus vitiorum tumultus et colluctatio passionum ; si exteriora serenitas teneat, et interiora tempestas ? Solemus annos nostros et temporum spatia, quibus nunc vivimus, supputare : non te fallat quicumque ille est, numerus dierum, quos hic relicto corporaliter sæculo consumpsisti : illum tantum diem vixisse te computa, in quo voluntates proprias abnegasti, in quo malis desideriis restitisti, quem sine ulla regulæ transgressionem duxisti. Illum diem vixisse te computa, quem non malitia, non invidia, non superbia commaculavit ; qui peccato non cessit, qui diabolo repugnavit. Illum diem vixisse te computa, qui pietatis et sanctæ meditationis habet lucem. Illum, inquam, diem applica ad vitam tuam, cujus usus pervenit ad animam tuam. » Ex quo sub finem infert : « Elaborate, ut laudabili æmulatione certetis ; sit unusquisque vestrum in opere Dei promptior, in oratione ferventior, in lectione sollicitior, in castitate purior, in sobrietate parcior, in lacrymarum largitate profusior, in corpore honestior, in corde sincerior, in ira mitior, in mansuetudine moderatior, in risu rarior, in compunctione ferventior, in gravitate fundatior, in charitate jucundior. » Ad hæc suggerit medium, scilicet exactum conscientiæ examen, ut ipsa se quotidie castiget, sibi que dicat : Hodie profecisti, an defecisti ? « Puto quod illum incipientem hodie destruxi, hodie seniori meo inobediens fui, mentitus sum, ira vel gula victus sum, plus hodie risi, plus otio et somno quam decebat indulsi, minus legi, minus oravi quam debui. Quis mihi reddet hunc diem, quem in fabulis vanis perdiidi ? Sic de omnibus negligentis compungamur in cubilibus, id est in cordibus nostris. »

Symbolice S. Hieronymus : Puer, ait, centum annorum est Christus, qui de Abrahami stirpe est genitus. Abraham enim est puer centum annorum ; quia anno centesimo genuit Isaacum, qui fuit typus et parens Christi ; peccator vero centum annorum est Judaicus populus, qui ex Abrahami stirpe secundum carnem prognatus est, atque maledictus est ; quia manus inject in Christum, verum Isaac, qui fuit semen Abrahamæ benedictum.

Moraliter S. Gregorius, lib. XVII *Moral.* cap. IV : « Puer centum annorum morietur, etc., ac si

aperte nos deterreat dicens: Vita quidem pueri in longum trahitur, ut a factis puerilibus corrigatur; sed si a peccati perpetracione, nec temporis longinquitate compescitur, hæc ipsa vitæ longinquitas, quam per misericordiam accipit, ei ad cumulum maledictionis crescit; unde necesse est ut, cum nos diutius exspectari conspiciamus, ipsa prorogata pietatis tempora, quasi damnationis argumenta timeamus, ne ex clementia iudicis crescat supplicium peccatoris, et unde quisque eripi a morte poterat, inde gravius ad mortem tendat.

Vers. 21. 21. ET ÆDIFICABUNT DOMOS. — Domos et vineas accipe spirituales Ecclesiæ, puta templa, monasteria, collegia, religiones, sodalitates, aliasque sanctas familias, instituta et conventus, quibus Apostoli ac viri Apostolici et zelosi suam fidem et pietatem stabiliunt, et ad posteros in multa sæcula propagabunt, tum in hac vita, tum in futura et beata: ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Procopius, Forerius et alii: has enim domos spirituales significabant domus materiales promissæ Judæis, Dei legem servantibus, *Deuter. XXVIII, 4*, ad quas hic alludit Propheta.

Vers. 22. 22. SECUNDUM ENIM DIES LIGNI (Hebraice est *illius ligni*, scilicet præstantis et famosi, puta *ligni vitæ*, ut vertunt Septuaginta) ERUNT DIES POPULI MEI, — *q. d.* Fideles mei longævi erunt, imo in cælo in æternum vivent; perinde ac si lignum vitæ, id est cibum immortalitatis, comedissent et comederent. Ita Lyranus, Adamus et alii. Ita ad æternitatem vitæ Beatorum hæc referunt S. Hieronymus, Procopius, Theodoretus, Lyranus, Castrius, Adamus, Osorius et alii. « Hoc est quod de Dei sapientia ait Salomon *Proverb. III, 18*. Lignum vitæ est omnibus qui accedunt ad eam, et qui innituntur super illam, quasi super Dominaum, firmitas. Nec dubium est quin Verbum Dei significet, qui ipsa est vita et sapientia, et de se loquitur: « Ego sum vita, » ait S. Hieronymus. Addit S. Cyrillus fideles fore sanctos, item felices, et rebus omnibus abundantes, ut fuerunt Adam et Eva in paradiso, dum fruerentur ligno vitæ.

Aliter Arias et Sanchez: censent enim alludi hic ad initium psalmorum, quasi ad tritum vulgum proverbium: « Et erit (justus) tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, et folia ejus non defluent, » *q. d.* Justus instar arboris, juxta aquas semper vernantis, et fructificantis jugiter, felix erit, locuples, et per omnia a Deo benedictus. « Dies » enim subinde splendorem, opes et felicitatem significat, ut *Jerem. cap. XVII, 16*: « Diem hominis non desideravi. » Et *I Cor. cap. IV, 3*: « Mihi autem pro minimo est, ut a vobis iudicer, aut ab humano die. » Denique Theodoretus per lignum accipit lignum crucis; sed hoc mysticum est.

ET OPERA MANUUM EORUM INVETERABUNT. — Ita hæc puncto dispungenda sunt ab « Electi mei, »

quod sequitur; male ergo hæc conjungunt Forerius et alii. Jam « inveterabunt, » id est ad vetustatem pervenient, erunt longæva, non tabescent, non marcescent, non perdent suum virorem aut fructum; sed cum suis heris perdurabunt et perpetuabunt.

23. ELECTI MEI NON LABORABUNT FRUSTRA, — sed laboris et patientiæ suæ uberem accipient fructum et mercedem. Ita legendum et dispungendum cum Romanis: aliter hæc dispungunt Planтинiana.

NEQUE GENERABUNT IN CONTURBATIONE, — sed in pace degentes et gaudio, generabunt filios Christo, et etiamsi oriantur conturbatio et persecutio, eam fortiter et quiete sustinebunt, nec turbabuntur, per eamque crescent prole et sobole fidelium.

Rursum, non generabunt filios, qui mox ab hoste conturbentur, elidantur, præcipitentur, et quorum immatura morte ipsi parentes conturbentur et contristentur, sed vivent diutissime et quietissime. Hoc est enim quod sequitur: « Quia semen benedictorum Domini est, et nepotes eorum cum eis. » Unde pro *in conturbatione*, hebraice est *לִבְהָלָה* *labbehala*, id est ad conturbationem, vel *ad præcipitantiam*; Septuaginta, *in maledictionem*, ut scilicet filii mox nati cedant in cædem, servitium, ludibrium et execrationem, uti cesserunt olim filii Judæorum et Synagogæ Babylonis, *Thren. cap. V, 13*, et *Psal. CXXXVI, vers 8 et 9*, ac postea Tito et Romanis: uti etiam fuerunt ipsi fideles ante christianismum. Nam filios quos generabant, generabant peccato, dæmoni, morti et inferno. Symmachus, Aquila et Theodoretus vertunt, *in festinationem*, ut scilicet festine et cito occidantur, aut pereant.

Aliter S. Hieronymus: *In festinatione*, inquit, ut nequaquam festinent absque ratione credere Christo et Apostolis, sed imitentur Nathanael inquirentem et rogantem: « A Nazareth potest aliquid boni esse? »

QUIA SEMEN BENEDICTORUM DOMINI EST, — id est quia sunt filii parentum fidelium, qui a Domino sunt benedicti, tum in se, tum in suis filiis, ut utrique sint felices et longævi.

ET NEPOTES EORUM CUM EIS, — scilicet erunt « semen benedictorum Domini, » vel cum eis, puta parentibus et avis vivent, *q. d.* Nepotes non morientur ante parentes et avos; sed eis claudunt oculos, eisque succedent. Hæc enim avorum et parentum solent esse vota, scilicet ut videant filios et nepotes, in tertiam, quartam et quintam generationem, cum iisque diu et læte vivant, ac tandem saturi dierum eos post se stirpis ac virtutis suæ propagatores relinquunt. Ita diutissime vixerunt S. Joannes Apostolus, S. Polycarpus, S. Simeon, Dionysius, aliique primi præcones Evangelii, videruntque spirituales filios et nepotes toto orbe propagatos, cum iisque jucundissime vixerunt; nepotes vero usque nunc propa-

gantur. « Apostoli, inquit S. Hieronymus, et Apostolici viri ita filios generabunt, ut de Scripturis sanctis instruant, ut non imitentur maledictionem Judæ, sed cum Propheta dicant: A timore tuo, Domine, in utero concepimus, et parturivimus, et peperimus. De his enim dictum erat: Benedicta progenies uteri tui. Tales sunt filii Abraham, qui faciunt opera ejus, et in veteri historia appellantur filii Prophetarum: quales et in novo Testamento Apostoli genuerunt, Paulus Timotheum, Lucam, Titum, multosque alios; Petrus Marcum Evangelistam, et cæteri cæteros, quorum benedictum semen est, et hucusque benedicunt, et permanent filii filiorum, de quibus Propheta dicit: Potens in terra erit semen ejus, generatio rectorum benedicetur, et alibi: Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ. Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum. »

Vers. 24. 24. ANTEQUAM CLAMENT, EGO EXAUDIAM, — *q. d.* Præveniam eorum vota et preces: visa eorum necessitate, aut desiderio occurram et satisfaciam, antequam ipsi illud precibus votisque mentalibus aut vocalibus exprimant. Exaudiam ergo, non solum preces, quas fundunt, sed eorum nutum et silentem affectum.

Vers. 25. 25. LUPUS ET AGNUS (v. g. Paulus et Ananias: « Paulus enim fuit Benjamin lupus rapax, » inquit S. Hieronymus,) PASCENTUR SEMEL, — *q. d.* Homines antea contrariis moribus et vitiis addicti, per Christi legem et gratiam mores mutabunt et component, invicem non lædent, sed antipathiam in sympathiam convertent, unanimes et concordēs vivent in Ecclesia, iisdemque spiritualibus cibis, puta doctrina Evangelii, Sacramentis, ritibus aliisque pietatis officiis sibi commodis, utentur et fruuntur. Vide dicta cap. xi, 6. Ita S. Hieronymus, Forerius, Vatablus et alii. Hoc est quod ait Christus: « Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos, » ut scilicet homines superbos, feros et barbaros ad vestram agniam innocentiam ac mansuetudinem, ac ovinam patientiam traducatis, ut videantur vobiscum esse unius gentis, generis, indolis, æque ac fidei et religionis, parcimonie et temperantie. Unde Forerius, « leo et bos paleas comedit, recte symbolice adaptat jejuniis et abstinentiis Ecclesiasticis et religiosis. In his enim homines olim semper carnivori herbis et fructibus vescuntur. Rursum, ait S. Hieronymus, cum vir disertus et potens in sæculo, Scripturarum se tradit rusticitati, tunc « leo et bos paleas comedit. »

SERPENTI PULVIS PANIS EJUS, — *q. d.* Serpens

antea carnivorus, ideoque homini noxius, non carnes comedit, sed pulverem et terram, uti ei initio mundi præcepit, et in pœnam seductionis Evæ statuit Deus, *Genes. cap. iii, 14*: « Super pectus tuum gradieris, et terram comedes. »

Rabbini per *serpentem* intelligunt dæmonem Azazelem, quem aiunt *Levit. xvi* (vide ibi dicta vers. 10), principem deserti appellari. Illius enim potestati subditum esse pulverem deserti, id est corpus humanum, quod ex pulvere factum est, donec in spiritualem naturam fuerit conversum. Sic Pausanias meminit dæmonis Eurynomi, quem Delphici credebant mortuorum carnes, exceptis tantum ossibus, devorare. Sic Græci *μελιτροδία*, id est mellitam placentam, ori mortui statim imponebant, quam ipse in inferno objiceret latrianti Cerbero, atque *δρακόν* Charontis naulum, uti probat Alexander Sardus Ferrarius, lib. I *De Moribus gentium*.

Hinc et Forerius ad litteram per serpentem accipit diabolum, *q. d.* Diabolus, qui ante Christum homines, quos in lupos et leones converterat, devorabat; jam post Christum, non homines vorabit, sed pulverem, id est eos qui se sponte ei dederunt, et devorandos præbuerunt. Verum, cum lupos, leones, boves metaphorice accipi constet, idem de serpente et pulvere dicendum videtur. Sensus ergo est, *q. d.* Homines serpentine, qui alios instar serpentum sua lingua et cauda lædebant, eorumque famam, carnem et vitam vorabant, jam per Christum ponent venenatam hanc rabiem, non nutriuntur aliorum interitu, sed cibo innocuo facile obvio, sibi a Deo dato, qualis est pulvis, puta doctrina Evangelica, quæ est lex humilitatis, modestie et simplicitatis, vescuntur et pascentur. Mystice, serpenti, id est diabolo, cibo erit pulvis, id est homines terreni et carnales, qui in terra repunt, ejusque pulverem vertunt, *q. d.* Ait S. Hieronymus: Diabolus, qui prius hominum mortibus pascebatur, deinceps eos tantum comedit, qui pulvis ac terra sunt, qui scilicet toti terrenis bonis et desideriis inhiant.

Aliter S. Ambrosius, lib. I *De Penitentia*, cap. xiii: Serpens, ait, id est diabolus, pulveri, id est carni meæ dentem infigat, eique noceat: tantum animam custodi, ut ægritudo carnis peccatum repellat, et spiritum roborat.

NON NOCEBUNT, etc., — quia regnabit charitas in Ecclesia et regno Christi, inquit Forerius. Hoc est quod ait S. Paulus *Galat. cap. vi, 16*: « Quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, et misericordia, et super Israel Dei. »

CAPUT SEXAGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc caput simile est præcedenti, ejusdemque cum eo argumenti: pergit enim in vaticinanda Judæorum reprobatione; et Ecclesiæ gentium vocatione et propagatione, gloria et felicitate. Quocirca primo, Deus rejicit Judæorum templum et victimas, eo quod ipsi se vocantem spreverint, minaturque eis confusionem et cladem. Deinde, vers. 7, prædicit partum et sobolem numerosam Ecclesiæ, cui promittit ubera consolationis, pacem, delicias et gloriam gentium. Tertio, vers. 13, transit ad extremum judicium, atque Deum in igne venturum et turbine, ut dijudicet et interficiat idololatrias et impios. Quarto, vers. 19, recapitulat toto libro dicta de missione Apostolorum ad gentes ut iis gloriam Dei et Christi annuntient; ac prædicit eas ad Christum et Ecclesiam magno numero et lætitia commode et facile venturas, ex eisque assumendos fore sacerdotes et levitas, qui in æternum perseverent. Denique, vers. 23, ait eis fore perpetuum festum et gaudium, quodque videbunt cadavera impiorum, quorum vermis non morietur, et ignis non exstinguetur (1).

1. Hæc dicit Dominus: Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum: quæ est ista domus, quam ædificabitis mihi? et quis est iste locus quietis meæ? 2. Omnia hæc manus mea fecit, et facta sunt universa ista, dicit Dominus; ad quem autem respiciam, nisi ad pauperulum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos? 3. Qui immolat bovem, quasi qui interficiat virum: qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem: qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat: qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Hæc omnia elegerunt in viis suis, et in abominationibus suis anima eorum delectata est. 4. Unde et ego eligam illusiones eorum: et quæ timebant, adducam eis: quia vocavi, et non erat qui responderet: locutus sum, et non audierunt: feceruntque malum in oculis meis, et quæ nolui elegerunt. 5. Audite verbum Domini, qui tremitis ad verbum ejus: dixerunt fratres vestri odientes vos, et abjicientes propter nomen meum: glorificetur Dominus, et videbimus in lætitia vestra: ipsi autem confundentur. 6. Vox populi de civitate, vox de templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis. 7. Antequam parturiret, peperit: antequam veniret partus ejus, peperit masculum. 8. Quis audivit unquam tale? et quis vidit huic simile? numquid parturiet terra in die una? aut parietur gens simul, quia parturivit et peperit Sion filios suos? 9. Numquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? si ego, qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus Deus tuus? 10. Lætamini cum Jerusalem, et exsultate in ea omnes qui diligitis eam: gaudete cum ea gaudio universi, qui lugetis super eam, 11. ut sugatis, et repleamini ab ubere consolationis ejus:

(1) Rosenmuller et alii Rationalistæ restringere conantur hunc prophetiarum Isaïæ quasi epilogum ad Judæos in patriam reversos, et ad dissidium ortum ex una parte inter Judæos et Benjaminitas, et ex altera inter Ephraimiticos, eo quod primi templum denuo excitandum sibi solis vindicarent, neque in structuræ atque sacrorum in illo perficiendorum societatem admittere vellent posteros reliquarum tribuum, quæ olim regnum Ephraimiticum constituissent. Unde iavehitur vates hoc sermone in arrogantiam eorum ex Judæis, qui templo exstruendo Deum sibi demereri opinarentur, ostenditque parum illum curare templum manufactum, cum, si aliud non suppeteret templum, cæli et terra sufficerent.

Sed quam exilis, et coangustata et indigna totius contextus serie sit ista interpretatio, nemo est qui non videat, præsertim cum antecedentia, universa traditio, et fere omnium interpretum catholicorum consensus ad augustiorem sensum et quidem litteralem nos erigat, scilicet

de mysterio manifestius patefacto tum Judæorum reprobationis, tum Ecclesiæ vocatione.

PRIMO igitur, notatur veræ religionis character, per-versa Synagogæ hypocrisis, et decreta obstinationi poena, vers. 1-4.

SECUNDO, præmunitur contra hypocritarum sannas prima fidelium paucitas, promissionibus incrementi subitanei et amplissimi, 5-9.

TERCIO, confirmatur Ecclesia a congratulantibus, lætitia, solatio, et gloriæ præsigio, 10, 11: primo, ob panis abundantiam, principum favorem, et Dei auxilium, 12-14; secundo, ob redditam inimicis vindictam et hypocrisis poenam, 15-17.

QUARTO, prædicitur divulgatio Evangelii per universum orbem, et gentium ad fidem conversio, 18-20, et primo, describitur innovata cultus sacri constitutio, 21-23; secundo, subnectitur triumphus de hostibus Ecclesiæ æternum dampnatis, 24.

ut mulgeatis, et deliciis affluatis ab omnimoda gloria ejus. 12. Quia hæc dicit Dominus: Ecce ego declinabo super eam quasi fluvium pacis, et quasi torrentem inundantem gloriam gentium, quam sugetis: ad ubera portabimini, et super genua blandientur vobis. 13. Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos, et in Jerusalem consolabimini. 14. Videbitis, et gaudebit cor vestrum, et ossa vestra quasi herba germinabunt, et cognoscetur manus Domini servis ejus, et indignabitur inimicis suis. 15. Quia ecce Dominus in igne veniet, et quasi turbo quadrigæ ejus: reddere in indignatione furorem suum, et increpationem suam in flamma ignis: 16. quia in igne Dominus dijudicabit, et in gladio suo ad omnem carnem, et multiplicabuntur interfecti a Domino, 17. qui sanctificabantur, et mundos se putabant in hortis post januam intrinsecus, qui comedebant carnem suillam, et abominationem, et murem: simul consumentur, dicit Dominus. 18. Ego autem opera eorum, et cogitationes eorum, venio ut congregem cum omnibus gentibus et linguis: et venient et videbunt gloriam meam. 19. Et ponam in eis signum, et mittam ex eis, qui salvati fuerint, ad gentes in mare, in Africam, et Lydiam tendentes sagittam; in Italiam et Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, et non viderunt gloriam meam. Et annuntiabunt gloriam meam gentibus, 20. et adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino, in equis, et in quadrigis, et in lecticis, et in mulis, et in carrucis, ad montem sanctum meum Jerusalem, dicit Dominus, quomodo si inferant filii Israel munus in vase mundo in domum Domini. 21. Et assumam ex eis in sacerdotes et levitas, dicit Dominus. 22. Quia sicut cæli novi, et terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus: sic stabit semen vestrum, et nomen vestrum. 23. Et erit mensis ex mense, et sabbatum ex sabbato: veniet omnis caro ut adoret coram facie mea, dicit Dominus. 24. Et egredientur, et videbunt cadavera virorum, qui prævaricati sunt in me: vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur: et erunt usque ad satietatem visionis omni carni.

Vers. f.

1. COELUM SEDES MEA, TERRA AUTEM SCABELLUM. — Inepte hinc Petrus Martyr, lib. I *Contra Gardinerum*, part. I, argumentatur: Deus est in cælo, ergo non est in Eucharistia: « In cælo ergo quærendus est, inquit, non in templo vel pixide, nisi velimus sedem Dei et cælum in pixide contineri. » Inepte inquam, Deus enim in cælo est; sed eo non concluditur: est enim etiam in terra, in aere et ubique.

Pro sensu ergo Prophetæ nota: Ne montem sanctum, de quo cap. præced., vers. ultim. intelligeremus esse Sion; rursum, ne ea quæ ab Isaia a cap. XI, hucusque de diruenda Jerusalem, ejusque reædificatione et Sionis gloria dicta sunt, carnaliter cum Judæis acciperemus de terrena et Judaica Sione et Jerusalem; hæc de causa aufert et elidit hanc opinionem Deus, docetque se eam rejecturum, et ejus loco Ecclesiam gentium sibi adoptaturum. Sensus ergo est, *q. d.* Vos, Judæi, putatis me Sionem vestram ejusque templum deperire, meque illi quasi throno meo affixum esse, ut ab eo avelli nequeam; ac proinde vos illo gloriamini, illud invictum et æternum fore putatis, ille scelera vestra obtegitis, putatisque vos esse inexpugnabiles, dicentes: Templum Domini, templum Domini; fallimini, toto cælo erratis, miseri crassique homines. Ego enim sum spiritus omnipotens et immensus, quare loco non capior, non delector; utque hoc ostendam, Sionem cum

templo ejusque sacrificiis abolebo. Nam cælum et terram ego impleo, imo supero, et ulterius per immensa vacui spatia me extendo. Totum ergo cælum tantum exiguus mihi est thronus, in quo meam gloriam et magnificentiam regiam, imo divinam Angelis et Beatis ostendo: tota terra mihi est instar parvi scabelli (loquitur de se quasi homine et rege, sedente in solio, anthropopathos); porro delector spiritu peccatoris contrito et obedienti, et, ut Septuaginta, humili et quieto. Ita S. Hieronymus, S. Cyrillus, Procopius. Quocirca Theodoretus et Ambrosius in *Psal. xxx*, ex hoc loco docent humiles et mansuetos esse templum Dei, in quo Christus, verus Salomon, qui est pax nostra, requiescit. Unde S. Gregorius, *V Moral. xxx*: « Cum, inquit, humilem diceret, quietum protinus adjunxit. Si ergo ita quietem mentis subtrahit, suam Sancto Spiritui habitationem claudit. »

Querit S. Hilarius, lib. *De Trin.*: Si cælum est sedes Dei, terra scabellum, quomodo ergo alibi dicitur Deum continere cælum palmo, terram pugillo? ac respondet anthropopathos hæc dici de Deo, ut varia ejus attributa denotentur: nam in throno et scabello, secundum habitum considerentis, propositio corporis, puta majestas regia intelligitur: in continentia vero palmi et pugilli, Dei immensitas describitur, ut cælo et terra significetur, quod Deus intra et extra est, supereminens et internus, id est circumfusus et infusus in omnia;

Humiles
sunt tem-
plum
Dei.

palmo vero et pugillo continente omnia, ejus infinita magnitudo monstratur, qua extra omnia creata se porrigit in immensum, eaque quaquaversum continet pugillo, imo digito. Vide et S. Gregorium, II *Moral.* VIII.

Allegorice, Origenes in *Matth.* cap. XXI: Ecclesia, ait, hic militans, est scabellum Dei, de qua dicitur: « Cum subjecta illi fuerint omnia; » et, quod ponet inimicos scabellum pedum suorum. Magna beatitudo est, ex inimicis scabellum Dei fieri, et subijci Deo.

Symbolice, cœlum est divinitas, terra humanitas. Unde S. Augustinus illud *Psal.* XCVM: « Adorate scabellum pedum ejus, » sic explicat, q. d. Adorate humanitatem Christi.

Denique eleganter S. Bernardus, tract. *De Gradibus humilitatis*, in gradu 1, hinc probat diabolum nec in cœlo, nec in terra, cum Deus illa occupet, sed in aere locum habere: « Quid facies, inquit, e cœlo pulsus? in terra remanere non potes; elige ergo tibi in aere locum, non ad sedendum, sed ad volandum, ut qui tentasti concutere statum æternitatis, pœnam sentias propriæ fluctuationis. »

QUE EST ISTA DOMUS, QUAM EDIFICABITIS MIHI? — Isaias in persona Judæorum questus est, cap. LXIV, vers. 11, exustam esse domum Dei per Romanos: « In qua, inquit, te laudaverunt patres nostri, » quasi postulans ut Deus eam iterum reedificari curaret. Huic Deus respondet exiguam esse domum, quam Judæi reedificari cupiant, aut cogitent. Adhæc, cœlum et terram, et consequenter omnia quæ ad fabricam templi adhibenda essent, creata esse a Deo, ideoque ea uti in manu sua habet, ita iisdem non indigere, nec oblectari. Tertio, suum templum non esse materiale, sed spirituale, uti ipse spiritus est, puta contritos spiritu, et tremantes sermones Dei. Vide dicta cap. LVII, vers. 15.

Vers. 2. 2. PAUPERCULUM, — id est humilem, ut vertit Vatablus: cognati enim sunt humiles et pauperes: paupertas enim excelsos spiritus deprimit et humiliat. Unde Hebraice יָנִי *ani*, et pauperem, et humilem significat. Est ergo paupertas thronus sapphirinus, in quo Deus cum majestate residet. Audi S. Bernardum, homil. 1 super *Missus est*: « Super quem, inquit, requiescit Spiritus meus nisi super humilem et quietum? Super humilem dixit, non super virginem. Si ergo Maria humilis non esset, super eam Spiritus Sanctus non requievisset, nec impregnasset. Quomodo enim de ipso sine ipso conciperet? Respexit, ait ipsa, humilitatem ancille suæ, potius quam virginitatem; etsi placuit ex virginitate, tamen concepit ex humilitate. Unde constat quia, etiam ut placeret virginitas, humilitas procul dubio fecit. »

TREMENTEM. — Hæc vox significat ingentem reverentiam et metum: inde enim oritur tremor, uti pueri contremiscunt ad vocem acriorem parentum, vel præceptorum. Quis non tremat ad vo-

cem Dei, Regis regum, et Domini dominantium?

3. QUI IMMOLAT BOVEM, QUASI QUI INTERFICIAT VIRUM. — Deus hic asseverat se detestari sacrificia Judæorum, eaque comparat homicidio, mactationi canis, oblationi sanguinis suilli et idololatriæ: quæ omnia Judæis ex lege vel naturæ vel Mosaica erant vetita et abominanda, idque ex eo, non quod sacrificia vetera detestaretur Deus, cum ipse ea instituerit; sed primo, quod ipsos offerentes et sacrificantes execraretur, upote qui omnem pietatem in cultu sacrificiorum ponebant, interim legem violabant; et rapinis, libidinibus aliisque sceleribus vacabant. Hoc est enim quod ait in fine vers. 3: « Hæc omnia elegerunt in viis suis, et in abominationibus suis anima eorum delectata est. » Hoc quoque est quod initio quasi prophetiæ totius argumentum proposuit (unde et hic, in eodem ipsam claudit et terminat) Isaias dicens cap. I, 11: « Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? etc. Quis quæsit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atris meis? Incensum abominatio est mihi, » etc. Secundo, ita loquitur de victimis Mosaicis, quia respicit ad tempora Christi, quando hæc sacrificia abolita sunt, imo facta mortifera. Ad Christum enim hæc spectant, uti jam sæpius ostendi, et patet hic vers. 7 et sequent. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Theodoretus et alii passim.

QUI MACTAT PECUS, QUASI QUI EXCEREBRET CANEM. — Hebraice אֶרֶפְיָה *oreph*, id est *decervicans*, sive cervicem amputans cani; Chaldaice *excorians*; Septuaginta, *occidens*. Idem dicit alia similitudine foeda et horrida: id enim importat *excerebret*, q. d. Qui pecus mactat Deo, facit rem illi ingratham, invisam et indignam, ac si ei mactaret canem. Recte enim notat S. Hieronymus ex lege veteri: « nec mercedem meretricis, nec pretium canis, in domo Dei offerri posse, quia utrumque animal primum est ad libidinem. » Adde canem vilissimum esse animal, et abominandam esse victimam, si is Deo excerebretur.

OBINATIONEM. — Hebræum מִנְחָה *mincha*, est sacrificium farreum, de quo *Levit.* II; extenditur tamen ad quamvis oblationem.

QUI RECORDATUR (recordando offert et adolet, est metalepsis) THURIS, QUASI QUI BENEDICAT IDOLO, — q. d. Eum qui mihi adolet thus vel thymiama, execror ob causas jam dictas, atque si illud adoleret idolo. Nota: Thurificatio hic vocatur recordatio et benedictio; quia in ea solebant Dei, vel idoli, cui thurificabant, recordari, eumque benedicere, id est eum laudibus et hymnis celebrare.

HÆC OMNIA ELEGERUNT IN VIIS SUIS, — q. d. Hæc fucata religionis specie ipsi non me, sed se decipiunt: quia ipsi interim in suis abominationibus, id est abominandis peccatis, delectantur et perseverant.

4. UNDE ET EGO ELIGAM ILLUSIONES EORUM, — q. d. Victimis suis ipsi scelerati non tam honorant me, quam rident et alludunt: ficta enim illa et lar-

Dæmonis
locus est
aer.

Humili-
tas thronus
Dei.

Vers. 3.

Vers. 4

vata pietatis species, qua velant sua crimina, non tam Dei cultus est quam illusio et irrisio. Hinc pariter ego illudam eos, immittamque eis illusiones, ut nimirum capiantur, cædantur et illudantur a Romanis. Ita Cyrillus et Procopius.

Vers. 5. 5. AUDITE VERBUM DOMINI, QUI TREMITIS AD VERBUM EJUS (Ab impiis et incredulis Deus hic se convertit ad pios et credentes, de quibus vers. 2, puta a Judæis ad Christianos, ab Israele obdurato ad Israellem obedientem Christo, nimirum ad Apostolos et primos fideles, quos ex Israele elegit Christus. Hisce ait consolator Deus): DIXERUNT FRATRES VESTRI ODIENTES, etc., — *q. d.* O Apostoli mei, vestri fratres secundum carnem, scilicet Judæi, vos oderunt et abjecerunt propter nomen meum, puta ob fidem Christi mei, dixeruntque irrisorie: Glorificetur Dominus, id est ostendat gloriam suam Christus, vester Deus crucifixus resurgendo, aliaque miracula patrando, ut lætèmini, et nos videamus vestram lætitiã et ejus gloriam, *q. d.* Nequaquam a Deo mortuo et crucifixo vobis lætitiã aut gloria, sed potius mæror, confusio et probrum obvenient. Verum hi sanniones ipsimet confundentur; Christus enim, resurgens, per Paulum et alios Apostolos ostendet gloriam suam, ac convincet confundetque eos, et tandem per Titum et Romanos extrema clade et confusione eosdem plectet. Ecce enim jam videor mihi audire vocem sonantem populi de civitate, scilicet perculti et ululantis ad obsidionem Romanorum, et vocem angelorum clamantium e templo: « Migremus hinc; » et vocem Domini clamantis tum per Prophetas, tum per alios, præsertim per Jesum quemdam, excidium imminere Judæis hostibus suis. Jesus enim Anani filius, homo rusticanus, imminente Tito atque excidio, per quadriennium hæc Isaïæ verba usurpavit, atque entusiasmo actus, assidue die et nocte plateas obiens clamabat: « Vox ab Oriente, vox ab Occidente, vox in Hierosolymam et templum, vox in omnem populum: Væ, væ, væ Hierosolymis! » donec in muro idem de more contentiori voce in clamans, addensque: « Væ Hierosolymis et mihi! » lapide tormento misso ictus interiit, teste Josepho, lib. VII *Belli*, cap. XII. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus; Haymo, Adamus, Forerius et alii. Audi S. Hieronymum: « Glorificetur Dominus, et vivemus in lætitiã vestra, cujus versiculi hic sensus est: Quid nobis humilem introducitis Deum? quid crucifixum et virum dolorum, et scientem ferre infirmitates? volumus eum in sua (ut dicitis) majestate conspicere regnantem, suspiciemus et in sua gloria triumphantem; humilem atque abjectum videre non possumus. »

Nota hebraismum, « videbimus in lætitiã vestra, » id est videbimus lætitiã vestram. Hebræi enim verba contactus, tam corporalis, quam spiritalis (qualis est visio, quæ rem visam suo intuitu quasi attingit) construunt cum ׀, id est in et ablativo.

7. ANTEQUAM PARTURIRET, PEPERIT. — Loquitur Vers. 7 de cœtu piorum, puta Apostolorum et fidelium, qui tremunt ad verbum Domini, ut dixit vers. 5, hoc est de Ecclesia. Masculus est Christus, vel, quod eodem redit, Christiani, quos persecuti sunt Herodes, Judæi aliique, ut olim Pharao masculos Hebræorum enecabat, *Exodi* cap. I, 16; eo enim alludit.

Sensus ergo est, *q. d.* Synagoga sub Abrahamo et Mose sensim et lente crevit, et propagata est per generationem filiorum et nepotum, quos Pharaon occidere conatus est. At Ecclesia Christi, « antequam parturiret, » id est subito sine longo ministerio, cruciatu et labore, qualis est parturientium, per Apostolos, qui ex Sion prodierunt, christianos plurimos per totum orbem pariet Christo, illo tempore, quo Judæi eorum irrisores cædentur a Romanis, uti præcessit. Hunc esse sensum patet ex seqq. Ita factum esse constat, *Act.* II, 3, ubi prima concione Petri, tria hominum millia, et mox alia quinque ad Christum conversa, et in baptismo ejus regenerata narrantur. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Cyrillus hic, Ambrosius, *Ehort. ad virgines*. Non negat parturitionem et dolorem Apostolorum, sed ait eum fore brevem et simultaneum cum partu lætissimo, qui proinde omnem parturitionis cruciatum mox sopiet et absterget.

Alludit ad partum B. Virginis: hæc enim « peperit masculum, » tum sexu, tum robore, puta Christum, « antequam parturiret, » id est sine dolore, mora et sordibus parturientium, inquit Nyssenus, *orat. De resurrect.*, et Damascenus, lib. IV *De Fide*, cap. XV (qui hæc de B. Virgine explicant); unde Septuaginta vertunt: *Antequam veniat dolor parturientium, effugit et peperit masculum*. Quocirca ad litteram partui Christi hæc ita aptari possunt, *q. d.* Cœtus timentium Deum, puta Synagoga fidelis et pia, per B. Virginem peperit masculum, qui deinde plurimos alios masculos peperit. Rursum, Synagoga Apostolorum christum peperit in animis credentium, dum eos Christianos, Deumque diligentes effecit; qui sunt masculi, id est masculo et fortissimo animo, quales fuerunt Martyres innumeri, qui pro fide; Virgines invictæ, quæ pro castitate; Anachoretæ, Monachi, aliique Confessores, qui pro virtute et sanctitate usque ad mortem genere laborarunt et certarunt. Unus ergo est masculus, ait S. Ambrosius loco citato, quem peperit B. Virgo, quemque Ecclesia parit in fidelibus: quia Christus cum iis, utpote suis membris, unum est corpus, et quasi una persona civilis, et unus homo. Vide dicta I *Cor.* cap. XII, 12 et 27. Huc allusit S. Joannes, *Apocalyp.* cap. XII, 1, ubi symbolice loquitur de Ecclesia, quasi muliere, quæ in fine mundi pariet masculos, id est martyres robustissimos, qui cum dracone, id est diabolo et Antichristo, dimicabunt usque ad mortem. Hoc ergo masculo notatur mascula populi fidelis contra omnes carnis illecebras

fortitudo : « Non enim, inquit Cyrillus, effemina-
tur mollitie populus christianus, sensu virili præ-
ditus est et juvenili. » Unde constat christiano no-
mine et Ecclesia matre indignos, qui a virili statu
in femineas illecebras degenerant.

Christus
poscit
mascu-
los.
Hinc tropologicè discè sanctos in Scriptura vo-
cari « masculos ; » ad virtutem enim christianam
vi opus est ; vis poscit animum masculum. Hoc
est enim quod ait Christus : « Regnum cælorum
vim patitur, et violenti rapiunt illud. » E contra-
rio, impii, utpote molles et voluptarii, vocantur
« feminae. » Ita S. Hieronymus hic, et in cap. II
Ecclesiastæ, et S. Ambrosius, lib. I *De Caino et*
Abele, cap. x, in fine.

Vers. 8. 8. NUMQUID PARTURIET TERRA IN DIE UNA? (*q. d.*
Non : nam multo eget tempore, ut semen germi-
net, crescat, fructificet : AUT PARIETUR GENS SI-
MUL? (*q. d.* Minime : nam tam numerosa proles
quæ gentem efficiat, non generatur uno die, sed
multis annis et sæculis, uti videre fuit in prosapia
Abrahami. Hoc ergo est mirabile et omnibus sæ-
culis inauditum, uti præcessit, quod Ecclesia uno
die, id est brevi tempore, multa millia, gentes-
que integras Christo pepererit, idque non succes-
sive, nec cum magno dolore et angore ;) QUIA (si-
mul et quasi in eodem instanti) PARTURIVIT ET
PEPERIT SION (id est Ecclesia), FILIOS SUOS. — Nota
: T₃ quia est adverbativum, idemque valet quod
verumtamen, at *vero*. Vide *Canon*. XXIV.

Vers. 9. 9. NUMQUID EGO, QUI ALIOS PARERE FACIO, IPSÆ
NON PARIAM? — Ad litteram loquitur de partu, id
est conversione gentium ad fidem in baptismo
Christi, *q. d.* Hæc tam subita generatio et multi-
plicatio Christianorum, non fiet naturali vi, uti
præcessit, nec viribus Apostolorum aliorumve
hominum ; sed mea divina. Ego enim, qui alios
parere facio, maxima et infinita pariendi vi præ-
ditus sum ; ac proinde in instanti possum infini-
tos parere, id est generare.

Doctores scholastici a pari hinc probant fecun-
ditatem naturalem in Deo esse immensam et effi-
cacissimam, scilicet Deum Patrem ab æterno posse,
et de facto generare Verbum sibi consubstan-
tiale et æquale : quia ipse facit ut homo hominem
sibi consubstantialem et in natura æqualem ge-
neret, ipseque omnibus generantibus et parien-
tibus tribuit vim generandi et pariendi : quidni
enim, qui facit alios naturaliter parere, ipse na-
turaliter pariat, id est generet, filium sibi homou-
sion? Verum hoc non intendit hic Propheta, ut
patet ex dictis.

Vers. 10. 10. LETAMINI CUM JERUSALEM. — Invitat hic fi-
deles, ut exsultent de Jerusalem, id est Ecclesiæ,
propagatione et gloria, quia antea lugebant, cum
videbant ejus exilitatem, scilicet tam paucos et
abjectos esse christianos, quos Judæi et gentes
persequerentur.

Vers. 11. 11. UT SUGATIS (id est et sugite, vel, quia sugetis).
— T₃ enim *ut*, hic et alibi non finem, sed connexionem
ac consecutionem, vel causam lætitiæ signi-

ficat. Vide *Can.* XXIV. Alludit ad infantes lugentes
et flentes, quos matres quietant et consolantur,
applicando eos uberibus, ut sugendo flere desi-
nant.

12. ECCE EGO DECLINABO SUPER EAM QUASI FLU- Vers. 12.
VIUM PACIS, — hoc est, pacem exuberantem, ut
videatur non tam esse pax, quam torrens et flu-
vius pacis, qui vos rerum omnium affluentia (hanc
enim Hebræis significat *pax*) inebriabit, imo
obruet. Hæc est causa lætitiæ fidelium, sive cur
dixerit : « Lætamini cum Jerusalem, » etc.

Hæc vera sunt in Ecclesia militante, veriora
erunt in triumphante : unde ad eam hæc et se-
quentia refert S. Augustinus, lib. XX *De Civit.*, cap.
XXI : ibi enim erit plena pax, copia deliciarum,
ibi perfectissime æque ac blandissime consolabuntur
nos Deus, Christus, Virgo Deipara, omnesque
Angeli et Sancti. Ita et S. Hieronymus et alii.
Nam in hac vita Ecclesia manet sub cruce et
morte, habet tamen sua ubera consolationis et
gloriæ. Unde sequitur :

AD UBERA PORTABIMINI, ET SUPER GENUA BLANDIEN-
TUR VOBIS. — Pro *ad ubera* hebraice est *לַצַּד* *ly al*
tsad, id est *ad latus*. Unde Septuaginta vertunt,
ἐπὶ ὐμων ἀρτηροῦνται, id est in humeris portabuntur.
Noster vel pro *לַצַּד* *tsad*, legit *לָבֶן*, id est *uber* : aut
latus per catachresin accepit pro ubere, quod est
ad latus, idque apposite et prudenter. Nam præ-
cessit « sugetis : » suguntur autem ubera. Rursum
quia sequitur : « Quomodo si cui mater blandiatur,
ita ego consolabor vos. » Matres autem so-
lent parvulis suis blandiri, eosque consolari dum
flent, dando eis ubera. Sic cap. LX, vers. 4, ubi
dicitur : « Filia tuæ de latere surgent ; » alii ver-
tunt, *filia tuæ ad ubera nutrietur*, quia nimirum
latus significat uber laterale. Ab Ecclesia transferet
sermonem ad ejus fideles et filios : unde a singu-
lari transit ad pluralem. Porro ubera et genua in-
telligit tum gentium, de hisce enim dixit : « Glo-
riam gentium sugetis ; » tum Dei et Ecclesiæ, de
quo vers. 11, *q. d.* Vos, o fideles, fovebimini et
nutriemini, tum a gentibus divitibus et potenti-
bus, imo regibus et principibus ; tum a Deo et
Ecclesia, ejusque pastoribus et præfectis tam
blande et largiter, quam solent parvuli a matri-
bus : hosce enim solent matres ad ubera portare,
statuere super genua, iis blandiri, eos osculari.
Ita S. Hieronymus et Cyrillus. Vide Clementem
Alexandrinum, lib. I *Pædagog.*, cap. V.

14. OSSA VESTRA QUASI HERBA GERMINABUNT. — Vers. 14.
Symmachus vertit, *florebunt*, *q. d.* Tanta erit vestra
lætitia, ut ossa vestra mœrore squalida, marcida
et quasi emortua, reviviscere et reflorescere vi-
deantur. Sicut enim tristitia exsiccat ossa, medul-
lamque consumit, ita lætitia ea suo succo et me-
dulla irrigat, humectat et vegetat. Hoc est quod
ait Sapiens, *Prov.* XVII, 22 : « Animus gaudens floridam
efficit juventutem, spiritus tristis exsiccat
ossa. » Hinc Judæi, in Babylone captivi et afflicti,
comparantur ossibus aridis, quæ Deus reviviscere

fecit, cum eos e Babylone in patriam reduxit, *Ezech.* cap. XXXVII, 1 et sequent.

Secundo, proprie hoc fiet in resurrectione : tunc enim ossa Sanctorum jam pridem emortua et tabida reviviscunt ; sicut herba in hieme emortua in vere revirescit et reviviscit, dum germinare incipit. Ita S. Hieronymus hic, et S. Augustinus, lib. XX *De Civit.* cap. XXI ; Irenæus, lib. V *Contra Hæret.* xv ; Tertullianus, lib. *De Resurrect. carnis*, cap. XXXI.

Ossa
Sancto-
rum ger-
minan-
tia.
Exem-
pla.

Hac de causa sæpe etiamnum in tumulis ossa Sanctorum germinare, et quasi reviviscere visa sunt, ut futuram resurrectionem portenderent et quasi inchoarent. Referunt Evagrius, lib. II, cap. II, et Nicephorus, lib. XV, cap. III, e corpore S. Euphemie virginis et martyris profluxisse copiosum humorem rubeum instar sanguinis, adeo ut eo non solum Imperator et Episcopus, sed et totus populus, qui ibi congregari solebat, perfrueretur ; neque guttas illas ullo tempore defecisse ; neque sacrum illum sanguinem aliqua ex parte mutatum esse, sed suum colorem rubeum jugiter retinuisse. Adduntque, ex ejus tumulo odorem mirificum, qui odores omnes humanos superat, exspirari. Insuper Nicephorus, lib. XVIII, cap. XXXI, narrat Mauricium Imperatorem de fide miraculi dubitantem, rem sagaciter pervestigasse ejusque veritatem experientia deprehendisse, cum eo accedente, copiosior solito sanguis suaveolens ex ejus ossibus profluxit.

Idem Nicephorus, lib. XVIII, cap. XXXII, narrat e corpore Glycerie martyris similem liquorem manasse, qui pelvi subjecta excipiebatur ; cumque Episcopus insciter argenteum vas, quod ad magicas artes fuerat adhibitum, supposuisset, stetit liquor. Re nova percussus Antistes ad preces confugit, divinoque impulsu vas illud removit, aliudque substituit, ac protinus liquor sicut ante, scaturire cœpit.

E corpore Euthymii Abbatis, et Elisabethæ Hungaricæ, oleum fluere solebat, qua multi ægri sanabantur.

Ex ossibus S. Hedwigis Ducissæ Poloniæ liquor purus et clarus, instar olei suavissimi mirique odoris, profluxit.

Idem accidit ossibus S. Solomeæ, quæ Boleslai regis soror fuit, et post obitum Colomanni mariti vixit in castitate, atque sub annum Domini 1263 excessit e vita, de qua Cromerus, lib. IX.

Procopius, orat. 1 *De ædif. Justin.*, refert Justinianum Imperatorem morbo incurabili laborantem, cum desperaret omnem medicorum consilium, petiisse ad se ferri quasdam reliquias tunc forte inventas, genuque in quo maximus erat dolor, imponi : quo facto, non modo dolor abscessit, sed et ex iis oleum subito manavit, quo et arcula reliquiarum, et pedes vestisque Imperatoris purpurea tota sunt perfusa.

Notum est S. Januarii sanguinem in ampulla, dum prope caput ejusdem sancti collocatur, cum

antea rigeret, protinus colliquefieri, commoveri, et ebullire ac si spiritu vitali polleret.

S. Nicolai Myræensis Episcopi, quod Barii servatur corpus, liquorem emittere, qui plurimis morbis medetur, sciunt omnes, et testatur Emmanuel Imperator *Novella de feriis*, ubi et meminit aquæ quæ defluit e corpore S. Andreae, quod Amalfi servatur.

Celebris in Monte Falco urbe Italiæ est ampulla sanguinis, quæ e corpore S. Claræ effluxit : is concretus, quoties aliquid calamitatis imminet reipublicæ christianæ, solet colliquefieri, subsilire et effervesce, idque paulo antequam Cyprus a Turcis caperetur, accidisse testantur oculati testes.

Hæc et plura Thomas Bozius, tom. II *De Notis Eccles.* signo 66, lib. XV, cap. x. Vis ossa Sanctorum proprie germinantia ? Ex ore cranii S. Magdalene vitis germinavit, eoque indicio ipsa reliquias suas demonstravit Carolo, Siciliæ regi, apprensus ei in carcere, ex eoque eum liberans, uti refert doctor Silvester Prieras, et ex eo Surius in *Vita S. Magdalene* 22 julii.

S. Dorothea, martyrio affecta, media hieme rosas vernantes misit Theophilo advocato, qui irrisorie ante mortem id ab ea expetierat : qui proinde, iis visis, ad fidem Christi conversus, et martyr effectus est. Ita habet ejus *Vita* 6 februarii.

Ita ex sanctarum Virginum sepulcris non semel lilia vel rosas germinasse, in *Vitis* earum legimus. Unde merito canit Ecclesia : « Sancti tui, Domine, floreant sicut liliam, et sicut odor balsami erunt ante te. »

Sed audi quid mirabilius. S. Edmundi, regis Anglorum et martyris, corpus ita sanum et incolume post multa tempora repertum est, ut non dicam caput redintegratum et compaginatam corpori, sed omnino in eo nihil vulneris, nihil cicatricis apparuerit, ut viventi esset simillimus : tantum in ejus collo, ob signum martyrii, rubebat tenuissima riga in modum filii coccinei ; quin et succrescebant ei ungues et capilli, quos quotannis præcidere solebat matrona quædam pia, quæ ad ejus tumulum multos annos commorata est. Ita refert Abbo Abbas Floriacensis in ejus *Vita*, qui et addit, cum beato regi caput esset amputatum, et ab impiis satellitibus in sentibus occuleretur, nec quæsitum reperiretur, caput ipsum vocem edidisse, significans inquirentibus, quonam loco esset. Denique lupum a Deo missum esse custodem, qui illud sacrum caput inter brachia complexus, procumbere humi, exsequias impendens martyri, nec permittens illud ab aliqua bestiarum lædi. Ita in bestiis verum fuit illud Didonis votum, quo de suis ossibus Annibalem contra Æneam atque Romanos evocat, aliens *Æneid.* IV :

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanius ferroque sequare colonos.

COGNOSCETUR MANUS DOMINI SERVIS EJUS, — q. d.
Tunc fideles Deum timentes cognoscent Domini

Propro
germi-
nantia
Sancto-
rum

manum, id est *primo*, Dei paternam erga se curam et indulgentiam; *secundo*, ejusdem virtutem et potentiam, qua facit ut pauci piscatores, rudes et illiterati, puta Apostoli, totum orbem subiciant Christo crucifixo. Hinc Apostolus crucem Christi vocat Dei virtutem et sapientiam, I *Cor.* I, 23.

ET INDIGNABITER INVICIS SCIS, — tum Judæos vastando per Titum et Romanos, tum eos omnesque impios damnando in die judicii: ad eum enim transit dum subdit:

15. 15. QUILA ECCE DOMINUS IN IGNE VENIET. — *Primo*, Forerius refert hæc ad primum Christi adventum, de quo ipse dixit: « Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendantur? » *Lucæ XII.* Et: « Non veni pacem mittere, sed gladium, » *Matth. X.* Evangelium ergo est ignis vitalis piis et sanctis, quos ad Dei dilectionem inflammat, et ad zelum pro domo et gloria Dei accendit; pestilens autem et mortifer est impiis; qui eo indurantur, ob quod et alteri igni inextinguibili in gehenna tradentur. Rursum Evangelium est gladius vitæ piis, quos a mundo et rebus perituris, et, ut ait S. Basilius, a cognatione secundum carnem separat: impiis vero, qui mundo et carni dediti sunt, est gladius mortis, tradens eos inferno, ubi est mors secunda et æterna. Evangelium ergo quasi gladius separat justos ab injustis. Hinc Christus dicit venisse se in judicium, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant. Et de eo ait Simeon eum venisse in ruinam et in resurrectionem multorum.

Secundo, aptius S. Hieronymus, Cyrillus hic, et S. Augustinus, lib. XX *De Civit.* XXI; Cyprianus, lib. *De Bono patientiæ*, sub finem, hæc referunt ad extremum judicium. Unde per ignem intellige ignem conflagrationis mundi, de quo *Psal.* xcvi, 3: « Ignis ante ipsum præcedet. »

Rursum, ignis symbolice significat, *primo*, in judicio Dei omnia fore clara et perspicua, inquit Theodoretus et Cyprianus, loco citato; *secundo*, potestatem, zelum et efficaciam divinæ justitiæ et vindictæ, inquit S. Hieronymus et Augustinus, lib. XX *De Civit.* XXI.

Porro, per currus et quadrigas metaphorice significatur majestas victoris et judicis Dei. Ita S. Hieronymus, licet S. Augustinus et Cyrillus intelligant angelos. Turbo significat celeritatem et impetum ejus. Ad hæc per gladium intelligit supplicium. Vide *Can.* XXVI, unde subdit: « Et multiplicabuntur interfecti a Domino, » *q. d.* Christus multos, puta omnes, reprobos interficiet, hoc est trudet in gehennam et mortem æternam.

17. 17. QUI SANCTIFICABANTUR, ET MUNDOS SE PUTABANT IN HORTIS, — *q. d.* Qui sanctificabant et purificabant se in hortis, abluendo se aquis expiatoriis, et sacrificando idolis. De hisce enim aquis ait Aneas apud Virgilium, lib. II: « Donec me flumine vivo abluero, » et Persius, *satyra* 2: « Qui noctem (nocturnam venerem) in flumine purgas. »

Hosce enim gentilicios ritus imitabantur Judæi tempore Isaie, quos, uti et posteriorum, omnium-

que hominum peccata in die judicii judicabit et vindicabit Christus. Adde, licet tempore Christi Judæi publice et communi consensu non coluerint idola; tamen nonnullos ex conversatione cum idololatriis, ea privatim et occulte coluisse, quis neget? Sane de his videtur hic loqui Isaïas.

Addit S. Hieronymus eos in hortis luxuriam exercuisse. « In locis, ait, deliciarum et voluptatum, id est in hortis amœnissimis, baptisteria extruebant, adulteria et omnem libidinum turpitudinem simplicibus aquis abluere se putantes. » *q. d.* Isaïas: Post venerem, quam exercent in hortis, sanctificant se, id est, abluunt se ibidem post januam intrinsecus, itaque crimen se expliasse censent.

POST JANUAM. — Est hic in Hebræo varia lectio, indeque varia versio, et magis varia explicatio. *Primo*, Chaldæus vertit, *turba post turbam*; videtur legisse אַחַר אַחַר *achar achar*, id est alter alter, id est alteri post alteros continue, hoc est turba post turbam. *Secundo*, Symmachus et Theodoretus legentes אַחַד אַחַד *echad echad*, vertunt *unus post unum*. *Tertio*, communiter legunt אַחַד אַחַד *achar achad*, quod primo Syrus vertit, *unus post alium*. *Secundo*, Forerius *alienus unus*, scilicet Deus, *q. d.* Deus alienus erat in medio illorum, cum comederent suillam. *Tertio*, quidam insignis Hebræus vertit, *post unum*, id est post Deum: quia enim Deus est unus, hinc Deum vocabant *echad*, vel *achad*, id est unus: atque ab illo *achad* videtur deductum *Adad* nomen Dei, de quo Macrobius, lib. I *Saturn.* cap. xxx, ubi sic ait: « Assyrii Deo, quem summum maximumque venerantur, *Adad* nomen dederunt: ejus nominis interpretatio significat Unus (id ipsum significat Hebræum *achad*). Hunc ergo ut potentissimum adorant Deum. »

Adad
Deus Assyriorum
unde?

Unus nomen
Dei.

Subdit deinde, « *Adad* » esse solem, ideoque pingi « radiis inclinatis, quibus monstratur vim cœli in radiis esse solis, qui dimittuntur in terram. » Hinc Trismegistus in *Pimandro*, cap. iv, de Deo ita ait: « Deus monas est; unitas illa, quæ est principium omnem numerum continens, a nullo contenta. » Et Psellus: « Unitas, ait, cum numerus non sit, numerorum tamen procreatrix est, fons, radix, et causa multitudinis omnis, expressaque Dei imago, qui cum rerum naturalium nulla sit, est tamen rerum naturalium effector. » Parmenides cum asseruit, « unum esse id quod est, » Deum intellexit: soli enim Deo veram Entis appellationem concedebat; quoniam ipse per se est, omniaque alia per ipsum, juxta illud *Exod.* cap. III: « Ego sum qui sum. »

Denique Noster optime vertit, « post unam, » scilicet januam; hæc enim una est in domo via: unde et Septuaginta vertunt, *in liminibus*.

Quæres, cur post januam hæc faciebant? Respondeo *primo*, ut loco penitiori, in latebris et secessu, clausis ostiis, idololatriam suam et venerem exercerent: utraque enim pudenda est, ideoque latebras quærit; *secundo*, quia in ingressu

domus, post fores ponebant idola, sive lares suos, ut felix esset ingressus et egressus. Unde S. Augustinus, lib. IV *De Civit.* cap. VIII: Tres, ait, isti deos custodiendis ostiis posuerunt, Forculum foribus, Cardëam cardini, Limentinum limini: unde et coram iis juxta ostia instruebant convivia, et inter ea diis hisce libabant. Et hoc hic vult Isaias, et idem innuit cap. LVII, 8, hæc autem faciebant in domibus tum privatis, tum magis publicis et sacris, sive in delubris, quæ de more ad amenitatem in hortis inter arbores extruebant; uti etiamnum ibidem suas moscheas exstruunt Mahometani. Ita Arias.

ET ABOMINATIONEM, — id est cibos immundos, et lege vetitos, uti jus triduanum hostiarum pacificarum, inquit Forerius. Item cibos idolis immolatos sive idolothyla: taxat enim hic idololatricam et luxum, sive intemperantiam ciborum lege prohibitorum.

ET MUREM. — Hebræum עכבר *achbar* quoque glirem significat: muris enim seu glires esus vetitus est Judæis, *Levit.* XI, 29. Porro glires etiam a Romanis habitos fuisse in deliciis, docet Varro lib. III *De Re rustica*, cap. XV, ubi pro gliribus saginandis facta fuisse vivaria testatur: glires enim pingues sunt, quin et somno pinguescunt. Audi Martialem, lib. XIII, glirem depingentem:

Tota mihi dormitur hiems, et pinguior illo
Tempore sum, quo me nil nisi somnus alit.

Glis ergo symbolum est obesi, somniculosi, acedi.

18. EGO AUTEM OPERA EORUM. — Supple, plectam et puniam acriter, aut potius, ut Septuaginta, *inveni*, q. d. Vidi et cognovi scelera eorum, quæ post januam, vel alibi in occulto patrant. Est aposiopesis, Romana enim per dispunctum hæc dividunt a sequentibus; licet Adamus cum iis connectat. Verum sive connectas, sive divides, ad ea referenda sunt: ad hoc enim cogit nos versio nostra Vulgata.

VENIO UT CONGREGEM CUM OMNIBUS GENTIBUS ET LINGUIS. — « Congregem, » quos, vel quæ? aliqui subaudiunt et repetunt ex vers. 2, trementes sermones Dei. Verum hæc nimis longa et remota est repetitio. Quare melius, « ut congregem, » scilicet opera et operantes impie, de quibus immediate præcessit. q. d. Venio ut impios Judæos, eorumque opera sacrilega congregem cum omnibus gentibus in valle Josaphat, eaque ibi quasi in publico orbis theatro omnibus spectanda proponam: ibi enim tam Judæos, quam gentes congregabo, ut publice coram omnibus angelis et hominibus eos dijudicem, puniam aut præmiem pro meritis cujusque: ibi ergo videbunt gloriam meam, id est gloriosam vindictam impiorum et gloriosa præmia Sanctorum. Rursum videbunt Judæi gloriam meam, qua scilicet gloriosus cum omnibus sanctis et angelis e caelo descendam cum potestate magna et majestate

quasi rex et judex orbis, cujus humilitatem in primo adventu viderunt et contempserunt. Ita sentit Adamus.

Quocirca planius cum Septuaginta, Chaldæo, Pagnino, Forerio et Vatablo, ex Hebræo verti potest: *Venio ut congregem omnes gentes et linguas, et venient, et videbunt gloriam meam*, scilicet iudicis Christi jam dictam.

19. ET PONAM IN HIS SIGNUM. — Resilit hic Isaias ab impiis ad pios, a secundo Christi adventu ad primum. Facit enim hic brevem prophetiæ suæ anacephalæosim, qua summam repetit et recapitulat totum opus redemptionis Christi, de quo egit toto hoc libro, puta gratiam novi Testamenti, præsertim fidei propagationem per omnes gentes a tempore Christi usque ad finem mundi, diemque iudicii et resurrectionis universalis, ibique finit prophetiam. Ita S. Cyrillus et Adamus hic, et S. Augustinus, XX *Civit.* XXI. Sensus ergo est, q. d. Antequam congregem omnes gentes in valle Josaphat, prius erigam inter eas signum, quasi vexillum, crucis, ad quod convocabo et congregabo omnes nationes; ideoque mittam ex primis illis qui salvati, id est iustificati et sanctificati fuerint a Christo, ac vocati ad æternam salutem, puta mittam apostolos, ad gentes in mare (ad insulas et transmarinas gentes) et in Africam, et in Lydiam, etc., ut ex toto orbe populos convocent ad vexillum crucis, fidemque et salutem Christi. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus.

Aliqui per *signum* accipiunt templa et altaria, passim inter gentes ab Apostolis erecta. Alii per *signum* accipiunt characterem Baptismi et Confirmationis, quo suum gregem suosque milites designat Christus, idque probat Cardinalis Bellarminus, lib. II *De effectu Sacram.* cap. IX, sub finem. Alii denique et aptius per *signum* hoc accipiunt charismata Spiritus Sancti, ut linguas igneas datas Apostolis in Pentecoste. Hisce enim tunc signati sunt, non tantum quasi amici et ministri, sed et quasi Apostoli Dei et Christi, indeque profecti in mare, Africam et Lydiam, etc., hoc signo gentes ad Christum converterunt.

QUI SALVATI FUERINT. — Verti quoque potest cum Forerio *qui salvant alias*.

TENDENTES SAGITTAM. — Refer ad vocem « gentes, » quæ præcessit, q. d. Mittam Apostolos ad gentes, puta Afros et Lydios, sagittandi peritas, id est armatas et crudeles; sed faciam ut eas non timeant, imo convertant, ait S. Hieronymus. Pro *tendentes* hebraice est מוֹשְׁכֵי *moseche*, quod Septuaginta retinent quasi nomen proprium, per quod Leo Castrius Moschos sive Moscovitas accipit. Alii *tendentes* referunt ad Apostolos: illi enim fuerunt sagittarii Dei, imo sagittæ potentis acutæ, qui corda gentium amore et timore Dei confixerunt et compunxerunt.

ITALIAM. — Hebraice est תּוּבָל *tubal*: per quod,

Tres dii
custodes
osti.

Glires
Romæ in
deliciis.

Vers. 18.

Vers.
Anacephalæosim
Isaiæ

ait S. Hieronymus, potest quoque accipi Hispania. Tubal enim filius Japhet incoluit Hispaniam, ut dixi *Genes. x, 2*, et ab eo ferunt conditam et denominatam urbem *Setubal*, quæ exstat in Lusitania.

QUI NON AUDIERUNT DE ME, NON VIDERUNT GLORIAM MEAM, — uti viderunt Judæi in Sina et in templo Salomonis, *q. d.* Gentibus non ostendi gloriam meam in Synagoga, sed ostendam eam, et quidem augustiorem, in Ecclesia.

vers. 20. 20. ADDUCENT FRATRES VESTROS DE CUNCTIS GENTIBUS DONUM DOMINO. — Convertit sermonem ad primos salvatos, id est fideles ex Israel, quos nominavit vers. 19, *q. d.* O Israelitæ conversi ad Christum, Apostoli adducunt vobis fratres ex gentibus, puta credentes in Christum, quasi donum, imo oblationem Domino. Pro *donum* hebraice est *מִנְחָה* *mincha*, id est donum, oblatio, sacrificium.

Moraliter, nota nobilissimum donum et victimam Dei esse animam, si eam ab infidelitate ad fidem, vel ab iniquitate ad sanctitatem perducas. Ita Apostolus, *Rom. xv, 16*, dicit se esse sacerdotem, cujus missa sive liturgia est Evangelium; victima sunt gentes conversæ. Quocirca vere et recte S. Gregorius, homil. 12 in *Ezech.*: « Nullum, ait, Omnipotenti tale est sacrificium, quale est zelus animarum. »

IN EQUIS ET QUADRIGIS. — Nota per hæc accipi quævis auxilia et solatia, tum humana, tum angelica, tum divina, *q. d.* Commode et facile per tot adminicula gentes ad fidem et Ecclesiam adducuntur: licet enim via crucis, poenitentiae et mortificationis, per quam eis incedendum est, sit aspera; tamen eam molliant Apostoli verbo et exemplo, angeli sua ope, Christus sua gratia suisque consolationibus spiritualibus: quibus facit ut gustato spiritu desipiat caro, utque ex amore Dei et spe gloriae cælestis, omnia dura lætanter superent, et nihili aestiment, imo in iis gloriantur. Ita S. Hieronymus et Augustinus *XX De Civit. xxi*.

Alludit ad Judæos Babylone redeuntes in Judæam: hi enim, favente Cyro, commode et exultantes remearunt in patriam.

QUOMODO SI INFERANT FILII ISRAEL MUNUS IN VASE MUNDO IN DOMUM DOMINI, — *q. d.* Quam pretiosa grataque erant Deo munera munda, a mundis in vase mundo ei in lege veteri oblata, tam mundi, pretiosi et grati erunt Deo gentiles jam sanctificati per sanctos Apostolos, ei oblati in sancto baptismo. Baptismus enim aliaque Sacramenta sunt vasa munda et sancta Dei.

vers. 21. 21. ASSUMAM EX EIS (gentilibus) IN SACERDOTES ET LEVITAS, — id est diaconos aliosque Ecclesiae ministros. Olim soli Judæi, imo soli ex tribu Levi oriundi, poterant esse sacerdotes et levitæ: at Christus ex omni gente eos elegit. Ergo non omnes christiani sunt sacerdotes, ut vult Kernnitiinus. Hos enim nemo sanæ mentis dixerit ex christianis seligi et assumi, uti recte inter alios nota-

vit Gregorius de Valentia, *De Eucharistiae Sacrif.* disp. 6, *Quæst. XI*, puncto 1.

22. QUIA SICUT CÆLI NOVI ET TERRA NOVA, QUÆ EGO FACIO STARE CORAM ME, — *q. d.* Sicut dominus ministrum suum facit stare coram se, ut jussa sua excipiat et exsequatur, eique ad nutum serviat; ita cæli et terra stant coram me, mihi que ad nutum famulantur. Porro cæli novi et terra nova sunt cæli et terra in resurrectione innovanda: mystice sunt regnum Dei, sive Ecclesia, de qua cap. præced. vers. 17. Sensus est: Sicut cæli hi cum terra innovandi in æternum perseverabunt, mihi que servient; sic semen vestrum, id est fideles a vobis conversi, o Apostoli, nomenque vestrum perdurabit in æternum, *q. d.* Vetus sacerdotium et Testamentum finem accipiet in Christo: at novum sacerdotium, puta ministerium ministrorum sacrorum ex gentibus assumptorum, sive Petri et Pauli, aliorumque Apostolorum progenies, tamdiu durabit, quamdiu cælum et terra, nimirum durabit in omnem æternitatem: per eam enim in omni gloria et jubilo Deo astabunt, Deumque laudabunt: itaque juges ei offerent victimas oris et cordis, puta hymnos, gratiarum actiones, doxologias, etc. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Forerius, Adamus et alii. Sensim Propheta transit latenter ad sæculum futurum, ut in eo prophetiam finiat.

23. ET ERIT MENSIS EX MENSE, ET SABBATUM EX SABBATO. — *Primo*, Forerius sic exponit, *q. d.* Fideles singulis mensibus et sabbatis, id est Dominicis et festis diebus, venient ad templum, ut audiant Sacrum et verbum Dei: item, ut confiteantur, communicent, etc., uti in primitiva Ecclesia fiebat, et hoc sæculo rursus (Deo sit laus) fieri incipit.

Alludit ad vetera festa et sacrificia, quæ Judæis in Babylone captivis cessabant, sed iis redeuntibus restituta sunt.

Secundo, Sanchez exponit, *q. d.* Olim in lege veteri certis tantum diebus, puta festis, ut in neomenia, sabbato, etc., offerebantur sacrificia, et ter tantum in anno omnes adibant templum; at in lege nova erit continuum festum: quotidie enim offeretur Deo sacrificium Eucharistiae augustissimum, quod quilibet quotidie offerre poterit, per se, si sit sacerdos; per sacerdotem, si sit laicus. Rursus in Ecclesia quotidie est festum ex festo, quia quotidie memoriam et festum alicujus sancti Martyris, Virginis vel Confessoris celebrat in Officio Ecclesiastico. Hoc maxime Romæ locum habet, ubi pene quotidie novos Romanos martyres, eorumque ecclesias, stationes, reliquias in eorum die natali veneramus et visitamus, tum ut eorum patrocinia imploremus et obtineamus, uti revera obtinemus. Unde S. Brigittæ a Deo revelatum est, Romæ facilem esse ad cælum viam: qua de causa Romæ vivere et mori elegit. Tum ut eorum exemplis ad heroica virtutum opera excitemur. Miram enim

In Ecclesia quotidiana est festum.

vim accendendi animos torpentes habent hæc eorum domestica, et oculos nostros assidue ferientia, tam illustria fortitudinis, castitatis et charitatis exempla ac triumpho. « Solemnitates martyrum exhortationes martyriorum sunt, ut imitari non pigeat, quod celebrare delectat, » ait S. Augustinus, serm. 47 *De Tempore*. Quapropter multi pii reges et principes, tum ex Anglia, tum aliunde, olim Romam venerunt, ut ibi vitam piam agerent, eamque pio fine et transitu concluderent.

Ita fecit Ceadualla, rex Britonum, de quo audi Bedam, lib. V *Histor.* cap. vii : « Venit Romam, hoc sibi gloriæ singularis desiderans adipisci, ut ad limina B. Apostolorum fonte baptismatis ablueretur; simul etiam sperans, quia mox baptizatus, carne solutus, ad æterna gaudia jam mundus transiret, quod utrumque ut mente disposuerat, Domino adjuvante, completum est. Etenim illo perveniens, pontificatum agente Sergio, baptizatus est die sancto sabbati Paschalis, anno ab incarnatione Domini 689, et in albis adhuc positus, languore correptus, xii Calend. Maiar. solutus est a carne, et Beatorum est consortio sociatus in cœlis. » Subdit eum nomen Petri sumpsisse in baptismo, et in S. Petri basilica esse sepultum; cujus et epitaphium recitat.

Sic et Coenredus rex Merciorum, cum sex annos regnasset, Romam transmigravit anno Domini 709, uti Beda in Epitome scribit.

Anastasius in Constantino de duobus aliis regibus ita scribit : « Hujus temporibus duo reges Saxonum ad orationes Apostolorum cum aliis pluribus venientes, velociter (ut optabant) vitam suam finiverunt. » Idem scribit Paulus Diaconus, qui et subdit : « His temporibus multi Anglorum gentis nobiles et ignobiles, viri et femine divini amoris instinctu, Romam venire consueverunt. »

Huius rex Britonum, Ceaduallæ successor, « cum regnum tenuisset 37 annis, eo relicto, ac junioribus commendato, ad limina Apostolorum, Gregorio II Pontifice, profectus est, cupiens in vicinia locorum sanctorum ad tempus peregrinari in terris, quo familiaris a Sanctis recipi mereretur in cœlis, » ait Beda loco citato. Romæ ergo ad limina Apostolorum monasticam vitam amplexus, sancto fine in Domino quievit, uti refert Baronius ex *Anal. Angl.* anno Christi 740.

Neque vero viri tantum principes, sed et femine id ipsum præstiterunt. Nam Eadburga cognomento Buggan, consanguinea Hedilberti regis Cantiae, Romam se contulit ad limina Apostolorum. Quod priusquam faceret, litteras ad S. Bonifacium Frisiorum et Thuringorum apostolum dedit, quibus eum sui desiderii et propositi conscium reddidit, scilicet, optare se jam senescentem solum patrium relinquere amore quietis, et Romam petere, ut ibi apud sancta limina Apostolorum degens incognita, illic divinis tantum vocans re-

bus, ultimam diem præparans se ad obitum expectaret, petens ab eo super hac profectioe consilium. Cui S. Bonifacius in hæc verba rescripsit : « Melius mihi videtur, si propter libertates sæculares, in patria libertatem quietæ mentis habere nullatenus possis, ut peregrinatione libertatem contemplationis, si valueris et possis, acquiras, quemadmodum soror nostra Wictburga faciebat, quæ mihi per suas litteras intimavit, per talem vitam quietem invenisse juxta limina S. Petri, qualem longum tempus desiderando quæsit. » Porro Wictburga hæc, ut patet ex *epist.* 47 ejusdem S. Bonifacii, Romæ spontaneæ se apud S. Petrum cella instar carceris clausit : ibique inclusa vitæ contemplativæ operam dedit. Recenset utrorumque epistolas Cardinalis Baronius, anno Christi 725.

Denique Carolus Magnus, anno Domini 774, peregrinatus est Romam; cumque ad urbem accederet, ex equo descendens, pedes perrexit ad S. Petrum, ac gradus S. Petri sigillatim deosculans, ab Adriano Pontifice exceptus, alias deinde ecclesias pari devotione visitavit. Quocirca Deus ei benedixit. Nam rediens Ticinum cepit, ac Desiderium Longobardorum regem captivum abduxit, regnumque Longobardorum tot annis Italiæ molestum, exstinxit. Deinde Saxones subjugavit. Ita ex Anastasio et aliis Baronius, anno Domini 774, ubi et ostendit Carolum Magnum quater peregrinatum esse Romam, scilicet *primo*, anno 774; uti jam dixi; *secundo*, solvendi voti causa; anno Domini 780; *tertio*, adversus Ducem Beneventanum, anno Domini 786; *quarto*, ad restituendum Leonem Papam in suum locum, anno Domini 800; quando et creatus est Imperator.

Tertio et genuine, transit hic Propheta ad sæculum futurum, felicissimum bonis, infelicissimum impiis, ut ejus vel horrore, vel amore desiderio aculeum infigat lectori, itaque librum finiat, ut doceat concionatores conciones finire infixi simili auditoribus stimulo.

Nota ergo hebraismum : *mensem* enim vocat primum diem mensis, qui erat festum neomeniæ; quod hebraice dicitur *חודש* *chodes*, id est innovatio, scilicet lunæ et mensis, nimirum novilunium, quod Judæi celebrabant ob duas causas : *primo*, ob beneficium gubernationis divinæ; *secundo*, ut sicut frugum, ita etiam temporis et mensis primitias Deo dependerent. Vide dicta *Num.* xxviii, 11.

Sensus ergo est, *q. d.* Fidelibus in Ecclesia, præsertim cœlesti et triumphante, perpetua erit solemnitas, perpetua quies et exultatio, perpetuus sabbatismus, perpetua neomenia, id est perpetua gaudii, gratiæ et gloriæ innovatio; cum ex adverso impiis et damnatis æternus erit ignis et vermis, ut sequitur. Ita Theodoretus, S. Augustinus et Tertullianus locis citatis.

OMNIS CARO, — omnis homo : puta omnis fidelis et sanctus, omnis beatus; de his enim solis agit.

RUM. — *Primo*, Sanchez hæc pergit exponere de Ecclesia præsentī, q. d. Fideles in Ecclesia securi et tuti, cogitatione exhibent et contemplabuntur funera quotidiana eorum, qui extra Ecclesiam expositi sunt dæmonis laqueis, et gladio Domini.

Rursum, ut Forerius, exhibent meditando pœnas damnatorum in gehenna, qui sane prudens et utilis est egressus, ut peccata vitentur, ne in gehennam ingredi cogantur. *Secundo*, S. Cyrillus hæc refert ad vastitatem Judæorum per Titum. *Tertio* et genuine, S. Augustinus, Hieronymus, Adamus, et alii passim hæc referunt ad futurum sæculum, q. d. Beati mente et contemplatione, vel etiam naturaliter et localiter, si velint, egredientur celo, ut cominus intueantur damnatorum supplicia, quæ ipsi singulari Dei ope evaserunt, et in quæ hostes suos impios in æternum volutari videbunt. Hoc enim ingens eis erit gaudium. Sic, inquit Theodoretus, Lazarus in sinu Abrahæ existens, vidit animam divitis epulonis in inferno. Quinimo S. Thomas in *Supplemento*, III part., *Quæst.* LXXXIV, cap. II, vers. 2, docet Beatos quandoque reipsa celo exituros, tum ut dotem agilitatis exercent, tum ut visum aliarum creaturarum specie pascant et oblectent.

Corpora damnatorum dicuntur cadavera, cur? Nota: Corpora damnatorum, licet animata, dicuntur « cadavera. » *Primo*, quia fœda, gravia et olida erunt instar cadaverum. *Secundo*, Hebraice פִּיגְרָה *pigre*, etiam significat pigra; et membra frigore torpentia, aut tormentis delassata. Ita Theodoretus et Castrinus. *Tertio*, quia sunt in morte æterna; et simul in pœna æterna: ut enim mortem significaret « cadavera, » dixit et « vermes; » ut vero vitam omni morte acerbiorē ob pœnam demonstraret, ignem dixit inextinguibilem, et vermem eorum non moriturum.

VERMIS EORUM NON MORIETUR.—« Vermis, » id est vermes. Alludit ad « cadavera » damnatorum, de quibus præcessit; hæc enim solent in hac vita scaturire vermes: sed hi sunt mortales; illi in gehenna erunt immortales; hinc addit, « non morietur. » Cum enim hic moritur homo, mox caro ejus humida et putida producit serpentes, bufones, lumbricos et alios vermes. Hi carnem defuncti rodunt et depascunt usque ad ossa, cumque nihil amplius restat quo pascantur, emoriuntur sensim, et vertuntur in terram. Ita impletur illud Dei ad Adam: « Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris. » Verum in inferno uti cadavera, ita et vermis et ignis erunt æterna, Deo ea semper conservante ad æternam reprobatorum punitionem. Arabicus vertit: *Culpa eorum non moritur, et vermis eorum non dormit, et ignis eorum non exstinguitur*. Porro loqui Prophetam de damnatis in inferno certum est. Ita enim explicat Christus, *Marc.* IX, 42: « Bonum, inquit, est tibi debilem introire in vitam æternam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. » Et ita accipiant

omnes interpretes: quare et præcedentia de sæculo futuro, non præsentī accipienda sunt, ut ibi dixi.

Quæritur hic, an in inferno sint veri et proprie dicti vermes, qui torqueant damnatos? Calvinus, lib. III *Instit.* xxv, § 12, sicut igne inferni tropice accipit, ut nil sit aliud quam ipsa Dei indignatio apprehensa a damnatis: ita consequenter tropice accipit et vermes. Aliqui per vermes intelligunt flammulas tenues, quæ mille locis e carne impiorum, instar vermiculorum, erumpent. Rursum multi catholici ignem proprie, vermem tropice accipiunt, scilicet ut vermis sit dolor ac mœror quasi vermis ortus ex putredine peccati, arrodens et torquens animum ex amissione tantæ felicitatis, quam facile fuerat consequi; et tantæ miserie incursu, quam per difficiles peccati vias sibi accersiverunt. Ita S. Hieronymus et Procopius hic, Ambrosius in *xv Lucae*, lib. VII, Augustinus, lib. XX *De Civit.* XXI, qui tamen contrariam sententiam asserit esse æque probabilem; Jansenius in *Concord.* cap. LXXI; D. Thomas in IV, dist. I, *Quæst.* II, art. 3, ad 1 et 2. Ibi Soto et communiter Scholastici. Unde et Isidorus, lib. I *De Summo bono*, cap. XIII, duplicem ponit damnatorum pœnam: « Nam et eorum mentem, ait, urit tristitia, et corpus flamma: » Verum videtur potius hic vermis esse tropologicus.

Dico ergo hic intelligi proprie dictos vermes, qui in inferno erunt horribiles, fœdissimi, mordacissimi et æterni; sicut naturaliter salamandra et pyraustæ vivunt in igne: idque ad hoc, ut damnatorum, qui carni et concupiscentiæ tum corporis, tum mentis, et maxime superbiæ, indulserunt, acerrimi sint vindices. Erit ergo hoc vermium tormentum æque ut ignis, horribile et acerrimum; non enim erunt hi vermes naturales, sed Dei miraculo eformati ad impiorum afflictionem: itaque vermes hi non affligentur igne, sed tantum impios affligent.

Ubi nota quatuor locis horum vermium sacram Scripturam meminisse. *Primus* est hic Isaïæ, post eum *Judith* XVI, 21; *tertius*, *Ecclesiast.* VII, 19; *quartus*, *Marc.* IX, 45. Nunc hæc sententia probatur *primo*, quia Isaïas ait cadavera, id est corpora, damnatorum fœda, putida et cadaverosa, projecta in gehennam videnda esse a Beatis, et statim addit: « Vermis eorum non morietur, » ubi satis insinuat vermes hosce fore corporum, quæ ideo vocat cadavera: hæc enim ex se scatent vermibus. *Secundo*, quia id clare explicat *Ecclesiast.* VII, 19, et *Judith* XVI, 21, ubi non animæ, sed carnis vocantur vermes: ergo carnei erunt. Sic enim ait *Ecclesiast.*: « Vindicta carnis impii ignis et vermis. » Et *Judith*: « Dabit ignem et vermes in carnes eorum, ut urantur, et sentiant in sempiternum. » Licet enim *in carnes* aliqui sic exponant, q. d. *In carnalem vitam eorum*, ad eam scilicet puniendam: alii, *in carnes*, quas scilicet vermes comedent in sepulcro, tamen hæc frigida sunt, et re-

An in inferno sint veri vermes?

Resp. forte.

Probatur primo.

Secundo.

pugnant ei quod subditur : « Ut sentiant in sem-
piternum, » et quod ait Christus, *Marc. ix, 45* :
« Vermis eorum non moritur. » *Tertio*, igni jun-
gitur vermis: ergo sicut ignis verus est in inferno,
uti fides docet; ita et vermes: quia verborum
nexus non patitur, ut ignis proprie, vermis tropi-
ce capiatur, maxime cum, sicut semper dicitur
ignis, ita et semper dicatur vermis, nec usquam
tropum in voce *vermis* explicet Scriptura. Et
sane si verum ignem, verum sulphur, veram pi-
cem intelligimus inferni in Scriptura, cur non et
vermes? maxime cum regula sit S. Augustini et
aliorum Patrum in Scripturis omnia proprie ac-
cipienda, non tropice, nisi cogat absurditas sen-
tentiae: nihil autem in vermibus, eorumque vita
in igne, et modo agendi, mordendi et torquendi
damnatos est absurdum, non magis quam in cor-
poribus damnatorum, et in modo agendi ignis et
sulphuris non tantum in corpora, sed et in ani-
mas eorundem. *Quarto*, quia Beati habebunt quæ-
dam suavissima omnium sensuum oblectamenta,
ut docent Theologi: ergo et damnati vermes et
sordes habebunt, quæ omnes sensus affligant, et
voluptates illicitas quibus in hac vita se oblecta-
runt, congrue puniant. *Quinto*, quia ita sentiunt
Haymo hic, Augustinus, *XXI De Civitat. ix*; Basi-
lius in *Psalm. xxxiii*, ad illum vers.: *Timorem Do-
mini docebo vos*: « In inferno, ait, vermium innu-
merabilium genus venenosum ac carnivorum erit,
esitans quidem, nec tamen se satians, intolerabi-
les dolores morsibus infligens. » Auctor *De Tri-
plici habitaculo* apud S. Augustinum, tom. IX: « In
inferno, inquit, est ferocitas bestiarum, dilacera-
tio immortalium vermium. » Innocentius III Ponti-
fex, lib. III *De Contemptu mundi*, cap. I, II et seq.:
« Erit in gehenna vermis, inquit, duplex: inte-
rior qui rodit cor, exterior qui rodit corpus; » et
cap. IV: « In inferno erunt vermes indeficientes. »
Prosper, lib. III *De Vita contempl.* cap. XII, ait dam-
natos « edacissimis in æternum dilaniari vermi-
bus, nec finiri. » Hugo Victorinus, lib. IV *De Ani-
ma*, cap. XIII: « In inferno, ait, omnes combu-
runtur, et vermibus corroduuntur, nec consumun-
tur, quorum vermis non moritur, et ignis non ex-
tinguitur. » S. Anselmus in *Elucidario*: « Tertia,
ait, pœna in inferno est vermes immortales, id est
serpentes et dracones visu et sibilo horribiles, qui
ut pisces in aqua, ita vivunt in flamma. » Idem
indicat Cyrillus in orat. *De exitu animæ*, ubi fœdum
et olentem vermem appellat: ergo corporalis erit,
non spiritualis. Idem docent Chrysostomus, Theo-
phylactus et Guilielmus Parisiensis, quos citat et
sequitur noster Serarius in *Judith* cap. XVI, *Quæst.*
II. Sic et sentit Gregorius de Valentia, III part. *De*
Beat. et damnat. corp., disp. 13, *Quæst. V*, punct. 3.
Certe Scriptura cum toties minatur improbis ver-
mes, æque ac ignes gehennæ, propriam aliquam,
novam et miram pœnam damnatorum voluit sig-
nificare; qualis non est mœror vel remorsus con-
scientiæ: hic enim est in omni pœna, et nemo, ne

Calvinus quidem, dubitavit unquam, quin ille
esset in gehenna. Quis enim nesciat in tanta pœna,
eaque æterna, damnatos dolere et cruciari, quod
pœnas illas sibi accersiverint? Denique apposite
damnati punientur verme: cum enim omnis caro
corruperit viam suam, et pleraque reproborum
peccata sint carnalia, videamusque passim gras-
sari libidinem, gulam et crapulam, etc., apte Deus
puniet eos putidis vermibus, qui ex gula, libidi-
ne, indeque putenti carne oriri solent: idque to-
ties prædici voluit, ut ejus horrore homines sibi
a peccatis hisce temperent. Hoc est quod scribit
S. Gregorius, XVI *Moral.* cap. ult.: « Carnalis dul-
cedo delectationis, in conscientia nutrit vermem
doloris. Quid namque caro, nisi putredo ac vermis
est? Et quisquis carnalibus desideriis anhelat,
quid aliud quam vermem amat? Quæ enim sit carnis
substantia, testantur sepulcra. Quis parentum,
quis amicorum fidelium, quamlibet dilecti sui,
tangere carnem scaturientem vermibus potest?
Caro itaque cum concupiscitur, pensetur quæ sit
exanimis et intelligitur quid amatur. » Causam
subdit: « Nihil quippe sic ad edomandum desi-
deriorum carnalium appetitum valet quam unus-
quisque hoc, quod vivum diligit, quale sit mor-
tuum, penset. Considerata etenim corruptione car-
nali, citius cognoscitur, quia cum illicite caro con-
cupiscitur, tabes desideratur. Bene ergo de luxu-
riosis mente dicitur: Dulcedo illius vermis: quia
is qui in desiderio carnalis corruptionis æstuat,
ad factorem putredinis anhelat. »

Quocirca S. Ambrosius, lib. VII *in Luc.* cap. XIV,
tract. *De parata cena magna*: « Ut multæ, in-
quit, ex cruditate febres nascuntur et vermes,
quando quis intemperanter cibum sumit: ita si
quis peccata peccatis accumulæ, nec decoquat ea
pœnitentia, sed misceat peccata peccatis, crudi-
tatem contrahet veterum et recentium delictorum,
indeque igne quasi febre aduretur proprio, et
vermibus consumetur, id est torquebitur, » et
cruciabitur usque ad consumptionem et mortem,
ita tamen ut nunquam sit consumptus, nec mor-
tuus. Hujus rei symbolo Deus quosdam valde im-
pios vivos vermibus corroduendos tradidit, uti
Antiochum, e cujus corpore vermes scaturierunt,
II *Machab.* ix, 9; et Herodem infanticidam, cujus
« verenda putrefacta scatebant vermiculis cum
fœtore gravissimo, » ait Josephus, lib. XI *Antiq.*
cap. VIII; et Calvinum, quem phthiriasi, id est pe-
diculari morbo, consumptum tradit Bolsecus me-
dicus, ejusque discipulus, in ipsius Vita.

Mystice, vermis hic erit morsus conscientiæ,
qui ut vermis jugiter eam mordebit et rodet, de
quo pulchre Innocentius III, loco citato: « Ver-
mis, ait, conscientiæ tripliciter lacerabit: affliget
memoria, sera turbabit pœnitentia, torquebit an-
gustia. Venient enim in cogitationem peccatorum
suorum timidi, et traduent illos ex adverso ini-
quitates eorum dicentes: Quid profuit nobis su-
perbia? et jactantia divitiarum quid contulit no-

Herode:
Antio-
chus
Calvi-
a ver-
bus
su-

Mystic
verm
quis.

bis? transierunt illa omnia tanquam umbra, et sicut navis quæ pertransiit fluctuantem aquam, cujus, cum præterierit, non est invenire vestigium; sic et nos nati continuo desivimus esse. Virtutis quidem signum nullum valimus ostendere, sed in malignitate nostra consumpti sumus (Vide *Sapient.* v). Cum ingenti turbatione recogitabunt, quæ cum nimia delectatione gesserunt, ut stimulus memoriæ pungat ad pœnam, quos aculeus nequitiæ stimulavit ad culpam. »

Ferunt Poetæ Prometheum, quod arundine ignem e cœlo deduxerat, a Jove Caucasio monti alligatum, ubi ab aquila cor illius perpetuo exeditur: Tityum vero terræ filium, eo quod Latonam adamasset, ab Apolline sagittis confixum, et damnatum apud inferos hac pœna, ut vultur ejus jecur perpetuo arrodat: arrosus enim et exesum semper renasci. Ita referunt Hesiodus, Ovidius, Lucanus. Unde Virgilius, VI *Æneid.*, de eo ita canit:

Rostroque immanis vultur aduoco
Immortale jecur tundens, habitatque sub alto
Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis.

Hoc symbolo significarunt improbos a sua conscientia, velut a carnifice ac furiis nocte dieque torqueri. Unde ex Virgilio pulchre hunc Isaiæ versum ita carmine reddidit Carpentarius:

Supplicium queris? Jecur immortale cerastæ
Semper victuri tudent, fœcundaque pœnis
Viscera corrodent, nostroque alimenta furori
Saffectura dabunt, nec erunt sine fomite flammæ,
Flammæ vivaces, insopitique vapores.

Quocirca merito S. Bernardus, lib. V *De Consid.* cap. XII: « Hic est, ait, vermis, qui non moritur, memoria præteritorum; semel injectus, vel potius innatus per peccatum, hæsit firmiter, nequaquam deinceps avellendus. Nec cessat rodere conscientiam, eaque pastus esca utique inconsumptibili perpetuat vitam. Horreo vermem mordacem, et mortem vivacem. Horreo incidere in manus mortis viventis et vitæ morientis. Hæc est secunda mors quæ nunquam peroccidit, sed semper occidit. Quis det illis semel mori, ut non moriantur in æternum? Qui dicunt montibus: Cadite super nos; et collibus: Operite nos. » Quapropter S. Pachomius, vir mire sanctus tempore Constantini Imperatoris: « Si quando eum cogitatio pulsasset illicita, mox eam repellebat, atque in timore Domini perseverabat affixus, æternarum memor pœnarum, et dolorum sine fine manentium, ignis scilicet illius inextinguibilis, et vermis nunquam morientis, » inquit Auctor *Vitæ* ejus, cap. XVI.

NON MORIETUR. — Vere S. Gregorius, lib. IV *Moral.* cap. VII: « Anima, inquit, mortaliter est immortalis, et immortaliter mortalis: ita enim immortalis est, ut mori possit; ita mortalis est, ut mori non possit. Nam beate vivere, sive per vitium, sive per supplicium perdit. Essentialiter autem vivere, neque per vitium, neque per suppli-

cium perdit. » Animæ enim essentia nunquam interit, sed est immortalis; moritur tamen spiritualiter, cum Dei gratiam quasi animam suam amittit. Unde Damascenus in *Historia Barlaam*, cap. XVIII: « Peccatum, ait, est immortalis animæ mors. » Rursum moritur, cum in gehenna morte æterna, id est agonia et doloribus mortis, in æternum punitur et cruciatur.

ET ERUNT USQUE AD SATIETATEM VISIONIS OMNI CARNI. — Pro *satietaem visionis* hebraice est *דַּרְאָן דַּרְאָן*, quod primo, Syrus et Arabicus Antiochenus vertunt, *erunt admiratio vel stupor omni carni; secundo*, Arabicus Alexandrinus, *erit exemplum omni carni*, puta omnibus hominibus; *tertio*, Vatablus et Forerius, *erunt in fastidium vel nauseam*; alii, *in abominationem*: abominamur enim cadavera foetentia et verminosa, qualia maxime sunt eorum qui in deliciis ventris et veneris vixerunt. Melius Noster cum Chaldæo et aliis Hebræis *deraon* accepit quasi compositum ex *דָּרַדְרָא* *de*, id est *satietas*, et *רָאָן* *raon*, id est *visio*, quasi dicas *satietas visionis*. Unde Chaldæus vertit: *Et erunt impii judicati in gehennam, donec dicant super eos justis: Vidimus satis*. Alii et melius, *q. d.* Erunt sempiternum justis spectaculum. Ita S. Cyprianus *Contra Demetrium*, tract. I, in fine. Sensus ergo est: Gaudebunt Beati videntes tantas reproborum, hostium Dei et suorum, pœnas, videntes se eas evasisse. At damnatos mire torquebit hoc suæ pœnæ spectaculum, et gaudium Beatorum, quodque nulla suorum ita excruciatorum pœna et lamentis moveantur, sed potius rideant, Deique justitiam laudent. Nullus ergo eis in æternum erit consolator, nullum dolorum lenimen; sed potius insultabit eis Deus, qui dixit *Proverb.* I, 24: « Quia vocavi, et renuistis, etc., ego quoque in interitu vestro ridebo et subsannabo. » Insultabunt eis Sancti et Angeli, *Psal.* LVII, 11: « Lætabitur justus cum viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris. » De voce *deraon* plura dicam *Dan.* XII, 3, in fine. Terminat hic Isaias suam prophetiam subjiciendo oculis ultima et summum damnatorum supplicia, tum Beatorum gaudia. Quis enim stimulus hoc possit esse acrior ad omnem virtutem prosequendam, et omne peccatum abominandum: « Ad hoc Propheta terminavit librum, ad quod terminabitur sæculum, » ait S. Augustinus, lib. XX *De Civit.* XXI.

Vide ergo hic et jugiter considera, o christiane, infelicem impiorum exitum plane disparem ab exitu piorum. Præclare S. Hieronymus, *epist.* 24 *ad Marcellam*, ostendit quam mors S. Leæ illustris feminae, sed religiosæ, dispar fuerit a morte consulis infidelis, qui per id tempus obierat. « Humilitatis, ait, fuit tantæ (S. Lea) ut quondam domina plurimorum, ancilla omnium putaretur. Inculta vestis, vilis cibus, neglectum caput. Nunc igitur pro brevi labore æterna beatitudine fruitur. Excipitur angelorum choris, Abraham sinibus confoveatur, et cum paupere quondam Lazaro di-

S. Lea
felix
mors.

vitem purpuratum, et non palmatum consulem, sed atratum stillam digiti minoris cernit inquire. O quanta rerum mutatio! Ille qui ante paucos dies quasi triumpharet Capitolinas ascendit arces, nunc desolatus et nudus, non in lacteo cœli palatio, ut uxor mentitur infelix, sed in sordentibus tenebris continetur. Hæc vero quam unius cubi- culi secreta vallabant, quæ pauper videbatur et tenuis, cujus vita putabatur amentia, Christum sequitur, et dicit: Quæcumque audivimus, ita et vidimus in civitate Dei nostri. » Unde pathetice concludit: « Quapropter moneo, et flens gemens- que contestor, ut, dum hujus mundi vitam curri- mus, non duabus tunicis, id est duplici vestiamur fide; non calcementorum pellibus, mortuis videlicet operibus, prægravemur: non divitiarum nos pera ad terram premat: non virgæ, id est po- tentiæ sæcularis, quærat auxilium; non pariter et Christum velimus habere et sæculum; sed pro brevibus et caducis æterna succedant, et cum quo- tidie (secundum corpus loquor) præmoriatur, in cæteris non nos perpetuos existimemus, ut possi- mus esse perpetui. »

Hæc et ego suspirans gemensque scribo, dum cogito tot quotidie pereuntium et in gehennam descendentium ruinas, ubi « vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur. » Atque te, o lector, per viscera misericordiæ Dei nostri, per tuam ipsius salutem, per unicam animulam tibi creditam, tuæque curæ commissam obsecro et obtestor, ut æternitatis et æternorum tormento- rum, æque ac gaudiorum, tibi a Deo utrinque propositorum, de quibus hic unam jactis aleam, eamque irrevocabilem, memoriam vivam tibi semper ob oculos ponas; hæc duo non recedant a mente tua: In hoc sæculo « vanitas vanitatum, et omnia vanitas: » o quantum est in rebus ina- ne! o sine Christo quam vanum omne quod vivi- mus! In futuro, veritas veritatum, et omnia veritas, stabilitas stabilitatum, et omnia stabilitas, **ÆTERNITAS ÆTERNITATUM, ET OMNIA ÆTERNITAS: in cœlo felicissima, in gehenna miserrima, ubi « ver- mis non morietur, et ignis non exstinguetur. »** Ergo in medio constitutus sic vive, ut in æter- num vivas. Unica et brevis est vita tua; ubi mor- tuus fueris, ad vitam hanc redire non licebit: sa- pere, et errores commissos corrigere non dabi- tur: clausa erit poenitentiae janua. Hæc prævi- dens sapito, dum tempus habes.

Hic momentum quod delectat, ibi æternum

quod cruciat; hic momentum quod cruciat, ibi æternum quod delectat. Vermis eorum non mo- rietur, et ignis non exstinguetur; gloria horum non morietur, et felicitas non exstinguetur. Ito nunc juvenis, lætare in adolescentia tua, ambula in viis cordis tui, et in intuitu oculorum tuorum, et scito quod pro his omnibus adducet te Deus in judicium. Ito vane, vanis inhiat; mox periturus es satia, cras moriture. O vani filii Adæ, mendaces in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idip- sum! O umbra, o somnium, o universa vanitas omnis homo vivens! Memento Creatoris tui ante- quam veniat tempus afflictionis, antequam rum- patur funiculus argenteus, et recurat vitta aurea, et conteratur hydria super fontem, et revertatur pulvis in terram suam unde erat, et spiritus re- deat ad Deum, qui dedit illum. Quoniam ibit ho- mo in domum æternitatis suæ, vel superam, vel inferam. Intra per angustam portam, quia lata et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, et mul- ti sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta, et arcta via quæ ducit ad vitam, et pauci qui in- veniunt eam (1)!

(1) Quoniam omnia vaticinia sint Isaia, quæri tamen potest an volumen, quale nunc est, ab eodem editum sit. Isaiam non omnia quæ per revelationem edoctus fuit, mox chartæ mandasse, liquet ex inscriptione, cap. vi, 1: *Anno mortis Ozia*, quod ante hanc mortem, cum nondum constabat regem moriturum esse, scribi non potuit; ne- que etiam visio hæc post mortem Ozia contigit, quo casu dictum esset: *Anno primo regis Jothami*. Inscriptio (juxta propositam conjecturam: *Anno mortis Jothami*) innuit, jam aliquod temporis spatium, cum scriberet Isaias, præ- terlapsum fuisse, quocum consentit inscriptio, cap. vii, 1: *Accidit tempore Achazi filii Jothami filii Ozia*, quod æque aliquod temporis intervallum inter factum et scriptionem indicare videtur.

Hinc explicandus est turbatus ordo vaticiniorum, quæ ita collocanda fuissent, ut caput vi inchoaret librum, dein sequeretur cap. ii-v, tandem cap. vii-xi cum cap. i. Quidquid sit, Isaias videtur edidisse vaticinia sua sigilla- tim, ut cap. vi, cap. ii-v, cap. vii-xii, et cap. i; xiv, xv-xvii, xviii-xxi; et sic porro. Hæc deinceps, probabilius jam defuncto Propheta, in nostrum volumen collecta sunt. Hinc quæpiam vaticinia deperdita, et quæpiam manca esse vidimus. Qua autem ætate collectio facta sit, dici nequit. Qui plura vaticinia Isaia abjudicant, contendunt, ea sub finem exsiliæ Babylonicæ, vel post reditum Judæo- rum in patriam, collecta fuisse, quod idoneis argumentis evinci nequit. Verisimilior est sententia, minores collec- tiones, ut cap. i-v, cap. vi-xii, cap. xiii-xvii, cap. xviii-xxi, moriente Propheta jam adfuisse, quæ paulo post in nostrum volumen conscripta sunt. (Jahn.)

JUBILUS

EX MAGNIFICIS ISALÆ ORACULIS,

eorumque ordinata synopsis, quibus ecclesie redemptionem, gratiam, pacem, exultationem, victoriam, impietatis et impiorum excidium, charismata spiritus sancti, coelestium bonorum affluentiam, ac perennem felicitatem, et triumphum per Christum danda promittit.

I. Audite, cœli, et auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est. Filios enutrivit, et exaltavit: ipsi autem spreverunt me.

Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui: Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit.

Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis!

Omne caput languidum, et omne cor mœrens. A planta pedis usque ad verticem, non est in eo sanitas: vulnus, et livor, et plaga tumens.

Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, et quasi Gomorrha similes essemus.

Audite verbum Domini, principes Sodomorum: percipite auribus legem Domini nostri, populus Gomorrhæ.

Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis: si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur.

Si volueritis, et audieritis me, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, et me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos.

Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena iudicii? Iustitia habitavit in ea, nunc autem homicidæ. Principes tui infideles, socii furum: omnes diligunt munera, pupillo et viduæ non iudicant.

Propter hoc, ait Dominus, fortis Israel: Heu, consolabor super hostibus meis; et vindicabor de inimicis meis; excoquam ad purum scoriam tuam.

Et restituam iudices tuos ut fuerunt prius. Post hæc vocaberis civitas iusti. Sion in iudicio redimetur: et conteret scelestos, et peccatores simul.

II. Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et fluent ad eum omnes gentes, et dicent: Venite, et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob; quia de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem.

Conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces. Domus Jacob, venite; et ambulemus in lumine Domini.

Dies Domini super omnem superbum et excel-

sum. Et introibunt in speluncas petrarum, et in voragine terræ, a facie formidinis Domini, et a gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram.

Quiescite ergo ab homine, cujus spiritus in naribus ejus est, quia excelsus reputatus est ipse.

III. Ecce enim Dominator Dominus auferet a Juda validum et fortem, omne robur panis et aquæ, consiliarium et sapientem. Et dabo pueros principes eorum, et effeminati dominabuntur eis.

Provocaverunt oculos majestatis ejus: peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt. Væ animæ eorum, quoniam reddita sunt eis mala!

Dicite justo quoniam bene, quoniam fructum adinventionum suarum comedet. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt.

Pro eo quod elevatæ sunt filiæ Sion, et ambulaverunt extento collo, et nutibus oculorum ibant, et plaudebant, decalvabit Dominus verticem filiarum Sion: et erit pro suavi odore fetor, pro zona funiculus, pro fascia pectorali cilicium.

IV. In illa die erit germen Domini in magnificentia. Omnis qui relictus fuerit in Sion, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita, cum abluerit Dominus sordes filiarum Sion in spiritu iudicii et ardoris.

V. Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei. Vineam factam est dilecto meo in cornu filio olei. Et sepivit eam, et plantavit eam electam.

Nunc ergo, viri Juda, iudicate inter me et vineam meam.

Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ? an quod exspectavi ut faceret uvam, et fecit labruscas?

Auferam ergo sepem ejus, et erit in direptionem.

Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis! numquid habitabitis vos soli in medio terræ?

Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam! Cithara, et lyra, et tibia, et vinum in conviviis vestris: et opus Domini non respicitis.

Propterea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino.

Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanita-

tis, et quasi vinculum plausri peccatum! Væ qui dicitis malum bonum, et bonum malum!

Væ qui sapientes estis in oculis vestris! væ qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem!

VI. Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum: et ea quæ sub ipso erant, replebant templum. Seraphim stabant super ilud: sex alæ uni, et sex alæ alteri: duabus velabant faciem suam, et duabus velabant pedes ejus, et duabus volabant.

Et clamabant alter ad alterum, et dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus.

Et dixi: Væ mihi, quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum! Et volavit ad me unus de Seraphim, et « calculo » tetigit os meum, et dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, et auferetur iniquitas tua.

Et audivi vocem Domini dicentis: Quem mittam? et quis ibit nobis? Et dixi: Ecce ego, mitte me.

Et dixit: Vade, et dices populo huic: Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava: semen sanctum erit id, quod steterit in ea.

VII. Dices ad Achaz: Noli timere a duabus caudis tificationum fumigantium, Rasin regis Syriæ, et filii Romeliæ.

Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. Butyrum et mel comedet, ut sciat reprobare malum, et eligere bonum.

Sibilabit Dominus muscæ Ægypti, et api quæ est in terra Assur: et radet in novacula conducta Assyriorum caput, et pilos pedum, et barbam universam.

VIII. Accessi ad prophetissam, et concepit, et peperit filium. Et dixit Dominus ad me: Voca nomen ejus: accelera spolia detrahere: festina prædari.

Quia, antequam sciat puer vocare patrem suum et matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariæ, coram rege Assyriorum.

Dominum exercituum sanctificate: ipse pavor vester, et ipse terror vester. Et erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, et in petram scandali domibus Israel; et habitantibus Jerusalem.

Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum et portentum Israel.

Cum dixerint ad vos: Querite a pythonibus: Numquid non populus a Deo suo requiret, pro vivis a mortuis? Ad legem magis, et ad testimonium.

IX. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbre mortis, lux orta est eis.

PARVULUS enim natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus: et vocabitur nomen ejus, Admirabilis,

Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi; Princeps pacis.

X. Væ qui condunt leges iniquas, ut opprimant pauperes, viduas et pupillos decipiant! Quid facietis in die visitationis, et calamitatis de longe venientis?

Væ Assur, virga furoris mei! ad gentem fallacem mittam eum, et contra populum furoris mei mandabo illi.

Et erit cum impleverit Dominus cuncta opera sua in monte Sion, visitabo super fructum magnifici regis Assur, et super gloriam altitudinis oculorum ejus.

Numquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea? propter hoc mittet Dominus in pinguis ejus tenuitatem: et subtus gloriam ejus succensa ardebit quasi combustio ignis.

Si fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquæ convertentur ex eo: consummatio abbreviata inundabit justitiam.

XI. Et egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet.

Et requiescet super eum spiritus Domini; spiritus sapientiæ, et intellectus, spiritus consilii, et fortitudinis, spiritus scientiæ, et pietatis.

Et replebit eum spiritus timoris Domini: non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet.

Sed judicabit in justitia pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ: et percutiet terram virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium.

Et erit justitia cingulum lumborum ejus: et fides cinctorium renum ejus.

Habitabit lupus cum agno: et pardus cum hædo accubabit: vitulus et leo et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos.

In die illa, radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum.

Et levabit signum in nationes, et congregabit profugos Israel, et dispersos Juda colliget a quatuor plagis terræ.

Et volabunt in humeros Philistiim per mare; simul deprædabuntur filios Orientis. Idumæa et Moab præceptum manus eorum, et filii Ammon obedientes erunt.

XII. Et dices in die illa: Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi: conversus est furor tuus, et consolatus es me.

Ecce Deus salvator meus, fiducialiter agam, et non timebo: quia fortitudo mea, et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem.

Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.

Exsulta, et lauda, habitatio Sion: quia magnus in medio tui Sanctus Israel.

XIII. Onus Babylonis. Super montem caliginosum levate signum, exaltate vocem, levate manum, et ingrediantur portas duces.

Ego mandavi sanctificatis meis, et vocavi fortes meos in ira mea, exsultantes in gloria mea.

Vox multitudinis in montibus, quasi populorum frequentium: vox sonitus regum, gentium congregatarum: Dominus exercituum præcepit militiæ belli, venientibus de terra procul a summitate cœli: Dominus et vasa furoris ejus, ut disperdat omnem terram.

Ululate, quia prope est dies Domini; quasi vastitas a Domino veniet.

Quoniam stellæ cœli, et splendor earum, non expandent lumen suum: obtenebratus est sol in ortu suo, et luna non splendet in lumine suo.

Et visitabo super orbis mala, et contra impios iniquitatem eorum, et quiescere faciam superbiam infidelium, et arrogantiam fortium humiliabo.

Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, incluta superbia Chaldæorum, sicut subvertit Dominus Sodomam et Gomorrhæam.

XIV. Sumes parabolam istam contra regem Babylonis, et dices: Quomodo cessavit exactor, quievit tributum?

Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium.

Infernus subter conturbatus est in occursum adventus tui, suscitavit tibi gigantes. Omnes principes terræ surrexerunt de solis suis, omnes principes nationum.

Universi respondebunt, et dicent tibi: Et tu vulneratus es sicut et nos, nostri similis effectus es.

Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum: subter te sternetur tineæ, et operimentum tuum erunt vermes.

Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer, qui mane oriebaris?

Qui dicebas in corde tuo: In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedeo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis.

Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo.

Verumtamen ad infernum detraheris in profundum lacu.

Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque propiciant: Numquid iste est vir, qui conturbavit terram, qui concussit regna?

Ne læteris, Philisthæa omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui: de radice enim colubri egredietur regulus, et semen ejus absorbens volucrem.

Et quid respondebitur nuntiis gentis? Quia Dominus fundavit Sion, et in ipsa sperabunt pauperes populi ejus.

XV. Onus Moab. Quia nocte vastata est Ar Moab, conticuit: quia nocte vastatus est murus Moab, conticuit.

Cor meum ad Moab clamabit, vectes ejus usque ad Segor vitulam conternantem: per ascen-

sum enim Luith flens ascendet, et in via Oronaim clamorem contritionis levabunt.

Secundum magnitudinem operis, et visitatio eorum: ad torrentem salicum ducent eos.

XVI. Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion.

Audivimus superbiam Moab, superbus est valde: superbia ejus, et arrogantia ejus, et indignatio ejus, plus quam fortitudo ejus.

Idcirco ululabit Moab ad Moab, universus ululabit: his, qui lætantur super muros cocti lateris, loquimini plagas suas.

Super hoc venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, et viscera mea ad murum cocti lateris.

XVII. Onus Damasci. Ecce Damascus desinet esse civitas, et erit sicut acervus lapidum in ruina.

Et relinquetur in eo sicut racemus, et sicut excussio oleæ dnuarum vel trium olivarum in summitate rami.

XVIII. Væ terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumina Æthiopiæ!

Qui mittit in mare legatos, et in vasis papyri super aquas.

Ite, angeli veloces, ad gentem convulsam, et dilaceratam: ad populum terribilem, post quem non est alius: ad gentem expectantem et conculcatam, cujus diripuerunt flumina terram ejus.

Ante messem enim totus effloruit, et immatura perfectio germinavit, et præcidentur ramusculi ejus falcibus: et quæ derelicta fuerint, abscidentur, et excutientur.

In tempore illo, deferetur munus Domino a populo divulso et dilacerato.

XIX. Onus Ægypti. Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingreditur Ægyptum, et commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus, et cor Ægypti tabescet in medio ejus.

Stulti principes Taneos, sapientes consiliiarii Pharaonis, dederunt consilium insipiens. Quomodo dicetis Pharaoni: Filius sapientium ego, filius regum antiquorum?

Ubi nunc sunt sapientes tui? annuntient tibi, et indicent quid cogitaverit Dominus exercituum super Ægyptum.

Dominus miscuit in medio ejus spiritum vertiginis: et errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius et vomens.

In die illa erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan, et jurantes per Dominum exercituum: civitas solis vocabitur una.

In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, et titulus Domini juxta terminum ejus.

In die illa erit Israel tertius Ægyptio et Assyrio: benedictio in medio terræ.

Cui benedixit Dominus exercituum, dicens: Benedictus populus meus Ægypti, et opus manuum mearum Assyrio; hæreditas autem mea Israel.

XX. Dixit Dominus Isaia: Vade et solve saccum de lumbis tuis, et calceamenta tua tolle de pedibus tuis. Et fecit sic, vadens nudus, et discalceatus.

Et dixit Dominus: Sicut ambulavit Isaias nudus, sic minabit rex Assyriorum Aegyptios et Aethiopes, juvenem et senem, nudum et discalceatum.

XXI. Onus deserti maris. Sicut turbines ab Africo veniunt, de deserto venit, de terra horribili. Babylon dilecta mea posita est mihi in miraculum.

Pone mensam, contemplare in specula bibentes: surgite, principes, arripite clypeum.

Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, et ascensorem cameli: et contemplatus est diligenter multo intuitu.

Et clamavit leo: Super speculam Domini ego sum, stans jugiter per diem: et super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus.

Ecce iste venit ascensor vir bigae equitum, et respondit, et dixit: Cecidit Babylon, et omnia sculptilia deorum ejus contrita sunt in terram.

Onus Duma ad me clamat ex Seir: Custos, quid de nocte? custos, quid de nocte?

Dixit custos: Venit mane et nox: si quaeritis, quaerite, convertimini, venite.

Onus in Arabia. In saltu ad vesperam dormietis, in semitis Dedanim.

XXII. Onus vallis visionis, Quidnam quoque tibi est, quia ascendisti et tu omnis in tecta?

Clamoris plena, urbs frequens, civitas exultans: interfecti tui, non interfecti gladio, nec mortui in bello.

Et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum, et ad planctum, ad calvitiem, et ad cingulum sacci.

Et ecce gaudium et laetitia, occidere vitulos, et jugulare arietes, comedere carnes, et bibere vinum: comedamus, et bibamus; cras enim moriemur.

Et revelata est in auribus meis vox Domini exercituum: Si dimittetur iniquitas haec vobis donec moriamini, dicit Dominus Deus exercituum.

Haec dicit Dominus Deus exercituum: Vade, ingredi ad eum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam praepositum templi, et dices ad eum:

Quid tu hic, aut quasi quis hic? quia excidisti tibi hic sepulcrum, excidisti in excelso memoriale diligenter, in petra tabernaculum tibi.

Ecce Dominus asportari te faciet, sicut asportatur gallus gallinaceus, et quasi amictum sic sublevabit te.

Et erit in die illa: Vocabo servum meum Eliacim filium Heleiae.

Et induam illum tunica tua, et cingulo tuo confortabo eum, et potestatem tuam dabo in manu ejus: et erit quasi pater habitantibus Jerusalem, et domui Juda.

Et dabo clavem domus David super humerum ejus: et aperiet, et non erit qui claudat: et claudet, et non erit qui aperiat.

XXIII. Onus Tyri. Ululate, naves maris: quia vastata est domus, unde venire consueverant.

Erubescet Sidon; ait enim mare, fortitudo maris, dicens: Non parturivi, et non peperivi, et non enutrivivi juvenes, nec ad incrementum perduxivi virgines.

Quis cogitavit hoc super Tyrum quondam coronatam, cujus negotiatores principes, institores ejus inclyti terrae?

Transi terram tuam quasi flumen, filia maris, non est cingulum ultra tibi.

Et erit in die illa: in oblivione eris, o Tyre, septuaginta annis, sicut dies regis unius: post septuaginta autem annos erit Tyro quasi canticum meretricis.

XXIV. Ecce Dominus dissipabit terram, et nudabit eam, et affliget faciem ejus, et disperget habitatores ejus.

Et erit sicut populus, sic sacerdos: et sicut servus, sic dominus ejus: sicut ancilla, sic domina ejus: sicut emens, sic ille qui vendit: sicut foenerator, sic is qui mutuum accipit: sicut qui repetit, sic qui debet.

Cessavit gaudium tympanorum, quievit sonitus laetantium, conticuit dulcedo citharae.

Altrita est civitas vanitatis, clausa est omnis domus nullo introeunte.

Clamor erit super vino in plateis: deserta est omnis laetitia: translatum est gaudium terrae.

A finibus terrae laudes audivimus, gloriam justi. Et dixi: Secretum meum mihi, va mihi! praevaticantes praevaticati sunt, et praevaticatione transgressorum praevaticati sunt.

Formido, et fovea, et laqueus super te, qui habitator es terrae.

Et erubescet luna, et confundetur sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion, et in Jerusalem, et in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.

XXV. Domine, Deus meus es tu, exaltabo te, et confitebor nomini tuo: quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas, fideles amen.

Quia posuisti civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum: ut non sit civitas, et in sempiternum non aedificetur.

Super hoc laudabit te populus fortis, civitas gentium robustarum timebit te.

Quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua: spes a turbine, umbraculum ab aestu. Spiritus enim robustorum quasi turbo impellens parietem.

Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiae, pinguium medullatorum, vindemiae defaecatae.

Praecipitabit mortem in sempiternum: et auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie.

Et dicet in die illa : Ecce Deus noster iste, exspectavimus eum, et salvabit nos : iste Dominus, sustinimus eum, exsultabimus, et lætabimur in salutari ejus.

XXVI. In die illa cantabitur canticum istud in terra Juda.

Urbs fortitudinis nostræ Sion salvator, ponetur in ea murus et antemurale.

Aperite portas, et ingrediaturs gens justa, custodiens veritatem.

Vetus error abiit : servabis pacem ; pacem, quia in te speravimus.

Sperastis in Domino in sæculis æternis, in Domino Deo forti in perpetuum.

Domine, nomen tuum, et memoriale tuum in desiderio animæ.

Misereamur impio, et non discet justitiam : in terra sanctorum iniqua gessit, et non videbit gloriam Domini.

Domine, dabis pacem nobis : omnia enim opera nostra operatus es nobis.

Morientes non vivant, gigantes non resurgent : propterea visitasti et contrivisti eos, et perdidisti omnem memoriam eorum.

Concepimus, et quasi parturivimus et peperimus spiritum : salutes non fecimus in terra ; ideo non ceciderunt habitatores terræ.

Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent : expergiscimini, et laudate qui habitatis in pulvere, quia ros lucis ros tuus, et terram gigantum detrahes in ruinam.

Vade, populus meus, intra in cubicula tua, claudere ostia tua super te, abscondere modicum ad momentum ; donec pertranseat indignatio.

XXVII. In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, et grandi, et forti, super Leviathan serpentem vectem, et super Leviathan serpentem tortuosum, et occidet cetum, qui in mari est.

In die illa vinea meri cantabit ei.

Ego Dominus, qui servo eam, repente propinabo ei, ne forte visitetur contra eam, nocte et die servo eam.

Qui ingrediuntur impetu ad Jacob, florebit et germinabit Israel, et implebunt faciem orbis semine.

Et iste omnis fructus, ut auferatur peccatum ejus.

XXVIII. Væ coronæ superbiæ, ebriis Ephraim, et flori decidenti, gloriæ exsultationis ejus, qui erant in vertice vallis pinguiissimæ, errantes a vino !

Pedibus conculcabitur corona superbiæ ebriorum Ephraim.

In die illa erit Dominus exercituum corona gloriæ, et sertum exsultationis residuo populi sui.

Omnes enim mensæ repletæ sunt vomitu sordiumque, ita ut non esset ultra locus.

Quem docebit scientiam ? et quem intelligere faciet auditum ? ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus.

Quia manda remanda, manda remanda, exspecta reexpecta, exspecta reexpecta, modicum ibi, modicum ibi.

Et erit eis verbum Domini : Manda remanda, manda remanda, exspecta reexpecta, exspecta reexpecta, modicum ibi : ut vadant, et cadant retrorsum, et conterantur, et illaqueentur, et capiantur.

Dixistis enim : Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum.

Idcirco hæc dicit Dominus Deus : Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum : qui crediderit, non festinet.

Et delebitur fœdus vestrum cum morte, et pactum vestrum cum inferno non stabit : flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem ; sola vexatio intellectum dabit auditui.

Coangustatum est enim stratum, ita ut alter decidat : et pallium breve utrumque operire non potest.

Sicut enim in monte divisionum stabit Dominus : sicut in valle, quæ est in Gabaon, irascetur : ut faciat opus suum, alienum opus ejus : ut operetur opus suum, peregrinum est opus ejus ab eo.

Numquid tota die arabit arans ut serat, proscindet et sarriet humum suam ?

Et erudiet illum in judicio : Deus suus docebit illum.

XXIX. Væ Ariel, Ariel civitas, quam expugnavit David !

Et circumvallabo Ariel, et erit tristis et mœrens, et erit mihi quasi Ariel.

Et circumdabo quasi spheram in circuitu tuo, et jaciam contra te aggerem, et munimenta ponam in obsidionem tuam.

Humiliaberis, de terra loqueris, et de humo audietur eloquium tuum : et erit quasi pythonis de terra vox tua, et de humo eloquium tuum musitabit.

Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, prophetas et principes vestros, qui vident visiones, operiet.

Væ qui profundi estis corde, ut a Domino abscondatis consilium : quorum sunt in tenebris opera, et dicunt : Quis videt nos, et quis novit nos ?

XXX. Onus jumentorum Austri. In terra tribulationis et angustiae, læna et leo ex eis, vipera, et regulus volans, portantes super humeros jumentorum divitias suas, et super gibbum camelorum thesauros suos, ad populum qui eis prodesse non poterit.

Qui dicunt videntibus : Nolite videre ; et aspicientibus : Nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunt ; loquimini nobis placentia, videte nobis errores.

Hæc dicit Dominus Deus Israel : Si revertamini et quiescatis, salvi eritis ; in silentio et in spe erit fortitudo vestra, et noluitis.

Et dixistis: Nequaquam, sed ad equos fugiemus: ideo fugietis. Et super veloces ascendemus: ideo velociores erunt, qui persequentur vos.

Et dabit vobis Dominus panem arctum, et aquam brevem: et non faciet avolare ultra doctorem tuum: et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum.

Et aures tuæ audient verbum post tergum momentis: Hæc est via, ambulate in ea: et non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.

Et erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis erit septemplex sicut lux septem dierum, in die qua alligaverit Dominus vulnus populi sui.

Præparata est enim ab heri Topheth, a rege præparata, profunda, et dilatata. Nutrimenta ejus, ignis et ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.

XXXI. Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis sprantes, et habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt; et super equibus, quia prævalidi nimis: et non sunt confisi super Sanctum Israel, et Dominum non requisierunt.

Ægyptus homo, et non Deus: et equi eorum caro, et non spiritus: et Dominus inclinabit manum suam, et corruet auxiliator, et cadet cui præstatur auxilium, simulque omnes consummentur.

Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, et caminus ejus in Jerusalem.

XXXII. Ecce in justitia regnabit rex, et principes in judicio præerunt.

Princeps vero ea quæ principe digna sunt cogitabit, et ipse super duces stabit.

Donec effundatur super nos spiritus de excelso: et erit desertum in Charmel; et Charmel in salutem reputabitur.

Et erit opus justitiæ pax, et cultus justitiæ silentium, et securitas usque in sempiternum.

Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.

Beati, qui seminatis super omnes aquas, immitentes pedem bovis et asini,

XXXIII. Væ qui prædatis nome et ipse prædaberis? et qui spernis, nonne et ipse sperneris? cum consummaveris deprædationem, deprædaberis; cum fatigatus desieris contemnere, contemneris.

Domine, miserere nostri: te enim expectavimus; esto brachium nostrum in mane, et salus nostra in tempore tribulationis.

Et erit fides in temporibus tuis, divitiæ salutis sapientia et scientia: timor Domini ipse est thesaurus ejus.

Ecce videntes clamabunt foris, angeli pacis amare flebunt.

Conterriti sunt in Sion peccatores, possedit tremor hypocritas: quis poterit habitare de vobis

cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis.

Regem in decore suo videbunt oculi ejus, cernent terram de longe.

Cor tuum meditabitur timorem: ubi est litteratus? ubi legis verba ponderans? ubi doctor parvulorum?

Respice Sion civitatem solemnifatis nostræ: oculi tui videbunt Jerusalem habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit.

XXXIV. Et tabescet omnis militia cælorum, et complicabuntur sicut liber cæli: et omnis militia eorum defluet, sicut defluit folium de vinea et de ficu.

Gladius Domini repletus est sanguine, incrassatus est adipe, de sanguine agnorum et hircorum, de sanguine medullatorum arietum.

Victima enim Domini in Bosra, et interfectio magna in terra Edom.

Et convertentur torrentes ejus in picem, et humus ejus in sulphur, et erit terra ejus in picem ardentem.

Et possidebunt illam onocrotalus et ericius: ibis et corvus habitabunt in ea: et extendetur super eam mensura, ut redigatur ad nihilum, et perpendicularum in desolationem.

Et occurrent dæmonia onocentauris, et pilosus clamabit alter ad alterum: ibi cubavit lamia, et invenit sibi requiem.

XXXV. Lætabitur deserta et invia, et exsultabit solitudo, et florebit quasi lilium.

Germinans germinabit, et exsultabit lætabunda et laudans: gloria Libani data est ei: decor Carmeli, et Saron: ipsi videbunt gloriam Domini, et decorem Dei nostri.

Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt.

Et quæ erat arida, erit in stagnum, et sitiens in fontes aquarum: in cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami et junci.

Et redempti a Domino convertentur, et venient in Sion cum laude, et lætitiâ sempiterna super caput eorum: gaudium et lætitiâ obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus.

XXXVI. Et dixit Rabsaces, dicite Ezechia: Hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum: Quæ est ista fiducia, qua confidis?

Aut quo consilio vel fortitudine rebellare disponis? super quem habes fiduciam, quia recessisti a me?

Ubi est Deus Emath, et Arphad? ubi est Deus Sepharvaim? numquid liberaverunt Samariam de manu mea?

XXXVII. Et venerunt servi regis Ezechia ad Isaiam.

Et dixit ad eos Isaias: Hæc dicetis domino vestro: Hæc dicit Dominus: Ne timeas a facie verborum, quæ audisti, quibus blasphemaverunt pueri regis Assyriorum me.

Ecce ego dabo ei spiritum, et audiet nuntium, et revertetur ad terram suam, et corruiere eum faciam gladio in terra sua.

Et oravit Ezechias ad Dominum, dicens: Domine exercituum, Deus Israel, qui sedes super Cherubim: tu es Deus solus omnium regnorum terræ; tu fecisti cælum et terram.

Et nunc, Domine Deus noster, salva nos de manu ejus: et cognoscant omnia regna terræ, quia tu es Dominus solus.

Et misit Isaias filius Amos ad Ezechiam, dicens: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Pro quibus rogasti me de Sennacherib rege Assyriorum.

Habitationem tuam, et egressum tuum, et introitum tuum cognovi, et insaniam tuam contra me.

Cum fureres adversum me, superbia tua ascendit in aures meas: ponam ergo circulum in naribus tuis, et frenum in labiis tuis, et reducam te in viam, per quam venisti.

Egressus est autem angelus Domini, et percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia. Et surrexerunt mane, et ecce omnes, cadavera mortuorum.

XXXVIII. In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem: et introivit ad eum Isaias filius Amos propheta, et dixit ei: Dispone domui tuæ, quia morieris tu, et non vives.

Et convertit Ezechias faciem suam ad parietem, et oravit Dominum.

Et dixit: Obsecro, Domine, memento quæso quomodo ambulaverim coram te in veritate, et in corde perfecto, et quod bonum est in oculis tuis fecerim. Et flevit Ezechias fletu magno.

Et factum est verbum Domini ad Isaiam, dicens: Vade, et dic Ezechia: Hæc dicit Dominus Deus David patris tui: Audivi orationem tuam, et vidi lacrymas tuas: ecce ego adjiciam super dies tuos quindecim annos: et de manu regis Assyriorum eruam te, et civitatem istam, et protegam eam.

Hoc autem tibi erit signum a Domino, quia faciet Dominus verbum hoc, quod locutus est.

Ecce ego reverti faciam umbram linearum, per quas descenderat in horologio Achaz, in sole, retrorsum decem lineis. Et reversus est sol decem lineis per gradus, quos descenderat.

Scriptura Ezechia regis Juda, cum ægrotasset, et convalescisset de infirmitate sua.

Ego dixi: In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi; quæsiivi residuum annorum meorum.

Dixi: Non videbo Dominum Deum in terra viventium, non aspiciam hominem ultra, et habitatores quietis.

Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.

Ecce in pace amaritudo mea amarissima: tu autem eruisti animam meam ut non periret, projecisti post tergum tuum omnia peccata mea.

Vivens, vivens ipse confitebitur tibi, sicut et ego hodie: pater filiis notam faciet veritatem tuam.

Domine, salvum me fac, et psalmos nostros cantabimus cunctis diebus vitæ nostræ in domo Domini.

XXXIX. In tempore illo misit Merodach Baladan, filius Baladan rex Babylonis, libros et munera ad Ezechiam: audierat enim quod ægrotasset et convalescisset.

Et ostendit eis Ezechias universa quæ erant in thesauris suis.

Et dixit Isaias ad Ezechiam: Audi verbum Domini exercituum.

Ecce dies venient, et auferentur omnia, quæ in domo tua sunt, et quæ thesaurizaverunt patres tui usque ad diem hanc, in Babylonem.

Et dixit Ezechias ad Isaiam: Bonum verbum Domini quod locutus est. Et dixit: Fiat tantum pax et veritas in diebus meis.

XL. Consolamini, consolamini, popule meus, dicit Deus vester: loquimini ad cor Jerusalem.

Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas ejus.

Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt prava in directa, et aspera in vias planas.

Vox dicentis: Clama. Et dixi: Quid clamabo? omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos agri.

Exsiccatum est fenum, et cecidit flos: verbum autem Domini nostri manet in æternum.

Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem: exalta, noli timere. Dic civitatibus Juda: Ecce Deus vester.

Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit; fœtas ipse portabit.

Quis mensus est pugillo aquas, et cælos palmo ponderavit? Quis appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes, et colles in statera?

Quis adjuvit spiritum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit, et ostendit illi?

Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei.

Cui ergo similem fecistis Deum? aut quam imaginem ponetis ei?

Numquid sculptile conflavit faber? aut aurifex auro figuravit illud, et laminis argenteis argentarius?

Qui sedet super gyrum terræ, et habitatores ejus sunt quasi locustæ: qui extendit velut nihilum cælos, et expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum.

Quare dicis, Jacob, et loqueris, Israel: Abscondita est via mea a Domino, et a Deo meo iudicium meum transivit?

Qui dat lasso virtutem: et his, qui non sunt, fortitudinem et robur multiplicat.

Deficient pueri, et laborabunt, et juvenes in infirmitate cadent.

Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem; assument pennas sicut aquilæ, current et non laborabunt, ambulabunt et non deficient.

XLI. Quis suscitavit ab Oriente justum, vocavit eum ut sequeretur se? Ego Dominus, primus et novissimus ego sum.

Et tu Israel serve meus, Jacob quem elegi, semen Abraham amici mei.

Ne timeas, quia ego tecum sum : ne declines, quia ego Deus tuus : confortavi te, et auxiliatus sum tibi, et suscepit te dextera justii mei.

Noli timere, vermis Jacob, qui mortui estis ex Israel : ego auxiliatus sum tibi, dicit Dominus : et redemptor tuus Sanctus Israel.

Aperiam in supinis collibus flumina, et in medio camporum fontes : ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam in rivos aquarum.

Dabo in solitudinem cedrum, et spinam, et myrtum, et lignum olivæ : ponam in deserto abietem, ulmum, et buxum simul.

Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos.

Primus ad Sion dicet : Ecce adsum, et Jerusalem evangelistam dabo.

XLII. Ecce servus meus, suscipiam eum : electus meus, complacuit sibi in illo anima mea : dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet.

Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris.

Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non exstinguet : in veritate educet judicium.

Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponam in terra judicium, et legem ejus insulæ expectabunt.

Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium.

Ut aperires oculos cæcorum, et educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris.

Tacui semper, silui, patiens fui : sicut parturiens loquar, dissipabo, et absorbebo simul.

Et ducam cæcos in viam, quam nesciunt, ponam tenebras coram eis in lucem. Surdi, audite : et cæci, intuemini ad videndum.

Quis cæcus, nisi servus meus? et surdus, nisi ad quem nuntios meos misi?

XLIII. Et nunc hæc dicit Dominus, creans te, Jacob, et formans te, Israel : Noli timere, quia redemi te, et vocavi te nomine tuo : meus es tu.

Cum transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te : cum ambulaveris in igne, non combureris, et flamma non ardebit in te.

Quia ego Dominus Deus tuus. Sanctus Israel, salvator tuus, dedi propitiationem tuam Ægyptum, Æthiopiam et Saba pro te.

Noli timere, quia ego tecum sum, ab Oriente

adducam semen tuum, et ab Occidente congregabo te.

Dicam Aquiloni : Da ; et Austro : Noli prohibere : affer filios meos de longinquo, et filias meas ab extremis terræ.

Ego sum, ego sum Dominus, et non est absque me salvator.

Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.

Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, et peccatorum tuorum non recordabor.

XLIV. Iste dicet : Domini ego sum : et ille vocabit in nomine Jacob : et hic scribet manu sua, Domino, et in nomine Israel assimilabitur.

Plastæ idoli omnes nihil sunt, et amantissima eorum non proderunt eis, ipsi sunt testes eorum, quia non vident, neque intelligunt, ut confundantur.

Delevi ut nubem iniquitates tuas, et quasi nebulam peccata tua : revertere ad me, quoniam redemi te.

Laudate, cœli, quoniam misericordiam fecit Dominus : jubilate, extrema terræ ; resonate, montes, laudationem, saltus et omne lignum ejus : quoniam redemit Dominus Jacob, et Israel gloriabitur.

Qui dico Cyro : Pastor meus es, et omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Jerusalem : Edificaberis ; et templo : Fundaberis.

XLV. Hæc dicit Dominus christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, et dorsa regum vertam : et aperiam coram eo januas, et portæ non claudentur.

Ego ante te ibo, et gloriosos terræ humiliabo : portas æreas conteram, et vectes ferreos confringam. Ego Dominus, et non est alter.

Formans lucem, et creans tenebras : faciens pacem, et creans malum : ego Dominus faciens omnia hæc.

Rorate, cœli, desuper, et nubes pluant justum : aperiat terra, et germinet Salvatorem, et justitia oriatur simul : ego Dominus creavi eum.

Væ qui contradicit fictori suo, testa de samitis terræ. Numquid dicet lutum figulo suo : Quid facis, et opus tuum absque manibus est?

Væ qui dicit patri : Quid generas ? et mulieri : Quid parturis ?

Hæc dicit Dominus : Labor Ægypti, et negotiatio Æthiopiæ et Sabaim, viri sublimes ad te transibunt, et tui erunt. Post te ambulabunt, vincti manicis pergunt, et te adorabunt, teque deprecabuntur : tantum in te est Deus, et non est absque te Deus.

In memetipso juravi, egredietur de ore meo justitiæ verbum, et non revertetur : quia mihi curvabitur omne genu, et jurabit omnis lingua.

In Domino justificabitur, et laudabitur omne semen Israel.

XLVI. Contractus est Bel, contritus est Nabo : facta sunt simulacra eorum bestiis et jumentis, onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem.

Audite me, domus Jacob, et omne residuum domus Israel, qui portamini a meo utero, qui gestamini a mea vulva.

Usque ad senectam ego ipse, et usque ad canos ego portabo : ego feci, et ego feram : ego portabo, et salvabo.

Vocans ab Oriente avem, et de terra longinqua virum voluntatis meae. Et locutus sum, et adducam illud : creavi, et faciam illud.

XLVII. Descende, sede in pulvere, virgo filia Babylon, sede in terra : non est solium filiae Chaldaeorum, quia ultra non vocaberis mollis et tenera.

Et dixisti : In sempiternum ero domina : non posuisti haec super cor tuum, neque recordata es novissimi tui.

Venient tibi duo haec subito in die una, sterilitas et viduitas.

XLVIII. Scivi enim quia durus es tu, et nervus ferreus cervix tua, et frons tua aerea : transgressorem ex utero vocavi te.

Propter nomen meum longe faciam furorem meum : et laude mea infrenabo te, ne intereas.

Ecce excoxi te, sed non quasi argentum : elegi te in camino paupertatis.

Utinam attendisses mandata mea ! facta fuisset sicut flumen pax tua, et justitia tua sicut gurgites maris.

Non est pax impiis, dicit Dominus.

XLIX. Audite, insulae, et attendite, populi, de longe : Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meae recordatus est nominis mei.

Et posuit os meum quasi gladium acutum : in umbra manus suae protexit me, et posuit me sicut sagittam electam : in pharetra sua abscondit me.

Et dixit mihi : Servus meus es tu, Israel, quia in te gloriabor.

Et ego dixi : In vacuum laboravi, sine causa, et vane fortitudinem meam consumpsi ; ergo iudicium meum cum Domino, et opus cum Deo meo.

Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae.

Haec dicit Dominus : In tempore placito exaudivi te, et in die salutis auxiliatus sum tui : et servavi te, et dedi te in foedus populi, ut suscitares terram, et possideres haereditates dissipatas.

Ut diceret his, qui vincti sunt : Exite ; et his, qui in tenebris : Revelamini. Super viis pascentur, et in omnibus planis pascua eorum.

Non esurient, neque sitient ; et non percutiet eos aestus et sol : quia miserator eorum reget eos, et ad fontes aquarum potabit eos.

Ecce isti de longe venient, et ecce illi ab Aquilone et mari, et isti de terra Australi.

Laudate, caeli, et exsulta, terra ; jubilate, montes, laudem : quia consolatus est Dominus populum suum, et pauperum suorum miserebitur.

Et dixit Sion : Dereliquit me Dominus, et Dominus oblitus est mei.

Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui ? et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui.

Ecce in manibus meis descripsi te : muri tui coram oculis meis semper.

Et dices in corde tuo : Quis genuit mihi istos ? ego sterilis, et non pariens, transmigrata, et captiva : et istos quis enutrivit ? ego destituta et sola : et isti ubi erant ?

Et erunt reges nutritii tui, et reginae nutrices tuae : vultu in terram demisso adorabunt te, et pulverem pedum tuorum lingent.

Et cibabo hostes tuos carnibus suis : et quasi musto, sanguine suo inebriabuntur : et sciet omnis caro, quia ego Dominus salvans te, et redemptor tuus fortis Jacob.

L. Haec dicit Dominus : Quis est hic liber repudii matris vestrae, quo dimisi eam ? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos ? Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram.

Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lassus est verbo : erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum.

Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abii.

Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus : faciem meam non averti ab increpantibus, et conspuentibus in me.

Dominus Deus auxiliator meus, ideo non sum confusus : ideo posui faciem meam ut petram durissimam, et scio quoniam non confundar.

LI. Attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram, quae peperit vos : quia unum vocavi eum et benedixi ei, et multiplicavi eum.

Consolabitur ergo Dominus Sion, et consolabitur omnes ruinas ejus ; et ponet desertum ejus quasi delicias, et solitudinem ejus quasi hortum Domini. Gaudium et laetitia invenietur in ea, gratiarum actio, et vox laudis.

Nolite timere opprobrium hominum, et blasphemias eorum ne metuatis.

Sicut enim vestimentum, sic comedet eos vermis : et sicut lanam, sic devorabit eos tineam : salus autem mea in sempiternum erit, et justitia mea in generationes generationum.

Consurge, consurge, induere fortitudinem brachium Domini : consurge sicut in diebus antiquis, in generationibus saeculorum. Numquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem ?

Et nunc qui redempti sunt a Domino, revertentur, et venient in Sion laudantes, et laetitia sempiterna super capita eorum, gaudium et laetitiam tenebunt ; fugiet dolor et gemitus.

Ego, ego ipse consolabor vos : quis tu ut time- res ab homine mortali, et a filio hominis, qui quasi fœnum, ita arescet ?

LII. Consurge, consurge, induere fortitudine tua, Sion, induere vestimentis gloriæ tuæ, Jeru- salem, civitas Sancti : quia non adjiciet ultra, ut pertranseat per te incircumcisus et immundus.

Quam pulchri super montes pedes annuntian- tis et prædicantis pacem; annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion : Regnabit Deus tuus !

Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium : et videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.

Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere : exite de medio ejus, mundamini qui fertis vasa Domini.

LIII. Quis credidit auditui nostro ? et brachium Domini cui revelatum est ? et ascendet sicut vir- gultum coram eo, et sicut radix de terra sitiienti.

Non est species ei, neque decor : et vidimus eum, et non erat aspectus, et desideravimus eum.

Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nos- tros ipse portavit : et nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo et humiliatum.

Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit : et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.

Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum : sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non ape- riet os suum.

De angustia et de judicio sublatus est : gene- rationem ejus quis enarrabit ? quia abscissus est de terra viventium : propter scelus populi mei percussi eum.

Et dabit impios pro sepultura, et divitem pro morte sua : eo quod iniquitatem non fecerit, ne- que dolus fuerit in ore ejus.

Ideo disperitiam ei plurimos, et fortium dividet spolia; pro eo quod tradidit in mortem animam suam, et cum sceleratis reputatus est : et ipse peccata multorum fuit, et pro transgressoribus rogavit.

LIV. Landa, sterilis, quæ non parit : decanta laudem, et hinni quæ non pariebas : quoniam multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum, dicit Dominus.

Ad punctum in modico dereliqui te, et in mise- rationibus magnis congregabo te.

Paupercula, tempestate convulsa, absque ulla consolatione. Ecce ergo sternam per ordinem la- pides tuos, et fundabo te in sapphiris.

Et ponam jaspidem propugnacula tua, et por- tas tuas in lapides sculptos, et omnes terminos tuos in lapides desiderabiles.

Et in justitia fundaberis : recede procul a ca- lumnia, quia non timebis : et a pavore, quia non appropinquabit tibi.

LV. Omnes sitientes, venite ad aquas : et qui

non habetis argentum, properate, emite, et co- medite : venite, emite absque argento, et absque ulla commutatione vinum et lac.

Quare appenditis argentum non in panibus, et laborem vestrum non in saturitate ? audite audien- tes me, et comedite bonum, et delectabitur in crassitudine anima vestra.

Feriam vobiscum pactum sempiternum, miseri- cordias David fideles.

Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præ- ceptorem gentibus.

Quærite Dominum, dum inveniri potest, invo- cate eum, dum propè est.

Quia in lætitia egrediemini, et in pace deduce- mini : montes et colles cantabunt coram vobis lau- dem, et omnia ligna regionis plaudent manu.

LVI. Quia hæc dicit Dominus eunuchis : Qui custodierint sabbata mea, et elegerint quæ ego volui, et tenuerint fœdus meum.

Dabo eis in domo mea, et in muris meis locum, et nomen melius a filiis et filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit.

Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt uni- versi : canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, et amantes somnia.

LVII. Justus perit, et non est qui recogitet in corde suo : et viri misericordiæ colliguntur, quia non est qui intelligat; a facie enim malitiæ col- lectus est justus.

Quia hæc dicit Excelsus, et sublimis habens æternitatem.

Propter iniquitatem avaritiæ ejus iratus sum, et percussi eum; abscondi a te faciem meam, et in- dignatus sum, et abiit vagus in via cordis sui.

Impii autem quasi mare fervens, quod quiescere non potest.

Non est pax impiis, dicit Dominus Deus.

LVIII. Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum.

Quare jejunavimus, et non aspexisti ? humilia- vimus animas nostras, et nescisti ?

Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra.

Nonne hoc est magis jejunium, quod elegi ? dis- solve colligationes impietatis, solve fasciculos de- primentes.

Frangere esurienti panem tuum, et egenos vagos- que induc in domum tuam : cum videris nudum, operi eum, et carnem tuam ne despexeris.

Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, et sa- nitas tua citius orietur; et anteibit faciem tuam justitia tua, et gloria Domini colliget te.

Et ædificabuntur in te deserta sæculorum : fun- damenta generationis et generationis suscitabis :

Et vocaberis ædificator sepium, avertens semi- tas in quietem.

Si vocaveris sabbatum delicatum, et sanctum Domini gloriosum, et glorificaveris eum dum non facis vias tuas, et non invenitur voluntas tua.

Tunc delectaberis super Domino, et sustollam te super altitudines terræ, et cibabo te hæreditate Jacob patris tui. Os enim Domini locutum est.

LIX. Ecce non est abbreviata manus Domini, ut salvare nequeat; neque aggravata est auris ejus, ut non exaudiat.

Manus enim vestræ pollutæ sunt sanguine, et digiti vestri iniquitate: labia vestra locuta sunt mendacium, et lingua vestra iniquitatem fatur.

Telæ eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis: opera eorum opera inutilia, et opus iniquitatis in manibus eorum.

Pedes eorum ad malum currunt, et festinant ut effundant sanguinem innocentem: cogitationes eorum cogitationes inutiles: vastitas et contritio in viis eorum.

Viam pacis nescierunt, et non est iudicium in gressibus eorum. Semitæ eorum incurvatæ sunt eis: omnis qui calcat in eis, ignorat pacem.

Multiplicatæ sunt enim iniquitates nostræ coram te, et peccata nostra responderunt nobis: quia scelera nostra nobiscum, et iniquitates nostras cognovimus.

Et conversum est retrorsum iudicium, et iustitia longe stetit: quia corrui in platea veritas, et æquitas non potuit ingredi.

Sed iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum, et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis ne exaudiret.

Conceperunt laborem, et pepererunt iniquitatem.

Ova aspidum ruperunt, et telas aranæ texuerunt: qui comederit de ovis eorum morietur: et quod confotum est, erumpet in regulum.

Palpavimus sicut cæci parietem, et quasi absque oculis attractavimus: impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui.

Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi columbæ meditantes gememus: expectavimus iudicium, et non est: salutem, et elongata est a nobis.

Et vidit quia non est vir; et aporiatum est, quia non est qui occurrat: et salvavit sibi brachium suum, et iustitia ejus ipsa confirmavit eum.

Indutus est Dominus iustitia ut lorica, et galea salutis in capite ejus: indutus est vestimentis ultionis, et opertus est quasi pallio zeli.

LX. Surge, illuminare, Jerusalem: quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est.

Quia ecce tenebræ operient terram, et caligo populos: super te autem orietur Dominus, et gloria ejus in te videbitur.

Et ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui.

Inundatio camelorum operiet te, dromedarum Madian et Ephraim: omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes.

Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas?

Pro eo quod fuisti derelicta, et odio habita, et

non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam sæculorum, gaudium in generationem et generationem.

Et suges lac gentium, et mamilla regum lactaberis: et scies quia ego Dominus salvans te, et redemptor tuus fortis Jacob.

Pro ære afferam aurum, et pro ferro afferam argentum, et pro lignis æs, et pro lapidibus ferrum: et ponam visitationem tuam pacem, et præpositos tuos iustitiam.

Occupabit salus muros tuos, et portas tuas laudatio: populus autem tuus omnes iusti, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ. Minimus erit in mille, et parvulus in gentem fortissimam.

LXI. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam, et clausis apertionem.

Ut prædicarem annum placibilem Domino, et diem ultionis Deo nostro: ut consolarer omnes lugentes.

Ut ponerem lugentibus Sion, et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris: et vocabuntur in ea fortes iustitiæ, plantatio Domini ad glorificandum.

Vos autem sacerdotes Domini vocabimini, ministri Dei nostri, dicetur vobis: Fortitudinem gentium comedetis, et in gloria earum superbietis.

Omnes qui viderint eos, cognoscent illos; quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus.

Gaudens gaudebo in Domino, et exsultabit anima mea in Deo meo: quia induit me vestimentis salutis; et indumento iustitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis.

LXII. Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor justus ejus, et salvator ejus ut lampas accendatur.

Et eris corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui.

Non vocaberis ultra Derelicta: et terra tua non vocabitur amplius Desolata; sed vocaberis Voluntas mea in ea, et terra tua Inhabitata: quia complacuit Domino in te, et terra tua inhabitabitur.

Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes, tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt: qui reminiscimini Domini, ne taceatis.

Et vocabunt eos populus sanctus, redempti a Domino.

LXIII. Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibibus de Bosra? Iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ. Ego qui loquor iustitiam, et propugnator sum ad salvandum.

Quare ergo rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari?

Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum: calcavi eos in furore meo, et conculcavi eos in ira mea: et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, et omnia indumenta mea inquinavi.

Dies enim ultionis in corde meo, annus retributionis meae venit.

Attende de caelo, et vide de habitaculo sancto tuo: ubi est zelus tuus, et fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, et miserationum tuarum? super me continuerunt se.

Tu enim pater noster, et Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos: tu, Domine pater noster, redemptor noster, a saeculo nomen tuum.

LXIV. Utinam dirumperes caelos, et descenderes! a facie tua montes defluerent.

A saeculo non audierunt, neque auribus perceperunt: oculus non vidit, Deus, abque te, quae praeparasti expectantibus te.

Et facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruae universae justitiae nostrae: et cecidimus quasi folium universi, et iniquitates nostrae quasi ventus abstulerunt nos.

Et nunc, Domine, pater noster es tu; nos vero lutum: et fictor noster tu, et opera manuum tuarum omnes nos.

Domus sanctificationis nostrae, et gloriae nostrae, ubi laudaverunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, et omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas.

Numquid super his continebis te, Domine, tacebis, et affliges nos vehementer?

LXV. Quaesierunt me qui ante non interrogabant, invenerunt qui non quaesierunt me. Dixi: Ecce ego, ecce ego, ad gentem quae non invocabat nomen meum.

Haec dicit Dominus: Quomodo si inveniatur granum in botro, et dicatur: Ne dissipes illud, quoniam benedictio est: sic faciam propter servos meos; et haereditabunt eam electi mei, et servi mei habitabunt ibi.

Et vos qui dereliquistis Dominum, qui oblitis estis montem sanctum meum, qui ponitis Fortunae mensam, et libatis super eam.

Numerabo vos in gladio, et omnes in caede corruetis: pro eo quod vocavi, et non respondistis:

locutus sum, et non audistis: et faciebatis malum in oculis meis; et quae nolui elegistis.

Ecce enim caelos novos creo, et terram novam: et non erunt in memoria priora, et non ascendent super cor.

Non erit ibi amplius infans dierum, et senex qui non impleat dies suos: quoniam puer centum annorum morietur, et peccator centum annorum maledictus erit.

LXVI. Haec dicit Dominus: Coelum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum: quae est ista domus quam aedificabitis mihi, et quis est iste locus quietis meae?

Vox populi de civitate, vox de templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis.

Antequam parturiret, peperit: antequam veniret partus ejus, peperit masculum.

Numquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam? dicit Dominus: si ego qui generationem caeteris tribuo, sterilis ero? ait Dominus Deus tuus.

Laetamini cum Jerusalem, et exsultate in ea omnes qui diligitis eam: gaudete cum ea gaudio universi, qui lugetis super eam.

Quia haec dicit Dominus: Ecce ego declinabo super eam quasi fluvium pacis, et quasi torrentem inundantem gloriam gentium, quam sugetis: ad ubera portabimini, et super genua blandientur vobis.

Quomodo sicut mater blandiatur, ita et ego consolabor vos, et in Jerusalem consolabimini.

Quia ecce Dominus in igne veniet, et quasi turbo quadrigae ejus; reddere in indignatione furorem suum, et increpationem suam in flamma ignis.

Et ponam in eis signum, et mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes, et adducam omnes fratres vestros donum Domino in equis, et in quadrigis.

Et erit mensis ex mense, et sabbatum ex sabbato: veniet omnis caro, ut adoret eorum facie mea, dicit Dominus.

Et egredientur, et videbunt cadavera virorum, qui praevicari sunt in me; vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur: et erunt usque ad satietatem visionis omni carni.

Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto: sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

FINIS.

INDEX LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ

QUÆ HIS IN ISAIAM COMMENTARIIS CITANTUR.

(Prior numerus paginam, secundus columnam designat; si unicus tantum occurrat numerus, ad præcedentem referrî indicio est.)

EX VETERE TESTAMENTO.

EX GENESI.

Cap. ix, vers. 26. Sit Chanaan servus ejus, pag. 75, col. 1.
xiii, 10. Erat sicut paradus Dei, 152, 2.
xxvii, 29. Esto Dominus frater, 75, 1.
xxx, 33. Respondebit mihi cras justitia mea, 578, 2.
xlix, 9. Catulus leonis Juda; ad prædam, fili mi, ascendisti, 306, 1.

EX EXODO.

Cap. v, vers. 2. Nescio Dominum, 617, 2.
xix, 6. Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, 724, 2.
xxxiii, 17. Te ipsum novi ex nomine, 550, 1.

EX LEVITICO.

Cap. xvi, vers. 29. Mense septimo affligetis animas vestras, 676, 1.

EX LIBRO JUDICUM.

Cap. xiii, vers. 18. Quid quæris nomen meum, quod est mirabile, 233, 2.

EX LIBRO I REGUM.

Cap. ix, vers. 18. Ubi est domus videntis, 104, 1.
xii, 7. State ut iudicio contendam adversum vos coram Domino de omnibus misericordiis, 578, 1.
xix, 24. Numquid et Saul inter Prophetas, 43, 2.
xxv, 34. Non remansisset Nabal, etc., raingens ad parietem, 80, 2.

EX LIBRO II REGUM.

Cap. viii, vers. 2. Mensus est eos funiculo, coæquans terræ: mensus est autem duos funiculos: unum ad occidendum, et unum ad vivificandum, 451, 2.
xiv, 7. Quærunt extinguere scintillam meam quæ relicta est, ut non sit viro meo nomen, 658, 2.
xvi, 10. Deus præcepit Semei, ut mihi malediceret, 244, 2.
xx, 26. Ita autem Jairites erat sacerdos David, 720, 1.
xxiii, 8. Tenerimus ligni vermiculus, 513, 2.

EX LIBRO III REGUM.

Cap. iii, vers. 9. Dabis servo tuo cor docile, ut populum suum iudicare possit, 501, 2.
xii, 13. Benedixit Naboth Deum, 79, 1.

EX LIBRO IV REGUM.

Cap. xi, vers. 12. Posuit super eum testimonium, 116, 2.
xviii, 31. Facite mecum quod vobis est utile, 461, 2.

EX LIBRO I PARALIPOMENON.

Cap. xxv, vers. 1. Qui prophetarent in citharis et psalteriis et cymbalis, 43, 2.

EX LIBRO JUDITH.

Cap. xvi, vers. 21. Dabit ignem et vermes in carnes eorum, 767, 2.

EX LIBRO JOB.

Cap. xxvii, vers. 7. Qui signat in manu hominum ut norint singuli opera sua, 47, 2.

EX PSALMIS.

Psal. i, vers. 1. Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, 70, 1.
— 3. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, 753, 1.
x, 4. Dominus in cælo sedes ejus, 264, 2.
xiii, 6. Quoniam Dominus in generatione justa est, 73, 1.
xxi, 22. Et a cornibus unicornium humilitatem meam, 450, 2.
xxiii, 2. Super flumina præparavit eam, 121, 2.
xxxiv, 6. Domine, in cælo misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes, 449, 2.
xxxvi, 20. Quia peccatores peribant, 73, 1.
xl, 1. Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, 620, 1.
xlii, 1. Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta, 123, 1.
xliii, 21. Non recessit retro cor nostrum, quoniam humiliasti nos, 73, 1.
xliiv, 13. Filie Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, 354, 1.
xlvii, 8. In spiritu vehementi conteres naves Tharsis, 129, 2.
l, 6. Tibi soli peccavi, ut justificeris in sermonibus tuis, 73, 1.
lxxvi, 7. Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, 167, 2.
lxxvii, 27. In Ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel, 573, 1.
lxx, 5. Tu es, Domine, patientia mea, 77, 2.
lxxi, 10. Reges Tharsis et insulæ munera offerent, 703, 2.
— 14. Castigatio mea in matutinis, 437, 2.
lxxvii, 20. Quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ, numquid et panem poterit dare, 73, 1.
— 41. Conversi sunt, et tentaverunt Deum, 184, 1.

- LXXXVI, 1. Fundamenta ejus in montibus sanctis, 79, 2.
 LXXXVII, 7. Tu conversus vivificabis nos, 184, 1.
 LXXXVIII, 13. Aquilonem et mare tu creasti, 77, 2.
 — 38. Testis in cœlo fidelis, 652, 1.
 XCIII, 11. Sicut Juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam, 79, 2.
 C, 8. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, 437, 2.
 CII, 11. Secundum altitudinem cœli a terra, corroboravit misericordiam suam super timentes se, 653, 2.
 CVI, 3. A solis ortu et occasu, ab aquilone et mari, 77, 2.
 CVIII, 24. Caro mea immutata est propter oleum, 250, 1.
 CIX, 3. Tecum principium in die virtutis tuæ, 705, 1.
 CXI, 9. Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi, 74, 2.
 — 2. Facta est Judæa sanctificatio ejus, 79, 2.
 CXVIII, 95. Testimonia tua intellexi, 620, 1.
 — 106. Juravi et statui custodire judicia justitiæ tuæ, 356, 2.
 CXXI, 9. Sacerdotes tui induantur justitiam, 721, 2.
 CXXVI, 11. Beatus qui retribuat tibi retributionem quam retribuisti nobis, 76, 2.
 CXXXVII, 1. In conspectu Angelorum psallam tibi, 172, 1.
 CXXXVIII, 2. Tu cognovisti sessionem et resurrectionem meam, 467, 2.

EX PROVERBIIS SALOMONIS.

- Cap. VII, vers. 27. Quando præparabat cœlos, aderam, 121, 2.
 XXII, 15. Virga disciplinæ fugabit eam, 630, 2.
 XXXIII, 13. Noli subtrahere a puero disciplinam, *ibid.*
 XXXIII, 19. Quartum penitus ignoro, viam viri in adolescentia, 193, 2.

EX ECCLESIASTE.

- Cap. I, vers. 8. Feci mihi cantores et cantatrices, 79, 2.
 XI, 5. Florebit amygdalus, et impinguabitur locusta, 501, 1.

EX CANTICO CANTICORUM.

- Cap. I, 1. Osculetur me osculo oris sui, 79, 2; 142, 1.
Ibid. Meliora sunt ubera tua vino, 151, 2.
 — 10. Collum tuum sicut monilia, 686, 1.
 III, 10. Media charitate constravit, 173, 1.
 IV, 1. Oculi tui columbarum, absque eo quod intrinsecus latet, 568, 2.
 VIII, 6. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum, 559, 2.

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

- Cap. III, vers. 13. Habebit fructum in respectione animarum sanctarum, 661, 2.
 XI, 13. Tanquam momentum stateræ, sic est ante te orbis terrarum, 499, 1.
 XIV, 7. Benedictum est enim lignum per quod fit justitia, 76, 2.
 XVII, 2. Vinculis tenebrarum et longæ noctis compediti, 717, 1.

EX ECCLESIASTICO.

- Cap. XI, vers. 3. Initium dulcoris habet, 703, 1.
 XXXIX, 1. Narrationem virorum nominatorum conservabit, et in versutias parabolarum simul introibit, 53, 2.
 XLVIII, 14. Et mortuum prophetavit corpus ejus, 50, 1, 2.

Loca quæ ex quatuor Prophetis Majoribus extra ordinem exponuntur.

EX ISAIA.

- Cap. II, vers. 19. A facie formidinis Domini cum surrexerit percutere terram, 77, 1.
 III, 1. Auferet a Jerusalem validum et fortem, 79, 2.

- Cap. III, 12. Et mulieres dominatæ sunt eis, 71, 1.
 XI, 6. Habitabit lupus cum agno, et pardus cum hado acubabit, *ibid.* 3.
 XIV, 24. Juravit Dominus, si non ut putavi ita erit, 79, 2.
 XXIV, 22. Et post multos dies visitabuntur, 70, 2.
 XXX, 1. Væ ariel, ariel, erit mihi quasi ariel, 79, 2.
 XXX, 2. Os Domini non interrogatis, 79, 1.
 LX, 17. Ponam visitationem tuam pacem, et præpositos tuos justitiam, 77, 2.
 LXVI, 8. Quia parturivit et peperit Sion filios suos, 73, 1.

EX JEREMIA.

- Cap. I, vers. 10. Ut evellas et destruas, et disperdas, et dissipes, et ædifices, et plantes, 73, 2.
 — 14. Ab Aquilone pandetur omne malum, 77, 2.
 IV, 12. Loquar judicia cum eis, 73, 1.
 VII, 37. Auferetur vox sponsi et vox sponsæ, 79, 2; 133, 2.
 XLVIII, 10. Maledictus qui prohibet gladium suum a sanguine, 76, 2.

EX THRENIS.

- Cap. I, vers. 15. Torcular calcavit Dominus virgini liliæ Sion, 732, 1.
 III, 1. Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis ejus, 80, 1.
 IV, 3. Sed et lamina nudaverunt mammam, 453, 1.
 — 20. Spiritus oris nostri Christus Dominus, 130, 1.

EX EZECHIELE.

- Cap. VII, vers. 17. Omnia genua fluent aquis, 80, 1.
 XVI, 26. Cum filiis Ægypti vicinis tuis maguarum carminum, *ibid.*
 XVIII, 2. Patres nostri comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt, 80, 2.
 XX, 46. Stilla ad Africum, 78, 2.
 XXIII, 20. Quorum carnes sunt ut carnes asinorum, 80, 1.
 XXVI, 14. Non ædificaberis ultra, 353, 2.
 XXXIV, 23. Suscitabo vobis pastorem unum servum meum David, 72, 1.

EX DANIELE.

- Cap. II, vers. 23. Fortitudinem dedisti mihi, 73, 2.
 V, 6. Compages renum ejus solvebantur, 260, 2.

EX OSEE.

- Cap. I, vers. 2. Principium loquendi Domino in Osee, 53, 1.
 — 24. Ero eis quasi exaltans jugum super maxillas eorum, 418, 2.
 II, 14. Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus, 488, 2.
 III, 5. Revertentur filii Israel, ut quærant Dominum Deum suum, et David regem suum, 72, 1.
 IV, 2. Sanguis sanguinem tetigit, 113, 1.
 XIII, 1. Secundum dilectionem Dei filios Israel, 71, 1.

EX AMOS.

- Cap. V, vers. 6. Non erit qui exstinguat Bethel, 71, 1.

EX MICHEA.

- Cap. I, vers. 10. In domo pulveris, pulvere vos conspergite, 74, 1.

EX SOPHONIA.

- Cap. II, vers. 13. Ponet speciosam in solitudinem, et in invium et quasi desertum, 74, 1.

EX AGGÆO.

- Cap. II, vers. 17. Cum accederetis ad acervum viginti modiorum, 74, 2.
 — 24. Zorobabel, filii Salathiel, serve meus, dicit Dominus, et ponam te, etc., 72, 1.

EX ZACHARIA.

Cap. iv, vers. 14. Isti sunt dno filii olei, qui assistunt dominatori terræ, 152, 1.
xi, 17. O pastor et idolotum, 341, 2.

EX MALACHIA.

Cap. iii, vers. 5. Et ero testis velox maleficis, 651, 2.
iv, 2. Sol justitiæ, 721, 2.

EX NOVO TESTAMENTO.

EX EVANGELIO S. MATTHÆI.

Cap. i, vers. 20. Quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est, 194, 1.
viii, 12. Filii regni ejicientur in tenebras exteriores, 534, 1.
ix, 13. Misericordiam volo, et non sacrificium, 736, 1.
xi, 2. Pauperes evangelizantur, 716, 1.
xvi, 11. Cavete a fermento Phariseorum, 693, 1.
xix, 12. Qui seipsos castraverunt propter regnum celorum, 657, 1.
xxiii, 9. Patrem nolite vocare vobis super terram: unus est enim Pater vester qui in cælis est, 736, 1.
xxv, 12. Nescio vos, 652, 2.

EX EVANGELIO S. MARCI.

Cap. vii, vers. 15. Quæ de homine procedunt, illa sunt quæ communicant hominem, 570, 1.

EX EVANGELIO S. LUCÆ.

Cap. ii, vers. 23. Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur, 79, 1.
iv, 12. Hodie impleta est hæc prophetia in auribus vestris, 715, 1.

EX EVANGELIO S. JOANNIS.

Cap. i, vers. 1. In principio erat Verbum, 70, 1.
— 14. Vidimus gloriam ejus, et gloriam quasi unigeniti a Patre, 109, 2.
— 45. Erunt omnes docibiles Dei, 645, 2.
x, 39. In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, 73, 2.
xi, 51. Sed ut filios qui erant dispersi, congregaret in unum, 662, 2.
xiii, 1. In finem dilexit eos, 671, 1.
xix, 14. Erat parasceve Paschæ, 71, 1.
xx, 13. Domine, si tu sustulisti eum, 79, 2.

EX ACTIBUS APOSTOLORUM.

Cap. ii, vers. 20. Luna vertetur in sanguinem, 363, 2.
vii, 65. Video cælos apertos, 79, 1.
x, 15. Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris, 570, 1.

EX EPISTOLA AD ROMANOS.

Cap. ii, vers. 7. Iis qui secundum patientiam boni operis, 71, 1.

Cap. iii, 23. Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei, 701, 1.
v, 10. Lex subintravit, ut abundaret delictum, 72, 2.
viii, 5. Qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapientia; qui vero secundum spiritum sunt, quæ sunt spiritus sentiunt, 71, 1.
xiv, 11. Vivo ego, dicit Dominus, 559, 1.
xv, 16. Sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta, 533, 2.

EX EPISTOLA I AD CORINTHIOS.

Cap. i, vers. 3. Mihi autem pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano die, 735, 1.
— 13. Tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema, 624, 2.
xiv, 5. Nam major est qui prophetat quam qui loquitur linguis, 48, 2.

EX EPISTOLA II AD CORINTHIOS.

Cap. v, vers. 21. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, 57, 1.

EX EPISTOLA AD EPHESIOS.

Cap. iv, vers. 19. Semetipsos tradiderunt impudicitiam in operationem immunditiæ omnis in avaritiam, 672, 1.

EX EPISTOLA II AD TIMOTHEUM.

Cap. i, vers. 10. Illuminavit autem vitam et incorruptionem, 701, 1.
ii, 19. Cognovit Dominus qui sunt ejus, 617, 2.

EX EPISTOLA I S. PETRI.

Cap. iii, vers. 7. Cæli autem qui nunc sunt, eodem verbo repositi sunt igni, reservati in diem judicii, 449, 2.

EX EPISTOLA II S. PETRI.

Cap. i, vers. 1. Electis advenis dispersionis Ponti, Galatiæ, 662, 2.

EX APOCALYPSI S. JOANNIS.

Cap. iii, vers. 11. Testis in cælo fidelis, 652, 1.
v, 10. Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, 725, 1.
xix, 20. Ne feceris, conservus enim tuus sum, 659, 2.
xxii, 1. Et ostendit mihi fluvium aquæ vitæ, splendidum tanquam crystallum, 444, 2.

INDEX

RERUM MEMORABILIUM

QUÆ HIS IN ISAIAM COMMENTARIIS CONTINENTUR.

A.

- Aaron sequester populi apud Deum, 538, 2.
 Abdias propheta quando floruerit, 59, 2. quid tractet, *ibid.*
 Abél fuit propheta, 43, 1.
 Ablactati a lacte et uberibus qui sint allegorice et tropo-
 logice, 594, 2.
 Ablaqueari vineam quid sit, 154, 1, 2.
 Abraham cur vocetur petra, 603, 1. antequam a Deo vo-
 caretur, coluit idola, 538, 1. est e Chaldaea a Deo educ-
 tus, ne ab incolarum perversitate inquinaretur, 177, 1.
 qua ratione non cognoverit posteros, 735, 2; 736, 1.
 fuit propheta, 43, 1. antonomastice dicitur justus tres
 ob causas, 510, 1, 2; 513, 1. ejus victoriae, 510, 2. cen-
 setur ei datum, quod datum posteris, *ibid.*
 Abyssus vehemens vocatur mare Rubrum, 607, 1, 2.
 Achab rex pseudoprophetas consulens victoriam ex illo-
 rum verbis sibi spondit, et tamen victus interiit, 516, 1.
 Achaz idola in templum inexit, 668, 1. ei cur Deus dixe-
 rit ut signum peteret, 189, 2. cur recuset signum petere,
ibid. cur ei signum propositum nascitari Messiae, 190,
 191. idque anno regni ejus tertio, 196, 2.
 Achor vallis ubi sita, ejus fertilitas, et unde dicatur, 748,
 1. quid mystice significet, *ibid.*
 Actiones triplices fuere in Christo, scilicet divinae, huma-
 nae et theandricae, 201, 2.
 Actus liberi soli sunt contingentes, 47, 2.
 Acus serviunt ad ornatum capitis muliebris, 141, 1.
 Adad deus Assyriorum, unde dictus, 763, 2.
 Adam et Eva quomodo sint principes infideles, 117, 1.
 Adam fuit propheta, 152, 2. habitavit in Judaea, *ibid.*
 Adamantes in adversis simus oportet, 599, 1, 2.
 Adamus Sasbout Isaiae commentator fuit, 100, 1.
 Additamenta plagarum quae dicantur, 299, 2.
 Adeps Hebraeis vocatur quod in qualibet re est lectissimum
 et optimum, 650, 2.
 Adhortatio ad homines ad aliquem pro virtute laborem
 suscipiendum, 102, 2; 103, 1.
 Adinventiones quae in Scriptura dicantur, 137, 1.
 Admirabilis cur dicatur Deus, 232, 2. et admirabilis di-
 citur Christus, 233, 1, 2.
 Adolescentis cujusdam ob jejunia macilenti, responsum
 pium, 286, 2.
 Adramelech filius Sennacherib patrem occidit, 247, 1.
 Adriani Imperatoris pæderastia infamis, 127, 1, 2. quo-
 modo Judæos decimarit, 184, 1.
 Adulatio quam sit noxia, 137, 2.
 Adulatoris mores, 138, 1.
 Adventus Christi ad judicium cum horrore erit, 490, 1. in
 adversis abnegato proprio sensu nos totos subicere Deo
 debemus, 426, 1.
 Aegidius (S.) Minorita quomodo Deiparae virginitatem per
 miraculum asseruit, 195, 1.
- Ægrotos quam pium sit visitare, et eos bonum visitari a
 sanctis, 483, 2.
 Ægyptus a quibus vastata, 316, 1. quomodo in ea floru-
 rit monachismus, *ibid.* 320, 2; 455, 1. ejus simulacra
 corruiere eo veniente Christo, 316, 2. facta postea Dei
 templum et paradisi, 316, 1. abundat calamo et junco,
 317, 1. præstans profert linum, *ibid.* 2. prædicatur ad
 Christiana sacra convertenda, 319, 1, 2 et seqq.
 Ægyptiorum hieroglyphica, 81, 1. eorum inaniam numina,
 130, 1; 413, 2. eorum cum Tyro commercia, 348, 1.
 dati sunt Nabuchodonosori vastandi in mercedem vas-
 tatae Tyri, 349, 1. credebant se hominum primos ortu,
 318, 1. et ab heroibus prognatos, *ibid.* vocantur muscae,
 207, 2.
 Ælam est urbs Persidis, 337, 2. Ælam nomine multi olim
 populi continebantur, 269, 2. postea Ælamitica regio
 contractior fuit, *ibid.*
 Ænigma quoddam Bononiense; 80, 1. ænigma de flore
 hyacintho, 81, 1. sphingis de homine, *ibid.* ænigma so-
 phistæ Ægyptii, 81, 1.
 Aer interdum per caelos intelligitur, 448, 2.
 Æs quomodo in Ecclesia in aurum mutandum sit, 716, 2.
 Æschinis de Socrate sententia, 417, 1.
 Æsculapi (in) templo dormierunt olim veteres, ut ab eo
 sanitatem impetrarent, 745, 1.
 Æsopus cui Nectenabum regem cum suis assimilarit, 548, 1.
 Æstus ex densis nubibus proveniens est vehementissimus,
 366, 1.
 Ætatis nostræ prophetæ, 43, 2.
 Æternitas poenarum infernalium, 362, 1, et 441, 1, 2. æter-
 nitatis condiciones, 458, 1. ejus memoria efficax, 768,
 1, 2; 769, 1, 2.
 Æthiopes Judæis amici, 310, 1. cur muscis comparentur,
ibid. et 2. navibus suas copias in Ægyptum mittebant,
 311, 1. Æthiopes quomodo sint populus post quem non
 est alius, *ibid.* 2; 312, 1. quomodo dicantur gens ex-
 spectans, 312, 1, 2. eorum clades, 313, 1, 2.
 Æthiopes Christiani dant recens baptizatis lac et mel,
 204, 1. a quibus ad fidem Christi conversi, 313, 2.
 apud eos mire floruit Christianismus, *ibid.*
 Æthiopia est terra cymbali alarum, 310, 1, 2. a quibus
 vastata, *ibid.* cur cymbalo alarum assimiletur, *ibid.*
 et 311, 1.
 Aetites lapis aquilarum colorem temperat, 505, 2.
 Afflictis omnia videntur esse caliginosa, imo volvi et in-
 verti, 281, 1.
 Agapeli pueri Martyris in tormentis constantia, 725, 2.
 Agapeti Pontificis ad Justinianum Imperatorem vox libera,
 111, 2.
 Agar, typus Synagogæ, 641, 1.
 Agathæ (S.) epitaphium posuerunt angeli, 637, 1.
 Agathocles rex Siciliae in figulinis vasis cur semper co-
 naret, 553, 1.

- Agathonis eremitæ silentium, 416, 1.
 Ager fidelis quis dicatur, 307, 2.
 Aggeus propheta qua ætate floruerit, 60, 2. quid scribat, *ibid.*
 Agilitas dos in Beatis, 505, 2.
 Aÿto; unde descendat, 619, 2.
 Agnus vere fuit Christus, 632, 1. ejus victoria leonina, *ibid.* 2. amat agnos, *ibid.* agnus Moab est Christus ex Ruth prognatus, 301, 1, 2.
 Agricolæ opera Deo accommodantur, 400, 2.
 Alabanda civitas vocata cista inversa serpentibus plena, 404, 1.
 Alæ Seraphin cur addantur, 169, 2; 170, 1. cur item sex, 170, 1. alæ quibus ad Deum evolemus, quæ sint, *ibid.*
 Alexander Magnus vinositate virtutes omnes suas obscuravit, 158, 2. ei deum se facienti et in morbum incidenti insullat philosophus Anaxarchus, 472, 2. cur suos milites radere barbam juberet, 598, 1.
 Alexander Imperator præ ebrietate mortuus, 340, 1.
 Alexandri Severi Imperatoris mansuetudo, 521, 2. et beneficentia, 431, 2.
 Alexii (S.) Romani gradus adhuc hodie Romæ ostenduntur, 268, 2. orbis fuit portentum, 221, 2.
 Alfonso rege qui Catholicus dicebatur, e vita migrante auditæ sunt voces in cælo, 666, 2.
 Alfonsi Aragonum regis liberalitas, 431, 1. ejus in devictis clementia, 192, 2. ejus modestia in cultu, 145, 1.
 Alma Hebræis quid sit, 193, 1, 2; 194, 1, 2.
 Almus Latinis quid significet, 195, 2.
 Altare lateritium Judæis vetitum, 745, 1. in altari apud Hebræos Deo offerebantur carnes et vinum, 750, 1.
 Altare olim vocabatur sepulchrum Martyris, martyrum et confessio, 268, 1. altare symbolum cultus Dei, 180, 1.
 Altercationibus mutuo se jugulant philosophi, et hæretici nostri, 230, 2.
 Altitudines terræ quæ dicantur, 686, 1, 2.
 Amabilis (S.) ossa a S. Gallo Arvernensi transvecta fuere, 267, 2.
 Amandus (S.) apparuit S. Aldegondi stipatus magno agmine sanctorum, quos in vita converterat, 713, 2.
 Amatoris (S.) animam in cælum columba detulit, 706, 1.
 Ambitio est peccatum Luciferi, ejusque mala varia, 155, 2; 292, 1. est mater hæresum, 155, 2; 292, 1. non satiatur, 292, 1. variis modis ambitiosi agitantur, *ibid.*
 Ambrosius (S.) fugit Episcopatum, 292, 2.
 Amen Hebræum quid significet, 365, 1.
 Amicitiam semper inter se coluerant vicini principes, etiam Ethnici, 485, 1.
 Ammonius eremita aurem sibi præcidit, ne Episcopus fieret, 292, 2.
 Amor fortuna magis quam pulchritudine paratur, 749, 1.
 Amos propheta quando floruerit, 58, 2. quid prophetet, *ibid.*
 Amos quis fuerit Isaïæ pater, 93, 1; 104, 1.
 Anacreon placuit sibi in paupertate, 158, 1, 2.
 Anastasius Imperator scelestus igne cælesti periit, cum ante didicisset quatuordecim vitæ sibi annos ablato, 476, 2.
 Anastasii (S.) Martyris in Perside corpus custodierunt canes, 267, 2.
 Androcidis de vino sententia, 158, 2.
 Andronicus cum uxore Athanasia duodecim annis silentium servavit, 434, 1, 2.
 Angelus psallens duodecim psalmos cum orationum interjectione docuit eundem psallendi modum Ægyptios monachos, 172, 1. Angelus faciei Dei est Michael, cur, 733, 2. Angelus Manuæ apparens est figura Christi, 233, 1, 2. Angelus castra Sennacherib cædens an fuerit hominis, 468, 2. Angeli veloces qui mittendi in Judæam, 311, 2. Angeli semper laudant et admirantur Deum, 273, 2. sunt custodes Ecclesiæ, 726, 2. quomodo Prophe-
- tis oracula inspirarent, 49, 1, 2. in cælo assumunt corpora speciosa ex æthere, quibus pascant oculos Beatorum, 453, 1, 2. id probatur quinque argumentis, *ibid.* conditi in cælo empyreo, non in firmamento, 288, 2. Angelorum alii assistentes, alii ministrantes, 177, 2. per Angelos pacis quinam intelligantur, 439, 2.
 Angliæ reges totam Angliam Romanæ Ecclesiæ tributariam fecere, 710, 2.
 Anglorum schismaticorum castigatio, 135, 1, 2.
 Angulus cur principis symbolum, 318, 2.
 Animæ nobilitas, 616, 1. per peccatum quomodo desoletur et evértatur, 743, 2. est excolenda præceptis Dei et adversitatibus, 154, 2. dum peccat, diabolo incurvatur, 616, 1. eam mortalem se habere putant voluptuarii, 339, 1. anima sancta plena est gloria Dei, 174, 2. ejus dotes, 434, 2. animæ cæcitas et surditas duplex, una inchoata, altera perfecta, ejus triplex causa, 528, 1. ejus curandæ rationes, *ibid.* animarum conversio, nobilissima Dei vicima, et gratissima, 765, 2. eas convertere, vel scandalizare est Ecclesiam ornare, vel dedecorare, 590, 2.
 Animalia Sanctis obsecuta, 106, 1, 2.
 Animo magno nihil est magnum, 613, 2.
 Animositas plurimum valet in bello spirituali, æque ac temporali, 695, 1.
 Anna mater Samuelis primo Deum nomine Sabaoth compellavit, 110, 1.
 Anna Perenna quæ dea, vocata ab annis quibus præsidebat, fuit soror Didonis, in Nemicum amnem se dedit præcipitem, 750, 2. quomodo in ejus sacris veteres biberent, *ibid.*
 Annuntiare pro evangelizare, 716, 1.
 Annus sabbaticus an fuerit annus ille secundus quo pomis vesci Ezechias jubetur, 468, 1. annus editæ prophetiæ de Virgine paritura ad Achaz, 196, 2. annus quod Theglathalassar Samariam vastavit, Damascus cepit, et Phæce est occisus, 213, 1. anni Prophetarum, quibus, et quibus regibus prophetariet, 84 et seqq. anni septuaginta quinque vastandæ Samariæ quomodo et unde computandi, 182, 2. et seqq. anni vitæ soli sunt ii quibus Deo vivimus, 754, 1.
 Anserum silentium, 416, 2.
 Antemurale urbis proprie quid sit, 373, 1, 2.
 Anthemii blasphemii subita castigatio, 465, 2.
 Antichristum Christus percutiet spiritu oris sui, 260, 1.
 Antinous Adriani scortum masculum fuit, 127, 1; 135, 2.
 Antiochiæ splendor et portenta, 245, 1.
 Antiochus a vermibus consumptus, 768, 1, 2. blasphemus vindicem Dei manum sensit, 465, 1. ejus superbia, 289, 1, 2.
 Antiquitas Tyri, 349, 2.
 Antonini (M.) Imperatoris clementia, 523, 1.
 Antonius (S.) virtute crucis dæmonum monstra et terribula superavit, 592, 2. dæmonem apparentem sibi in varia forma irrisit, 385, 2. fuit orbis miraculum, 221, 2. ejus generositas in contemnendo Imperatore, 687, 2. ejus hilaritas vultus, 522, 2.
 Apelles cur pinxerit fortunam sedentem, 749, 2.
 Aperire autem Hebræis est aperire et indicare quid alicui, sive facere ut aliquis quid audiat vel intelligat, 574, 2.
 Aperiri quomodo dicatur Virgo Maria clausa, 552, 2.
 Apes sunt virgines, 203, 1, 2. earum quæ sit generatio, *ibid.* unde favos, mella et ceram conficiant, 352, 1, 2. apes dicuntur Assyrii, 207, 2.
 Apiariorum sibilum, 163, 1, 2.
 Apocalypseos difficultas, 52, 1.
 Apollinaris in Isaiam scripsit breves commentarios, 99, 1.
 Apollonii monachi clementia, 193, 1. ejus in curandis ægris charitas, 483, 2.
 Apollonii Tyanæi perversitas silentiam, 416, 2.
 Apostoli verbo Dei reges et tyrannos dejecerunt, 513, 2. sunt pedes Christi, 511, 1. structores sunt Ecclesiæ,

- 590, 1. dici possunt filii sterilitatis, 591, 1. sunt opera manu Dei, 409, 2. visa Judæorum obstinatione convertentes se ad Gentes, doluerunt, 439, 2. erant egeni, 375, 2. sunt pueri Christi, 218, 2. ipsi pauci inter Gentes omnes justitiam et fidem disperserunt, 247, 2. sunt duces gregis Christi, 540, 2. fuere portentum, 220, 2. sunt dicti principes Zabulon et Nephtali, 223, 2. sunt satores æternitatis, 360, 1. fuere sortes justitiæ, 719, 1. quomodo de Sion exiverint, 63, 1. fuere Prophetarum successores, viamque veritatis docuerunt, 517, 2. fuere boni Judæorum judices, 59, 2. duplicem Spiritus Sancti portionem præ aliis fidelibus et Prophetis acceperunt, 720, 1, 2. ignorarunt mysterium vocationis Gentium, 730, 1. sunt sagittæ Dei, 583, 1. quales esse debeant ex sagittæ proprietatibus ostenditur, *ibid.* eorum partus brevis et simultaneus, 760, 2. eorum potestas quanta, 181, 1. eorum pedes pulchri, 617, 2; 618, 1, 2. evangelizarunt pacem, bonum et salutem æternam animæ et corporis, *ibid.* baculo innixi et pedibus orbem peragrabant, *ibid.* quomodo Christus eos animavit et corroboravit, 609, 1. cœlis assimilantur, *ibid.* 2. sunt carbunculi et sapphiri et jaspides, 644, 1, 2. Apostoli et primitiva Ecclesia fuere orbis deliciæ, 604, 2.
- Apostolici viri ferventes esse debent, 619, 1. et peccatores libere coarguere, *ibid.* 2, et 620, 1. sunt carbunculi et jaspides et sapphiri, 644, 1, 2.
- Apostolorum Petri et Pauli sepulcra quam sint gloriosa, 268, 2. intra eorum basilicam patrem Constantinum vitam functum tumulare non est ausus ejus filius Constantius, 269, 1. eorum elogium, 181, 1.
- Apostrophe ad viros Apostolicos, 588, 2.
- Apparitiones Dei in veteri Testamento factæ sunt per Angelos, 49, 1, 2. accommodatæ fuere rebus ob quas apparuit, 165, 1.
- Appetitus qui sequitur, bellis quodam modo obedit, 456, 2.
- Appion Grammaticus dictus orbis cymbalum, 310, 2.
- Aqua miscenda vino in Missa contra Lutherum, 116, 1.
- Aqua vocatur scaturigo et soboles, 573, 1.
- Aquæ quomodo arserint veniente Christo ad nos, 755, 1.
- Aquæ variæ e Salvatore manantes, 274, 1, 2.
- Aquæ ex petra elicite per Moysen non tantum Israelitis in deserto secute, sed propter eas perpetuo fluentes Arabia facta habitabilis est, cum antea ob sitim esset inhabitabilis, 536, 1.
- Aquæ Siloe denotant stirpem David et Salomonis, cur, 215, 1. abierunt in proverbium denotantque animi quietem et tranquillitatem, *ibid.*
- Aquila usi sunt Persæ in vexillis, 566, 2. aquilæ alæ attribuntur Sanctis, 503, 2; 504, 1. quomodo ipsa renovetur, *ibid.* ipsius et Sanctorum analogiæ, *ibid.* 2; et 505, 1. item ipsius et Beatorum in cœlo, 505, 2; 506, 1.
- Ar metropolis Moabitarum, 298, 1. corrui terræ motu, *ibid.*
- Arabia triplex est, 525, 1, 2. in ea floruit olim Christiana religio, *ibid.*; 703, 2.
- Arabiz Felicis feracitas, 703, 2.
- Arabia Petræa dicta ab urbe Petra, 301, 2.
- Arabes joverunt Chaldæos in vastatione Moab, 299, 1. dicti sunt Cedareni, sunt boni sagittarii et feri, a Turca cohiberi nequeunt, 334, 1, 2. vastati sunt a Nabuchodonosore, *ibid.*
- Arabes Scenitzæ de loco in locum migrant, habitantque in tentoriis, 231, 2.
- Arabica versio Bibliothecarum duplex exemplar, Antiochenum et Alexandrinum, utrumque latine convertit R. D. Sergius Risius Maronita, 190, 2.
- Araneorum telas sibi texunt superbus, gulosus, avarus, 692, 1, 2. et alii multi, *ibid.*
- Arca avari est sepulcrum pauperum, 127, 2.
- Arca Testamenti erat typus Ecclesiæ, 149, 1. fuit gloria Israel tripliciter, *ibid.* 2. cur dicatur testimonium, 223, 1.
- Arcades irrisi quod se luna facerent antiquiores, 318, 1.
- Archidamus filias suas nimis noluit ornari, 145, 1, 2.
- Archidiaconus quidam simoniacus non potuit Spiritum Sanctum laudare, cur, 174, 1.
- Ardentes sunt Seraphim, 168, 2.
- Arenæ Cyrenaicæ quam densæ, 328, 1.
- Aretas rex Syriæ fuit infestus Judæis, 206, 1. voluit Paulum comprehendere, *ibid.*
- Argentineses duo milites in carcerem coniecti, unus in Deum, alter in præfectum loci injurius, quorum ille morti adjudicatus est, hic absolutus, 466, 1. argentum sunt eloquia Dei, 576, 1, 2. argentum vocari possunt pura religio, Dei lex, doctores, 115, 1, 2.
- Argonautæ columbam ducem secuti, 705, 2.
- Argumentum Isaia, 96, 1, 2.
- Arias Montanus doctus in Isaia scribit quam alibi, 100, 1.
- Ariel, id est leo Dei, cur vocetur Jerusalem, 403, 1, 2; 404, 1.
- Aristides quam fuerit justus, 719, 1.
- Aristippus quomodo cum Æschine in gratiam redierit, 639, 1, 2.
- Aristoteles cur dictus a Platone mulus, 105, 2.
- Arma cur ungantur, 330, 2.
- Arma militis sunt duo, gladius et sagitta, 582, 2.
- Arma sua in falces quomodo peccator vertat, 124, 1.
- Armilla ornamentum brachiorum, et unde dicantur, 140, 1.
- Armogastis (S.) sepulcrum prodigiosum, 266, 2.
- Aroer civitas Syriæ diversa ab Aroer Judææ, 306, 2.
- Arsenii anachoretæ silentium, 416, 1.
- Aruspicum et ariolorum vanitas, 516, 1.
- Ascensores cameli et asini sunt Darius et Cyrus, 330, 1, 2. item Judæi et Gentes, et apostoli Petrus et Paulus, *ibid.* et 331, 1.
- Asellæ virginis solitudo, 197, 1.
- Asinus in Scriptura Gentium symbolum, 435, 2.
- Asperitas omnis vitæ Apostolis in delicias a Deo mutata, 514, 1.
- Aspidis cujusdam gratitudo, 106, 1.
- Aspidum natura, eis assimilantur voluptates et peccata, 413, 2. edunt ova adinstar reliquorum serpentium, 691, 1. earum morsus insanabilis, *ibid.* 2. *aspidis morsus*, proverbium in quos dicatur, *ibid.* 2. *aspis a vipera*, proverbium in quos quadret, 692, 2.
- Assur vocantur monarchæ et tyranni, 214, 1, 2; 244, 1.
- Assur litteraliter et allegorice Judæis quis fuerit, 244, 1, 2.
- Assyrii unde dicantur hypocritæ, 440, 2. cur dicantur apes, 207, 2. fuerunt Judæis novacula, *ibid.* una flamma et tabe consumpti in castris Sennacherib, 246, 1. cur sint typus tyrannidis et tyrannorum, 616, 2.
- Astra sunt virtutes, 123, 2. quomodo sint innovanda secundum qualitates, non secundum substantiam, 449, 2.
- Atabaliba rex Mexicanus quantum auri vita tuenda Hispanis promiserit, 549, 2.
- Athanasii (S.) libertas in carpando Constantio Imperatore, 111, 2.
- Athei censent Deum otiosum esse, 162, 1.
- Atlantis insula olim an Hispanis juncta, 309, 2.
- Atra dicuntur profunda, 525, 1.
- Attila Hunnorum rex flagellum Dei, 244, 1.
- Auctor quis libri *De anima et spiritu*, 370, 1.
- Auctor cur Prophetas exponere aggressus sit, ter Lovanii eos docuit, 62, 1, 2. ejus in hisce commentariis methodus, *ibid.* 2 et seqq. ejus ad Deum oratio, 65, 2.
- Auditus pro sermone vel re audita, 623, 1, 2.
- Augures dicti omnes divinatores, 571, 2. e quibus divinant, 544, 2.
- Augurium quid sit, et unde dicatur, 127, 1.
- Augustinus (S.) Isaiaam prophetam ab Ambrosio legere jussum non intellexit, 61, 1. oblatum Episcopatum fu-

- git, 292, 2. quam difficile malam consuetudinem deposuerit, 161, 2.
- Augustinus Marloratus in gloriam sepulturæ Christi et Christianorum injurius, 636, 1.
- Augustus Cæsar cur dicatur rex Assur, 214, 1. divinos ambiit honores, 291, 2. quomodo occupavit Ægyptum, 271, 2. Samariæ et Damasci regna occupavit, 206, 1.
- Aula Romana quam varia, 358, 2.
- Aurea fortuna ab Imperatoribus fugebatur, 750, 1.
- Aureliani Imperatoris de uxoris ornatu aurea sententia, 144, 2; 145, 1.
- Aureola virginum particularis, 660, 1.
- Avaritia et cupiditas taxatur, 155, 2; 156, 1.
- Avaritia pro peccandi libidine insatiabili, et pro libidine, 672, 1. avaritia spirituali qui laboret, *ibid.*
- Avari sunt pauperum sepulcra, 159, 2. eorum cupiditas describitur, 127, 2.
- B.**
- B et M litteræ cur facile inter se commutentur, 299, 2.
- Babylon quatuor ne urbes uno murorum ambitu complexa sit, 245, 2. cur dicatur mons caliginosus, 279, 2. sita in loco palustri, *ibid.* et 294, 1. ejus horti pensiles, 279, 2. ejus vastationem perfecit Alexander, 281, 1. vocatur orbis ob frequentiam, *ibid.* erat constructa ad delicias, *ibid.* 2. cur dicatur mare, 326, 1. cur item desertum, 327, 1. ejus muri erant unum e septem orbis miraculis, 329, 1. a quibus sit constructa et ornata, 268, 1. alluitur a Tigri et Euphrate, 535, 2. cur dicta profundum et mare, 545, 1, 2. igne destruenda a Persis dicitur, 571, 2; et deserenda a suis negotiatoribus, 572, 2. ea quomodo Hierosolymæ esse dicatur ad Aquilonem, cum potius ad Orientem sit, 587, 2.
- Babylionorum stupor adventante Cyro rege Persarum, 280, 1, 2.
- Bacchus cur dictus ignigena, 158, 2.
- Bajazetes Turcarum Imperator Tamberlani equum ascensuro fuit veluti scabellum, 613, 1, 2. in fuga ob equam sitientem interemptus a Tartaris, 703, 1.
- Baladan rex Babylonis idem qui Nabonassar, 484, 1, 2. ejus filius Merodach cur legatos ad Ezechiam miserit, *ibid.*
- Balsasar rex Chaldæus turpiter a Cyro victus, 286, 1. comparatur stellæ lucifero, 287, 1, 2. cur, *ibid.* item dæmoni lucifero, 288, 1, 2. ejus superbia, 291, 1. quomodo retusa, *ibid.* 2. carnit sepulcro, 293, 1, 2. projectus in fossam promiscue cum aliis, *ibid.* ei nemo de stirpe patris successit, *ibid.* ejus filii occisi, *ibid.*
- Baptismi ablutio præsignificata, 113, 2. eo tollitur naturalis malevolentia Judæorum, 141, 2. cur nubi comparantur, 316, 1.
- Baptizati adulti sunt pueri multorum dierum, 753, 1, 2.
- Baptizatis dabatur olim vinum et lac, 650, 1. dicantur nomen dare Christo, unde eorum nomen catalogo fidelium inscribitur, 541, 1, 2.
- Barbæ vulsio insignem habet contumeliam, 598, 1. barba est decor viri et insigne virilitatis, *ibid.*
- Barnagiasius Abyssinorum ductor qua formula pacem cum Lusitanis inierit, 125, 1.
- Baruch propheta qua ætate floruerit, 60, 1. quid scribat, *ibid.*
- Basan fuit regnum Og gigantis, 129, 1, 2. ejus limites et felicitas, *ibid.*
- Basilidi Martyri laurea e cælo ostensa ad quam evehendus esset per martyrium, 725, 2.
- Basilius (S.) Isaiam commentario illustravit, 99, 1, 2.
- Basilius quidam nobilis Michaellem III Imperatorem temulentum de nocte interfecit, 339, 2.
- Beata æternitas quam sit optanda, et quid sit, 370, 2; 371, 1.
- Beati in cælo coronabuntur immarcescibilis gloriæ corona, 607, 2. sunt aquilæ, 505, 1, 2. a Deo aluntur, 443, 1. quomodo terram intueantur, *ibid.* erunt non minus beati gloria aliena quam propria, 370, 1, 2; 371, 1, 2. resurgent in ætate perfecta, 753, 2. non condolent, nec consolantur damnatos in inferno, 769, 2. mire gaudent, quod post mundi angustias salvi ad portum salutis appulerint, 752, 2. ipsi soli scribuntur in libro cælestis Jerusalem, 147, 2. eorum gaudia quanta sint, 370, 2; 371, 1.
- Bel Babyloniorum deus, 562, 1.
- Belgium habet formam leonis, 152, 1. dicitur leo, 404, 1. ob luxum vestium punitur, 145, 2.
- Bellum *tenupha* quid sit, 423, 2. bellum pendet a duce, 134, 1. an sit ex se malum, 124, 2. bella Gentilium fuere atrocissima, 125, 1.
- Benadad temulentus occisus, 339, 2.
- Benedicere* in Scriptura significat *beneficere*, 747, 2.
- Benedictus (S.) quomodo totum mundum viderit quasi parvum globum in radiis solis collectum, 104, 1. ejus regula visa esse via quædam lucida, 419, 2.
- Beneficentia Dei principum frænum est, 575, 1, 2.
- Beneficia (ob) Deus summe laudandus, 175, 1. beneficium vincere inimicos divinum est, 192, 1. beneficiorum Dei recordatione nos animare debemus, ne in adversis animum despondeamus, 531, 1, 2.
- Bernardinus (S.) quam pie pestifera lue infectis inservierit, 484, 2.
- Bernardus (S.) quam esset a contemplatione spiritualium absorptus, 251, 2. sororem suam splendidius ornatam ad se venientem videre noluit, 144, 1. ejus ortus præsignatus per catulum latrantem, quem mater visa sibi utero gestare, 663, 2.
- Bestiæ sepelierunt multos sanctos, 267, 2. bestiarum silentium, 416, 2. quomodo in nefarii hominis corde enasci dicantur, 456, 2.
- Beta languida, fatua, insipida est: inde betizare pro languere aut esse insulsum, 612, 2.
- Bibendi post gratias dictas mos unde manarit, 750, 2.
- Biblia multa Flandrica auferunt Christo nomen Dei in sua versione, 235, 2.
- Bibo quidam Germanus in Deum blasphemus quam graviter punitus, 340, 2. item alius uxori prægnanti dæmonem in ventre imprecatus, a monstro quod illa peperit, venenosis ictibus interiit, *ibid.*
- Blesi videntur solis labiis loqui, 396, 1.
- Blasphemia summus Dei contemptus est, 108, 1.
- Blasphemus quam acriter Deus punit, 465, 1, 2.
- Blessilla febricitata didicit sæculi pompas fastidire, 472, 2.
- Bombycum natura, 552, 2.
- Bona olim a quopiam vendita, a fratre vel cognato vendentis, pretio persoluto redimi poterant, 542, 1. bona ineffabilia quæ Christus det in hac vita, 739, 2. et in altera, *ibid.* et 740, 1. bona mundi hujus imperfecta sunt, nec satiantia, 650, 2. boni immensi possessio Deus, 370, 2; 371, 1. boni omnis symbolum lux est, 701, 1. honorum trinitas in cælo, 740, 1.
- Bonaventura (S.) dictus Doctor Seraphicus, 169, 1.
- Bonus nummus Atticus erat, 433, 2.
- Bos et asinus Christum venerati in præsepio, 106, 1, 2. bos arationis et fertilitatis priscis erat symbolum, 435, 1, 2. Judæos denotabat, *ibid.*
- Bosra metropolis Idumææ, unde dicta sit, 450, 1, 2. ea per metathesin dicitur Byrsa arx Carthaginis, *ibid.*; 732, 1. Bosra duplex, una Idumæorum, et alia Moabitarum, *ibid.*
- Brachium in Scriptura symbolum roboris et potentia, 605, 2. brachium Dei triplex, *ibid.* brachium Domini vel est ipse Christus, vel potentia quam ipse Deus in Christo ostendit, et fortitudo quam Christo communicavit, 624, 1.
- Brevitas vita humanæ, 494, 2; 495, 1, 2.
- Brigitta (S.) cur Romæ vivere et mori voluerit, 766, 1.
- Britannia ante Christum inculta et deserta erat, 683, 2.

- Bruchus quod genus insecti sit, 438, 1.
 Bupalus primus Smyrnaeis fortunæ statuam fecit, 749, 1, 2.
 Burgus Romanis quid sit, 732, 1.
 Butyrum et mel comedere cur dicatur Christus, 202, 1, 2 et seqq.
 Buxo (ex) fiebant tabellæ scriptoriæ, 414, 1.
 Byrsa arx Carthagini dicta a Bosra, 450, 1, 2; 732, 1.
- C.
- Cæca fortuna olim pingebatur, 749, 1.
 Cæcilia (S.) virgo spiritualiter Deo conjugem suum, ejusque fratrem peperit, 197, 2; 660, 2. ejus corpus nostro sæculo integrum repertum Romæ, 268, 2. et etiamnum integrum est, 659, 1.
 Cæcitas est peccatum, et pœna et causa peccati, 523, 1. cæcitas duplex, 182, 1. ejus causa triplex, *ibid.* ejus curandæ ratio, *ibid.*
 Cælibatum colentibus et Religiosis promittitur nomen gloriosius et diuturnius quam ex filiis habere possent, 658, 1, 2. perenne in Ecclesia nomen habent, *ibid.* eorum proles spirituales quæ, *ibid.*
 Cæremoniæ Judæorum dici possunt servitus et militia, 489, 1, 2.
 Caius (S.) Pontifex quod Susannam virginem Deo desponsasset, a Maximiano una cum ipsa interfectus est, 661, 2.
 Calamus Ægyptiis est cornu copiæ, 317, 1.
 Calamus aromaticus quid sit, 536, 2.
 Calano quæ sit urbs, postea dicta Ctesiphon, 244, 2. fuit diversa a Seleucia, 245, 1.
 Calcationi uvarum comparatur hostilis vastatio, 303, 2.
 Calcei crepitantes carpuntur, 139, 1. calceos-clavis capitatis inter punctos gestandi mos, *ibid.*
 Calculus quo Isaias mundatus, quis et quid fuerit, 177, 2. fuit symbolum pœnitentiæ, gratiæ Spiritus Sancti, et prophetiæ, *ibid.* 1, 2. amoris et zeli, 179, 1.
 Caligula Imperator voluit arroganter coli ut deus, 289, 2.
 Calix significat sortem cujusque lætam vel tristem, 611, 1, 2. calix tremoris quis dicatur et unde, *ibid.*
 Calumnias (per) aucta res hæreticorum in Europa, 415, 2.
 Calvinus sanio est, 116, 1. exploditur dum Deum excæcare docet, 183, 1. negat B. Virginem in partu fuisse virginem, 194, 1, 2. item negat Eucharistiæ mysterium, *ibid.* adimit Christo infanti usum rationis, 204, 1, 2. refellit, *ibid.* ejus paralogismus de Romanæ Ecclesiæ excidio, 404, 2; 405, 1. qua pœna damnatos in inferno torqueri asserat, 423, 2. negat insulse, principi dæmonum Luciferi nomen ab Ecclesia posse imponi, 287, 1.
 Sacramenta Catholicorum sugillans reprehenditur, 179, 2. vota monastica suggillat, 321, 1. arianizat, et Patres omnes Ecclesiæ ridiculos facit, 172, 2. est blasphemus, dum ait Christum sensisse dolores et desperationes inferni, 631, 1. sæpe judaizat et Judæis favet, 635, 2. negat in lege nova esse proprie dictum sacerdotium et sacerdotes, 719, 2. phthiriasi est consumptus, 768, 2. ejus impostura in mortuo ad vitam excitando, 45, 1. ejus imperitia ostenditur, 320, 1. impudens ejus cavillatio, 106, 2.
 Calvitium in usu apud veteres in luctu, 293, 2.
 Cameli natura et etymon, 703, 1. quid mystice designet, *ibid.*
 Caninius Rebilus uno die tantum fuit consul, 358, 1.
 Canum est latrare et fures latratu arcere, 663, 1. eorum impudentia et ingluvies, *ibid.* canes rabidi non latrant, sed silenter mordent obvios, etiam dominos, *ibid.* 1. canes symbolice muti laborant argentangina, *ibid.* viso moveri lunam latrant, *ibid.* 2. canis abominanda victima est si Deo immoletur, 759, 2.
 Caniti regis Danorum arrogans insolentia repressa: quomodo ad veram fidem conversus, 290, 1.
 Captivitatem Ægyptiam cur Scriptura passim inculcet, 616, 2. fuit imago captivitatis generis humani sub peccato, *ibid.*
 Caput languidum quid Isaiæ sit, 108, 2. caput sunt principes, *ibid.* et 109, 1. caput et cauda quid sint Isaiæ, 239, 1, 2.
 Carbo Isaiæ fuit carbunculus, 178, 1. carbo in igne est humanitas in Verbo, 179, 1, 2. item Eucharistia, *ibid.* 2. item potestas clavium, *ibid.*
 Carbunculus est coloris stibii, 644, 1. est Christi imago et Christianorum opprobrius et injuriis appetitorum, *ibid.* 2. est pretiosior adamante, 178, 1. respuit ignem, *ibid.* carbunculus, sapphirus, jaspis in fundamentis Ecclesiæ mystice exponuntur, 644, 2.
 Carmelus vocatur exercitus, cur: abiit ob fertilitatem in proverbium, 246, 2; 303, 2; 466, 2. Carmelus significat Judæam, quia mons est in Judæa fertilitate notus, 408, 2. in eo cœpit Ordo Carmelitarum, 466, 2.
 Caro hebraice vocatur propinquus, tum consanguineus, tum quilibet homo, 678, 2. caro brachii dicuntur fratres et cognati, 241, 1. carnes alienas comedere aut sanguinem suture est signum summi odii et credulitatis, *ibid.* 2. caro delicate nutrita post mortem magis foetet quam alia, 286, 2.
 Caroli Magni in Romanam Ecclesiam affectus, ideo quater Romam peregrinatus est, 766, 2. ejus de mansuetudine dominorum decretum, 521, 2. pontifices Romanos est reveritus, 592, 2.
 Carolus (S.) Borromæus in Prophetis volvendis erat assiduus, 54, 1.
 Carolus V cur urbes ingrediens respiceret ad horologia, templa, plateas, item ad tria P, 134, 2.
 Carthaginenses orti a Phœnicibus retinuerunt linguam eorum in multis, 731, 1.
 Carthago colonia Tyrriorum navibus abundabat, 346, 2. unde hoc nomen formetur, 345, 1, 2.
 Casimirus Magnus rex Poloniae quomodo rem Ecclesiasticam in regno promoverit, 710, 2.
 Castitas grata angelis, 168, 1, 2.
 Catachresis frequens Prophetis et Poetis, 79, 1.
 Catadupa Nili accolentes cur sint surdi, 311, 1.
 Calarectes quid sit, 361, 1.
 Catharina (S.) ab angelis sepulta, 266, 1, 2.
 Catharinæ (S.) Bononiensis corpus adhuc integrum hodie conspicitur, 268, 2.
 Catharinæ (S.) Senensi apparens Christus duas coronas obtulit, ut utram vellet, eligeret, 232, 2; 608, 1; 725, 2. cur voluerit Romæ vivere et mori, 377, 2.
 Catholici inter hæreticos degentes signo aliquo externo suam fidem produunt, 542, 1. Catholici in doctrina concordes erunt et sunt, hæretici semper varii, 270, 1.
 Caudæ cur assimilentur hæretici, 239, 2. caudæ duæ titiolum vocantur rex Syriæ et Israel, 187, 2.
 Caulaca spurcum numen Nicolaitarum, 395, 2.
 Cause martyrii Isaiæ, 95, 2.
 Ceadualla Britonum rex Romam venit baptizandus, et non multo post ibi mortuus est et sepultus, 766, 1.
 Cedareni Arabiæ incolæ, eorum mores, 334, 1, 2; 704, 1. unde dicti sint, 334, 1, 2. eorum peritia sagittandi, *ibid.*
 Cedareni erat Judæis barbarus, 525, 1. habitabant in tabernaculis, et incertis sedibus vagabantur, *ibid.*
 Celerinus Martyr quam in tormentis invictus, 599, 1.
 Celsitudo animi promittitur Deum colentibus, 687, 1. facit tranquillos et beatos, *ibid.* regnum fortunæ despicit etiam in doloribus, *ibid.* 2.
 Centauri sunt homines ex aqua prognati, 451, 2. unde dicti, 452, 1.
 Carbonius Episcopus unde ab urso nihil damni acceperit, 302, 2. ejus mirabilis sepultura, 266, 2.
 Certandum ante coronam, 368, 1.
 Cethim sunt insulæ Cypri, Italiæ et Macedonia, 347, 2.

- Chaganus unde ad modestiam commutatus sit, 368, 1.
 Chaldaei reges ignem sibi præferri curabant, 288, 1. habebant quoque coronam radiis solaribus distinctam, et solis nomine salutari volebant, *ibid.* nomina sibi induebant a diis suis, 562, 2.
 Chaldaei primo excisi ob crudelitatem, 569, 2. deinde ob fastum, 570, 1. tertio ob incantationes, *ibid.* 2. ob eas male audierunt, *ibid.*
 Chalys formatur ab Hebræo *Challamis*, 599, 1. est medulla et nucleus ferri, *ibid.*
 Chamos cultus a Moabit, 298, 2.
 Chanaan hebraice sonat mercatorem, 351, 1.
 Character baptismi nos conignat Christo, estque indelebilis, 635, 2.
 Charcami quæ sit urbs, 244, 2.
 Charitas Dei pura et ignita aurum est, quo pretio illa comparetur, 649, 1. charitas omnia facilia reddit, 251, 2.
 Cherubinos cur videat Ezechiel, Isaias Seraphinos, 169, 1.
 Chilastæ fingunt in mille illis annis, quibus post iudicium cum Christo Sancti in terra regnabunt, agnos cum lapid habituros: illorum auctor Papias, 261, 2.
 Choreæ descriptio, 452, 2.
 Chorom Ecclesiasticum docnerunt Seraphim Isaiæ, 172, 2.
 Chosroes Persarum rex colli voluit ut deus, inde ejus eurrus pluvius, sed a Deo cæli fuit castigatus, 290, 1.
 Christiana fides quam sit ad mores immutandos potens, 263, 2.
 Christiani est in tormentis gaudere, 147, 2. dicitur sanctus, *ibid.*
 Christiani cur dicantur vermis, 513, 1, 2. sunt oves, 497, 1. sunt secunda Dei possessio, 269, 1. sunt pueri quadrupliciter, 218, 2; 219, 1, 2. quanta præ Judæis a Deo beneficia receperint, 535, 2. semper ad majora debent ascendere, 123, 1. vocantur sancti et justi, licet non sint, 713, 1. quatuor ob causas olim coronis abstinuerunt, 718, 2. Christo sunt obstricti, ejusque religioni et cultui, 637, 1. ubi et unde primum sic dicti, 752, 1. sunt docti a Domino, 645, 2. eorum a Judæis discrimen quoad doctrinam, *ibid.* quomodo suas venerentur imagines, quomodo idola sua Gentes, 543, 2. sunt servi Christi, 527, 1, 2. iis vigilandum semper, 331, 2. ferant mores et vitia proximorum, 521, 1, 2. eorum sepulcra esse debent gloriosa, 266, 1, 2. eorum in suis templis lætitia, 662, 1. eorum holocausta sunt sacrificia Eucharistiæ, *ibid.* eorum est semper Deum laudare, et ei gratias agere, 273, 1; 275, 1. eos ubivis terrarum Deus protegit et manu ducit, 513, 1. eorum sub quovis Præfato obedientia, 262, 1, 2. eorum olim contemptus, sed postea gloria futura in iudicio, 584, 2. Christiani primi a baptismo currebant ad martyrium, 753, 2. sanctissimi fuere, 248, 1. omnia sua cum fide Christo obtulerunt, imo vel oculos dedissent, si fieri potuisset, 535, 2. in carne candentibus notis Jesu nomen aut signum crucis curabant sibi inuri, 541, 2. Christianis mors ludus est, 599, 2.
 Christianismus maxime viguit in Ægypto, 321, 1.
 Chronologica harmonia Prophetarum, 84, 1 et seqq. usque ad 92, 1, 2.
 Chrysostomum inaugurandum columba supervolavit, 705, 2. episcopatum fugit, 292, 2.
 Cibum quem porrigat Christus, 650, 1, 2.
 Cicadæ locustis sunt affines in malis, 501, 1, 2.
 Ciceronis in Verrem jocus, 68, 1, 2.
 Cidarid quid sit, 141, 2.
 Cilicium priscum quale esset, 323, 1.
 Cingulum quinque res notat, 260, 2. cinguli cujusdam prodigium ad testandum Christum resurrexisse et sepulcro lapide obsignato, 266, 1.
 Circumsessio SS. Trinitatis, quæ et qualis, 556, 1, 2. quid hæc sit, *ibid.* et quæ ejus causa, *ibid.*
 Civitas vanitatis attrita quæ, 357, 1. sub ea quælibet civitates intelliguntur, *ibid.* et 2. civitates maritimæ et mercatorie male morata, 353, 1. civitates cur vineæ dicantur, 303, 2. civitatis cœlestis fortitudo, 373, 1, 2.
 Clamor est omne peccatum quod clamat in auribus Dei, 155, 1. clamoris nomine intelliguntur violentiæ, rapinæ, fraudes, etc., 677, 2.
 Claræ (S.) de Monte Falso sanguis subsillire solet, cum aliquid calamitatis imminet reipublicæ Christianæ, 762, 2.
 Claravallensis cœnobii silentium, 415, 2; 416, 1.
 Claritas Dei in cœlo quæ, 712, 2.
 Clausi dicuntur cæci, 717, 1.
 Clausura est seps et murus Religionis, 684, 1.
 Clavis symbolum prælaturæ cor, 343, 1. notat quoque dexteritatem regendi, *ibid.* clavium S. Petri origo, *ibid.* claves aliæ manu, aliæ humeris gestantur, *ibid.* claves optimæ in crucis formam serratæ sunt, 343, 2.
 Clemens (S.) Pontifex Flaviam Domitillam virginem Deo consecravit, 661, 2.
 Clementia virtus principum, 521, 2.
 Cleopatrz (in) navi remi ad tibie et fistulæ modalos movebantur, 311, 1.
 Clericorum et plebis Catholicæ vitia et dissolutio causa fuere hæreseon, et cur hodie Catholicis hæretici insultent, inque sua hæresi magis obdurentur, 556, 2. clericis malis surrogandi boni, 344, 1.
 Clodoveus rex Francorum, quomodo in bello a Christo adjutus, 374, 1. e Scriptura petiit auspiciam expeditionis suæ bellicæ contra Alaricum regem Gothorum, 224, 2.
 Clotharius rex ad pedes S. Lupi Senonensis Episcopi revolutus est, 592, 1.
 Coccineus color meretricius olim erat, 114, 1, 2.
 Coccus quid esset, 114, 1.
 Cochlæ ænigma, 81, 1.
 Cœlestes epulæ Beatorum quam suaves, 367, 2. vocantur vinum et lac, 765, 2.
 Cœlum est civitas fortium, 365, 2. cœli gloria describitur pluribus, 442 et seqq. cœlo comparantur Sancti ob octo analogias, 609, 1 et seqq. unde dicatur, *ibid.* cœlum jungi terræ, nec esse sphericum putavit Chrysostomus et alii, 280, 1. in cœlo est, quidquid hic optare vel concipere possumus, 370, 2; 371, 1. cœlos initio prophetiæ suæ tres ob causas invocavit Isaias, 104, 2. eorum motus cessabit a die iudicii, 712, 2. quomodo complicandi sunt, 448, 1, 2. idque in fine mudi, *ibid.* quomodo dicantur futuri æterni, *ibid.* et 449, 1. non mutabuntur substantialiter, sed tantum accidentaliter, 449, 1, 2. cœli novi et terra nova quid sint, 765, 2.
 Coenredus Merciorum rex Romam ex pietate transmigravit, 766, 1.
 Cogitatio impia quasi ignis est qui ipsum cogitantem adurit, 440, 1.
 Cognitio Dei parens est humilitatis, 176, 2. ipsa la lege Evangelica exuberat, 264, 1.
 Colentium Deum præmia, deliciae spirituales, celsitudo animi et hæreditas Jacob, 686, 1, 2 et seqq.
 Colles compugnantes qui sint, 467, 1.
 Coloniae Tyri variæ, 346, 1.
 Columbanus (S.) regem Theodoricum impium est genere aversatus, 687, 2.
 Columbis comparantur fideles, 704, 1, 2. columbae sunt Indipetæ ob varias causas, 705, 1.
 Columna nubis dux Hebræorum quid significet, 148, 2. columna ad quam flagellatus est Christus, ubi et qualis sit, 597, 2.
 Comestiones quomodo puniat Deus, 339, 2.
 Commentariensis quod esset in oculis regum officium ac dignitas, 461, 1.
 Commodus Imperator in Christianos satis fuit mitis, 43, 2.
 Commune Hebræis dicitur, quod sanctitatem amisit, 569, 2; 570, 1.

- Compositio loco habenti orationem necessaria, 174, 2.
 Concionator qualis esse debeat, 496, 1. concionatores esse debent aedificatores sepium, 684, 1. quomodo pathetice creaturas contra peccatorem invocare debeant, 104, 2. quales esse debeant, 496, 1. canibus comparantur, 663, 1. quod saepe in populo concionibus suis non proficiant, propriae tepiditati id impudent, 380, 2. ipsis necessaria acris malorum increpatio, 260, 1. sint tuba, non tibia, carpant, non adulentur, 675, 1. sunt Seraphim, 169, 1. quomodo miscere dicantur aquam vino, 115, 2. vocantur nubes, cur, 705, 1.
 Conciones molles causa haereseos, 414, 2. conciones Christi et Joannis Baptistae quales fuerint, 360, 1.
 Concipere ardorem quid sit, 440, 1.
 Concordiae bona, ejusque ditantis symbola, 262, 1.
 Confessio sacramentalis medium necessarium ad justificationem, 537, 2. designatur per calculum Isaiae, 179, 2.
 Confirmationis sacramentum ab Isaia significatur, 367, 1.
 Consilia senum, vires juvenum probantur, 325, 2. consilii donum quod sit, 258, 1. consilium efficax ut quis ad salutem perveniat, 578, 1.
 Consiliarii boni principi quam necessarii, 234, 1, 2. consiliarios sapientes sequi magna prudentiae pars est, 430, 1, 2. varii regum consiliarii sapientes in exemplum afferuntur, *ibid.* consiliarius est Emmanuel quotupliciter, 234, 1, 2.
 Consiliorum Evangelicorum auctor est Christus, 233, 2. Consolari mestos etiam hostes, divinum est: exemplis probatur, 490, 1.
 Consolatio et gratia divina omnia dura emollit, 250, 2. consolatio quae per Christum allata, 488, 1, 2.
 Consortium improborum quam noxium sit, 692, 2.
 Constantia (S.) Gallicanum virum Christo et martyrio lucrata est, 660, 2.
 Constantinus Magnus quam miraculose Maxentium vicerit, 709, 1, 2. ejus mansuetudo in illatis ferendis injuriis, 633, 2.
 Constantinus (S.) Martyr dum honorifice a Leviano sepelitur, id irridentes caecitate percutiuntur, 267, 1.
 Constantis et generosi viri descriptio, 688, 1.
 Constantius Imperator patrem Constantium intra basilicam S. Petri sepelire non est ausus, 267, 1.
 Consuetudo omnia lenit, 251, 1. consuetudo peccandi quam valida, 161, 2.
 Consummatio abbreviata quid sit ad litteram, 248, 1, 2.
 Consus quis deus Romanis, 258, 1.
 Contaminare quadrupliciter accipitur, 569, 2.
 Contritio vera abolet peccata, semperque conjuncta est cum infusione gratiae justificantis, 415, 2. ad contritionem veram quae peccatum deleat, necessarium non est ut penitens singula peccata in memoriam revocet, ac deinde de omnibus conteratur, 481, 1.
 Contritos corde quos Christus sanavit, 716, 2. iidem qui confracti, appellantur, 717, 1.
 Conversio mira cujusdam saecularis, 113, 1, 2.
 Convivii Eucharistici suavitas et deliciae, 367, 2.
 Conviviorum mos ultimo die anni et primo unde ortum habeat, 748, 2.
 Cor sunt sacerdotes, 108, 2.
 Corbinarii Episcopi pedibus se advolvit Longobardorum rex, 592, 1, 2.
 Cornelii Musii cruciatus et patiens silentium, 634, 1.
 Cornu dicitur Judaea ob tres causas, 153, 1. cornibus indicatur mysterium sanctae crucis, 230, 1. cornu copiae additur fortunae, 749, 1.
 Corona symbolum non tantum regni, sed et rerum copiae, 349, 2. corona spinea Christi an praedicta ab Isaia, 393, 1. coronis abstinebant primitivi Christiani ob quatuor causas, 718, 2. sunt coronae ab idololatriis inventae in honorem idolorum, *ibid.* coronae Sanctorum, sunt coronae Dei, 724, 2. coronae e caelo Sanctis ostense, 725, 2.
 Coronarum sacerdotalium inventio et usus, 208, 1.
 Coronata cur dicatur Tyrus, 349, 2.
 Corpora sanctorum sunt vasa Dei, 619, 2. corpora nonnullorum sanctorum etiamnum hodie integra conspiciuntur, 268, 2. corpora damnatorum cur dicantur cadavera, 767, 1. scatent vermicibus mortalibus in terra, in gehenna immortalibus, *ibid.* et 2.
 Corporis gloriosi dotes, quales, 371, 2. corpus pulchrum saccus stercorum est, 163, 1. corpus Christi non est ubique, 493, 1. corpus humanum horologium habet iuge et naturale, quod hominem brevitatis vitae commoneat, 475, 2; 476, 1.
 Cosmiana Severi haeresi infecta a templo sepulcri Domini a B. Virgine repulsa, 265, 2. item alius Severianus, 266, 1.
 Cosymbi quid sint in vestibus, 140, 1.
 Cranium Adae sepultum in monte Calvariae, 152, 2.
 Creari in Scriptura res aliqua misera dicitur, cum renovatur, 672, 2.
 Creaturae sunt opera Dei, 159, 1.
 Crepusculum desiderii cur dicatur Isaiae Babylon, 329, 1.
 Crista galearum quales essent, 696, 2. crista bellatoris Christi fuit crux, *ibid.*
 Crucifixi Christi conspectus Christianis jucundissimus, etiam regibus, 620, 2.
 Crumus Sclavinorum princeps Nicephorum Imperatorem bello profligavit, 182, 2.
 Crux Christi clavis est quam ipse humero gestavit, 343, 1, 2. et qua caelum aperuit, *ibid.* 2. in ea scriptum nomen Christi regis, 355, 2. in caelis quasi aeternum Christi trophaeum statuatur in die judicii, 635, 1, 2. fuit ejus crista, 696, 2. fuit plaustrum quo comminuit impios, 370, 1. ea meruit ut Ecclesiae universalis ei potestas daretur, 343, 1, 2.
 Cryptae et catacumbae Sanctorum hodie a Christianis magna pietate Romae coluntur, 268, 1, 2.
 Crystallus a gelu Graece, Hebraice a calvitie nomen habet, 645, 1. est purus et durus, *ibid.*
 Cucumerarium quid sit, 110, 1.
 Curae mordaces, 673, 1, 2.
 Curbici Manichaeorum parentis impostura et falsa oracula, 44, 1.
 Curiositas refrananda silentium servare volenti, 417, 1, 2.
 Currentibus Deus magnam gratiam, spiritum, magnos animos et vires aspirat, 506, 1, 2 et seqq.
 Currus bellici quales essent, 330, 2; 332, 1.
 Curvi quomodo sint ad Ecclesiam homines venturi, 708, 1.
 Custos pervigil est leo, 331, 1. custos de nocte venire quomodo mystice intelligatur, 333, 2.
 Cyathos bibebant veteres ad numerum, in honorem fortunae et Annae Perennae, 750, 1.
 Cyrus quomodo Persas suos ad labores efformavit, 368, 1. cur asinus et mulas in Scriptura dicatur, 330, 2. cur vir bigae equitum, 332, 1. omnia Babylonis monumenta subvertit, 535, 1. illam occupavit ante Euphrate in varias lacunas derivato, 271, 2. erat vindex Judaeorum ad eos e Babylone liberos dimittendos, 545, 2. prophetauit de eo Isaia ducentis et decem annis ante, 547, 1. ipse hanc prophetiam legens ea animatus sumpsit audaciam Babyloniam invadendi, *ibid.* an publice Deum Judaeorum professus sit, *ibid.* jure a Deo accepto monarchiam invadere potuit, *ibid.* etsi magis in eo servierit propriae ambitioni, *ibid.* fuit typus Christi, *ibid.*, 545, 2; 550, 1. Hebraice vocatur Messias, 547, 1. lingua Persica significat solem, *ibid.* et 2. fuit quasi sol, *ibid.* credidit animae immortalitatem, 548, 1. ejus mors, a Deo est plectus, 549, 1; 577, 1, 2. ejus victoriae et gloria, *ibid.* ejus opes, 549, 2. postea factus est Iro pauperior, *ibid.* Deum verum non agnovisse videtur, quia mansit in

- culta idolorum, 550, 1, 2. cur comparetur terræ germi-
nanti et pluviam cælesti, 551, 1, 2. Babylone eversa pos-
tea fuit infelix, 556, 1. idola Babylonis contrivit et
avexit, 562, 1. cur vocetur avis, 566, 1, 2. est vir vo-
luntatis Dei, 566, 2. fuit vindictæ divinæ administer,
577, 2. a Judæis nullam accepit pecuniam ad redemp-
tionem, sed eam ipse potius dedit ad fabricam tem-
pli, 616, 1. Cyri et Christi inter se comparatio, 545, 1, 2;
550, 1; 562, 1.
- D.**
- Dæmon est leo, aspis, regulus, 413, 1. est faber omnis
persecutionis et tentationis, 646, 2. ejus odium in
Deum et homines, 244, 2. quomodo post Christi adven-
tum terræ pulverem voraret, 756, 2. ejus locus est aer,
759, 1. ejus vis et arrogantia fracta Christo, 253, 1.
ejus superbia, 291, 1, 2. invidit mysterium unionis
cum homine Filio Dei, *ibid.* 2. cur vocetur Leviathan,
384, 1, 2. cur serpens vectis, *ibid.* cur tortuosus, *ibid.*
dicit animæ : *Incurvare*, 613, 2.
- Dæmones et angeli assumunt corpora ex aere, 453, 1. cur
adament sepulcrum, 745, 2. vespertilionibus assimilantur,
130, 2. eos consulebant divini et pythones, 222, 2.
in silvis habitantes specie hircorum apparent, 282, 1, 2.
onocentaurorum formam induunt, ut homines terri-
tent vel ludificent, 452, 1, 2. sæpe apparent pilosi in
specie hirci, *ibid.* et 2. gaudent choreis, *ibid.* vocantur
militia cæli, quia modo aere versantur, sed in
fine mundi damnandi sunt publica sententia coram
toto orbe, 361, 2. ignorant initia divinitatis, 515, 2;
516, 1. quomodo prædixerant futura, 516, 1, 2. hor-
renda bestiarum forma se damnatis offerunt spectandos,
453, 1. voces *dæmonia* et *dæmones* male sonant, etsi
etymon eorum sit honestum, 397, 2.
- Dagon fuit deus Philistinum, 562, 1, 2. ejus forma, *ibid.*
- Damascus ab Assyriis quando eversa, 305, 2. quando rus-
sus restaurata, *ibid.* signat regnum peccati ob quatuor
analogias, 214, 1.
- Damna, quæ ex Religiosorum in una domo copia prove-
niunt, 228, 1, 2.
- Damnati æternum erunt damnati contra Origenem, 362, 1.
eorum cruciatus in corpore et anima, 453, 1, 2. eorum
vermes, 767, 2; 768, 1, 2 et seqq. ab iis eos cruciandos
in inferno, probatur, *ibid.* eorum immortalitas, *ibid.*
- Daniel propheta quando floruerit, 60, 1. ejus elogium et
scripta, *ibid.* 2. fuit portentum, 219, 2. aquilæ cur
comparetur, 42, 2. ejus emblemata, 80, 2.
- Danielis Stylitæ sepulturam Rais mulier procuravit, 267, 2.
- Daphidas oraculo Delphico quomodo illudat, 418, 1.
- Darius et Medi cur comparentur camelo, 330, 2.
- Davidis regis clementia in devictis, 192, 2. quomodo
Moabitas mensus sit funiculo, 451, 2. David et Saul
quomodo se denudarint coram Domino, 323, 2. David
sancta fidelia quæ, 651, 1.
- Debitum vocatur onus, 678, 1.
- Decalvatio intentatur puellis Sionis : erat hæc habitus
debellatorum, inde servorum et servarum etiam apud
Gentiles, 139, 2.
- Decimatio intentata Judæis septupliciter intelligitur, 183, 2.
- Dedan et Theman præcipue fuere Ismaelitarum provin-
ciæ, 335, 1.
- Defensor quidam S. Martino infensus et adversarius,
224, 1, 2.
- Deformitas Christi quam amica amatoribus ejus, 620, 2.
- Delectationes terrenas spernenti animæ Deus offert suas,
686, 1.
- Delicati parant vermibus epulum de suo corpore, 286, 2.
- Deliciis spiritualibus abundabant colentes sabbatum, 686, 1.
- Delos dicta filia maris, quod subito et mari emergerit, 350, 1.
- Delubri Mahometici Meche magnitudo, 296, 2.
- Demetrii Phalerei de eloquentia sententia, 597, 2.
- Demosthenis argentangina, 663, 1, 2.
- Desertum Sina Hebræis desertum non fuit, sed paradisi
deliciarum, 513, 2; 514, 1.
- Desertum semper ambierunt viri contemplativi, quia
ipsum schola paradisi, 492, 1. desertum Joannis Bap-
tistæ quam fuerit celebre, 492, 2.
- Deus dabat Prophetis certa signa sui, scilicet se loqui,
462, 47, 1. est rex mensium, 66, 2. quomodo dicitur
Judæos obdurasse, 73, 1. ordinavit Nabuchodonosoris
tyrannidem ad punitionem Judæorum, 76, 1, 2. omnis
ejus ordinatio vocatur præceptum, *ibid.* 2. quomodo
Chaldæos excitarit contra Judæos, 77, 1. amat celari
nec sua vulgari, 81, 2. tripliciter a nobis cognoscitur,
ibid. est robur et sanitas animæ, 108, 2. est sanctus
Israel, *ibid.* 1. cur dicatur Deus sabaoth, 110, 1. mag-
nos peccatores cur interdum patienter toleret, 110, 2;
111, 1. Dei in homines humanitas, 113, 2. nolens et
dolens punit peccatores, 117, 2. quomodo peccatorem
punit dum eum in alium hominem mutat, 118, 1. ju-
dicat quadrupliciter, 122, 1. cum aliquid Ecclesiæ vel
Synagogæ quantumvis universalibus verbis promittit,
id de bonis tantum intelligitur, fœdus et amicitiam cum
Deo initam servantibus, 124, 2; 125, 1. consolationem
et afflictionem temperat, 149, 1. protegit justos, *ibid.* 2.
apparet commode rebus, 163, 2. quomodo visus sit Isaiæ
sedens in solio, *ibid.* et 166, 1. qualia ejus fuerint fir-
mata, 168, 1. quid ea significant, *ibid.* Deus sedet,
angeli stant, 169, 2. est incomprehensibilis, 171, 1. est
abyssus sanctitatis, ex qua suam Christus, angeli, ho-
mines haurient, 173, 1. quomodo vere sit sanctus, *ibid.*
et 2. duplici titulo summe est laudandus, 175, 1. ejus
gloriæ symbolum est fumus et caligo, 175, 2. ejus cog-
nitio est causa humilitatis, 176, 2; 177, 1. quomodo homi-
nem excæcet, 183, 1. non tantum per res et symbola, sed
etiam per nomina solet prophetare, 187, 1. ipse nos
ultra quærit, antequam nos ipsum, 201, 2. quomodo sit
nobiscum, *ibid.* semper suis adest per opem, 202, 1. si-
bilis ejus quid sit, 207, 1, 2. ei militant omnia, 216, 1, 2.
honoratur per spem, *ibid.* quomodo sit hominum pavor,
ibid. dicitur latari super, vel in populo, quando populus
ejus præceptis obedit, 240, 2. quando item tristari, *ibid.*
ejus humanitas, 244, 1. non est auctor tyrannidis et pec-
cati, sed tantum permissor, *ibid.* ejus mandatum et
jussio dicitur quævis ejus providentia et ejus imperium,
ibid. et 2. est ignis, 246, 1, 2. sicut justitiam in impios
eos conterendo, ita in pios justitiam ostendit, eos sua
gratia cumulando et propagando, 248, 2. ejus auxilium
Ezechiæ regi datum oleo comparatur, 249, 1. ejus est
de minimis facere maxima, 255, 2. ejus secunda pos-
sessio quæ, 269, 1. omnia fidei impedimenta ablaturus
promittitur, 271, 2. eum laudare semper et exaltare
Christianorum et Angelorum est, 273, 1. septem ejus
laudandi modi, *ibid.* et 2. quomodo semper apud Chris-
tianos sit, 275, 2. cuique ad lineam meritorum vel de-
meritorum dat præmium vel penam, 312, 2. delinunt
gentes quas exitio destinat, *ibid.* in ejus præscientia
decursus unius regni, imo totius sæculi, unus quasi
idemque est, 320, 2. ejus jussio honestat inonestum,
324, 1. ejus providentiam qui negat, eum negat, 369, 1.
quam punit gulam, *ibid.* 2. in eo veritas est, 357, 2;
358, 1. ejus fruitio quantum sit bonum, 370, 1, 2 et
seqq. tunc maxime irascitur, dum non irascitur, 370, 2;
371, 1. ejus cognitio in sola Judæa erat, 377, 1. sibi quasi
vim facit dum punit, 384, 1. solus vult occupare im-
perium cordis nostri, 399, 1, 2. quasi agricola nunc serit,
nunc metit, nunc triturat, 400, 2. in altari ejus forti-
tudo, cultus et majestas maxime relucet, 404, 1. gravis
ejus punitio est, dum doctores et Prophetas a populo
aufert, 407, 1, 2. in protegendis suis, et fortis et cle-
mens est, 426, 2. ejus ignis, quia erat in Sion, hinc Hierosolymam
protegebat, *ibid.* solet afflictos ad extremum

- usque redigere, ac tum demum succurrit, 440, 1. est quidam ignis urens, 440, 2. cur dicitur ignis devorans, 441, 1. in blasphemos quam rigide animadvertat, 465, 1, 2. potentiae et majestatis ejus insignis descriptio, 497, 2 et seqq.; 564, 2. est mundi Atlas, 497, 2. est in caelo supra caelum, infra caelum, et ultra in immensum, *ibid.* quomodo videre possit omnia, 498, 1. ejus sanctitas et dignitas immensa, 499, 2. distantia inter mundum et Deum, *ibid.* in imagine apparuit hominibus, 500, 2. ejus potentia in deiciendis regibus, 501, 2. stellas vocat ex nomine tripliciter, 502, 2. est Dominus aeternitatis, 503, 1. vocat generationes, unam post aliam, 511, 2. est rex saeculorum, *ibid.* est primus et novissimus, *ibid.* et 12, 1. solus novit certo futura contingentia et libera, 515, 2. ratio cur ea videat est ejus infinita vis intelligendi, *ibid.* ejus victoria de Gentibus per Evangelium et Christum, 525, 2. ejus zelus et indignatio, quod homines ita a daemone tyrannice possiderentur, *ibid.* 526, 1. ejus justitia duo continet, punire impios et benefacere piis, 528, 2. est plastes et opifex universi, 542, 2. alternando modo dat lucem, modo tenebras afflictionis immitit, 531, 1. ei attribuenda quae bene a rege etiam infideli et impio geruntur, 555, 1, 2. utitur subinde instrumentis indignis, *ibid.* 2. est absconditus in se, 577, 1, 2. curat suos ab utero ad canos, quomodo, 563, 2. cur toties in idola invehatur, 565, 1. ejus jugis memoria habenda, *ibid.* 2. ejus frænum est beneficentia et tribulatio, 575, 1, 2. ejus gubernatio qualis, 578, 1. primario et ex instituto missus a Patre ad Judaeos salvandos, 584, 1. assidue eum laudare quaedam vita caelestis est, 605, 1. mundum creavit propter electos, 610, 1. varia ejus nomina, 617, 2. ejus cum Christo pactum de nostra gloria et gratia, 637, 1, 2. est orbis sol, quem abscondunt nebulae peccati, 642, 2. sitit sitiri, 649, 1. solus ipse mentem satiari potest, *ibid.* quomodo prope sit, et inveniri queat velut obvius, 652, 2. quaerendus est dum inveniri potest, *ibid.* quo modo sit quaerendus et ubi, *ibid.* ejus in ignoscendo benignitas, *ibid.* et 653, 1. misericordia ejus expenditur, *ibid.* saepe aufert justos e vita ne videant impendentia et proxima mala, 666, 1, 2. jungit summum et imum, caelum et humilem, aeternitatem et contritionem, 670, 1. quam aeternitatem habitat, *ibid.* et 2. ipse nullo tempore aut loco creato mensurari potest, *ibid.* omnia tempora, praesentia, praeterita et futura, infra se habentia et circumstantia fixus et immotus consistens contempletur, *ibid.* vocatur a Syris gigas saeculorum, cur, 670, 2. diligit in finem, 671, 1. quomodo animam hominis expiret, dum eam creat, 671, 1, 2. ejus panoplia describitur, 696, 1. ejus foedus cum Ecclesia, 698, 1, 2. fideles atque cultores suos et filios Ecclesiae mire extollit, 709, 1, 2. complacet sibi in Ecclesia, 726, 1. ejus deliciae in homine, *ibid.* 2. magis populi Judaici pater est quam Abraham aut Jacob, 735, 2; 736, 1. nostra alacritate ad benefaciendum nobis provocatur, 743, 1. est in caelo, sed eo non concluditur, 758, 1, 2. ejus sedes quomodo sit caelum; terra scabellum, *ibid.* cur aversetur victimas veterum, 759, 2. generatio illius est immensa et efficacissima, 761, 2. est monas, 753, 2. Deus tam est in Patre ac Spiritu Sancto, quam in Filio, 556, 2. Deus fortis est Christus, non tantum fortis, contra Lutherum hanc voculam Deus, cum judaizantibus e Bibliis eradentem, 235, 2; 236, 1. Dii Gentium plurimi et multiplices, 669, 1. Deos praesides urbium esse, rati Gentiles, multa iis ubique delubra exstruxere, 427, 2. Diagoras cur praegerat exanimatus, 608, 1. Dido unde derivetur, 250, 2. Didymum caecum quomodo S. Antonius sit consolatus, 490, 1. Dies splendorem, opes et felicitatem significat, 755, 1. item metonymice denotat victoriam et cladem eo dei peractam, 231, 1. dies correptionis quae dicitur, 463, 2; 464, 1. dies Domini est dies vindictae, 129, 1. Digitum extendere quid sit, 680, 2. digito medio ostendi grave probrum erat apud veteres, *ibid.* Dilicta cur dicitur Babylon, 329, 1. Diocletianus voluit haberi frater Solis, 289, 2. ejus mors terribilis, *ibid.* Diogenes cur dictus sit Cynicus, 664, 1. ejus in loquendo carpendoque libertas, *ibid.* quomodo Demosthenem irriserit, 680, 2. cur in meridie accensa lucerna homines quaereret, 492, 2. Dionysius Carthusianus quoniam uno ante mortem anno carmina cum lacrymis decantavit, 503, 2. Disciplina pro castigatio, 630, 2. Discordia certa est ruina reipublicae, 135, 2. Discriminalia puellarum quid sint, 140, 1. Dissolute inter Sanctos viventes quam merito culpandi, 377, 1, 2. Distantia inter Deum et mundum, 498, 1, 2; 499, 1, 2. Divinitatis testis est veritas divinationis, 515, 2. divinitas Filii et Spiritus Sancti probatur ex visione Isaiae cap. vi., 167, 1. Divitiae sunt idola, 157, 1. sunt ferae, *ibid.* Divitiarum pernicies, 156, 1, 2 et seqq. sunt causa oblivionis Dei et damnationis, 669, 1. divitiae salutare quae futurae sint tempore Christi, 438, 2; 439, 1. Divitibus viae damnationis aeternae intentatur, 155, 2; 156, 1. divitum bonis cur alieni fruuntur, 109, 2. Doctores Judaeorum cur dicerentur argentum, 113, 2. Doctrina Evangelica maestem impinguat, est pluvia caelestis, 154, 2. Dolor vehemens stuporem sensibus et menti inducit, dolores Christas varios habuit in vita, et unde hi causantur, 626, 2; 627, 1, 2. Dominatores Judaeorum qui dicantur, 617, 1. Dominicus (S.) assidue Deum in mente habebat, 565, 2. miti tolerantia censebat haereticos convertendos, 533, 2. Dominicus (S.) alius in igne libidinis mansit illaesus, 632, 2. Domus gloriae Dei est templum Salomonis olim, nunc Ecclesia Christi ejusque templa, 704, 1, 2. domus David et Salomonis vocatur templum, 343, 1. domus animae hebraice quid sint, 140, 2. domus et vineae spirituales Ecclesiae quae sint, 735, 2. Domus orationis est Ecclesia, 662, 1. Dona Dei non obveniunt torpentibus, sed vigilantibus, 615, 1. Dona Spiritus Sancti septem, 257, 1. non distinguuntur a virtutibus, *ibid.* haec infunduntur cuivis fideli in justificatione, saltem illa quae virtutibus moralibus identificantur, *ibid.* 2. Dormire in sepulcris genus divinationis apud Ethnicos, 745, 2. Dormientes multi interempti, 331, 2. Dorothea (S.) media hieme Theophilo advocato veruantes rosas misit, 762, 2. Doxologia SS. Trinitatis fugari daemones, 174, 1. Draconis grati exemplum, 106, 2. dracones Arabici volant, 295, 2. dracones imago hominum carnalium, 536, 1. Dromedarii et dromades pulli camelorum unde dicantur, saepe sitim quatrigno ferunt, 703, 1. Duma an Roma juxta Judaeos, 333, 1. Dunstanus (S.) Cantuariensis Episcopus, malis clericis bonos substituit, 344, 1. Duplex saepe capitur pro multo et gravi, 489, 2; 720, 1, 2.

E.

- Eadburga ex Anglia Romam se contulit, 766, 1. Ebion nullos post Moesen admittebat Prophetas, 43, 1.

- Ebrietas obruit sapientiam, 394, 1. inducit stuporem, 664, 2. est dæmon voluntarius, 158, 2.
- Ecclesia dicitur mons, cur, 421, 2. est in vertice montium, 122, 1. in ea omnes erunt concordēs, elsi natura, gente et moribus dispares, 756, 1, 2. est scabellum Dei, 758, 1, 2. ejus partus fecundus, 760, 2. quomodo sit Deo fidelis, 118, 2. in ea sola ortus est sol veritatis, gratiæ et justitiæ, 701, 2. est iudex controversiarum fidei, 647, 2. eam repræsentat Christus, sicut Rex regum, 533, 2. ad eam venere ex omnibus gentibus, *ibid.* et 534, 1. ei magna pax promittitur, 707, 1. ejus pax sita in assidua cum hostibus suis lucta et victoria, 237, 1. ejus umbella Christus, 149, 2. ejus persecutores acriter a Deo puniit, 593, 1, 2. ad eam quomodo omnes gentes confluræ sint, 122, 1. est cælum terrenum, *ibid.* ejus partes explicantur, *ibid.* est domus Dei Jacob, *ibid.* 2. ejus muri sunt salus et portæ laus Dei, 711, 2. quomodo dilatanda, 713, 1, 2. cur Deo complaceat, 726, 1. ejus custodes sunt angeli, *ibid.* 2. cur dicatur sanctuarium Dei, 708, 1. ei se subjicient omnes gentes, 122, 1, 2. curdicatur sponsa et sponsus, qua ratione, 721, 2. ei plurimum conferre reges et principes debent et possunt, 710, 2. ejus opes ei a principibus collatæ, *ibid.* habitat hic in tabernaculis quasi hospes, 641, 1. perpetuo futura est, *ibid.* quocumque terrarum se diffundit, *ibid.* ejus semen possidet gentes et terras desertas, *ibid.* ejus cum Deo matrimonium, 642, 1. ante Christum pauper fuit ab illo splendida et dives facta, 643, 2. quomodo regum ornamenta sibi appropriet, *ibid.* fundamenta et fabrica ejus, 644, 1. ejus splendor, *ibid.* et 2. initio exigua et sterilis respectu Synagogæ, et deserta a Deo, fide, gratia, at postea his omnibus magis fecundata est quam Synagoga, 640, 1, 2. sancta semper mansit, 109, 1; 147, 2. Christo facta est in cornu filio olei, 152, 2. quæ ejus rei causa mystica, *ibid.* est vinea, *ibid.* ejus fecundus proventus, 455, 1, 2. in ea tam sunt polluti et peccatores, quam justi et sancti, 457, 1, 2; 615, 2. cor dicatur terra sanctorum, 367, 2. ejus murus et antemurale quæ sint, 373, 2. floruit olim apud Philistinos, 270, 2. Ecclesia Sioni comparatur, 495, 2. ei Christus quomodo duplices irrogavit penas, et duplices contulerit gratias, 489, 2. in ea est continuum festum, 765, 2. eam Christus implebit sanctitate et justitia, 438, 2. repletur doctrina prædicationis Evangelicæ, 264, 1, 2. ejus pedes osculantur reges in Pontifice, qui est Ecclesiæ caput, 592, 1, 2. est novus mundus, et regnum Christi, 753, 1. ejus solemnitas, firmitas, charismata, munimen, 442, 2. omnis simul errare non potest 663, 1. in æternum tota non deficiet, *ibid.* cur dicatur civitas sancti, 615, 1. durabit ejus decor in æternum, *ibid.* 2. symbolice cum B. Virgine comparatur, 192, 1. cur vocetur Jacob, Israel, 697, 2. ejus gloria summa fuit, quod Roma et Imperatores Romani ei caput subdiderint, 708, 1, 2. cum Libano comparatur, 409, 1. quomodo sit propagata, 591, 1, et 702, 1, 2; 703, 1, 2. ejus nomen quod sit, 724, 1. est corona gloriæ Dei, *ibid.*
- Ecclesia primitiva dicitur fœdus populorum, 585, 2. quomodo a Deo pasta, *ibid.*
- Ecclesia Romana perpetua futura est, 405, 1. ab ea pendunt omnes Ecclesiæ particulares, 496, 1.
- Ecclesiæ militantis dotes, 434, 1.
- Ecclesiæ triumphantis descriptio, 444, 1, 2.
- Ecclesiasticorum avaritia carpitur, 155, 2.
- Edmundi Angliæ regis et martyris in tormentis tolerantia, 634, 1. ejus corpus quomodo post mortem integrum repertum et locutum, 762, 2.
- Edmundus Augerius Societatis Jesu celebris concionator evasit lectione Pauli et Isaïæ, 54, 1.
- Edmundus Capianus Societatis Jesu martyr fuit portentum, 221, 1.
- Edom quid significet, 730, 2.
- Electos suos quanti faciat Deus, 476, 2.
- Eleemosyna danem mire dicitur, 682, 1, 2. eleemosyna in morte, est quasi stella matutina, 679, 1. curat omnes dolores et infirmitates animæ et corporis, *ibid.* et 2. cælum pandit, 680, 1. ab ea, nemo se tametsi pauper excusare potest, 678, 2.
- Elisbaan et Abrahamus Arabes reges Justino et Justiniano Imperatoribus contra infideles magno auxilio fuerunt, 704, 1.
- Eliacim quando Sobnæ in templi præpositura subrogatus, 342, 2. est typus Christi, 343, 1. cur paxillo assimilatur, *ibid.* 2. non est ductus in Babylonem, 344, 1.
- Elias præco fuit ardens, 169, 1. ejus vestis pilosa erat cencilium, 325, 2.
- Elisabethæ (S.) Hungaræ de mundo sententia, 359, 1. ex ejus corpore oleum fluxit, 762, 1. ejus in injuriis tolerantia, 633, 2.
- Ellychnia lucernarum Romani accensa non exstinguiebant, sed ea per se languescere sinebant, cur, 520, 2.
- Eloquium mysticum quod dicatur, 134, 1.
- Emath duplex est, major postea dicta Epiphania, et minor, quæ postea vocata Antiochia, 245, 1.
- Emmanuelis Sa (de) in Prophetas commentariis iudicium, 61, 2.
- Emmanuel quid significet : et ipse est Christus Jesus, 197, 2; 198, 1, 2; 199, 1, 2; 200 et seqq. idque quintupliciter, *ibid.* Emmanuel mystice quomodo dicatur comedere butyrum et mel, 203, 1, 2. Emmanuelis pueri adhuc fortia facta, 212, 2; 213, 1, 2.
- Empusæ quæ spectra sint, 452, 2.
- Enallage frequens Prophetis, 71, 1.
- Epaminondas cælebs, 659, 1. ejus gloria, *ibid.* moriens Bœotia suasit, ut pacem cum hoste quavis conditione componerent, 134, 1.
- Epha regio unde dicta, 703, 1.
- Ephæbi prostituti aliquando apud Judæos, 127, 1, 2.
- Ephraim sunt decem tribus vel regnum Israel, 392, 1, 2. Ephraim in oppugnando Juda fuit semper conjunctus Syris et Damascenis, 306, 2.
- Ephraimitæ blasi erant, 396, 1.
- Ephrem (S.) consolationes spirituales, 251, 2.
- Episcopi sua debent sanctitate populum protegere, 343, 2. eorum nomen quot annis ante Christum in Scriptura expressum, 711, 1. desponsant sibi Ecclesias suas, 721, 2. post ordinationem ab uxore abstinebant, 211, 1.
- Epistolæ Byblinæ quid sint, 311, 2.
- Epitheta SS. Trinitatis, 167, 1.
- Eplandi mos initio anni apud varias gentes unde proflexerit, 748, 2.
- Equitius Abbas ab angelo consecratus prædicator, 609, 1.
- Equos Judæis cur Deus velaret multiplicari, 128, 1.
- Eremita cuiusdam pœnitentia, quod infernalibus supplicia volveret animo, 441, 2.
- Erigere aurem symbolum est magistri, 597, 2.
- Ermelendis (S.) ab angelis sepulta, 266, 2.
- Erramus velut oves dum peccamus, 631, 1.
- Ethelwoldus Ecclesiæ Wentanæ Episcopus clericis dissolutis moratos surrogavit, 344, 2.
- Eucharistia est hæreditas Christi, Ecclesiæ testamentum relicta, 688, 2. cur vocetur commixtum, 420, 1. est calculus ignitus, 179, 2. est requies Christi, 265, 2. cur dicatur ros lucis, 381, 2. epulum pinguium et medullarum, 367, 2. quomodo panis arctus, 419, 1. ea alimur velut pane, 443, 1. in ea instituenda mirabile Dei fuit consilium, 235, 1. ejus potentia contra dæmones, 230, 1. ejus mysterium negat Calvinus, sed ipsum contra asseritur, 194, 1, 2; 201, 2. in ea vere latet Deus, 557, 2.
- Eulaliæ (S.) anima specie columbæ in cælum evolavit, 706, 1.
- Eunuchi infames erant in lege veteri, 657, 1. non referabantur incensum aut familias, *ibid.* iis comparatur popu-

- lus Gentilis, *ibid.* eunuchi voluntarii qui sint et spiritalis, his promittitur nomen gloriosius et diuturnius, quam possent habere a filiis suis, 658, 1, 2.
 Eunuchus Candacis reginæ Æthiopum fidem Christi, eam per Æthiopiam sparsit, 313, 2.
 Euphemiae (S.) (e) virginis et martyris corpore copiosus effluxit humor rubeus, 762, 1.
 Euphrate in varios rivos deducto Babylonem occupavit Cyrus, 271, 2.
 Euripi fluxus et refluxus, 673, 1, 2.
 Euripides in quo a Demetrio Phalareo reprehensus, 450, 1, 2.
 Euryonius quis dæmon fuerit apud Delphicos, 756, 1, 2.
 Eusebius historicus refellitur, 206, 2.
 Eusebius Pampili in Isaiam commentatus est, 97, 1.
 Eusebius Vercellensis Episcopus quas quam patienti animo injurias ab hæreticis acceperit, 598, 2.
 Euthymii (S.) (e) Abbatis corpore oleum fluxit, 762, 1.
 Eutropius Ecclesiarum immunitatem infringere conatus, ad eam tamen in necessitate confugere coactus est, 708, 2.
 Evangelium est breve præceptis, amplum rebus, 249, 1. est ignis et gladius separans pios ab impiis, 763, 1. cur dicatur iudicium, 520, 1. est prophetia resignata, 56, 2. ei rebelles et obstantes punit Deus, 707, 1.
 Evergistus (S.) Archiepiscopus Coloniensis per contactum sacrorum pulverum Thebæorum Martyrum a dolore capitis liberatus est, 382, 1.
 Exactorum nomine quos intelligat Isaias, 137, 2.
 Examen conscientiae ante peccatorum confessionem est instar iudicii privati et domestici, 537, 2. examen conscientiae quotidianum commendatur, 754, 2.
 Excæcat se homo directe, Deus indirecte, 183, 1.
 Excæcatio cordis quid sit, 182, 1. est pravus affectus, indeque carentia luminis, *ibid.* 2. ad eam duo requiruntur, *ibid.* dupliciter contingit, *ibid.* et 183, 1.
 Excelsa quæ sint, 122, 1.
 Excidium Babylonicum typus fuit excidii mundi, ejusque regis diaboli, 280, 2.
 Excommunicatio leviter non est infligenda, 693, 2.
 Exempla, per quæ ostenditur quomodo Deus adsit per opem suis, 202, 1.
Exstinguere vario sensu capi potest, 405, 2.
 Extendere digitum quid sit, 680, 2.
 Ezechias rex fuit Philistæis quasi basiliscus, 295, 1. quo anno ægrotarit, 472, 1. cur in morbum incidere eum Deus permiserit, 471, 1. cur ad parietem faciem converterit, *ibid.* cur fleverit audita morte, *ibid.* cognovit diem mortis suæ, 473, 1. oculis suis vidit umbram in horologio Achaz reduci, *ibid.* 2. ejus carmen Eucharisticum recuperata valetudine, quod publice æri incisum propositum, 477, 1. an ipse ejus auctor et libri Iudicum, et Proverbiorum Salomonis collector, *ibid.* laborabat ulcere, 483, 1. ejus sanatio miraculosa fuit, non ficibus attribuenda, *ibid.* ostendens thesauros suos Babylonis, monetur ab Isaiâ his privandus, quia peccavit aliqua hic vanitate et superbia, 485, 2. ejus humilitas, *ibid.*
 Ezechiel fuit portentum, ubi et in quibus, 219, 2. per hominem designatur in Cherubim, 42, 2. ejus emblemata, 80, 2. quando floruerit, 60, 1. ejus obscuritas et scripta, 61, 1.
- F.**
- Faber fortunæ quisque sibi est, 750, 1, 2.
 Fabiano (S.) Pontifici insidens columba, eum pontificatu dignum esse prodidit, 705, 2.
 Fabula de onocentauris unde orta, 452, 1. fabulæ Rabbiorum. *Vide* Rabbini.
Facere caput Hebræis quid sit, 318, 2.
 Faciei Dei absconsio significat et reipsa adducit omne malum et illuminatio vel ostensio vultus omne bonum, 642, 2.
 Falces in gladios vertuntur tempore belli, 123, 2.
 Fames Jerusalem tempore obsidionis per Romanos, 133, 2; 159, 2; 593, 1.
 Familia David tempore Christi plebeia erat, 255, 1.
 Fascicali varii impiorum an faciendi in iudicio iuxta varia scelera, 362, 1.
 Fati vi, fortuna semper agitur, 749, 2.
 Fauni in sylvis habitantes sunt dæmones, 282, 1. horum specie aliquando apparent dæmones, 452, 1, 2.
 Febris omnia fortia domat, 472, 1.
 Feminam humiliori dicunt Hebræi, cum cognoscitur et violatur, 668, 2. ejus ornamentum capillus, et deductus calvitium, 139, 2. feminæ olim nomen capiebant a viro, 146, 1. feminæ dicuntur molles et impii, 760, 2; 761, 1.
 Fermentum Pharisæorum occidebat animas, 693, 1.
 Ferrandus Flander sibi de Gallis victoriam spondet, post oracula divinorum, victus Parisios abducitur, 516, 1.
 Fervor mentis omnia superat et non deficit, 506, 1, 2.
 Festinatio capitur pro pudore et confusione, 398, 2.
 Festum cætus quid esset apud Hebræos, 112, 2. festum ex festo quotidie in Ecclesia est, et præsertim Romæ, 765, 2.
 Fiacrii (S.) monasterium femina nulla immunis ingreditur, quædam id tentans a Deo punita cæcitate, 685, 1, 2.
 Ficus ulceri per se an prosint an obsiat, 483, 1.
 Fideles futuri pauci tempore Antichristi, 369, 1, 2. fideles quomodo sacerdotes dici queant, 719, 2. olim scribebant se esse Christianos et servos Jesu Christi, 541, 2. comparantur nubibus ob varias causas, 704, 2. item columbis, *ibid.* fideles singuli animantur et vivunt Spiritu Sancto, 698, 2.
 Fideli totus mundus divitiarum est, 670, 1. fidelis quisque sex alas habere debet, 170, 1, 2.
 Fides principi necessaria, 260, 2.
 Fide (in) novitii, etiam juvenes et pueri, intrepide acturi promittuntur cum idololatris et tyrannis, 263, 1, 2. ejus bona etiam politica, 683, 2.
 Filia cur dicatur Sion vel Jerusalem, 110, 1. filia Babylonis est ipsa Babylon, 568, 1.
 Filii decus sunt parentum, 590, 2. filii Orientis in Scriptura qui dicantur, 270, 2. filii spirituales Christi perpetuo duraturi, 637, 2.
 Fimbriæ Dei in solio sedentis quales fuerint, et quid significant, 168, 1.
 Flagella vitis quæ dicantur, 303, 2.
 Flagella orbis sunt tyranni, 244, 1.
 Flammescere quomodo dicantur facies, 280, 2.
 Flatus Domini ignem infernalem acuens quis sit, 423, 2.
 Flavii omnes, excisa Hierosolyma, misere perierunt, 613, 1.
 Flori comparatur vita hominis, 494, 2; 495, 1, 2.
Fluere tria significat, 122, 1.
 Flumen aquæ vitæ quod sit, 444, 2. flumina gratiæ per Christum ubique fluxerunt, 420, 2.
 Fluvius cælestis quis sit, 444, 2. fluvii impetus omnia sternens dici potest efficacia prædicationis Christi et Apostolorum, 697, 1, 2. fluvii denotant provincias adjacentes, 215, 2. eos adorant Gentiles, 526, 2.
 Fœcunditas in Deo immensa et fecundissima, 761, 1.
 Fœdus cum morte qui percutiant moraliter, 396, 2. fœdus novum Dei quod sit, 698, 1, 2.
 Fœdus sempiternum vocatur lex Dei, 356, 1, 2.
 Fœnora cur vocentur fasciculi, 678, 1.
 Fœnum est omnis caro, 494, 2; 495, 1, 2.
 Fontes Salvatoris quinque, 274, 2.
 Fontes adorantur Gentes, 526, 2.
 Foramen aspidis dicuntur obsessi a diabolo, 262, 2.
 Formido pro terriculamento, 360, 2.
 Fornicarii eujusdam mira conversio, 113, 1, 2.

Fortes justitiæ qui sint, et qui tales fuerint, 719, 1.
 Fortitudo et opus quid, 119, 2. fortitudo gentium ad Ecclesiam ventura, quæ sit, 702, 2. fortitudo Sanctorum adversitatis crescit, 365, 2. fortitudo Christiana quæ et quanta sit, 273, 1. fortitudo pro clementia capitur, 388, 2.
 Fortunæ Germanis quis deus, 748, 2. cur eam veteres coluerint, *ibid.* et 749, 1. quæ ejus forma, *ibid.* fingebatur cæca, *ibid.* deinde maliebri forma, *ibid.* 2. rotæ insistent, *ibid.* item sine pedibus, vitrea, alata, equo velocissimo insidens, *ibid.* cornu copiæ ei additur, *ibid.* pingitur aurea, 750, 1. eam coluit mire Servius Tullius, *ibid.* ei mensa et convivium a gentibus instruebatur, 750, 1. dicitur dæmon, 751, 1. erat hæc Gentilium deus, *ibid.*
 Franciscus (S.) quomodo erga nomen Jesu et Domini afficeretur, 376, 1. audiens aliquam Dei inspirationem subsistebat, totumque se recolligebat ad eam percipiendam, 400, 2. quomodo scortum expugnari immissum ab Imperatore, 533, 1. ardens fuit præco Evangelicus, 169, 1. per Seraphim, calculo amoris Dei accensus fuit, 179, 1. visus Innocentio III Pontifici labentem Ecclesiam suffulcire, 683, 1. fuit portentum contemptus mundi, 222, 1. videns vel nominari audiens agnum solvebatur in lacrymas, 632, 1. ejus humilitas, et quomodo per eam sit elevatus, 293, 1. ejus in parendo minoribus humilitas, 262, 1, 2.
 Franciscus Borgia (P.) inferni consideratione ad mundi despectum animabatur, 424, 2.
 Franciscus Forerius e Prophetis hausit omnem suam concionandi gratiam, 54, 1. Isaiam commentario elucidavit, 100, 1.
 Franciscus de Paula (S.) parvam ecclesiam ædificaturus, jussus est in somnis illam multo grandioreni constituere, 683, 1.
 Francisci Riberæ elogium, 61, 2.
 Francisci Vatabli Commentarium ab hæreticis depravatum, 183, 1.
 Franciscus Xaverius (S.) inter ærumnas deliciis abundabat, 251, 1. per pueros in India mira patrabat, 263, 2.
 Fratrum duorum in tormentis constantia in Africa, 561, 1, 2.
 Fredericus II Imperator quam falsus propheta et augur fuerit, 44, 1.
 Fredericus III Saxonix dux quam fuerit pacis amans, 125, 2.
 Frenum Dei est beneficentia, 575, 1. frenum dæmonis et potestatem qua peccatores regit, Deus auferet, 422, 1.
 Fructus lætificat præcones Evangelicos, 228, 1.
 Fulgentius per vim creatus est Episcopus, 292, 2.
 Fumus olim symbolum erat gloriæ Dei, 175, 2.
 Fundamenta Ecclesiæ quæ sint, 643, 2; 644, 1. fundamenta terræ sunt ipsa terra in seipsa a Deo fundata, 500, 2. fundamenta sæculorum sunt sedes celestes, quarum ruinas implebunt elemosynarii, 683, 2.
 Funes peccati triplices, 161, 2.
 Furor naso flammante se prodit, 131, 1.
 Furseus (S.) quos viderit ignes mundum succedentes, 601, 2.

G.

Gabrielis etymon, 236, 1.
 Gad et God erat deus Mars vel fortuna, 748, 2. variæ ejus significationes, *ibid.*
 Gades condiderunt Tyrii, 350, 1, 2. cur dicantur Gadir, id est septum, *ibid.* Gadir unde derivetur, *ibid.*
 Gainas Arianus Joanni Chrysostomo honoris causa, licet inimicus, longo itinere obviam processit, 592, 2.
 Galea Dei est salus, 696, 1. galeæ veterum cristatæ, *ibid.*
 Galilæam Gentium quomodo sit Christus prædatus, 225, 1.

cur Judæis esset contemptui et parvi duceretur, 226, 2.
 dicta terra Chabul. *ibid.* erat duplex, 227, 1.
 Galli facile R in S commutant, 350, 2.
 Gallicani Martyris humilitas et charitas et martyrium, 483, 2.
 Gallus gallinaceus cur dicatur vir, 341, 2.
 Gannire quid sit, vulpium proprium est, etiam ad aves et homines translatum est, 245, 2.
 Gaspar Barzæus quam stupendæ per pueros Armuziæ patrarit, 263, 2.
 Gaspar Sanchez docte et eleganter in Isaiam scripsit, 100, 2.
 Gaudia virginum sunt earum proles, 660, 1, 2. gaudia impiorum de peccatis falsa sunt, 673, 2. gaudium justorum in hoc mundo est comes virtutis eorum, 608, 1, gaudia et bona cælestia Beatorum describuntur, 370, 1, 2; 371, 1, 2; 457, 2. ea quanta sint, *ibid.*
 Gedeon fuit typus Christi, 229, 1, 2 et seq.
 Gehennæ scintilla est libido, ira, ambitio, 691, 1, 2. gehenna an creata a Deo die secundo mundi, 423, 1. sex ejus proprietates, *ibid.* et 2.
 Gemmas de naso gestant Indi, 140, 2.
 Generatio Christi enarrari non potest, 634, 2. comparatur rori ob multas analogias, 551, 2; 552, 1, 2.
 Gens lineæ quæ dicatur, 312, 1, 2.
 Gentes sub Christo sapere incœperunt, 430, 1. cur vocentur dispersio, 662, 1, 2. earum vesana in efformandis et fabricandis diis superstitio, 662, 1, 2. etiam vitia morbosque in deos retulerunt, *ibid.* earum adolescentia quando fuerit, 641, 2. quæ confusio et viduitas, *ibid.* fuere victimæ Ecclesiæ, et Deo gratissimæ, 533, 2. peregrini vocantur, 706, 2. adorant et sacrificarunt montibus, fontibus, fluviis, 526, 2. audita tuba Evangelii quomodo fugerint, 738, 1. visa Christianorum sanctitate obstupescunt, 537, 1. auditis mirabilibus victoriis Hebræorum agnoverunt Dei potentiam, eumque timuerunt, 512, 1. idola sua quomodo contra Deum tuerentur, *ibid.* 2. erant cæcæ et surdæ ante Christum, post ejus adventum et videre et audire cœperunt, 456, 1. item claudæ et mutæ, sed eo veniente salient et loquentur, *ibid.* 2. Judæos et judaismum irridebant, 410, 1, 2. earum conversio prædicitur, 409, 1. fabricando et colendo simulacra lignea et lapidea colebant idola, non Deum, sed Deum iis similem faciebant, 500, 1. pacifice vivent gentes barbaræ in Ecclesia cum simplicibus Christianis, 261, 2; 262, 1. earum Prophetæ quales essent, 50, 2.
 Gentium Galilæa quæ proprie sit, 227, 1.
 Gentilitas quomodo floritura sit tempore Christi, 455, 1, 2. gentilitas sterilis quam præclaros fructus virtutum dederit, et etiam hodie det, 514, 1, 2.
 Genua labantia signum sunt pusillanimitatis et pavoris, quæ ejus rei causa, *ibid.*
 Geometria apud Ægyptios orta ob Nili incrementa, 312, 2; 313, 1.
 Gerardi (S.) corpus translatum humeris Ladislai regis Hungariæ, 267, 1.
 Gerasimi Abbatis leo quam fuerit gratus, 106, 2.
 Germani Constantinopolitani Episcopi libertas in carpando Leone Isauro, 111, 2.
 Germani prisca uxori ducendæ mittebant dotis nomine boves junctos, equum frenatum et scutum cum gladio, et quid his designarent, 435, 1.
 Germaniæ civitates pleræque juxta monasteria conditæ, 710, 2. erat ante Christianismum inculta, 683, 1.
 Germen Judææ Christus quam gloriosum, 146, 1, 2.
 Gigantes cur dicantur morientes, 379, 1. etiam a Gentibus habebantur ut contemptores deorum, *ibid.*
 Gith quod seminis sit genus, 401, 1, 2.
 Glacies filia maris et aquæ est, 350, 1.
 Gladius Dei quomodo sit inebriatus in cælo, 450, 1. gla-

- dus verbi Dei et prædicationis, 582, 2. gladius Christum judicem decet, 260, 2.
- Glires Romanis in deliciis ad cibum, 764, 1. glis symbolum est acedi et obesi, *ibid.*
- Gloria competit soli Deo, 524, 1, 2. gloria Libani sunt arbores in ea crescentes, 707, 2. gloria Christi ex operibus, 147, 1. quæ ejus sit gloria post mortem, 275, 2. gloria Domini quomodo plena sit terra, 174, 2. gloria Domini est Verbum caro factum, 303, 2. gloria Domini Christi denotatur adventus, 493, 2. item Dei misericordia et peccatorum condonatio, *ibid.* gloria Israel erat arca, 149, 2. gloria templorum Christianorum, 704, 1, 2. gloria mundi brevis est, 149, 2. gloriæ cælestis proprietates et bona, 434, 2.
- Glyceriæ martyris corpus exstillat humorem instar sanguinis, 762, 1.
- Gnomæ de consolatione spirituali, 250, 2; 251, 1, 2 et seqq. de tribulatione, 332, 2. de liberalitate principum, 431, 2. de principis in subditos amore, 429, 2; 430, 1. de silentio, 215, 2; 417, 1, 2. de superfluo ornatu corporis, 142, 1, 2. et seqq. de pace, 125, 1, 2 et seqq. de clementia principum, 717, 2. de divitiis, 156, 2; 157, 1, 2 et seqq. de beneficentia et clementia hominum, 192, 1, 2. de Dei jugi memoria, 565, 2. de prudentia Rectorum, 134, 2; 257, 2.
- Gobrias et Gedalia Chaldæi ad Cyrum transfugientes primi in Babylonem irruerunt, 328, 1.
- Godefridus Bullonius prælata in bello lancea, qua Christi latus perforatum fuit, victoriam insignem de Turcis retulit, 709, 2.
- Gradus in templis prisca Romanis cur videantur, 268, 1.
- Græci lumen inferentes solebant bene apprecari, 701, 1.
- Gratia naturam superat, 503, 2. gratiam Dei humana fragilitas non exæquat, 401, 2. gratia Spiritus Sancti designatur per calculum Isaiaë, 178, 2. gratiæ spiritus ex parte Dei est æternus, et cum justo manet in sempiternum, nisi ipse sponte eum excutiat, 698, 1, 2. gratia Dei quo prætio ematur, 649, 2.
- Gratis se anima peccato vendit, et gratis a Deo redimitur, 616, 1.
- Gravis pro multo per enallagen accipitur, 461, 1.
- Gregorio (S.) Agrigentino in Episcopum consecrando columba insedit, 705, 2.
- Gregorio Magno libros scribenti insidere visus Spiritus Sanctus in specie columbæ, 705, 2. in Ezechiele magnam reperit difficultatem, 61, 1. *Moralia* sua ubi laterent, apparens Tajoni Archiepiscopo revelavit, 746, 1. ejus animi excelsitas, 687, 2. pontificatum fugit, 292, 2. in Angliam pergens locustam obviam habens, inde ominatus est esse sibi eo loco standum, et Romam redeundum, 501, 2.
- Gregorius Nazianzenus pacis et concordiaë fuit amans, 64, 2. ejus in inimicum clementia, 192, 2. quomodo ad solitudinem aspiravit, 492, 1. silentium ejus, 416, 2.
- Gregorius Turonensis e sacra Scriptura didicit infelicem sortem Leudastis, 224, 1.
- Guardiani Franciscanorum Cantuariensium in morte quam pro fide Catholica obibat, exsultatio, 634, 1.
- Guisla monialis Marciniacensis quam fuerit claustrum tenax, illius fide incendium, quod monasterium occuparat, restinctum, 684, 2.
- Gulæ stupor et mala, 339, 2; 340, 1. quomodo a Deo puniuntur, *ibid.*
- Gulonum exempla, 394, 2.
- Gulositas et ingluviens convivorum carpitur, *ibid.*
- H.**
- Habacuc quando floruerit, 59, 2. quid scribat, *ibid.*
- Habenarum laxatio signum est Dei irati, 575, 1, 2.
- Habet Deum* Episcopus ore obturato quomodo loqueretur, 560, 2.
- Habitum et vestem duram carpunt hæretici, 323, 2.
- Hæreditas Jacob, quæ Deum colentibus promittatur, 688, 1, 2.
- Hæresiarchæ multi Prophetæ nomen affectarunt, 323, 2.
- Hæretici argentum sunt adulteratum, 115, 2. eos occidere licet, 254, 1. novi sunt, 566, 1. lenitate exasperantur, asperitate edomantur, 377, 1. quia non mittuntur, apostoli sunt cacodæmonis, 181, 2. eorum Ecclesia navi assimilatur, 445, 2. telas aranearum texunt, 692, 1. apud eos non est vera justitia, 115, 1, 2. hæretici Isaiaë interpretes, 100, 2. hæretici multi nostri temporis in virginitatem Deiparæ injuriæ, 193, 1.
- Haimo Isaiaë commentario illustravit; videtur Hieronymi abbreviator, 99, 1.
- Halitus Dei indignantis vehemens, 421, 2.
- Hanno vox unde formetur, 350, 2.
- Harmonia cælestis, 502, 1, 2.
- Harpocrates cultus a Græcis in effigie viri labia comprimuntis, 417, 1.
- Hebræi sæpe mutant tempora, 70, 1; 482, 1. sæpe subterfunt suppositum verbi, illudque ex circumstantiis supplicium relinquunt, 71, 1, 2. *In* præpositio iis generalis est, et pene sola frequens, 72, 2. sæpe notas similitudinis omittunt, *ibid.* aliquando sumunt nomina ut propria, et simul ut appellativa, 74, 1. nomina abstracta sæpe ponunt pro concretis, 77, 2; 511, 1. relativum sæpe referunt non ad id quod expressum est, sed ad id quod quis facite secum cogitat, 79, 1, 2. honestis verbis rem inhonestam declarant, 461, 2. librum inchoant ab *et*, 121, 1. in juramento subterfunt notam imprecatoriam, 156, 1, 2. per mel omnia dulcia designant, 202, 2. nomine pacis omne bonum designant, 236, 2. viros numeri vocant paucos, 247, 1. iis familiaris est enallage casuum, modorum ac temporum, 264, 1, 2. cum careant casibus, idem nomen usurpant pro quolibet casu, 301, 2; 422, 1. pro pronomine demonstrativo ponunt nomen antecedens, 311, 2. sæpe latenter commutant personas, 370, 1. verbis dant faciem per prosopopœiam, 464, 1. cum omnia significare volunt in aliquo genere, jungunt genus femininum cum masculino, 79, 2; 481, 2. pulchritudinem eloquii pro concionator, dicunt in feminino concionatrix, 495, 2; 496, 1. principes cur vocent judices, 501, 2. eorum formula benedicendi Deum, 503, 1. argumenta vocant ossa, 514, 2. menses habebant lunares ab uno novilunio ad aliud, 571, 2. futurum ipsis consuetudinem significat, 671, 2. in luctu caput inspergebant cinere, in lætitia coronis redimebant, 718, 1. verba contactus tam corporalis quam spiritualis construunt cum *in* et ablativo, 760, 1. novilunium cur celebrarent, 766, 2.
- Hebræi cujusdam pseudoprophetaë nequitia et nex, 44, 1.
- Hector Pintus succulente in Isaiaem scripsit, 100, 1.
- Hedwigis (S.) quomodo sacerdotes et Pontificem honoravit, 592, 1. ejus corpus purum liquorem emittit, 762, 1.
- Heliogabalus inde dictus quod sol esse et vocari vellet, 289, 2.
- Heliopolis Ægypti civitas, ejus situs, 320, 1. in ea vigeat cultus Solis, *ibid.* maxime initio restitit Evangelio, sed postea Christo sedens mire ei fuit addicta, *ibid.*
- Hemistichium posterius in Psalmis pene semper explicat prius, 123, 1.
- Henoch fuit propheta, 43, 1.
- Henricus rex Danorum a S. Ansgario Christo assertus, 707, 1.
- Heraclitus quo adagio hydropem significavit, 313, 1. ejus mors sub fimo bonum, *ibid.*
- Heraclitus Africa prætor, post Imperator, Phocam Imperatorem imperio vitæque privat, 340, 1. ejus victoria de Persis, cum esset Catholicus; at, cum Monothelitas sectus est, omnia illi infeliciter acciderunt, 709, 2.

- Herbipolis quam vino abundet, 153, 1.
 Herbipolensium mulierum in vestibus simplicitas, 145, 2.
 Herodes Ascalonita misere mortuus, 205, 2. quomodo dicatur rex Samariae, *ibid.* ejus crudelitas, *ibid.* et 206, 1. mortuus est morbo pediculari, *ibid.* ejus prodromus fuit Phacee, 206, 1. utriusque proprietates, *ibid.*
 Herodotus tradit milites Sennacherib a muribus fuisse extinctos, 323, 1, 2.
 Heroes veterum crediti a suis inter deos relati, 289, 1, 2.
 Hesperus quæ stella, cujus rei symbolum, 287, 1, 2. fuit hæc culta a Saracenis, *ibid.* et 288, 1.
 Hieronymi (S.) versio Bibliorum ab Ecclesia communiter recepta, 115, 2. ejus elogium, 62, 1. in ejus commentariis duo observanda, *ibid.* immortalis est commentario in Jeremiam, *ibid.*
 Hieronymi Prado in Ezechielem commentarii sumptu regio excusi, 61, 2.
 Hieronymus Osorius paraphrasin in Isaiam edidit, 100, 1.
 Hilarioni (S.) quam varia specie diabolus se spectandum dederit, 385, 1, 2. cognoscebat ex solo odore, an quis esset in gratia Dei, 259, 1.
 Hilarius (S.) quo nomine vocarit Constantium Imperatorem, 111, 2.
 Hildefonsus (S.) Toletanus veste a B. Virgine donatur ob assertam scripto perpetuam ejus virginitatem, 195, 1.
 Hilla Anabaptistica quam fanatico spiritu acta, 44, 2.
 Hirundinum pulli garruli et queruli, 480, 1.
 Hirundines garrientes ad S. Francisci verbum quiescunt, 416, 2.
 Holofernes blasphemus quam graves Deo penas dederit, 465, 1. temulentus a Judith capite truncatus est, 339, 2.
 Homeritæ Martyres in Arabia, 525, 2.
 Homo multa potest in iis ad quæ quasi instrumentum a Deo mittitur, ulteriora vero tentans frustra laborat, 245, 2. comparatur locustis ob 13 analogias, 501, 1, 2. est stilla situlæ, 498, 2. est merum nihil, *ibid.* folium est a vento raptum, 742, 1, 2. Dei ludicrum, 542, 1. homo designat plebeios, vir nobiles, cum simul ponantur, 160, 1. homo in se continet omnia animalia, 536, 1. ejus vilitas, 494, 2. homines quomodo ab aliis judicandi secundum Platonicos, 259, 2.
 Honor cito perit, 291, 2.
 Honorii Imperatoris Catholicis victoriæ de Gothis, 709, 2.
 Horæ etymon unde deducatur, 472, 1.
 Horologium primum schiaticum quod fuerit, in eo Plinii error, 472, 1. Latini serius iis uti cœpere, *ibid.* horologii origo, *ibid.* an in horologio Achaz sol retrocesserit cum sua umbra, an vero solum umbra, *ibid.* et seqq. an decem gradus quibus retrocessit, sint decem horæ, 474, 2. dies illa quot horarum fuerit, 475, 1. quota diei hora sol regredi cœperit, *ibid.* 2. quale horologium hoc fuerit, *ibid.* an tunc quoque cœli omnes retrocesserint, 476, 1. cur sol retrocesserit, *ibid.* et 2. quid hoc miraculo edocere Deus voluerit, *ibid.* moraliter, tropologice, anagogice, et allegorice quid eo denotetur, *ibid.*
 Hortis (in) exercebant Judæi luxuriam, 763, 1. colebant Priapum, 119, 2.
 Horti pensiles Babylonis orbis fuere miraculum, iique describuntur, 279, 2.
 Horus idem quod sol, 473, 1.
 Hostia piacularis fuit hircus emissarius et M. Curtius, 533, 1, 2. hostia quæ pro peccato offerebatur, suscipiebat in se quasi peccatum, 637, 2.
 Hostis quid olim proprie significarit, et quid modo sonet, 450, 1.
 Humanitas Christi ejus est vestis, 168, 1, 2.
 Humanam genus cur dicatur Justum, 593, 2.
 Humerus obedientiæ symbolum, 232, 1, 2.
 Humiliare animam est jejunare, cur, 676, 1.
 Humilitati exaltantur, 359, 1.
 Humilitatis fructus varii, 292, 1, 2. est via ad Deum, 293, 1. ipsa propria Sanctorum virtus est et sanctitatis nota, 291, 2. hominem attollit, superbia deprimit, 292, 1, 2. est thronus Dei, 759, 1.
 Humiles Deus ad cœlum usque extollit, 671, 1. videntur mortificati, et mortui voluptatibus hujus sæculi, *ibid.* sunt templum Dei, 758, 2. humilis est quasi alter Michael, 293, 1.
 Humilis de seipso cogitatio quantum homini bonum affert, 494, 1.
 Hun Britonum rex Romæ pie peregrinatus est, 766, 1.
 Hunerici regis ariani Catholicos exagitantis pœna et interitus, 593, 2.
 Hungari Bremensem Ecclesiam vastantes quam graviter a Deo poniti, 594, 1, 2.
 Hungariæ pars tertia ad sacerdotes spectat, 710, 2.
 Hyanthinus color fuit olim impudicarum, modo est conjugatarum, 141, 1.
 Hymni tres laudis SS. Trinitatis, 173, 2; 174, 1, 2; 175, 1, 2.
 Hymnus trisagius unde originem habeat, 173, 1, 2.
 Hypocritica pietas, 676, 1, 2.
- I.
- Ichneumon pestis crocodili ancipiti ore, 295, 2.
 Idololatræ Deum quomodo blasphemant, 107, 2. in Deo divinitatis arrogantiam carpunt, sua vero idola laudant iisque suam prosperitatem adscribunt, 747, 2.
 Idololatriæ Israeliticæ tollendæ causa missi Prophetæ, 52, 1, 2. idololatria in Scriptura dicitur fornicatio, 667, 1, 2. irridetur et reprehenditur, 500, 1, 2. idololatria cum idolis prædicatione Evangelii defluxit, 738, 1, 2.
 Idola vetat Deus, non imagines, contra Calvinum, 128, 1. cur animam habere dicantur, 563, 1. invecata sunt in templum ab Achaz, 245, 1. ea occulte coluerunt aliqui Judæi tempore Christi, 764, 1. sunt plerumque muta et amentia, 516, 1. vocantur errores et angustiae, 558, 1. illorum et Dei veri discrimen, *ibid.* cur vocentur talpæ et vespertiliones, 130, 1. cur ore patulo efformentur, 223, 1. nihil habent numinis, 517, 1. injusta quomodo dicantur, *ibid.* 2. idolum est heresis, 667, 1, 2.
 Idumæa dicta a parente suo rufo Edom, ab eodem piloso Seir, 333, 1.
 Idumæi ab Apostolis exculti et fidem edocti, 270, 2. accerimi et perpetui fuere Judæorum hostes, 450, 1. cur dicantur unicornes et lauri, *ibid.* 2. non sunt Romani, ut perperam Judæi interpretantur, *ibid.*
 Ignatius (S.) audivit angelos alternis in choro canentes, 171, 1. ejus mansuetudo in injuriis, 639, 2. ejus ad tormenta ferenda ardor, 599, 2.
 Ignatii P. de Loyola erga ægrotos charitas, 484, 2. tria dabat signa, ex quibus quis colligat, bonam in monasterio servari disciplinam, 417, 2.
 Ignis potest corrumpere cœlos, 449, 1. ignis Dei in Sion est, 263, 2. ignis eharitatis in Ecclesia viget, 264, 2. ignis Domini aquis non exstinguitur, sed pascitur et augetur, 738, 2. igne, id est peste, percussit Assyrii Jerusalem obsidentes ab angelo, 246, 1, 2; 468, 1. ignis Spiritus Sancti, 246, 2. ignis est vindictæ quam Deus de Romanis tam fidelibus quam infidelibus diversimode sumpsit symbolum, 452, 2. ignis conflagrationis comburet impium mundum, *ibid.* ignis iudicii extremi symbolum, 763, 1, 2. ignis verus in inferno damnatos torquet, 423, 2. erit æternus et inextinguibilis, 362, 2. ignis regem Persarum in hasta elatus instar vexilli præcedebat, 571, 2. eum quoque sibi præferri curarunt reges Chaldæorum, et postea Imperatores Romani, 288, 1.
 Ira, Hebræa vox significat timorem et pietatem, 239, 1.
 Illuminanda quomodo dicatur Jerusalem, et quæ Jerusalem, 700, 1, 2.
 Imago dicitur imitago, 500, 1. imagines Christianorum non sunt idola Gentium, nec coluntur ut dii, nec a

fidelibus adaequantur Deo, *ibid.* et 2. eas per Prophetas non carpit Deus, nec prohibet, *ibid.* imagines Sanctorum, et etiam Dei facere fas est, 565, 1.
 Immunda tangentes, in lege veteri habebantur immundi, 619, 2.
 Imperatores Ecclesiam persequentes initio, postea ad eam conversi, magis eam propagarunt, 590, 1, 2.
 Impietas mira Hierosolymae, 110, 2. impietas Israelis comparatur igni immisso, 240, 2. impietatis quoque gradus, 107, 2.
 Impios Christus quomodo det pro sepultura, et divitem pro morte sua, 636, 1, 2. impii antea a se invicem disidentes, postea conspiratione simul facta iustos oppugnant, 241, 2. trahunt funes peccatorum, 160, 2; 161, 1. sunt sine pace animi, 579, 2. gaudent videri ab aliis in sua impietate, 571, 1. impii et superbi cum piis pacifice vivent in Christi Ecclesia, 260, 1, 2. impii et insipientes saeculi huius Deum esse negant, 408, 2. a sua conscientia, velut a carnifice, et furiis nocte dieque torquentur, idque probant fabulae Poetarum, 769, 1. eorum societas noxia, 177, 2.
 Inaures propriae quid sint, et cur primo adhibita, 140, 2.
 Incarnatio Christi ostenditur, 456, 1. ejus mysterium et Eucharistia inter se comparantur, 201, 2.
 Incendium peccatorum quale futurum in die iudicii, 246, 2.
 Incensum sunt victimae incensae, 112, 2.
 Incircumcisus et immundus quid mystice et symbolice significant, 615, 1, 2.
 Incogitantia numinis est origo omnium scelerum, 570, 1.
 Inconstantes, sunt labrusca, 153, 2.
 Incurvus apud Isaiam quid sit, 239, 1, 2.
 Indiae per Christianismum multa bona accessere, 683, 2. sit terra cymbalalarum, 310, 2; 311, 1, 2. India Occidentalis an olim Hispaniae conjuncta, 312, 1.
 Infans dierum quis dicatur litteraliter et mystice, 753, 1, 2.
 Inferni anima est sinus, 159, 2. infernus est sepulcrum, 159, 2. vel os, *ibid.* infernus quotus die mundi creatus, 423, 1. ejus capacitas, profunditas, insatiabilitas describitur, *ibid.* et 2. ejus nutrimentum quod sit, *ibid.* ejus descriptio, *ibid.* et 424, 1, 2.
 Infernales vermes esse probatur, 767, 2; 768, 1, 2.
 Infirmis docet hominem orare, 669, 2.
 Ingratitudinem (ob) venialem Deus sinit hominem labi in peccatum mortale, 736, 2.
 Ingratitudo populi Judaici suggillatur, 405, 1, 2.
 Inimici diligendi, 639, 1, 2.
 Injuria interdum capitur pro superbia, 393, 1. injurias ulciscendas, dogma est Gentilium, 638, 1.
 Innocentius quidam hospitalis miraculose a vulnere curatus, 302, 2.
 Instrumentis et flagellis suis postquam est usus Deus ad impios castigandos ipsamet punit, 556, 2.
 Insulae maris, quae dicantur, 269, 2. insulae quomodo impleant mare, 524, 2. insulae Hebraeis vocantur omnes regiones trans mare sitae, etiamsi essent terra continens, 499, 1; 510, 1.
 Interpres Latinus Bibliorum cur saepe nomina propria decurtet, 187, 1. saepe alludit ad fabulas Poetarum, 452, 1.
 Interpretes Prophetarum veteres ac recentiores, 61, 2; 62, 1, 2. interpretum in Prophetis genus aliud Judaicum, aliud allegoricum, aliud medium, 641, 2.
 Involare in humeros hostiles est militum acerrimorum, 270, 1, 2.
 Irati Dei hypotyposis, 421, 2.
 Irreverentia in sepulcra Sanctorum irrogata, quam graviter punita, 268, 1, 2.
 Irrisio regis Chaldaeorum ab aliis apud inferos, 285, 2.
 Isaac patriarcha fuit propheta, 43, 2.
 Isaias propheta leoni assimilatur, 45, 1, 2. ab Ambrosio Augustino commendatus, ut eum legeret, 61, 1. ejus elogium, 58, 2; 59, 1. ejus scribendi ratio excutitur, *ibid.*

fuit filius Amos, 93, 1. ejus stirps regia, *ibid.* quando floruerit, *ibid.* fuit conjugatus et habuit filium Jasub, *ibid.* 2; 187, 2. ejus praecellentia unde pateat, 93, 2. est a Deo creatus propheta, *ibid.* a Seraphim factus est Seraphicus, *ibid.* est eloquentissimus, 93, 2. est sublimissimus, *ibid.* ejus prophetia est quasi Evangelium, 94, 1. saepius in novo Testamento citatur, quam reliqui omnes Prophetae simul, *ibid.* praedixit ultima Christi et mundi tempora, *ibid.* sua oracula miraculis confirmavit, *ibid.* fuit Apostolus, *ibid.* 2. plurimis annis prophetauit, *ibid.* fuit vita sanctus, *ibid.* 2. fuit martyr sectus serra, *ibid.* 2 et 93, 1. et quidem lignea, *ibid.* morte sua Christum praefiguravit, uti et nomine, 95, 1, 2. duplex causa ejus martyrii, *ibid.* an impetravit precibus fontem Siloe, 96, 1. ejus reliquiae translatae Paneadem, *ibid.* operis ejus argumentum, *ibid.* ejus libri duae sunt partes, *ibid.* ejus stylus, *ibid.* alia ejus scripta, 97, 1. integritas vaticiniorum Isaiae, 97-99. *Annota*, ejus varii commentatores, 99, 100. cur et quomodo viderit Deum in solio sedentem, 165, 2. vidit eum trinum, *ibid.* 166, 1, 2. et quidem in templo caelesti, 167, 2. vidit tantum duos Seraphim, 171, 2. cur taceat auditis Seraphinis, 176, 1. tacet ob peccatum suum, *ibid.* 2. quodnam hoc ejus peccatum, *ibid.* fuit id veniale, *ibid.* carbone simul et gemma labia ejus ab angelo sunt purgata, 178, 2; 177, 1. cur hoc calculo ea purgata sint, 178, 2. ejus prima visio quae fuerit, 179, 1. in visione Seraphim fuit compunctus, ut a peccato purgaretur, 180, 1. ejus in jussis Dei parendo promptitudo, 181, 1, 2. prophetavit etiam sub Joatham rege, 186, 1, 2. vidit mentaliter librum in quo visus sibi scribere, et testes adhibuit suae scriptionis, 210, 1, 2. fuit orbis portentum, 219, 1, 2. an plane nudus per plateas Jerusalem incesserit, 323, 2. probabile quod sic, *ibid.* probatur id variis rationibus, *ibid.* et seqq. ideo caruit hic subligaculis, 324, 1. fecit hoc Dei jussu, et ideo non peccavit, *ibid.* ejus obedientia et mortificatio, *ibid.* 2. cur sic nudus incesserit, *ibid.* an triennio sic ambulavit, 325, 1. ambulavit quoque nudipes et discalceatus, *ibid.* et 2. in multis cum Apocalypsi Joannis coincidit, 362, 2. an auctor sit cantici Ezechiae, 477, 1. prophetat 210 annis ante de Cyro, 547, 1. ardenti voto optat Messiae adventum, 551, 1. ejus zelus animarum, 589, 2. de Christo tam clare scribit, ut Evangelista, 597, 2; 598, 1; 623, 1, 2 et seqq.

Isaias Abbas quomodo de inferno meditaretur, 442, 1.
 Israel est a Deo ab utero electus, 540, 1. cur dicatur *tescuro*, *ibid.* fuit Deo primogenitus, *ibid.* Israel interdum capitur pro Israele spirituali, id est conversis gentibus, 238, 1. Israellem quomodo Isaias coarguat, 107, 2. Israelis seditiones, 241, 1, 2.

J.

Jacob fuit propheta, 43, 2. Jacob capitur interdum pro populo christiano, 539, 2.
 Januam (post) cur veteres idololatriam exercent, 764, 1.
 Januarii (S.) sanguis occulta vi ebullit, dum prope caput ipsius Sancti collocatur, 762, 1.
 Japones a Sinis suam sapientiam et religionem accipere, 588, 2. eorum in fide zelus et martyria, *ibid.*
 Jaspides faciant propugnacula Ecclesiae, 644, 2. earum varia genera, *ibid.*
 Jazer ultima civitas Moab juxta Jordanem, 303, 2.
 Jejunantes olim partim ex debilitate, partim ex penitentia demittentes capita, curvi incedebant, 677, 2.
 Jejunium quale Deo displiceat, 112, 2. ejus finis, fructus et effectus, 676 et seqq. veteres ei addebant cilicium et cinerem, 676, 1. quod jejunium carpatur, *ibid.* jejunium in cholericis acuit bilem, *ibid.* jejunium tam a vitis quam a cibus sit oportet, *ibid.* 2. ejus finis, *ibid.* jejunium corporis condiendum jejunio animae, *ibid.* dies

jejunii erat olim dies precum, 677, 1. jejunabant olim ad vesperam, *ibid.* languidis vertiginem capitis inducit, *ibid.* 2. jejunii conditiones, *ibid.* et 678, 1, 2.

Jejunus stomachus male olet, 141, 1.

Jeremias qua ætate floruerit, 59, 2. ejus elogium, *ibid.* et 60, 1. fuit figura Christi, quomodo omnes ad penitentiam invitet, *ibid.* bovi confertur, 42, 2. fuit portentum, 219, 1, 2.

Jerusalem celestis describitur, 712, 1, 2. Jerusalem olim mira impietas, 110, 2. vocatur meretrix, 115, 1. quomodo vocanda sit civitas justi, 118, 2. vocatur Libanus ob tres analogias, 129, 1. cur vocetur mons pinguis et oleatus, 152, 1, 2. ejus fames in obsidione Titi, 159, 1. laborabat penuria aquarum, 187, 1; 338, 2. cur dicta vallis visionis, 336, 1. fuit nutrix et parens omnium Prophetarum, *ibid.* excidium ejus per Chaldaeos, *ibid.* cur vocetur Ariel, id est leo Dei, 403, 1, 2. ejus fortitudo, 404, 1. ejus vastitas diu duravit, 404, 2. ejus excidii per Titum prodigia præambula, 406, 2. ejus restauratio spiritualis quæ fuerit, 612, 2; 613, 1. ejus filii seditiosi eam confecerunt, 611, 2. dicta est civitas Dei, 615, 1. sæpe vocatur vinea, 683, 2.

Jesu nomen quam admirabile, 232, 2; 233, 1, 2.

Jesus Anani filius quadriennio obambulans per plateas Jerusalem ei exitium imminere clamavit, 760, 1. non fuit propheta, 134, 1.

Jesus Christus præsignificatus a Prophetis, 56, 1, 2; 57, 1. cur, *ibid.* Prophetarum scopus et suspirium, 67, 2; 68, 1. ab iis cur ut duellator inducatur, 69, 2. eum venerati in præsepio bos et asinus, 106, 1; 107, 2. antonomastice dicitur Justus et Sanctus sanctorum, 118, 2. ejus redemptio vocatur justitia ob quatuor causas, 119, 1. perfecte redimet Ecclesiam ab omni malo culpæ et pœnæ, 119, 1. ejus tempus cur dicatur novissimum, 121, 1. dicitur mons, *ibid.* 2. gentium dissidia componit, 123, 2. quomodo gladius veritatis in falces, *ibid.* et 124, 1. quomodo sustulit omnia bella, *ibid.* et quæ bella, *ibid.* 2. qua Deus, est celsitudo divina, 131, 2. est germen Judææ, 146, 1, 2. ejus gloria tempore excidii Judæorum, *ibid.* suis ingens affert gaudium ex pace conscientiarum, 147, 1. nobis est omnia, 148, 2. Ecclesiam quasi sponsæ suæ umbella est, 149, 2. dicitur ab Isaia patruelis et dilectus, 151, 1, 2. est semen sanctum, 184, 1, 2. tunc in mundo natus cum esset corruptissimus, 192, 1. cur ex virgine nasci voluerit, 195, 1, 2. cur dictus Emmanuel, 197, 2. in eo fuere triplices actiones, divinæ, humanæ et theandricæ, 201, 2. in quibus esset subditus Deo Patri, *ibid.* quintupliciter est Emmanuel, *ibid.* et 202, 1. butyrum et mel quomodo comesturus dicitur, *ibid.* et 2. nulli fuit morbo obnoxius, *ibid.* ab hora conceptionis instillata ei omnis dulcedo gratiæ, 203, 2. quomodo ovis sit, *ibid.* est apis, *ibid.* habuit ab initio suæ incarnationis actum rationis et voluntatis, 204, 2. inhabitavit in eo tunc plenitudo divinitatis, *ibid.* item duplex scientia, beatifica scilicet et infusa, *ibid.* et 263, 1. nec non alia acquisita, *ibid.* quamdiu vescetur lacte et butyro, *ibid.* sprevit voluptatem omnem, *ibid.* ipse agnus adhuc leonem et ursum occidit, 206, 1, 2. cur ab Isaia vocetur duobus nominibus idem significantibus, 212, 2. ejus accelerata prædatio, *ibid.* ejus prædæ quinque, 213, 1, 2. quomodo vere fuerit filius Joseph, 214, 1. quomodo dicitur rex Assyriorum, *ibid.* et 2. mundum et mundana devi cit adhuc puer, *ibid.* cur comparatur aquis Siloe, 215, 1, 2. ejus silentium, *ibid.* dedit Apostolis clavem sacræ Scripturæ, 218, 1. ejus filii fuere Apostoli, *ibid.* 2. visus fuit portentum, 219, 1. quomodo terram Zabulon et Nephtali primo alleviavit, 225, 2; 226, 1. Galilæam Gentium quomodo prædatus, 226, 1. cur dictus a Juliano Apostata per contemptum Galilæus, *ibid.* 2. ejus victoria de diabolo et mundo comparatur victoriæ Gedeonis de Madianitis, 229, 1. utriusque simi-

litudines et parallela, *ibid.* et seqq. ipse puer quomodo natus et datus, 231, 2. ejus nascentis humilitatio, *ibid.* dum nasceretur erat princeps, 232, 1. quomodo principatus ejus super humerum ejus, *ibid.* et 2. per spinas adeptus est imperium, *ibid.* Catharinæ Senensi datus obtulit coronas, *ibid.* cur dicatur admirabilis, 233, 1, 2. ejus nativitas maxime fuit admirabilis, *ibid.* dicitur consiliarius, et magni consilii angelus, 234, 1, 2. factus est homo ut daret in se exercitium omnium virtutum, *ibid.* quæ consilia proposuerit animæ rationali, 235, 1, 2. ad eum in rebus dubiis et perplexis confugiendum est, *ibid.* est vere Deus, 235, 2; 236, 1. fuit fortis, *ibid.* quomodo sit pater futuri sæculi, 236, 1. ejus et Adami antitheses, *ibid.* est princeps pacis, *ibid.* 2. spirituale ejus in anima regnum, 237, 1, 2. ejus solum in Ecclesia Christiana, *ibid.* regnum ejus cur dicatur solum David, quando id cæperit, et quo titulo, *ibid.* quomodo genus humanum zelatus sit, *ibid.* 2. eum Isaïas dat suis quasi signum vastationis Syriæ et Samariæ, 238, 1. ejus oleum et unctio, 250, 2. ejus victoria de inimicis inferni prædicitur, 253, 1, 2. est ramusculus tener et quomodo excreverit, 255, 1, 2. est flos, *ibid.* dicitur Nazarenus et quasi floridus, cur, *ibid.* dici quoque possit virga, *ibid.* 1. cur dicatur surgere de stirpe Jessæ, *ibid.* 2. quomodo super eum dicatur requiescere spiritus Domini, 256, 1, 2. timor Dei quomodo in eo fuerit, et unde oriretur, 259, 1. fuit in eo timor filialis et reverentialis, *ibid.* quomodo non secundum visionem oculorum judicaturus sit, *ibid.* 2. judicabit in justitia pauperes, *ibid.* 2. et 260, 1. suos defendet contra duros et superbos, *ibid.* quam acriter Phariseos increpaverit, *ibid.* impium quomodo interficiat spiritu laborum, et in primis Antichristum, *ibid.* eum ceu zona cingebant justitia et fides, 260, 1, 2. eum decet gladius, *ibid.* sub eo habitabit simul lupus cum agno, 261, 1, 2. adhuc puer multos et varios Evangelio suo subjicere cœpit, 262, 1, 2. levaturus dicitur vexillum, ad quod omnes gentes confluent, 264, 2. ejus post mortem gloria, 265, 1. ejus item sepulcrum gloriosum, *ibid.* et 636, 1, 2. in cruce tormenta patiendū, maxime glorificavit Deum, 273, 2. est laus nostra active et passive, 274, 1. ejus fontes et aquæ variæ, *ibid.* et 2. ejus animæ ad inferos descendenti an insultarint dæmones, 286, 1. honores fugit, 292, 1, 2. est quasi serpens alatus, 295, 2. dicitur agnus Moab, quia ex Ruth Moabitide prognatus, 301, 1. quomodo dicatur remissus de Petra Moab, *ibid.* et 2. ejus corpus est nubes levis, 316, 1. nudus prorsus in cruce pendit, et cur, 324, 1. ejus typus est Eliacim præpositus templi, 343, 1, 2. ejus caro in Eucharistia propter unionem hypostaticam cum Verbo habet vim physicam vel moralem vivificandi, 367, 2. ipse est murus et antemurale nostrum, 374, 1. quibus modis murus sit, *ibid.* et 2. curat nos ab omni infirmitate, *ibid.* dirigit rectam intentionem ad Deum et salutem, *ibid.* est excitamentum humilitatis et spei, *ibid.* est magnus ad devotionem stimulus, *ibid.* gratitudinem nos docet, quam ei ob beneficia accepta debemus, *ibid.* provocat ad obedientiam, *ibid.* invitat nos ad in omni necessitate sanctum suum nomen invocandum, *ibid.* ejus nomen omnem docet perfectionem, *ibid.* est lapis angularis et fundamentum Ecclesiam, 398, 1, 2. vocatur sanctus Jacob, et Deus Israel, 409, 2. est perpetuus fidelium doctor, 419, 2. est panis arctus, 419, 1, 2. dat fidelibus migra, id est doctrinam ex utroque Testamento collectam, 420, 1. est migra quoque in Venerabili Eucharistia, *ibid.* ejus principatus, felicitas, dignitas, beatitudo indicatur, 429, 1, 2. et seqq. ejus liberalitas, 431, 2. ejus descensus et ascensus decem lineis quomodo factus, 476, 2. dicitur habitator quietis, quia pacificus rex, 478, 1. est nobis Noe, id est consolator, tripliciter, 486, 1. quomodo nos a servitute liberavit, tam spirituali quam

temporali, 489, 1. quantum ipse pro nobis satisfecerit, *ibid.* 2. vere Deus est, 496, 2. quotuplicem sibi mercedem a Patre promissam semper præ oculis habuerit, *ibid.* ejus in oves amor, 497, 1. depingitur a priscis instar pastoris ovem humeris gestantis, *ibid.* ejus corpus non est ubique, 498, 1. servus est Dei quatenus formam servi assumpsit, factus homo, 519, 1; 534, 2. erit novus justitiæ doctor, 520, 1. est legislator potius quam Moses, *ibid.* jus etiam modo dicit per suos vicarios, *ibid.* prædicitur futurus mansuetissimus, 520, 2; 521, 1, 2. non est tristis neque turbulentus, sed passionum suarum Dominus, 522, 1. quibus armis regnum legemque suam in mundum induxerit, 523, 1. fuit datus Judæis in fœdus, Gentibus in lucem, *ibid.* 2. mentis oculos apernit occæcatos, 524, 1. ejus victoria de Gentibus per Evangelium, 525, 2. ejus redemptio tribuitur Dei et Christi zelo, 525, 1, 2. ejus typus Cyrus, 545, 1, 2; 550, 1. qua homo, fuit germen cœli et terræ, 551, 2. ejus generatio comparatur rori, *ibid.* et seqq. ipse solus matris uterum aperuit, 553, 2. gratis solvit captivitatem generis humani, 555, 1. in eo, qua Deus, est tota divinitas et SS. Trinitas, 556, 1, 2. in ejus humanitate quasi in templo inhabitat divinitas, imo divinitatis plenitudo, *ibid.* est Deus absconditus in humanitate, et vita obscura, 557, 1, 2. est item absconditus in Eucharistia, *ibid.* 2. illo in orbem veniente siluerunt omnia oracula, et loquaces dæmones, 562, 1. avis est Orientis, 566, 2. fuit vir voluntatis divinæ, *ibid.* quantum ipse propinquat, tantum propinquat salus et justitia nostra et gloria Dei, 567, 1, 2. ejus ab utero vocatio et nominis Jesu acceptio, 581, 2. ejus os gladio comparatur, *ibid.* ejus prædicatio omnia crimina, passiones, et dæmones, et reprobos resecat, *ibid.* per Apostolos et per se gentes vicinas et remotas potenter debellavit, et fidei suæ subjugavit pugnans cominus gladio, et eminus sagitta, 582, 2. est Patris gladius et sagitta tersa, et præ aliis Sanctis electa, *ibid.* cur vocetur Israel, 583, 1. quomodo sit Dei gloria, *ibid.* 2. ejus gloria, 584, 1. ejus despectio et contemptus, *ibid.* 2. ejus majestas in judicio, 585, 1. descripsit Ecclesiam, et singulos ejus fideles in cicatricibus vulnere quos in manibus accepit, 590, 1. in ejus manibus designatur robor et potentia, et in iis sunt fundatæ Ecclesiæ vires, *ibid.* quam libens legationem suam susceperit, 597, 1, 2; 620, 1; 631, 1. fuit ei lingua erudita, 596, 2. accepit a Patre mandatum moriendi, 597, 2. sponte se obtulit ad verbera et alapas, *ibid.* ejus barba in passione et pili vellicati, 598, 1. fuit in ea adamas, 599, 1. succurrit suis in extremis agentibus, 609, 1, 2. quælibet anima caro ei stetit, 616, 1. eum orbi toti nudavit Pater in præsepi et in cruce, 619, 1. est brachium Domini, 624, 1. est velut virgultum, *ibid.* et 2. ejus in vita obscuritas et humilitas, *ibid.* non fuit ei species, neque decor in vita et in passione, *ibid.* et 625, 1. est pulcher credentibus, *ibid.* cur dicatur novissimus et cessatio virorum, *ibid.* 2. est revera talis suis, *ibid.* factus est novissimus ut hominum superbiam retunderet, *ibid.* et 626, 1. est vir dolorum in anima et in corpore, *ibid.* 2. ejus labores et infirmitates, 627, 1, 2. et scivit eas ferre, 628, 1. cur dicatur vultus ejus absconditus, *ibid.* 2. et 629, 1. quomodo ægrotationes et languores nostros tulit, *ibid.* cur nullos tota vita habuit morbos, 628, 2. potuit curare morbos nostros, quia eos in se solvendo suscepit, 629, 1. ei morbi nostri peculiarem dolorem addiderunt, *ibid.* comparatur leproso ob multas analogias, *ibid.* 2. propter hominum peccata vulneratus est, 630, 1. est abyssus doloris et amoris, *ibid.* et 2. disciplina nostræ pacis quomodo super eum, *ibid.* 2. fuit quæ nos promeruimus, 631, 1. ejus mors fuit vere sacrificium, *ibid.* 2. quasi agnus tonsus, 632, 1. ejus mansuetudo, patientia et silentium in passione, *ibid.* et 2. ab omnibus ordinibus fuit damnatus et occisus,

634, 1, 2. quomodo judicium ejus sublatum dicitur, *ibid.* generatio ejus quadruplex enarrari non potest, *ibid.* et 635, 1. est pater novi et auri sæculi, *ibid.* ejus innocentia, *ibid.* 2. est velut phoenix, 637, 2. meruit executionem omnis prædestinationis Dei, 638, 1. quomodo sua scientia justificet multos, *ibid.* quomodo fortium dividat spolia, *ibid.* 2. cum sceleratis reputatus est, *ibid.* oravit ex charitate pro crucifixoribus, *ibid.* et 638, 1. Gentilitatem derelictam et ab adolescentia a Deo repudiatam ad se vocavit, ac sibi quasi sponsam copulavit, 642, 1. non est acceptor personarum, 645, 2; 657, 1. est fons vivus qui nunquam exsiccat, 649, 1. quem cibum det animabus, *ibid.* ejus corpus in Eucharistia quomodo dicatur fidele, 651, 1, 2. ipse est facialis pacti inter Deum et homines, item testis, *ibid.* 2. quibus dotibus traxerit ad se gentes, 652, 1. ejus signum et nomen futurum quod sit, 655, 1. dicitur salus, id est salvator, 656, 1. est justus justorum, 666, 1, 2. plenam pacem tam Gentibus quam Judæis attulit, 673, 1. veniens ad redimendos homines inducitur quasi dux cataphractus, 696, 2. quomodo vicem reddat gentibus, dum ipsarum impietatem destruit, 697, 1. invisibiliter unctus Spiritu Sancto in incarnatione, visibiliter in baptismo, 715, 1. habet gratiam capitis, atque inde vocatus Messias, *ibid.* 2. et seqq. evangelizavit pauperibus, quibus et cur, 716, 1. quos contritos corde sanavit, *ibid.* 2. est medicus et chirurgus, *ibid.* tempus ultionis ejus quod fuerit et erit, 717, 2. est lampas et fax orbis, 724, 1. ejus triumphus de gentibus et impiis, 728, 1, 2. ejus mercês fuit orbis possessio, *ibid.* et gentes ab eo subactæ, *ibid.* triumphus ejus in cœlum ascendentis, 730, 1, 2. sanguine quomodo vestes ejus rubricatæ sint, 731, 1. ejus passio fuit torcular quod ipse calcavit, 732, 1. ejus victoriæ, *ibid.* 2. ejus adventus qualis fuerit, 738, 1, 2. ejus deitas probatur, 752, 1, 2. est puer centum annorum, 753, 2. Joachim Abbas novo modo in Isaiam scripsit, 100, 1. multa prædixit, et de ejus vaticiniis judicium et censura, *ibid.* Joannes Baptista fuit horizon veteris et novi Testamenti, 56, 2. in utero matris polluit usu rationis, 204, 2. dura usus est veste, 323, 2. vox est ob novem causas, 490, 2; 491, 1. hac voce significabat Evangelii prædicationem longe audiendam, et late dilatandam, *ibid.* fuit vox triplex, *ibid.* 2. ejus elogia, *ibid.* habitavit et clamavit in deserto, 492, 1. id carpunt hæretici, *ibid.* 2. biennis a matre eo ductus: ea defuncta angelus eum curavit, *ibid.* cur in desertum abierit, *ibid.* ad litteram ab Isaiâ significatur per vocem clamantem, 490, 2. ob inreparationem incestus Herodis cum uxore fratris martyrio est laureatus, 661, 2. victoriam Theodosio Imperatori contra Eugenium tyrannum obtinuit, 746, 2. Joannes Baptista Ferrarius Societatis Jesu Syriacæ linguæ peritissimus, 101, 1, 2. Joannes (S.) Evangelista sospes et illæsus dolio olei fermentis egressus est, 532, 2. revelationes suas in Apocalypsi habitas an intellexerit, 51, 2. Joannes (P.) Ogilbeus Scotus Societatis Jesu, quam in tormentis constans, 599, 2. Joannes Silentiarius 47 annos siluit, 416, 1. Joannis Abbatis voluptates spirituales, 251, 2. Theodosio Imperatori prædixit victoriam contra Eugenium obtinendam, 43, 2. Joannis Decherii Societatis Jesu elogium, 205, 2. Joannis Eleemosynarii mansuetudo, 633, 1. Joannis Fischeri Episcopi et Martyris in morte lætitia, 634, 1. Joannis Leydani Anabaptistæ prophetiam sibi arrogantis nequitia, 44, 2. Joannis Mathisonii arrogans temeritas, *ibid.* Joel propheta quando floruerit, 58, 2. quid prophetet, *ibid.* Jonas propheta quando floruerit, 59, 2. quid scribat, *ibid.*

- Josaphat rex Indorum patrem ejusque regnum Christo asseruit adhuc adolescens, 263, 1. ex iis quæ apud inferos vidit, in ægritudinem incidit, et virium defectum, 424, 2.
- Joseph (B.) quomodo vere fuerit pater Christi, 214, 1. Jubilare mente et ore semper debent Christiani, 273, 1, 2.
- Juda et Israel tempore Apostolorum in unam Ecclesiam coaluerunt, 270, 1.
- Juda tribus cur germen Deo delectabile, 155, 1.
- Judæa cur vocetur Sodoma, 411, 1. Judæa morientis et sedentis imago in nummis Vespasiani, 568, 1. lacte abundabat, 202, 2. vocatur cornu ob tres causas, 151, 2; 152, 1. ejus fertilitas et ubertas, *ibid.* cur dicatur insula, 323, 2. cur terra sanctorum, 377, 1, 2. fert vinum rubrum vel atrum, 388, 1. sita est inter Euphratem et Nilum, 390, 2. per Carmelum denotatur, 408, 2. est ad Meridiem confinis deserto, quo itur in Ægyptum, 413, 1.
- Judæi sæpe a gentibus suo vastati, 109, 2. ab Isaia cur comparantur bovi et asino, 405, 2. tempore Christi et post captivitatem Babyloniam non coluerunt idola, 128, 1; 390, 2. sed in fine mundi sub Antichristo ea colent, 419, 2. eorum fortitudo et opus quomodo destruenda dicantur, *ibid.* et 420, 1. olim paderastia infames, unde eam didicerint, 427, 1. cur hodie desolata sint, causa est nex Christi, *ibid.* quomodo a Deo privati sint pane, 133, 2. excidium eorum per Titum describitur, *ibid.* 135, 2; 154, 1; 162, 2 et seqq.; 183, 2; 184, 1. eorum sepulcrum in valle Topheth, 159, 2; 160, 1. eorum in Christo non recipiendo obstinatio, 182, 1, 2. quomodo a Deo exæcati sint, *ibid.* 2. redeuntes e Babylone scripti sunt in catalogo, 147, 2. eorum decem vastationes, 183, 2; 184, 1. Judæi in Christum credentes sunt semen sanctum, 184, 2. iis quomodo obsignata Evangelica, 218, 1. seditionibus mutuis Hierosolymæ corruerunt, 241, 1, 2. eorum tempore Isaie et Christi impietates, 243, 1. eorum varia flagella, *ibid.* 244, 1. eorum consummatio quæ fuerit sub tempora Christi, 248, 2. eorum paucos elegit Deus, *ibid.* per quas sint provincias dispersi, 269, 1. quam benigne a regibus Persarum habiti, 284, 2; 285, 1. ab Assiriis afflicti ad opem Ægyptiorum confugiebant, 310, 1. non solebant uti femoralibus, sed tunicis longis, 324, 1. a Chaldæis obsessi fecerunt puteos et lacunas in urbe, in easque aquas ex fonte Siloe derivarunt, 338, 2. adhibebant mensis musicam et cantiones, 337, 1. cur filii sanctorum dicerentur, 377, 1. in prosperitate ad idola defluerunt, in tribulatione ad Deum redierunt, 380, 1. converterunt ad Christum visa sui depressione, et gentium exaltatione, 390, 2. eorum; Prophetas dicentes: *Hæc mandat Dominus*, ridentium verba, 395, 1, 2. sed propterea condigne punientur, 396, 2. eorum reprobatio et gentium vocatio prædicitur, 409, 1, 2; 534, 1, 2. cur dicantur jumenta Austri, 413, 1. vocantur leo, vipera, regulus, *ibid.* 2. cum mane immolanda esset victima, totam noctem præcedentem cum lætitia et canticis transigebant, 422, 1. repræsentantur per bovem, gentes per asinum, 435, 2. Deus pactum cum ipsis initum irritavit, 439, 2. eis vetitus fuit equitatus et equorum copia, 461, 2. eorum cæcitas, 527, 1, 2. sunt venundati et servi Dei, *ibid.* 2. ipsis post reditum e captivitate Babylonica Deus dedit largum imbrem, 514, 1. ut sanctificarentur, Deus ex se præstitit omnia, sed illi attendere ei noluere, 528, 1, 2. cur de Cyro illis Deus præclara prædici voluerit, 547, 1. eorum reges unctione consecrabantur, *ibid.* 2. eorum Deus curam gessit ab utero, id est ab ortu Synagoga, 563, 2; 564, 1. tempore Achaz et Ezechia valde proclives erant in idola, ideoque vastandi a Babyloniis, 565, 1. a templo et urbe sancta dicti populus Dei, populus sanctus et fidelis, 573, 2. ob id putabant se esse impugnabiles, 574, 1. gloriabantur quod essent de domo potentissimi Dei, *ibid.* sunt indociles, duri, inobedientes, *ibid.* 2. fuere viles et probrum omnium gentium, 578, 2. eorum multi Babylone manere, quam in patriam redire maluere, 579, 2. ad eos primario missus est Christus, 583, 1. hodie ita abjecti sunt ut videantur faeces orbis totius, 584, 1. Judæi pii dolebant gentem suam olim electam, post a sanctitate et fide deficere, 589, 2. repudii ipsorum quæ sit causa, 595, 1, 2. per Christi occisionem sibi flagellum et excidium Titi accersiverunt, 600, 2. in obsidio illo quam fuerunt molles, et languidi et stolidi, 612, 2. quiete et commode Babylone egressi sunt, 620, 1. Messia adventum perfide hodie negant, 623, 1, 2. putant se exilium et omnia dura pati ob peccata Christianorum, 635, 2. illorum adolescentia, confusio et vilitas quando fuerit, 641, 2. eorum strophæ eluditur, 642, 2. cum gaudio et exultatione templum adibant, 661, 2. cur vocentur congregatio Dei collecta in Judæa et templo Hierosolymitano, 662, 1. dicuntur filii auguratricis, 667, 1. linguis exertis irriserunt Christum, *ibid.* eorum idololatria, *ibid.* et 2. idolo Moloch se ornarunt et unxerunt, 668, 2. comparantur viperæ et aspidi, 691, 1, 2. quam sint pavidi, 694, 2. vocant omnes gentes transmarinas, 762, 2. qualem Messiam expectant, 732, 2. peccantes solebant merita non sua, sed Abraham, Isaac et Jacob, apud Deum allegare, 737, 1. quia inhaerere suis justificationibus legalibus, et spreverunt et rejecerunt justitiam veram a Christo allatam, ideo quasi immandi et infideles a Deo rejecti sunt, 741, 1, 2. Deum orantes magis eum a se alienant, quam sibi concilient, 742, 2. eorum desiderabilia omnia versa sunt in ruinas a Tito et Romanis, 743, 1, 2. illorum perverax obstinatio, 745, 1. iis porcina caro vetita, 747, 1. ipsis post Christi mortem naturalis inest fœtor, hic tollitur baptismo Christiano, 141, 2. eorum victimæ cur displicerent Deo, 112, 1, 2.
- Judicat Deus quadrupliciter, 123, 1, 2. judicare Hebræis idem quod gubernare et dominari, 606, 1.
- Judices Hebræorum boni qui fuerint, 418, 2.
- Judices munera debent contemnere, 116, 1. judices esse debent Principes, 501, 2.
- Judicium et justitia an ab invicem distinguantur, 155, 1. judicium necessarium principi, 429, 1, 2.
- Judicii die omnia expiantur, 148, 1, 2. judicium Christus quomodo Gentibus protulurus sit, 520, 1.
- Juditham reginam regno pulsam quomodo consolatur S. Gregorius, 490, 1.
- Jugum computrescere quid sit, 249, 2; 250, 1.
- Julianæ et Basilissæ (SS.) virginum fœcunditas spiritalis, 197, 1; 660, 1.
- Julianus Apostata voluit haberi Deus, sed frustra, 290, 1. ejus blasphemii in Christum, tetra mors et feralis, 465, 2.
- Julianus (S.) Martyr ad nomen Jesu quomodo liquesceret, 376, 1.
- Julii Cæsaris clementia in victos, 531, 2.
- Jumenta Austri cur dicantur Judæi, 413, 1.
- Juncus intelligitur per *refrenans*, cur, 239, 1. ejus etymon, *ibid.*
- Jupiter Hammon cultus ab Ægyptiis specie capri, 413, 2; 562, 2.
- Juramento in Scriptura omnis Dei cultus signatur, 320, 2; 559, 2.
- Jus carni profanum quod diceretur, 747, 1.
- Justificatio impii divini opus est quam creatio universi, 542, 1.
- Justificatis adaptantur omnia nomina Jesu Christi, 233, 1.
- Justinianus Imperator quamdiu fuit catholicus, fuit felix; at postquam hæreticus, infelix, 709, 2. contactu reliquiarum sanctarum sanitati restitutus est, 762, 1. jurantem per Dei aliquod membrum ultimo supplicio dari jussit, 466, 1.
- Justius Imperator Joanni Pontifici Constantinopolim ve-

menti cum tota urbe occurrit, et ad pedes ejus augustalia ornamenta abiecit, 592, 2.
 Justinus Philosophus conversus ad Christum ex lectione Prophetarum, 53, 2.
 Justus antonomastice dicitur Christus Dominus, 118, 2.
 Justus non peccat in omni opere bono, ut censent hæretici, 742, 1. licet ætate sit juvenis, dicitur tamen senex, 753, 2.
 Justi quasi columnæ sustentant rempublicam, 666, 1. sunt in terra ceu germen plantationis Dei, 713, 1. item opus manuum Dei ad glorificandum, *ibid.* soli et lunæ comparantur, 421, 1. iis Deus prope est, non peccatoribus, 652, 2. justorum verorum et fictorum in rerum temporalium penuria et jactura discrimen, 675, 2.
 Justitia comes et effectus est veræ fidei, 115, 1. justitia et salus Dei æterna est, mundi temporalis, 605, 1, 2. justitia et potentia in vero principe requiruntur, 260, 2; 559, 2. ea viget tempore pacis, 578, 2. justitia pro præmio justitiæ, sic iniquitas pro pœna iniquitatis accipitur, *ibid.* item pro misericordia, 679, 2. ejus sex fructus, 434, 1.
 Justitiæ nostræ omnes quomodo dicuntur ceu pannus menstruatæ, 744, 1, 2.
 Juvenes cur dicantur *perversi et refrenantes*, 319, 1.

K.

Kiliani (S.) corpus in equili ab equis honoratum, 107, 1.
Kircharescet an proprium nomen urbis in Moab, 303, 1.

L.

Labores pro Deo videntur carbones, sed sunt carbonculi, 178, 1.
 Labrusca vitis agrestis, qualis, 153, 2.
 Lac symbolum maternitatis, 263, 1, 2. item innocentia, *ibid.* lac est fides, vinum est spes, quæ est anima fidei, 650, 1, 2. lac a vino serescit, *ibid.* lac camelinum post hominum dulcissimum est, 703, 1.
 Lacedæmone exsulavit luxur vestium, 144, 2.
 Lacedæmonii quomodo exceperint legatos Darii regis Persarum, 396, 2.
 Lacesens ad pugnam sæpe proffigatur a lacesito, 313, 2.
 Lacrymarum donum undenam monachus quidam adeptus esset, 424, 2.
 Lætitia superabundans Beatorum in cœlo, 607, 2. lætitia ossa irrigat suo succo et medulla, 767, 1, 2.
 Lagena fictilis Gedeonis imago est Christi, 229, 1, 2.
 Laicis vetita Scripturæ cognitio et explicatio, 264, 1.
 Lais sive Lais urbs, dicta postea Paneas et Cæsarea, 252, 2.
 Lamia sunt dæmones succubi, vel illorum spectra, 452, 2. unde dicantur, *ibid.* sunt animalia in Libya hoc nomine, *ibid.*
 Lana alba colore aliquo imbibito dealbari nequit, 114, 1, 2.
 Languores nostros quomodo tulerit Christus, 628, 1, 2 et seqq.
 Lapides e petra excisi, et filii a patre descendentes inter se comparantur, 603, 1, 2.
 Lares post domorum fores a Romanis collocabantur, 668, 1.
 Latentia abscondita apparent augustiora, 658, 2.
 Laudandi Dei septem modi, 273, 1, 2. eum assidue laudare est quedam vita cœlestis, 565, 2.
 Laurentius (S.) in craticula assatus exultavit in spiritu, 687, 2. ejus in tyranno compellendo generositas, 599, 2.
 Laus unde dicta, 722, 2.
 Læx (S.) Romana felix et sancta mors, 769, 2.
 Leo symbolum sævitia et cladis, 299, 2. leo vocatur Christus et diabolus, 214, 2. leo rugitu suo primo percellit pecora et homines, antequam eos prædetur, 426, 2. leones crediti nunquam dormire, hinc ante valvas

templorum velut vigiles custodes pingebantur, 331, 2. cum primum in lucem eduntur, curvos habent ungues, *ibid.* leones fossam parabant tumulando corpori S. Pauli Eremitæ, 267, 2. leonis grati exemplum, 106, 1, 2.
 Leo Castrius fuscus in Isaiam scripsit, 100, 1. eum totum ad Christum torquet, ut eum Judæis extorqueat, 64, 2.
 Leo Magnus electus in summum Pontificem exhorruit, 292, 2.
 Leo IX Christum meruit hospitio suscipere, 302, 2.
 Leonis Pictaviensis scelestæ blasphemantis mors, 466, 1.
 Leocadia virgo et martyr Hispaniensis post mortem apparuit S. Ildefonso Episcopo, 381, 1.
 Leodienses *Dal*, id est diabolus, etiam suos amicissimos nominant, 397, 2.
 Leonardus (S.) captivo cuidam in columbæ specie apparuit, 705, 2.
 Leontius Episcopus quomodo defenderit honorem Episcopalem apud Eusebiam Constantii Imperatoris uxorem, 592, 1.
 Lepra Ozias rex cur percussus sit, 164, 1, 2. lepra apud Judæos erat sæpe pœna peccati inflicta ob superbiam, murmurationem et rebellionem, 629, 2.
 Lendastes Sanctos affligens quomodo a Deo punitus, 224, 2.
 Leviathan est balena, cur, 384, 1.
 Levitæ dicti quasi adstricti Deo, 657, 1.
 Lex Evangelica vocatur iudicium multas ob causas, 605, 1, 2. lex Dei dicitur argentum et vinum, 115, 1, 2. legis Mosaicæ Prophetæ qui sint, 43, 2.
 Leges, fœdus, jus quomodo ab invicem distinguantur, 356, 2.
 Libanus duplex: hinc in Scriptura aliquando in bonam, aliquando in malam partem accipitur, 253, 2. cur gentes significet, 409, 1. ejus situs, proventus, *ibid.* unde nomen id derivetur, *ibid.* ei Ecclesia assimilatur, *ibid.* Libanus Judæorum ditionis erat, atque inde varia Hierosolymam deferebantur, 405, 2. erat Judææ principium, murus et antemurale, 466, 2.
 Liber Jeremiæ scribitur, legitur, exurit, rescribitur, 87, 1. libri veterum convolviles erant ex variis membranis consuti, 448, 1.
 Libera sola sunt contingentia, 515, 2.
 Liberalitas est virtus principis, 431, 2.
 Liberatio nrhis Hierosolymæ et generis humani a tyrannide diaboli, inter se comparantur, 191, 2.
 Liberii (S.) ad S. Marcellinam Ambrosii sororem concio, 660, 2.
 Libertini cujusdam mansuetudo, 632, 2.
 Liberam arbitrium adstruitur, 114, 2.
 Lidvina (S.) virgo pro injuriis beneficia rependebat, 633, 1. ejus coronam perfecit passio, *ibid.* 2.
 Ligni vitæ vis, 755, 1.
 Lilium vitæ puritatis et castitatis Sanctorum in Ecclesia est symbolum, 453, 1.
 Lingua erudita ingens Dei donum oratione comparandum, 396, 2. lingua maris est sinus maris, 271, 1, 2. item scopuli et promontoria, *ibid.* lingua Chananitis media est inter Ægyptiam et Hebræam, 319, 2.
 Lini usus in sacris erat apud Ægyptios, 317, 2.
 Linteamina Judæarum qualia erant, 141, 1.
 Liquor e Sanctorum corporibus manans, 762, 1, 2 et seqq.
 Litteræ labiales B, M, P, pueris familiares sunt, 396, 1.
 Locus ille Romæ, in quo alias Christo nascente oleum fluxit, fuit olim pœnitentiaria, 152, 2.
 Locus imus centrum est humilis, 626, 1. estque locus Christi, ideoque nobilissimus, *ibid.* locus creaturæ est nihil, *ibid.*
 Locustis comparatur homo ob duodecim analogias, 501, 1, 2. ipsæ describuntur, *ibid.*
 Longævi fuere primi præcones Evangelii, 755, 2.
 Loquendi quando tempus sit commodissimum, 417, 1.
 Loqui ad cor est blandiri, 483, 1.

- Lorica Dei est justitia, 696, 1.
 Loth quia in peregrinos misericors fuit, misericordiam a Deo invenit, 302, 1.
 Lucianus (S.) martyr a Delphino sepultus, 268, 1, 2.
 Lucifer mane oriens, et de caelo cadens quis sit, 286, 1, 2.
 Lucifer stella cursiv dicitur, 287, 1, 2. est imago secunda et adversae fortunae, *ibid.*
 Luciferi daemonis casus, 288, 2. quomodo in caelum conscendere voluerit, *ibid.* quomodo Deo similis esse, 291, 2. quomodo retusus sit, *ibid.*
 Lucifer Calaritanus Constantium Imperatorem vocat Judam, 111, 2.
 Ludibrium Dei est homo, 342, 2.
 Ludovicus Pius Caroli Magni filius mirum in modum Pontifices Romanos est reveritus, 592, 2.
 Ludovici XI Galliae regis in viros sanctos affectus et liberalitas, 431, 2.
 Lumbi maxime dolent parturientibus, 328, 2; 329, 1.
 Lumen saepe vitam significat, cur, 701, 1. est symbolum prosperitatis et felicitatis, 681, 1. item gratiae spiritalis, *ibid.* 2. designatur Christi adventus, 701, 1, 2. lumen Israelis et Sanctus ejus, est Deus vindex, 246, 1, 2.
 Luna quomodo in fine saeculi erubescet, 362, 1.
 Lunulae ad ornamentum mulierum quid essent, 140, 1.
 Lupanaribus assimilantur nimis se ornantes feminae, 142, 2.
 Lupus quomodo fuerit Paulus, 214, 2. lupus cum agno sub Christo habitabit quo sensu, 261, 1.
 Lutherus omne bellum sustulit, et impium esse docuit, 124, 2. quam falsus fuerit vates, 44, 1, 2. quibus in rebus arianizet et atheizet, 235, 2; 236, 1.
 Lux an futura sit major in fine saeculorum, 449, 1. lux et tenebrae symbolum libertatis et captivitatis, 693, 2.
 Luxuriosi onocentauris assimilantur, 452, 2.
 Luxus festorum quam merito culpandus, 112, 2. luxus vestium ex SS. Patribus taxatur, 142, 1, 2 et seqq.
 Lycurgus ornatum nimium Spartanis vetuit, 144, 2. cur contra ingratos legem ferre noluerit, 105, 2.
- M.**
- Madian unde dicta, 703, 1.
 Madianitis daemon assimilatur, 231, 1.
 Magna (quae) sunt, vocantur Dei, 403, 1.
 Magnanimitatis symbolum aquila, 504, 2.
 Mahometis symbolum quod sit, 557, 1.
 Malachias fuit ultimus Propbetarum, 60, 2.
 Malachias (S.) Iberniae Episcopus invitatus Episcopatum suscepit, 292, 2.
 Malitia pro tribulatione interdum dicitur, 488, 2.
 Mali ubique sunt praeterquam secum, 565, 2.
 Malum Hebraeis significat quidquid affligit, 551, 1.
 Mandare verbum militare idem quod mittere exercitum, 351, 1.
 Mane unde dictum, 701, 1. mane pro quotidie, 437, 2.
 Manetis pseudoprophecia, 44, 1.
 Manichaei vetus Testamentum carpebant ut imperfectum, 56, 1.
 Mansueti vocantur in Scriptura sancti, cur, 260, 1.
 Mansuetudo Christi agnina, 520, 2; 521, 1. et patientia et silentium in passione ejus eluxit, 633, 1, 2.
 Marcion vetus Testamentum ut imperfectum rejiciebat, 56, 1.
 Marcus et Marcellianus fratres cantarunt inter tormenta, 125, 2.
 Mare in Scriptura Occidentem significat, 270, 2. item aquarum copiam, 316, 2. mare dicitur Tharsis, 129, 2.
 Margaritarum in calceis puellaribus luxus, 139, 1. margaritae pater est ros, mater concha, 552, 1.
 Maria Aegyptiaca in sepulcri Domini templo conversa, 265, 2. ei mortuae leones fossam pararunt, 267, 2.
 Maria Magdalena (S.) septies per diem audivit angelos canentes, 172, 1. ipsa est conversionis speculum, 456, 2. breve ejus vitae compendium, *ibid.* ex ore cranii ejus vitis germinavit, 762, 2.
 Maria Oigniacensis (S.) ex solo odore cognoscebat an quis esset in gratia Dei, 259, 1. vidit matrem suam in inferno sepultam, 424, 2.
 Maria Virgo petra est quae edidit agnum Christum, 301, 2. genuit prolem nobilissimam, quae innumeros Deo et caelo filios genuit, 661, 1. semper Dei voluntatem et gratiam attente excepit, eique ex aequo cooperata est, 400, 2. terra est e qua prodiit Salvator Jesus, 552, 2. quomodo dici queat aperta, cum manserit virgo, *ibid.* ver spiritalis et virgineum mundo induxit, 553, 1. quomodo peperit masculum, 761, 1. cur dicitur nubes levis, 316, 1. ejus virginitas in conceptione pluribus probatur, 193, 2; 194, 1. item in partu, *ibid.* ejus elogium, *ibid.* 2. sua virginitate meruit fieri mater Dei, 194, 2; 195, 1. ejus integritas miraculis probatur, 193, 1, 2. vocatur *Alma*, *ibid.* est genitrix filia sponsa Dei, *ibid.* ipsa filio quasi pater et mater nomen imponit, 197, 2. fuit prophetissa vere, 211, 2; 212, 1.
 Marinam (S.) columba in tormentis corroboravit, 705, 2.
 Maris Rubri transitus celebratur, 535, 1, 2.
 Maritus est quasi dominus uxoris suae, 642, 2. erat is apud Romanos uxoris iudex, *ibid.*
 Martinus (S.) sacrae Scripturae testimonio Episcopatum dignus judicatus, 224, 1, 2. non nisi coactus diaconatum suscepit, 292, 2. ejus patientia in verberibus, 633, 1.
 Martyres retinebunt cicatrices vulnerum suorum in aeternum ad gloriam, 655, 2. ignem superarunt, 532, 1. fuere in tormentis adamantes, 599, 1. coronas caelestes semper praee oculis habuerunt, 725, 1, 2. sunt agri, 633, 2. voce vel scripto testabantur se esse Dei cultores vel Christianos, 541, 2. eos vocat Deus interfectos suos, 381, 1. martyres Romae fuere innumeri, 382, 1, 2.
 Martyrium maxima Dei laus est, 273, 2. martyrium vocatur altare et quavis Ecclesia, et cur, 268, 1.
 Masculos et masculum quomodo pepererit Synagoga Apostolorum, 760, 2. masculi in Scriptura vocantur Sancti, *ibid.* et 761, 1.
 Mater et Deus in homine formando pariantur, 564, 1, 2. et seqq. mater quaedam viso filio, quem mortuum putabat, expiravit, 608, 1.
 Materia saepe ponitur pro re ex eadem confecta, 520, 2.
 Matrimonium Dei cum Ecclesia, 642, 2.
 Matthaeus (S.) eo quod castitatem Iphigeniae persuaserat, ad aram occisus, 661, 2.
 Matutinum studium optimum, 597, 1.
 Maximiani Imperatoris qui in Christianos saevit castigatio et poena, 593, 2.
 Maximini tyranni feralis et acerbus interitus, *ibid.*
 Mecha urbs Arabiae Petrae, et in ea Mahometis delubrum, 296, 2.
 Medenema quae sit urbs, 252, 2.
 Media et Persia vocantur desertum, cur, 328, 1.
 Media via interpreti Propbetarum est sectanda, 65, 1. medius digitus vocatus est impudicus, 680, 2. medium saepe non capitur geometrica, 359, 1.
 Mel optimum cur sit in imo dolio, 368, 1. mellis usus et commoda, 202, 2; 203, 1, 2. est signum virginitatis, *ibid.* ipsum una cum lacte dabatur olim recens baptizatis, 204, 1. mel est roris medalla, 552, 1, 2.
 Mellitam placentam cur Graeci imponerent ori defuncti, 756, 1, 2.
 Melo dicitur Nilus, cur, 348, 1, 2.
 Mem quadratum in medio vocis לְמַרְבֵּה *lemarbo*, quid denotet, 236, 2.
 Memoria jugis Dei habenda, 565, 2. memoria Christi patientis omnia amara nostra dulcorat, 627, 2. memoria malorum nulla erit in caelo, 752, 2.

- Mendacium sunt idola, quod nomen apud gentes etiam in usu fuit, 397, 2.
- Menæ martyris resolutio in morte oppetenda, 745, 1.
- Meni quid: est dæmon, cur: an Mercurius, 750, 1. unde dicatur, *ibid.* 2. eadem dea quæ fortuna et Gad, *ibid.* et 751, 1.
- Mens eminenter continet visum, omnemque sensum, 66, 1.
- mens est auris, oculus, et cor, etc., 182, 1. mens a Deo infinito creata infiniti boni capax est, et solo eo satiari potest, 651, 1.
- Mensam veteres cur ponerent diis suis, 750, 1. mensa Beatorum quam plena, 751, 2.
- Menses habebant lunares Hebræi ab uno novilunio ad alterum, 571, 2.
- Mercatorum sua protrudere volentium allectationes vocari possunt canticum meretricis, 552, 2. mercatorum avaritia incusatur, 348, 2.
- Mercatura vocatur meretrecium, et meretricium mercatura, 353, 2; 353, 1.
- Mercenarii anni vastationis Moab qui sint, 304, 1, 2.
- Merces et laurea Apostolica integra servatur apud Deum strenue, etsi sine fructu laborantibus, 583, 2.
- Merces Christi bellatoris pro labore suscepto sunt gentes ab eo subactæ, 728, 2.
- Mercurius præses negotiationum, 750, 2. astrologi etiamnum ei multam vim adscribunt in eos qui eo ascendente nascuntur, *ibid.*
- Meretrix vocatur mercatrix, 352, 2; 353, 1. meretrices olim cocco utebantur, 114, 1.
- Meridies symbolum afflictionis et calamitatis, 302, 1.
- Merodach commune fuit nomen regum Babylonis, 484, 1, 2. quis fuerit ille qui legatos ad Ezechiam misit, *ibid.*
- Merovæus Chilperici regis Francorum filius quomodo e sacra Scriptura sortem suam didicerit, 223, 2; 224, 1.
- Mesopotamia Orientalis est Palestina, 510, 2.
- Messias cur promittatur Achaz regi, 190, 1 et seqq.
- Messie munia et officia quæ sint, 714, 1, 2 et seqq.
- Metu (in) et pavore anxie lux et dies exspectatur, 333, 2. metum immittit sæpe Deus hostibus amicorum suorum, 464, 2.
- Michæas propheta quando floruerit, 59, 2. quid scribat, *ibid.*
- Michael est angelus faciei Dei, 733, 2. fuit ductor et protector Hebræorum, *ibid.* ipse humilis sedem superbi Luciferi obtinuit, 291, 2.
- Michaelis III Imperatoris temulentia et feritas, 339, 2. interit ebrius, a Basilio ac conjuratis interfectus, *ibid.* et 240, 1.
- Michaelis Stifelli Lutherani impostura et confusio, 44, 2.
- Migma proprie quid sit, 420, 1. cur migma et mixtio vocetur Eucharistia, *ibid.* et 2.
- Miles Episcopus Persicæ cuidam civitati cum malediceret, ipsa ab inimicis subversa est, 707, 1.
- Miles quomodo virginem Christianam a stupro vindicavit, 262, 1. miles quidam defunctus ad vitam rediens qualia se apud inferos vidisse narravit, 424, 1, 2.
- Milites arma poliunt ad ornatum et acumen, 582, 2. milites olim stigma impressum manu ferebant, quo se hujus vel illius ducis esse profitebantur, 541, 2. militum superstitium, et aliorum in acie, nota quæ apud veteres esset, 147, 2.
- Militia cæli proprie in Scriptura quid significet, 361, 2. militia cæli sunt stellæ, 501, 1, 2. quomodo tabescere dici queat, 447, 2. militia est afflictio, 488, 2. militia pro sacerdotum ministerio, 361, 2.
- Millenariorum error de mille annis felicitatis in terra post judicium agendis, 640, 1.
- Minimus quomodo futurus in millia, 713, 2.
- Mirabilis Christus in sanctis suis, 233, 2.
- Miraculis infrenantur increduli, ut credant fidei, 575, 1, 2.
- miraculis probata virginitas B. Virginis, 195, 1. miracula Isaie, 94, 1.
- Miserere significat propinare vel fundere, 162, 2.
- Misericordia a Deo paratissima misericordi, 679, 1, 2. misericordiæ Davidi a Deo promissæ, 651, 1. pro mensura misericordiæ exhibitæ erga miseros, misericordem se exhibet Deus, 399, 1. misericordia Dei dicitur æterna, 642, 2. misericordia in alium, optimum remedium evadendæ miseræ propriæ, 302, 1.
- Misericordium amplitudo, ut quaquaversum se dilatent et multiplicent, 682, 1, 2. illi Ecclesiam lapsam restituant, 683, 1.
- Missio Dei necessaria omnibus prædicatoribus, 180, 2.
- Mitium nomine dicuntur in Scriptura sancti, 260, 1.
- Mitræ puellarum ornamenta quæ sint, 140, 1.
- Mixtio et pabulum quomodo differant, 420, 1. mixtiones variae et admirabiles in incarnatione Jesu Christi factæ sunt, 195, 2; 196, 1; 420, 1.
- Moab est pars Arabiæ Petrææ, 296, 1, 2. unde dicta, ejus termini, urbes primariæ, fertilitas, luxus, *ibid.* 297, 1. eam vastavit Nabuchodonosor, *ibid.* ejus incolæ filii noctis, 298, 1.
- Moabitæ perpetui fuerunt hostes Judæorum, 369, 1, 2.
- Mœstis cur stellæ cadere de cælo videantur, 74, 2.
- Molucenses a fide Christi deficientes quas penas dederint, 707, 2.
- Momentum stateræ duplex, 499, 1.
- Monachismus quantopere in Ægypto viguerit, 316, 1; 320, 2.
- Monachus de pietate superbiens quomodo a dæmone illus, 291, 2. monachus quidam ebrius et blasphemus est a dæmone vivus assatus, 340, 2. monachi cujusdam patientia, 633, 1. monachi B. Dominici Loricati quam exacte servarent silentium, 416, 1.
- Monarcha quilibet vocatur rex Assur, cur, 214, 1, 2.
- Monarchia optimum regnum est, 505, 1.
- Monasteria et templa felicitant respublicas et civitates, 427, 2.
- Monastica vita cœpit in Ægypto, 321, 1.
- Monica (S.) post sumptam Eucharistiam ardor et pietas, 479, 2. Dei inspirationes dignoscere poterat ab aliis suggestionibus, 47, 1.
- Monile quod genus ornamentis, et unde sit dictum, 140, 1.
- Mons præparandus quis sit, 121, 2. in monte cur sit evangelizandum, 618, 1. montes quomodo colliquescant a sanguine, 447, 2. montes a facie Dei et Christi quomodo dicantur defluere, 738, 1, 2. super montes cur dicantur Apostoli prædicaturi, 618, 1. montes stolidè adorantur gentes, 526, 2; 527, 1.
- Montani hæresiarchæ pseudopropheta, 43, 2.
- Moralia S. Gregorii Papæ quanto in pretio olim habita sint, 746, 1, 2.
- Morbidi quos Christus curabat, viso ab eo se tam benefice curari, compungebantur de peccatis suis, itaque eorum veniam et gratiam ab eo impetrabant, 628, 1, 2.
- Morbus cur leoni assimiletur, 479, 2. docet hominem modeste de se sapere, 472, 1, 2. domat omnes etiam principes et reges, *ibid.* morbos cur Christus nullos habuerit tota vita, 628, 2; 629, 1. morbi nostri peculiarem pœnam addiderunt Christo, 629, 1.
- Moria mons erat in Jerusalem, eratque idem qui Sion, 336, 2.
- Mors viris justis pax est tranquillitas, 666, 2. iis est suavis instar somni: inde sepulcra eorum cubilia sunt, et cæmeteria dicuntur quasi dormitoria, 382, 1. mors instans incitat hominem ad fervorem spiritus, 506, 2. mors Christi fuit sacrificium vere, 631, 2. mortem in se homo circumfert, 600, 2. eam Gentiles habuerunt ut deam, 397, 1.
- Mortuos cur consulerent divini, 223, 2.
- Moses magno multiplicique a Deo donatus fuit spiritu,

734, 1, 2. fuit interpres populi ad Deum, 538, 2. illius mansuetudo, 522, 2.
 Muliebri forma cur fortuna dea pingeretur, 749, 2.
 Mulier ebria olim a puero concepit, 340, 1, 2. mulier nulla S. Fiacrii monasterium intrare potest, 685, 1, 2. mulieris qualis sit dominatus, 138, 2. mulieres Sioniae colores sacerdotales imitabantur in vestibus, 141, 1.
 Multitudo maris ad Ecclesiam conflutura quae intelligatur, 702, 1, 2.
 Mundana omnia et alta cito evanescent, 357, 1, 2; 406, 2.
 Mundani evanida cur habeant consilia, 339, 1. texunt telas aranearum, 692, 1, 2.
 Mundi et Christi antitheses, 220, 1, 2. mundus in manu Dei est, ut momentum staterae, 499, 1. ipsa mundi conversio uni Dei potentia adscribenda, 556, 2; 557, 1. mundum quomodo vicerit Christus puer, 214, 2; 215, 1. mundus dicitur Aegyptus, 313, 1, 2. est perpetua ruina omnis generis hominum, 427, 1. est plenus fuco, 356, 1. est civitas vanitatis, 357, 2. ejus definitio, *ibid.* et 358, 1.
 Munus omne a se abdicet judex, 442, 2.
 Murenulae puellarum quid sint, 440, 1, 2.
 Murus et antemurale varie et mystice accipiuntur, 373, 1, 2.
 Musca cur vocentur Aegyptii, 207, 2.
 Musica apud veteres Hebraeos, Gentiles et Christianos erat in usu, 159, 2. maxime in mensa et conviviis, *ibid.* et 357, 1.
 Mussitatores vocantur Judaei, 410, 2.
 Mutantes leviter vitae genus optime conferuntur labruscis, 153, 2.
 Mutationes caelorum et astrorum an fiant et fieri possint, 449, 1, 2.
 Mutatoria in vestibus quid sint, 141, 1.
 Myrica symbolum hominis pauperis et abjecti, 634, 1, 2.
 Myrtus quia salaciam juvat, Veneri sacra erat olim, 654, 2.
 Mysteria Incarnationis et Eucharistiae inter se comparantur, 201, 2.
 Mysteria Trinitatis et Incarnationis Dei sunt incomprehensibilia, 171, 1.

N.

N et L litterae quia labiales, saepe inter se commutantur, 562, 2.
 Nabo deus Babyloniorum unde dictus, 562, 1, 2. videtur idem esse quod Merodach, *ibid.*
 Nabonassar pater Mardokempadis, 485, 1.
 Nabuchodonosor non ex se, sed Dei jussu invasit Judaeos, 76, 1. quomodo dicatur Assur cum esset Chaldaeus, 616, 2. vastavit etiam Arabiam, 334, 2. quando vastaverit Aegyptum, 310, 1. Moabitibus vastavit, 297, 1. et quando, 304, 1.
 Nahum propheta quando floruerit, 59, 2. quid tractet, *ibid.*
 Natalia Adrianum martyrem virum suum, vocabat dominum, 642, 2.
 Natura generat omnes pauperes et nudos, 457, 2.
 Naufrago assimilantur damnati, 370, 1.
 Naves Aethiopicae cur dicantur cymbalum, 310, 2.
 Naves Tharsis quae sint, 129, 2.
 Navi comparatur tyrannus, 445, 2. navis et naufragi mira gubernatio Dei nutu, 532, 1.
 Nazarenus cur dicatur Christus, 255, 1, 2.
 Necromantia quid sit, 223, 1, 2.
 Neomenia apud Judaeos quid esset, 112, 2. eam cur celebrarent, 761, 2.
 Nephthalim quomodo et quando Christus alleviavit, 225, 2; 226, 1.
 Neronis cubricula unionibus erant instrata, 643, 2. ejus initio imperii clementia, 521, 2. totam Romam deliciis aut ambitioni suae servire fecit, 155, 2. quam misere perierit; ejusdem fuga et mors infamis, 593, 1.

Nicephorus Imperator Iconoclasta horrendo a Deo punitus est, 182, 2.
 Nicolai (S.) Myraensis Episcopi corpus suam liquorem emittit, 762, 2.
 Nihilum pro re tenui, 499, 2.
 Nilus (S.) fundator monasterii Cryptae ferratae Romae, 307, 1.
 Nilus quomodo dicatur mare, 316, 2. semper septem rivis in mare fluxit, 272, 1. vocatur flumina ob illos septem rivos, 311, 1. illius fecunditas, 348, 1. semen secum vehit, *ibid.* unde derivetur vox, *ibid.*
 Nisi apud Hebraeos vox juramenti execratorii, 156, 1, 2.
 Nobilitas vera quae sit, 318, 1.
 Noctuae genus nummi Attici, 663, 1.
 Noe quoto Abrahae anno mortuus sit, 611, 2. typus est Christi, 643, 1. fuit propheta, 43, 1.
 Nomen melius quod sit quod virginibus Deus dandum promittat, 658, 1, 2. nomen et vox saepe pro re nominata et vocata ponitur, 706, 2. nomen capitur pro prole et sobole, 658, 2. nomen filii in veteri Testamento dabat pater, 197, 1.
 Nomen Dei quomodo a Judaeis blasphemaretur, 617, 1. quomodo ab haereticis et Turcis, dum vident Christianos, et praesertim clericos impure vivere, *ibid.*
 Nomen Jesu omnem Christianam edocet perfectionem, 374, 2. ejus suavitas, *ibid.*
 Nomina saepe per aphaeresim decurtantur apud Hebraeos et Belgas, 333, 1. per nomina gentium barbararum Judaeis hostilium, designant Prophetae gentes a Christo subigendas, 69, 2. nomina infamia usu honestantur, 397, 2.
 Nomi, id est praefecturae in Aegypto erant sexaginta sex, 316, 2.
 Non *ultra*, saepe non aeternitatem, sed longitudinem, id est tempus immemorabile significat, 613, 1.
 Norimbergensium matronarum prisca et mira in vestitu simplicitas, 145, 2.
 Notae scripturae occultae et arcanae, 407, 1, 2.
 Novacula cur dicantur Assyrii, 207, 2.
 Novantes quam in Joannem Baptistam injurii et iniqui, 492, 1, 2.
 Novilunius notabilis sentitur rerum mutatio, quia luna rebus sublunaribus dominatur, 571, 2.
 Novissimum quomodo in Scriptura accipiatur, 121, 1, 2.
 Novissima sua obliti sunt homines, 570, 2.
 Novitas et nuperitas haereticorum, 566, 1.
 Nox symbolum est refrigerii et refugii in calamitate, 302, 1.
 Nubes levis quid sit, 315, 2. est corpus Christi, 316, 1. item B. Virgo, *ibid.*
 Nubibus comparantur fideles, 704, 2. item praedicatores, *ibid.* et 705, 1.
 Nuditas triduaana Isaiae symbolum fuit triennii spoliationis Aegypti et Aethiopiae, 324, 1, 2.
 Numa primus idola Romam invexit, 543, 1.
 Numenius philosophus cur castigatus, 81, 2.
 Numerorum mysteria in sacra Scriptura occurrunt plurima, 751, 1, 2.
 Numerus pro ordine et composita harmonia, 502, 1, 2.

O.

Obduratio duplex est, 182, 1, 2; 183, 1.
 Obedientiae perfectae documentum et commendatio, 181, 2. ejus fecunditas et merces vitae aeternae, 637, 2.
 Oboda rex Syriae quomodo et quando obierit, 206, 1. ejus typus fuit Rasin rex Damasci, *ibid.*
 Obsidio Judaeorum a Tito quam fuerit arcta, 612, 1.
 Octoginta anni sunt dies vitae hominis, 477, 1, 2.
 Oculi elati indices sunt animi elati et arrogantis, 245, 2.
 Odium daemonis erga Deum, 385, 2.
 Oecolampadii expositio de pollutione labiorum Isaiae rejicitur, 176, 2. ejus sycophantia in Romanam sedem, 243, 1.

- Oggannire quid sit, 245, 2.
 Oleum Romæ fluxit Christo recens nato, 152, 2. oleum optimum cur in summo dolii est, 368, 1. oleum capitur pro deliciis, 152, 1. oleo arma corrumpuntur, 250, 1. oleum fluere solet e corporibus S. Euthymii et S. Elisabethæ Hungaricæ, 762, 1. oleum charitatis, et consuetudinis, et consolationis, 250, 1, 2; 251, 1, 2. oleum gaudii quod dicatur, 718, 1. per oleum recte significatur consolatio et lætitia, *ibid.* oleo designatur Dei auxilium, 250, 2.
 Olfactoriola puellarum quænam sint, 140, 2.
 Olympius Abbas in ærumnis ciniphum quomodo se solatur, 441, 2.
 Olympii in SS. Trinitatem blasphemii punitio, 465, 2.
 Onias pontifex Judaicus in Ægypto templum Deo erexit, sed perperam, 20, 2.
 Onocentauri quales, et qui sint juxta aliquos, 452, 1.
 Onus Prophætis quid sit, 277, 1, 2, onus peccati quam sit grave, 273, 2. per onera undecim mystice quid intelligatur, *ibid.* et 279, 1. et singulis remedia assignantur, *ibid.* onus Babylonis mystice exponitur, 282, 2; 283, 1. item onus Philistiim, 295, 1. item onus Moab, 297, 2. onus Damasci, 306, 1, 2. onus Ægypti, 314, 1, 2. onus deserti maris, 327, 2. onus Duma, 333, 1. onus Arabiæ, 334, 2. onus vallis Visioni, 336, 2. onus Tyri, 346, 2. onus jumentorum Austri, 413, 1.
 Operire Prophetas quid sit, 407, 1, 2.
 Operimentum Judæ quomodo dicatur revelandum, 338, 1.
 Opes variæ Ecclesiæ a principibus toto orbe datæ, 710, 1, 2.
 Opes cur vocentur Mammon, id est tenebræ, 550, 1. eæ quam sint perniciosæ, 156, 2. sunt idola, 157, 1, 2. et feræ, *ibid.* confluent ad eleemosynarios sicut lac ad ubera, 682, 1. opes avarorum fallaces sunt et mendaces, misericordium vero fideles et constantes, *ibid.* et 2.
 Opus Domini dicitur creatio et gubernatio, 159, 1. et redemptio Christi, *ibid.* et 2. vindicta Dei, *ibid.* opera pia et virtutum sunt velut proles, 658, 2; 659, 1. item opera charitatis, et sanctitatis exempla, 159, 1. in quolibet opere bono non peccat justus, ut docent hæretici, 742, 1.
 Or Abbas quot habuerit sub se monachos, 320, 2.
 Oracula dæmonum vel falsa erant vel ambigua, 516, 2. oracula Prophetarum singulis sæpe capitibus sunt alia et alia, ac novo tempore edita, 79, 1. oracula per idola edebantur clara voce, 223, 1.
 Oratio mire mentem in omni tribulatione ac contritione serenat, 672, 2. orationes non audit Deus nisi piis operibus conjunctas, 680, 1, 2.
 Oriens abundat camelis, 703, 1.
 Orientales loco fœni dant jumentis paleas in pabulum, 369, 2. erant dediti avaritiæ, 127, 1.
 Origenes commentatus est in Isaiam, 99, 1.
 Ornatus sepulturæ Christianæ commendatur, 266, 1, 2.
 Oronaim erat terminus Moab versus Babylonem, 299, 1.
 Orpheus verbum Dei vocavit *παρὰ*, id est illustratorem, 701, 2.
 Oryx quale sit animal, in Ægypto invenitur, caniculum stellam adorat sternutando, ejus descriptio, 612, 1.
 Os aperire, signum inverecundiæ; claudere, pudoris, 621, 2. os dilatare, est conviciari, imo conviciorum plaustra evomere, 667, 1.
 Osculum pedum Romani Pontificis, 591, 1. fuit id olim ab Isaiæ prædictum, 591, 2.
 Osee omnium Prophetarum scribentium fuit primus, quando prophetae incæperit, 58, 2. ejus elogium, *ibid.*
 Ossa vocantur ab Hebræis argumenta, cur, 514, 2. ossa fulcrum membrorum sunt, 681, 2. ossa animi sunt virtutes, *ibid.* ossa Sanctorum in resurrectione germinabunt, 762, 1.
 Ostio (in) tres deos tutelares posuerunt Romani, 767, 1.
 Otho Imperator I quam pacis fuerit amans, 126, 1.
 Οὐρανός, unde dicatur et derivetur, 610, 1.
 Ova aspidum rumpere quid sit, 691, 1, 2.
 Oxirinchus Ægypti urbs quot olim habuerit monachos, 320, 2. eam plures inhabitaverunt monachi quam cives, 427, 2.
 Ozias rex quamdiu lepra fuerit percussus, 189, 1. an ob ejus peccatum cessarit prophetia, 164, 1, 2.
- P.**
- Pacta et lucra injusta rescindenda sunt, 677, 2; 678, 1.
 Pactum Dei cum Christo de nostra gloria et gratia, 638, 1.
 Pæderastiam unde didicerint Judæi, 127, 1.
 Pagani dicti quasi eodem ex fonte potantes, 525, 1. unde ita vocati Ethnici, *ibid.*
 Palestina tempore S. Hieronymi desiderat ferre sycomoros, uti Libani cedros, 238, 2. Palæstinæ dies quot horarum sint, 475, 1.
 Palæstini triturant rota plaustris, vel unguis boum equorumque, 401, 2.
 Palætyrus urbs exstitit ante Nabuchodonosorem, 352, 2.
 Paliurus est genus spinæ et rubi, 451, 2.
 Palliola Judæarum, 141, 1.
 Pallium Dei est zelus, isque triplex, 696, 2.
 Pallium laudis quod dicatur, 718, 1.
 Palmus quæ mensura sit, 497, 2.
 Pambonis Abbatis taciturnitas, 416, 2.
 Pammachi Romani elogium, 55, 2.
 Panis inter omnes cibos maxime alit, 650, 2. est baculus vitæ, 133, 2. panem novum et vinum novum comedemus et bibemus in cælo, 727, 2. panis arctus, et aqua brevis mystice quid sint, 419, 1.
 Pantheon columnarum et marmorum translata ad basilicas Sanctorum, 638, 2.
 Pantheræ gratæ exemplum, 106, 2.
 Papias S. Joannis discipulus auctor erroris Millenariorum, 640, 1.
 Papyraceæ naves tam Ægypto quam Æthiopiæ communes, 311, 2.
 Parabola tres partes habet, 402, 1. parabola duplicem habent sensum, 68, 2. in parabolis quædam magis, imo soli litteræ conveniunt, id est parabola ipsi quædam vero magis rei per eam denotata, 288, 2.
 Parare viam Domino quid sit, 492, 1.
 Paræmiæ tres Isaiæ exponuntur simul, 239, 2.
 Pascua Ecclesiæ cur deserta vocentur, 160, 1.
 Passio Christi exaggeratur et expenditur, 631, 2; 632, 1, 2. et seqq. cur dicatur torcular, 732, 1.
 Pastophoria quid sint, 340, 2.
 Pastoris est vigilare, 663, 2. huic vigiliæ nihil ita obest ac saturitas et ebrietas, *ibid.* et 664, 1. eorum septem peccata, 664, 2.
 Patientia Christi in passione, 632, 1, 2.
 Patres in limbo non erant invocandi, cur, 736, 1.
 Patri in necessitate licebat vendere filios ad tempus, idque Hebræo aut proselyto, 595, 1. hi in anno jubilæi exiabant liberi, *ibid.* eadem lex apud Gentes et Christianos viguit, sed Constantinus Imperator eam abrogavit, *ibid.* patres dabant olim nomina filiis, 197, 1.
 Patruelis est Christus, 151, 1, 2.
 Pauci assumpti ad fidem Christi, 247, 2; 248, 1.
 Paucitas salvandorum, 307, 1. paucitas commendatur in communitate, nocet nimia multitudo, 223, 1, 2.
 Paula Romana portentum fuit, 221, 1. ejus sepultura et exequiæ, 267, 1, 2.
 Paulini (S.) Nolani vox divina de divitiis, 157, 1.
 Paulus (S.) Apostolus Prophetarum fuit studiosus, 42, 2. fuit alter Seraphim, 131, 1. quod Neronis pellicis Christo iucificasset, ab eodem gladio est percussus, 661, 2. fuit prædo diaboli, 212, 2. quomodo fuit lupus,

- 214, 2. item mundi portentum, 220, 2. cur dicatur ascensor cameli, 331, 1.
 Paulus Eremita fuit orbis portentum, 221, 1.
 Paulus Simplex vidit e vultu communicantium qualis esset singulorum animus, 137, 1.
 Pauperes agnis assimilantur, 160, 1. qui sint pauperes quibus evangelizavit Christus, 716, 1.
 Paupertas et fames et sitis dici potest panis arctus, necnon aqua brevis, 419, 1.
 Pax Hebræis omnium bonorum affluentiam denotat, 550, 2; 578, 2. pax fuit in toto orbe, nascente Christo Jesu, 124, 1. pacis bona recensentur, 125, 1, 2. eam quomodo orbi attulerit Christus, 236, 2. pax Judæis data per Cyrum fuit typus pacis et affluentiae bonorum spiritualium datae per Christum, 673, 1. pax Christi tempore prædicitur futura inter gentes olim hostiles, 331, 2. pax spiritus in quo sit sita, 236, 2. item pax Ecclesiae, *ibid.* pax et suavitas regni caelestis quanta, 370, 1, 2 et seqq.
 Paxillus est imago Eliacim, 344, 1.
 Peccata tela sunt quæ peccator in Deum vibrat, 537, 2. peccata nostra vulnerarunt Christum, 630, 1, 2. sunt funes, ob quatuor causas, 161, 1. dividunt hominem a Deo et caelo, 690, 1. vocantur labor et dolor, cur, 690, 2. quomodo clament in caelum, 694, 2. avertunt a se vultum Dei, 642, 2. sunt morborum et omnis ærumnæ occasio, et inde hæc pro illis capiuntur, 629, 1. ea nubi, et Spiritus Sanctus ea delens vento, apte comparantur, 544, 2. peccata clamantia in caelum quæ sint, 135, 1.
 Peccatum est lepra, 114, 1. peccatum quodlibet unicuique ipsum admittenti, idolum est, 542, 2. catena est, 680, 2. est linea, 600, 2. cur vocetur sanguis, 113, 1. ejus vis in peccatores quanta sit, 742, 2. peccati confusio, 579, 1.
 Peccator centum annorum vocatur puer, 754, 1, 2.
 Peccatores sibi gehennam accendunt, 601, 1. quomodo igne infernali cruciandi, 441, 2. faciunt Deum sibi suisque peccatis quasi servum, 537, 1. et quasi chirographum scribunt, quo testantur se peccato et diabolo quasi mancipium vendere se, *ibid.* peccatores magnos tolerat interdum Deus ob proles sanctas quas prævidet ex iis nascituras, 110, 2; 111, 1.
 Pelagiæ (S.) pœnitentis conversio, pœnitentia, lacrymæ, 144, 1.
 Pelusium vocatur lingua maris Ægypti, 271, 1, 2.
 Pentacontarchos habebant Judæi in castris, 134, 1.
 Perdere duplici sensu capi potest, 516, 1.
 Peregrini quomodo ædificant muros Jerusalem tum temporalis, tum caelestis, 706, 2.
 Persicelides quid sint, 140, 1.
 Pernoctare ad sepulcra Sanctorum pium est et utile, 746, 1.
 Persæ Babylonem expugnaturi cur dicantur sanctificati, 280, 1. cur comparantur asino, 330, 2. posteriores Persæ luxu diffluerunt, cum priores essent frugales et continentissimi, *ibid.* confederati fuere olim Chaldæis, hinc simul cum Nabuchodonosore Assyriorum monarchiam everterunt, et cum ea contra Jerusalem venire, 328, 1. eorum monarchiæ quando incœperit, 91, 2. eorum reges alloqui nemo poterat nisi prostratus in terram, 591, 2.
 Persecutiones et injuriæ fideli non sunt timendæ, 532, 1, 2.
 Persecutores Ecclesiae acriter a Deo puniunt, 593, 1, 2.
 Persia Babylonis est ad Orientem, 566, 2.
 Perturbationes hominem mentis impotem reddunt, 612, 2.
 Per symbolum affectus est et concupiscentiæ, 685, 2. pedes cur Seraphim velent, 170, 1, 2. sunt symbolum actionis, *ibid.* Dei pedes sunt invisibiles, *ibid.* pulchri sunt pedes evangelizantium pacem, 618, 1, 2. pedes unde abluerentur Sanctis peregre venientibus in primitiva Ecclesia, *ibid.* pedibus comparantur subditi, 108, 2.
 Petra Mosis fuit typus Christi, 274, 1, 2.
 Petra urbs et metropolis Arabiæ Petrææ, 525, 1, 2. unde dicta, 301, 2. ejus postea amplitudo, *ibid.*
 Petri (S.) Abbatis sepulturam lux caelestis indicavit, 266, 2.
 Petri Eremitæ visis tormentis inferni ad vitam redeuntis, vitæ emendatio, 424, 2.
 Petro (S.) Apostolo Antiochiæ prædicanti caput fuit ab improbis tonsus in contumeliam, 208, 1. ex Prophetis didicit Christi vitam et gesta, 57, 2. cur dicatur ascensor asini, 220, 2. fuit primarius filius Christi, 218, 2. ejus sepulcrum Romæ quam sit gloriosum, 268, 2. ejus templum demum a Paulo V Pontifice perfectum, *ibid.*
 Petronia femina quam prodigiose precibus S. Stephani sanata, 194, 1, 2.
 Petrus Gnaphæus addidit trisagio, *Qui crucifixus est pro nobis*, sed perperam, 173, 2.
 Phæce fuit prodromus Herodis Ascalonitæ, 206, 1. ambo inter se comparantur, *ibid.*
 Pharaon vocatur Assur ob crudelitatem et potentiam, 616, 2. vocatur draco fluvialis, 607, 1. ejus cladi assimilatur strages Assyriorum et Sennacherib, 249, 1.
 Phariseorum cæcitas, 663, 1. comparantur canibus mutis, *ibid.* eorum hypocrisis tempore Christi, 430, 2; 431, 1. cur dicantur caupones, eorum idololatria qualis esset, 115, 1, 2.
 Philippi Augusti Franciæ regis edictum primum contra blasphemos fuit, 466, 1. item contra ludiones, histriones et tibicines, quos aula expulit, *ibid.*
 Philistinorum clades et attritio per Ezechiam regem, 294, 2. apud Philistinos quam olim vigerit Ecclesia Christi, 370, 1, 2.
 Philosophorum sapientiam omnem, meram esse fatuitatem ostendit Deus per Christum, 443, 2.
 Phocas Imperator temulentus, suis ob multa scelera exosus ab Heraclio Africæ prætore, vita et imperio exiit, 340, 1.
 Phoenix avis est imago Christi resurgentis, 637, 2.
 Phrases et loquendi modi varii Prophetarum, 73, 2.
 Picularibus victimis veteres propitiabant iratum numen, 571, 2.
 Pii levius ferunt adversa, quam impii felicitates, 580, 1. eorum in Deo jucunditas, 149, 2.
 Pila signum est hominis volubilis et mutabilis, 312, 2.
 Pinguis cibus magis nutrit quam macer, 651, 1.
 Pipinus Caroli Magni avus Pontifices Romanos mire est reveritus, 592, 2.
 Placiliæ Imperatricis pia in ægrotos charitas, 483, 2.
 Plaga in Scriptura vocatur ignis, gladius, tonitru, terræ motus, turbo, procella, etc., 406, 2. plagas suas quomodo stillet Deus, 78, 2. iis multi fiunt meliores, 399, 1.
 Planula instrumentum fabrorum lignariorum est, 543, 2.
 Plastæ idolorum quomodo nihil sint, 542, 2.
 Plebs Hierosolymitana primo in Christum miracula facientem bene effecta fuit, et eam admirata, postea ab eo facta alienior, 623, 2.
 Plenitudo maris est plenum mare, 525, 2. plenitudo sapientiæ, gratiæ, et gloriæ quomodo in Christo habitare dicatur, 204, 2 et seqq.
 Pluvia est caelestis doctrina, 154, 2.
 Pocula tria præcipua in conviviis, et quasi sacra, 750, 1.
 Pœnæ octo recensentur ruenitis reipublicæ Judæorum, 133, 1. pœna quasi echo præviæ respondet culpæ, 694, 2.
 Pœni facile litteram R in S commutant, 350, 2.
 Pœnitentia ex carbone facit carbunculum, 179, 2. pœnitentiæ veræ effectus, 678, 1, 2.
 Pœnitenti, cui peccata condonata, etiam alia pœna subeunda postea, contra Calvinum, 630, 2; 631, 1.
 Poetæ factum sive decretum Dei de quolibet homine per stamina Parcarum explicant, 369, 1.
 Pollutus vocatur gentilis aut peccator; his non patet via ad Ecclesiam, sed tantum pœnitentibus, 457, 1, 2.
 Pontifex Romanus regibus jus dicere debet, 520, 1. in eo honoratur et colitur Christus, 592, 1, 2. pedum ejus osculum asseritur, 708, 1, 2. cur sè servum vocet ser-

- vorum Dei, *ibid.* Pontificum nullus 25 annis pontifica-
 tum tenuit, 473, 1.
 Pontificis Judæorum colores, 141, 1. ipse pontificalibus
 indutus erat velut propheta, excipiendo Dei oracula,
 43, 2.
 Porcina caro vetita Judæis, 747, 1.
 Porcus dietus a spurcillie, *ibid.*
 Portis (in) apud Judæos judicia exercebantur, 295, 2.
 Possessio orbis Christo promissa in mercedem, 728, 2. pos-
 sessio secunda Dei quæ sit, 269, 1, 2.
 Præceptum capitur pro antecapitum, 271, 1.
 Præcones Evangelici satores sunt æternitatis, 360, 1.
 Prædæ quinque Christi, 213, 1, 2.
 Prædator celerrimus fuit Christus, 212, 2.
 Prædicationis Christi efficacia, 582, 1.
 Prædicatores sint Seraphim, 169, 1.
 Prælati sex alas habere debet, 170, 1.
 Prælati avari taxantur, 716, 1, 2.
 Prælatos paucos salvari docet Chrysostomus, 202, 1.
 Præparare capitur interdum pro firmare, 121, 2.
 Prætextata quomodo a Deo punita ob cultum Eustochii
 virginis immutatum, 144, 1, 2.
 Presbyteri conjugati olim, post Ordines susceptos uxore
 sua abstinebant, 211, 1.
 Primogenitum in Scriptura quomodo accipiatur, 295, 2.
 Princeps cur dicatur angulus, 318, 1, 2. est quasi hume-
 rus populi, et bajulus reipublicæ, 232, 1. populo esse
 debet ceu tectum, portas, rivus, umbra petræ in æstu,
 429, 2. suis exemplo præluceat, 438, 2. ei curæ esse
 imprimis debet justitia et fides, 260, 2. digna eo virtus
 est beneficentia, 431, 2. sit populi pastor, 497, 1. ipse
 in terra est quasi sol in cælo, id multis analogiis osten-
 ditur, 548, 1, 2 et seqq. est medicus reipublicæ, 156, 1.
 ejus est obedire legi, 116, 2.
 Principes populi apud Judæos visiones et revelationes a
 Deo accipere frequens erat, 407, 1.
 Principum peccata pernicioso populo, 164, 2. sæpe ob
 subditorum peccata excecantur, 407, 2. si titam et
 stabile habere regnum velint, fundent id in justitia et
 sanctitate, 646, 1. eos decet comitas, 717, 2. eorum
 septem peccata referuntur, 664, 2. principes recensentur,
 qui se coram Episcopis prostraverunt, 592, 1, 2.
 eorum virtus propria clementia et misericordia, 522, 2.
 717, 2. eorum inane fundamentum est, 501, 2. eorum
 frænum est beneficentia, 575, 1.
 Principatus et regnum parem non patitur, 399, 2. princi-
 patus insignia humeris gestantur, 232, 1, 2.
 Principium pro principatu, 706, 1.
 Pro salianca ascendet abies, quid mystice significet,
 654, 2.
 Probi subinde labuntur, nec lapsum advertunt, nisi per
 morbum aliamve afflictionem, 481, 1, 2. — Vide *Pii*.
 Processi et Martiniani martyrum jubilus in tormentis,
 275, 2.
 Procopius Gazæus breviter in Isaiam scripsit, 99, 2.
 Profanari quomodo diceretur sacerdos vel res aliqua,
 569, 2.
 Prophetare varie accipitur, 48, 2. interdum accipitur pro
 miracula facere, *ibid.*
 Prophetæ legis naturæ qui fuerint, 43, 1, 2. et legis Mosis
 et legis novæ, *ibid.*
 Prophetæ majores quinam sint, sunt quadriga Cherubim,
 42, 1, 2. eorum elogia, *ibid.* comparantur quatuor Cher-
 ubinis Ezechielis, 45, 2.
 Prophetæ prisci fuere portenta, 219, 1, 2. sunt oculi Sy-
 nagogæ et Ecclesiæ, 45, 2. dabat iis Deus certa signa sui,
 46, 2; 47, 1. fide divina tenebantur credere quæcumque
 a Deo revelante audiebant, *ibid.* an omnes suas prophe-
 tias intellexerint, 51, 1, 2. respondetur negative, *ibid.*
 causa eos mittendi varia fuit et multiplex, *ibid.* et 2.
 cur raro contra tribus decem prophetarent, 52, 2. eorum
 argumentum multiplex fuit, *ibid.* tria eorum fuere offi-
 cia: primum docere, *ibid.* et 53, 1, 2. alterum concionari,
 54, 1. tertium prædicere futura, 56, 1, 2. Judæos moder-
 nos convincant, *ibid.* sunt pictores virtutis et vitii, 52, 2.
 sunt liber Dei et Spiritus Sancti, *ibid.* omnes præluserunt
 Christo, 157, 2. fuerunt ante Pythagoram et veteres
 Philosophos, *ibid.* et 58, 1. vixerunt omnes intra 300
 annos, *ibid.* 2. cur sint obscuri, 60, 2; 61, 1. aliquando
 per voces, aliquando per visiones erudiebantur de futu-
 ris, 66, 1. quomodo spiritum propheticum haberent,
ibid. non servant ordinem rerum et temporum, 66, 2.
 visiones suas primo viva voce populo enuntiabant,
 deinde conscribebant, *ibid.*; 67, 1. ad plures et plura
 diversis temporibus futura oracula sua extendunt,
 67, 2. saliant ab uno ad aliud, et cur, *ibid.* congrua occa-
 sione has metabases faciunt, *ibid.* dubium sæpe est an
 loquantur de typo an de antitypo, 68, 1. litteraliter sub-
 inde complectuntur typum et antitypum, *ibid.* 2. loquan-
 tur de Sione terrena et spiritali quasi de una et eadem
 re, cur, 69, 1. per Sion et Jerusalem nunc Judæos in-
 credulos, nunc conversos intelligunt, *ibid.* felicitatem
 bonorum spiritualium comparant cum ubertate terrena
 legis veteris, *ibid.* loquantur de salute parta per Chris-
 tam velut de acri certamine, *ibid.* 2. primo auditores
 suos tenent, postea in spem erigunt, et cur, *ibid.* 2. et
 70, 1. præteritis cur utantur pro futuris, *ibid.*; 70, 1.
 sæpe mutant personas, *ibid.* 2. enallage et mimesis in
 iis frequens, 71, 1. gaudent metaphoris et allegoriis,
ibid. et 2. nomina propria gentium pro moribus vel
 morum similitudine commutant, 72, 2. sæpe idem di-
 cunt priori hemistichio quod dixerunt in priori, 73, 1.
 verba mentalia subinde capiunt pro realibus, et contra,
ibid. 2. multa prædicunt, quæ, quomodo et quando
 impleta sunt ignoratur, 77, 2; 78, 1. postquam Judæis
 comminati sunt, cur deinde ad alias gentes transeant,
 78, 1. Christi redemptionem describunt quasi bellicam
 victoriam, *ibid.* 2. loquantur de Deo humano more, *ibid.*
 utuntur metalepsi, ut ex antecedentibus ea quæ natura-
 liter consequi solent intelligant, 79, 1. sæpe ludunt in
 eadem voce contrarie accepta, item in eadem voce peran-
 tiphrasin, *ibid.* 2. gaudent ænigmatibus, proverbii, em-
 blematis, 81, 1. ejus rei causæ, *ibid.* utuntur symbolici
 figuris, ideis ac phrasibus, *ibid.* 2. eorum chronologica
 harmonia, 85, 92. licet loquantur Judæis sæculi sui, ta-
 men spiritu prophetico loquantur etiam futuris, 109, 2.
 nulli fuere Prophetæ Hierosolymis cum a Romanis ex-
 pugnarentur, 134, 1. per fluvios denotant provincias
 eis adjacentes, 215, 2. fuere orbis portentum, 219, 1, 2.
 post tristia solent læta subjungere, 313, 2. solent re-
 demptionem Christi describere per schema reditus e
 captivitate Babylonica vel Assyriaca, 390, 2. sunt oculi
 populi, 407, 1. cum de Christi redemptione loquantur,
 duplici contrario nomine, et fere copulato eam significare
 solent, 696, 2. solent prophetias suas et insignia Dei pro-
 missa obsignare, per *dicat Dominus*, 698, 1. suis pre-
 cibus meruerant accelerari adventum Messie, 727, 1.
 solent de posteris ita prophetare ut ævi sui vitia taxare
 non negligerent, 746, 2.
 Prophetæ proprie sunt qui futura prænuntiant, 48, 2.
 variæ nominis Prophetæ acceptiones, *ibid.* Prophetarum
 prophetia fuit sensilis, 49, 1. est ea facta per angelos,
ibid.
 Prophetia est certa nota veræ Ecclesiæ, 43, 1. ejus definitio,
 46, 1, 2. quæ sit prophetia de præsentis et præterito,
ibid. versatur circa occulta, *ibid.* ejus propria definitio,
 46, 2. qua re distinguatur ab augurio, necromantia, a
 sortibus consultoriis etiam licitis et conjectatione, 47, 2.
 ejus definitio propria explicatur, 46, 47, 48. prophetia
 triplex est, 48, 2; 49, 1. intellectualis prophetia quæ sit
 et quotuplex, 49, 1. imaginaria prophetia quæ sit, *ibid.*
 prophetiæ varii gradus, 49, 2; 50, 1. alia prophetiæ

divisio, 50, 1, 2. ipsa est Evangelium signatum, 56, 2. nunc vocatur verbum, nunc visio, 66, 1, 2. prophetiæ perfecte in cælo implebuntur, 690, 2. vocatur visio, quatuor ob rationes, 103, 2; 104, 1. an cessarit ob Ozia peccatum, 164, 1. quomodo dicatur claudi et signari, 217, 2; 218, 1. cur vocetur assumptio, 278, 2. prophetiæ Prophetarum non eo ordine sunt editæ quo collectæ, 305, 1. editæ aliis et aliis temporibus, unde mirum non est si idem obscurius repetant, 327, 1, 2.

Prophetissa ad quam Isaias accessit, quæ fuerit, 210, 2; 211, 1, 2. ipsa vere fuit Deipara, 211, 1, 2.

Prosperitas adversitate, e contra temperanda, 149, 1.

Proverbia Salomonis an Ezechias rex collegerit et digesserit, 477, 1.

Proverbia de magna calamitate post minorem, 295, 1; 299, 2. proverbia significantia suis quemquam artibus perire, 691, 2.

Providentia Dei erga suos, 201, 2.

Prudens beatus est, 237, 2. prudens eloquii mystici quis sit, 134, 1, 2. prudentes viri sunt reipublica aurigæ, *ibid.*

Prudentia insigne Dei donum, ejus effectus varii, 257, 1, 2. ejus præcepta tria, 258, 1. prudentia regi maxime necessaria est, 430, 2.

Pruua mundata sunt labia Isaiæ, 177, 2.

Psalmodia opus angelicum, 172, 1.

Pseudoberosus a vero Beroso multum distat, 322, 2.

Pseudoprophetae sunt hæresiarchæ, 43, 2. pseudopropheta cur dicatur cauda et refrenans et juncus, 239, 1, 2. pseudoprophetae ad assentationem loquuntur, 431, 1.

Ptolomæus Philometor Heliopoli in Ægypto templum Judæis exstruxit, 320, 2.

Puellarum tria præcipua vitia, 438, 2. puella basiliscus est, *ibid.* puellæ quomodo plaudere dicantur, 139, 1.

Puer quinquennis blasphemans e sinu paterno a diabolis abreptus, 466, 1.

Pueri sapientes celebrantur, 753, 1, 2. pueri nomine dicuntur Sancti, 231, 2. puer centum annorum quis sit, 753, 2. puer Homerita quam constanter supplicio se obtulerit, 263, 1. alii duo Africani, *ibid.* item alter septennis, *ibid.* item alter Edessenus, *ibid.* 2. pueri et rudes disciplinis adigendi et coercendi, 630, 2. pueri quomodo apud Brasilos majores, et in Religionibus seniores regant, 262, 1, 2. pueri Brasili maxime parentes converterunt, *ibid.* pueri et insensati rectores magna pœna reipublicarum est, 135, 1, 2.

Pulchritudinis superbiæ pœna quæ, 141, 2.

Pulvis est signum adventantis exercitus, 296, 1. pulvere apud Hebræos significantur luctus et servitus, 303, 2.

Purificationes Judæorum dicebantur justitiæ vel justificationes legis veteris, 741, 1, 2.

Purpura Tyria præstantissima, 346, 1. purpura olim utebantur meretrices, 114, 1. ejus inventio, *ibid.* et 2.

Pute capitur interdum pro pingui et resolutio, 250, 1.

Pythagoras quomodo dixerit animas improborum degenerare in corpora belluarum, 536, 1. ejus silentium, 416, 2. an fuerit circumcisus et idem cum Ezechiele, 82, 1. ejus triplicia fuere symbola, theologica, *ibid.* ethica, *ibid.* politica, 83, 1. et singula explicantur, 82, 83.

Pythia sacerdos unde dicta, 222, 2.

Python unde dicitur, 406, 1. ejus voces sunt graciles et huiusmodi, *ibid.* pythones sunt spiritus divinatores, 222, 2. sæpe per ventrem hominis loquebantur, *ibid.* unde dicantur stridere, *ibid.*

Q.

Quadraginta Martyres viderunt laureas sibi in cælo paratas, 725, 2.

Quietis fructus, 415, 2.

Quinque primariæ urbes Ægypti lingua Chananitide locu-

turæ quæ sint, 319, 2. quid per eas mystice intelligatur, 320, 2.

Quinti Cæcilii opes, testamentum, sepultura, 337, 2.

R.

Rabbinorum veterum judaizantium commentarii cur non sint legendi, 64, 2. eorum fabulæ, 187, 1; 196, 1; 236, 2; 246, 1; 261, 2; 291, 1; 293, 2; 300, 2; 301, 2; 344, 1; 433, 1; 460, 2; 468, 2; 476, 1; 577, 2; 617, 2, et 756, 2. subvertere nituntur conceptionem Virginis, 193, 1. sunt in tuenda Scriptura Hebraica superstitioni, 196, 1.

Rabsaces insultat Ezechia regi, 460, 1. ejus mendacium, 461, 2.

Racematio quid sit, 432, 2. sæpe per eam designatur paucorum effugientium strages, *ibid.*

Radegundis (S.) regina in mari periclitantibus apparuit in specie columbæ, 705, 2. ejus in leprosos et pauperes charitas, 484, 1.

Radii vultu Sanctorum emicantes indicia erant serenitatis internæ, 522, 2.

Radix de terra sitiienti fuit B. Virgo pauperula, e qua prodiit cœn humile virgultum Christus, 624, 2. radix cur familia Davidica appelletur, 255, 2. radicem deorsum mittere moraliter quid sit, 468, 2.

Radulphus silens monachus ignem verbo exstinguit, 416, 1.

Rahab in exploratores Judæos misericors misericordiam invenit, 302, 1.

Ramus expansus symbolum est senis rectoris, 239, 2.

Ranarum silentia ad vocem sacerdotis silentium indicentis, 416, 2.

Rasin rex Damasci fuit typus Obodæ regis Damasci, 206, 2.

Redemptio mundi per Christum quam grata sit fidelibus, 390, 2. ea in Scriptura sæpe tribuitur zelo, 237, 2.

Refrenans apud Isaiam quid sit, 239, 1, 2.

Reges et reginæ quomodo sint nutriti Ecclesiæ, 591, 2. numerantur aliquot tales reges et reginæ, *ibid.* reges sunt velut soles terreni, 548, 1, 2. reges super Christum continebunt os suum, 621, 1, 2. reges olim in præliis suos habebant currus quibus insistebant, 330, 1, 2.

Reges Hebræorum, Persarum, aliarumque gentium suos habebant admonitores commentarienses, 727, 1.

Reges Hebræorum vocantur Christi Domini, 547, 2. indebant sibi nomen a Deo derivatum, 562, 2.

Regum Hispaniæ beneficentia in ecclesias, 710, 2.

Regnerus Danorum rex apostata graviter est a Deo punitus, 707, 1.

Regnum Christi spirituale pluribus describitur, 429, 1, 2. et multis, pag. seqq. id est in gratia cordis et pace situm, 237, 1.

Regnum Ecclesiæ triplici titulo Christo debetur, 236, 2. illud inchoatur hic, sed perficitur in resurrectione, quando cælum, et terra vere, materialiter innovabuntur, 753, 1. id in manu Dei esse quid significet, 742, 2. id in hac vita quomodo inchoatur, sed in cælo perficitur, *ibid.* et 743, 1.

Regna quam facile Deus transmutet, 342, 2. eorum vanitas, 304, 2. regnum cælorum dicitur mons, 122, 2.

Regna hæreticorum et Turcarum tandem aliquando pessumibunt, 707, 2.

Religionis restauratores, qui, 683, 1. illi sunt viri misericordiarum, *ibid.* et edificatores sepium, *ibid.* 2. religionibus obest copia, 228, 1, 2. religio facit gentem populosam, 683, 2. religio pura dicitur argentum, 115, 1.

Religiosi cur tondeantur, 208, 1. oleo spiritualium consolationum inunguntur, quo jugum laborum eorum mollescit et dulcescit, 251, 2. non debent pœnitentiis exhaurire vires corporis, 612, 2. eos intelligit Isaias sub nomine eunuchorum, quibus nomen ex stirpe promittitur, 657, 1, 2. Religiosi segnescentes sunt uvæ luxuriantes, sed immaturæ, 153, 2. Religiosi nonnulli

- cur nomen mulent, 541, 2. quomodo misceant aquam vino, 115, 2.
- Reliquiæ Judæorum convertentur sub Christo, 248, 1, 2.
- Remigio (S.) attulit columba ampullam sacro chrismate repletam, 705, 2.
- Remorsus conscientiæ per vermem significatur, 768, 2.
- Renes formam et duritiam habent lapidum, 603, 1.
- Renovatio aquilæ quomodo contingat, 504, 1.
- Repentinum in Scriptura dicitur quod inopinato, rebus desperatis accidit, etsi ante promissum sit, 574, 1.
- Requies Christi quomodo dicatur gloria, 265, 1, 2. et varie intelligitur, *ibid.*
- Respublica ruit deficiente prudentia rectorum, 134, 2. reipublicæ quam noceant immorigeri, 262, 2.
- Restauratio Jerusalem spiritualis quæ fuerit, 610, 2; 614, 1. qua Deus reverentia in oratione adeundus, 170, 2.
- Resurrectio mortuorum asseritur, 381, 1, 2.
- Reverti Hebræis quid sonet, 654, 1.
- Rex est regni quasi maritus, Respublica eo mortuo est quasi vidua, 570, 2. ejus clypeus in inauguratione olim ungebatur, 330, 1. ipse obediat legi, 116, 2. ni faciat, justitiam contemnit, *ibid.*
- Rinocolura urbs Arabiæ Petrææ, Judææ limes est versus Meridiem, unde dicitur, 390, 2.
- Rivi gloriæ decurrent in fine mundi in electos, 420, 2. rivi aggerum qui dicantur, 466, 2.
- Roberto Francorum regi apparet Deus, et monet ut blasphemias et notoria crimina de regno suo auferat, 466, 1.
- Roma quando condita, 84, 2. Roma an civitas vanitatis, 357, 1. cur dicatur Babylon, 332, 1. Romæ conversio a gentilismo denotatur in Bosræ incendio et eversione, 450, 1, 2. Romæ pene quotidie novi martyres romani coluntur, 765, 2. ejus sanctitas, *ibid.* ejus loca veneranda, 283, 1, 2. est terra sancta, *ibid.*
- Romani consilio et patientia totum orbem subegerunt, 523, 1. eorum vestis domi synthesis, foris toga, 141, 1. fidem vicinam esse voluerunt Jovi in Capitolio, 261, 1. quomodo sub Pompeio templum Hierosolymitanum profanarint, 737, 1, 2. sua habuere symbola, 82, 1, 2.
- Romana aula et aura varia, 358, 2.
- Romana Ecclesia nunquam evertetur, nec everti potest, 405, 1. ejus dignitas adstruitur, 122, 1, 2. maxime terra sanctorum dici potest, 377, 2. a nulla alia judicanda est, 243, 1.
- Romanus (S.) martyr tortores torquentes irrisit, 599, 1.
- Romualdi senis silentium septenne, 416, 1. orbis fuit miraculum, 221, 2. ejus corpus ab Henrico Imperatore ad sepulcrum delatum, 266, 2. Benedictium institutum reformavit, breve ejus vitæ compendium, 684, 1.
- Rori comparatur Christi generatio ob multas analogias, 551, 2 et seqq. roris proprietates aperiuntur, *ibid.*
- Rosarium SS. Trinitatis, 175, 1. ejus commoda, *ibid.* et 2.
- Rotæ insistere cur fortuna pingatur, 749, 1. rota plaustrum Palæstini frumenta excutiunt, 401, 2.
- Ruffini impudentiam et procaciam quam generose retulerit S. Ambrosius, 664, 1, 2.
- Ruicina instrumentum fabrorum lignariorum, 543, 2.
- Rupertus in Isaiam commentatus est, 99, 2.
- Rusticorum Christianorum ad aras oblationes, 704, 1.
- Ruth e Moabitide natus est Christus, 301, 1. an ipsa fuerit filia regis Moab, *ibid.* 2.
- S.**
- Saba quæ regio, 703, 2. quid denotet et unde derivetur, *ibid.* est pars Æthiopiæ, scilicet Abyssia, unde venit eunuchus reginæ Candacis, 533, 1, 2.
- Sabbatum vocatur dies sanctus Dei, sicut reliqui dies vocari possunt dies profani hominum, 685, 2. sabbatum delicatum quod dicitur, *ibid.* in sabbato quomodo nos gerere debeamus, *ibid.* cur Deus in sabbato vetuerit
- Judæos cibos coquere, 686, 1. sabbati religio summa apud Judæos erat, et summa sanctitas, 656, 2. representat id diem Dominicum et festa Christianorum, *ibid.*
- Saccus priscus Prophetarum erat cilicium contextum ex pilis caprarum vel camelorum, 323, 2. cur id induerent, *ibid.* erat vestis pœnitentium vel lugentium, et induebatur vel ad nudam carnem, vel super alias vestes, 463, 1.
- Sacerdos debet esse Seraphim in sumenda Eucharistia, 179, 2. in potestate, *ibid.* sacerdotis nomine intelligitur princeps, 719, 2; 720, 1.
- Sacerdos sacrificaturus cur femoralia indueret, 324, 1.
- Sacerdotes sunt milites cœli, 361, 2. sacerdotes non sunt omnes Christiani, 765, 1.
- Sacerdotium Christi novum successit alteri veteri, 343, 1, 2. sacerdotii in Ecclesia summa dignitas et pulchritudo, 720, 1, 2.
- Sacramenta unde habeant vim justificandi, 631, 1. sunt munda et sancta vasa Dei, 765, 1.
- Sacrificia prisca cur non placuerint Deo, 112, 1.
- Sacrificium Eucharisticum non desinet in Ecclesia usque ad Antichristum, qui illud auferet, ne scilicet publice fiat, 727, 2.
- Sæculum quomodo Christus reformavit, 236, 1, 2.
- Sagis quomodo dæmon imponat, 397, 1.
- Sagittarum Christi efficacia, 582, 2.
- Sal filia maris, 350, 1.
- Salaces asinis cur comparentur, 330, 2.
- Salices esse dicuntur Ecclesia et justi, 540, 2. salices abundant in Babylonia, 299, 1, 2.
- Saliunca quæ sit herba, et unde dicitur, 654, 2. ejus proprietates et potentia, *ibid.*
- Salmanasar quo anno decem tribus in Assyriam captivas abduxerit, 225, 2; 425, 2. an sit Sargon qui vastavit Samariam, 322, 1, 2.
- Salomon an salvatus dubium, 307, 1.
- Saltus Carmeli quid sit, 466, 2.
- Salvandi quam paucissimi, 307, 1.
- Salvatoris fontes quinque, 274, 1, 2.
- Salus pro victoria, 711, 2. salutis æternæ consequendæ optima ratio, 578, 1.
- Samaria in honorem Augusti dicta est Sebaste, 206, 1. est constructa in modum coronæ admirabili ædificiorum superbia, 392, 1, 2. ejus excidii causæ, 238, 1.
- Samia vasa quæ dicantur, 553, 2.
- Samson a Dalila proditi mystica expositio, 161, 1. Samson Philistæorum flagellum fuit, 295, 1. Hebraice idem est quod parvus sol, 547, 2. unde etiam fuit sol Hebræis, *ibid.*
- Sancta David fidelia quæ, 651, 1.
- Sanctus Israel quomodo Deus sit, 108, 1; 172, 1, 2 et seqq. sanctus esse debet qui ad Deum in cœlos ire vult, 173, 1. sanctus major est sæculo, 688, 1. sanctus est Christianus, cur, 147, 2.
- Sancti quæ bona habeant in cœlo, 739, 2. sunt sepes Ecclesiæ, 152, 2. sunt margaritæ, cur, 686, 2. Dei irati manus continent, 742, 2. peccatum semel admissum tota vita plangunt, 481, 1. in cœlo mutabunt fortitudinem, quomodo, 503, 2. sæpe ferenter opus prosequuntur, quod tepidius inchoarunt, 506, 2. desiderant Deum semper habere præsentem, et coram eo ambulare, 376, 1. fugerunt dignitates, 292, 2. fuere orbis portentum, 221, 1, 2. sunt cœlum ob octo analogias, 609, 2. quasi amiantum in igne illæsi, 532, 2. ipsis Scriptura dat alas aquilæ, 503, 2. et adinstar earum renovantur, 504, 1. quomodo iis pares sint, *ibid.* 2, et 505, 1. in cœlo Deo et Christo revelante preces nostras audiunt et cognoscunt, 736, 1, 2. quomodo id fiat, *ibid.* omnes Dei inspirationes motus, correptiones studiose exceperunt, 400, 2. eorum sepulcra gloriosa, 266, 1, 2 et seqq. eorum ossa quomodo germinant, 762, 1, 2. sancti scribuntur in cœlis, impii in terra et gehenna, 147, 2.

- Sancti tutelares fidelium quomodo colendi, 668, 1.
Sanctificare per antiphrasin pro polluere capitur interdum, 353, 2.
 Sanctitatis fructus est pax animæ, et gaudium in Spiritu Sancto, et contra impietatis fructus est perturbatio, 673, 1, 2. sanctitas perfecta consistit in tribus, 627, 2.
 Sanguinem audire quid sit, 442, 2. sanguinis nomine cur dicatur peccatum, 113, 1.
 Sanitas animæ est Dei timor, 679, 2.
 Sapiens est beatus, 258, 1, 2.
 Sapientia vana translata est ad ea bene utentes, 408, 1. sapientia politica ad regimen principibus necessaria, 664, 2. sapientia et prudentia in principe maxime requiritur, 430, 1, 2. sapientiæ symbolum mel est, 202, 1, 2.
 Sapphirus cæli similitudinem refert, ut cælestem conversationem repræsentet, 644, 2.
 Sara Ecclesiæ est typus, Synagogæ Agar, 641, 1.
 Saracenorum Constantinopolim vexantium fames et punitio, 594, 1. Saraceni colunt stellam Veneris, 289, 1.
 Sardanapali pecuina vita, 339, 1, 2.
 Saron capitur pro quolibet loco fertili, 748, 1.
 Sarrana purpura principum vestis, 346, 1.
 Satanas an post mille annos solvendus, 362, 2.
 Satisfactio Christi quam copiosa sit, 489, 2.
 Saul quomodo sit Propheta, 48, 2.
 Scaba est Arabia, 703, 2.
 Scientia sine Dei timore vana et frustranea est, 443, 2.
 Scipio vitæ panis est, 133, 2.
 Scipionis cognomentum unde P. Cornelio adhæserit, 611, 2.
 Scoria dici possunt Pharisæi, 115, 1, 2.
 Scribarum cecitas tempore Christi, 663, 1. comparantur canibus mutis, *ibid.* eorum hypocrisis, 675, 2; 676, 1. eorum mulieritas, 137, 2.
 Scripturæ sacræ elogium, 55, 1, 2. ejus studium et lectio, *ibid.* Scriptura per flumina denotat regna et provincias, 311, 1. de uribus loquitur quasi de filiabus, 71, 2. redit ab una metapora ad aliam, 72, 1. nomen figuræ tribuit rei figuratæ, *ibid.* ponit pro genere certam speciem, vel pro specie individuum, 74, 2. solet promittere quædam quæ non in eo cui promittuntur, sed in posteris implenda sunt, 75, 1. potest habere varias versiones et sensus litterales, *ibid.* et 2. climata orbis consignat secundum situm Jerusalem, 77, 2; 227, 1. a Christo ad Ecclesiam, et contra transit, 77, 2. res una in ea simul est figura duorum, etiam contrariorum, 78, 1. omnia ejus verba applicari debent in sensu litterali, *ibid.* longe efficacius loquitur de mutatione cælorum et elementorum quam corporum beatorum in resurrectione, 449, 1, 2. per utrumque genus masculinum et femininum, rei universitatem significare solet, 133, 1, 2. ipsa consulenda in dubiis, non magi, 223, 2. solet sæpe unum tempus pro omnium temporum differentia ponere, 70, 1. in ea frequens est mimesis, *ibid.* 2. quæ de corpore, id est Ecclesia, in Scriptura dicuntur, competant et capiti, id est Christo, et vice versa, 533, 2.
 Sculpturæ Christi et Sanctorum quæ, 702, 1.
 Sea Jasub Isaïæ filius cur ita dictus, 187, 1.
 Sebastianus sepultus honorifice in catacumbis a S. Lucina, 266, 2.
 Seditioibus Israelitæ mutuis, et postea Judæi conciderunt, 241, 1, 2.
 Semen Hebræis quam multa significet, 184, 2; 185, 1. semen sanctum est Christus et Christiani, *ibid.* semen Ecclesiæ quod fuerit, 110, 2.
 Semiramis a columbis nutrita, 705, 2.
 Senator vocatur caput, incurvans, et ramus, 239, 2.
 Senatores cur dicantur senes, 138, 2.
 Senes quomodo bis pueri sint, 753, 1, 2.
 Sennaar est Babylonia, 269, 2.
 Sennacherib cur dicatur novacula, 207, 2. comparatur flumini Euphrati et aquilæ grandi, 215, 2. quando Judææ magnam partem vastarit, 216, 1, 2. ejus exercitus ab Angelo cæsus, *ibid.* ejus fastus et arrogantia, 244, 2; 245, 1. ejus superbia retunditur, 245, 2. accepta clade ante Jerusalem fugit, et occisus est a filiis Adramelech et Sarasar, 247, 1. Jerusalem appropinquans, audivit Taracam Æthiopiæ regem, ipsum bello petere, et per Ægyptum transire, itaque per viam qua itur in Ægyptum, contra eum pugnaturus profectus est, 249, 1. sed in ea a Deo percussus est, *ibid.* 2. ejus terror per omnes urbes, 252, 1, 2. ejus copiæ saltui memoroso comparantur, 253, 2. pulveri cur assimiletur, 302, 2. cur dictus Sargon, 322, 1. 2. plura habuit nomina, *ibid.* vastavit Ægyptum et Assyriam, *ibid.* in persona tantum venit directe contra Jerusalem, sed comitantur etiam contra vicinos, *ibid.* ejus castra cæsa ab Angelo, 427, 1; 437, 1, 2 et seqq. 468, 2. est typus diaboli et persecutorum Ecclesiæ, 437, 1. pactum cum Judæis initum violavit, 439, 2. ejus congrua pœna, 467, 2. distulit obsidionem Jerusalem audito contra se venire regem Æthiopum, 468, 1; 533, 2. biennio bello Æthiopico fuit distentus, 468, 1. ipse cur superstes cladi suorum, *ibid.* 2. post hanc sævire in Judæos indignandus cepit, 469, 1. a filiis cur necatus, *ibid.*
 Sepes vineæ, id est Ecclesia, est custodia Angelorum vel lex, 152, 2. per sepem intelligitur doctrina cælestis et timor Dei, 683, 2; 684, 1.
 Septem per mulieres virum unum apprehendentes quid litteraliter et allegorice intelligatur, 146, 1.
 Sepulcra Sanctorum Romæ supersunt, non palatia priscorum Gentilium, 358, 2. sepulcris incubabant veteres ad somnia captanda, quia erant ampla et spatiosa, 745, 1. ea amant dæmones ob tres causas, *ibid.* 2. sepulcrum Christi est gloriosum, 265, 1, 2; 637, 1. sepulcrum inferni nomine dicitur, 159, 2.
 Sepultura quædam mirabilis cujusdam fame evecti, 267, 2.
 Seraphim ardentes sunt septupliciter, 168, 2. stipant solium Dei, 169, 2. non sunt iidem cum Cherubinibus Mosis et Ezechielis, *ibid.* cur Seraphinos videat Isaïas, Cherubin Ezechiel, *ibid.* eorum alæ quid sint, *ibid.* et 170, 1. an facies suas velent, an Dei, an utriusque, 170, 1, 2. suas ex reverentia, *ibid.* Dei ob tres causas, 171, 1. sunt schema religiosæ obedientiæ, 170, 2. cur Deum velent, *ibid.* volaturunt ob tres causas, 171, 1, 2. si stent, quomodo volent, *ibid.* vidit tantum duos Isaïas, *ibid.* docuerunt in choro alternis canere, 172, 1. cur canant ter sanctus, *ibid.* et 2. docent nos semper laudare Deum, 174, 2. Seraphim Isaïæ apparens an fuerit ex ordine Seraphim, 177, 1. Seraphinorum ordo in cælo assertur, *ibid.*
 Serapion Abbas quot habuerit sub se monachos, 320, 2.
 Sergius Ristus Archiepiscopus Damascenus interpres Arabicæ versionis Bibliorum, 100, 2.
 Serpens vectis est diabolus, cur, 384, 2. serpenti quomodo pulvis sit cibus, 756, 1, 2. serpentes ardentes in Hebræos immisi, 295, 1.
 Servitus quomodo a Christo ablata, 488, 2.
 Servi olim tondebantur, 208, 1.
 Servus Dei est Christus quatenus homo, 519, 1.
 Servius Tullius Romanorum rex ex serva natus, diem festum cur agi præceperit servorum, 417, 2. fortunam cur coluerit, 750, 1.
 Sesostri regis insolentia, 358, 1.
 Severi Sulpitii decepti fraudulenter silentium, 416, 2.
 Sif est Hebræis notajuramenti execratorii, 79, 1, 2; 294, 1.
 Sibilus Dei quid sit, 207, 1, 2.
 Sibyllæ prædixere partum Virginis, 193, 1, 2. quæ, quot et quales sint, 50, 2. unde dictæ, *ibid.* singula Christi tormenta prædixerunt, 598, 2.
 Sidon Tyri est mater, 349, 1.

- Sigismundus (S.) in puteum dejectus caelesti luce significatus, 262, 2.
- Sigismundi Imperatoris in hostes beneficentia, 192, 1, 2. de auri inquietudine sententia, 158, 1.
- Signa sæpe non prævia, sed sequentia et posthuma dat Deus et rememorativa rei prædictæ, 190, 1.
- Signa humilitatis, 293, 1. signa scriptorum in describendo, 407, 2. signum petere a Deo cur noluerit Achaz, 189, 2. signum quod se inter gentes positurum Deus promittit, varia significat, 764, 2.
- Silentium est ex sepibus monasterii, 684, 1, 2. ejus fructus, 415, 2; 416, 1, 2. ejus commendatio, *ibid.* silentii violator similis est crocodilo oscitanti, 417, 1, 2. ejus servandi media, *ibid.* silentium Christi, 215, 2.
- Siloe fons qualis, ejus nomina, comparatur Nilo, 215, 1, 2. ei assimilatur Christus, *ibid.* 2. Siloe aqua an ab Isaia precibus impetrata, 96, 1.
- Silva vocatur exercitus, cur, 246, 2.
- Silvester (S.) pauperum, destitutorum ope in primis maximam curam gessit, 678, 2.
- Simeon Justus an Virginis partum præcognoverit, et virginitati derogarit, 196, 1.
- Simeon Salus portentum fuit stultitiæ propter Christum, 221, 2.
- Simeon Stylites fuit portentum orbis vita sua prodigiosa, 223, 1.
- Simeonis pueri corpus Tridenti adhuc hodie integrum exstat, 268, 2.
- Similitudines SS. Trinitatis, 167, 1, 2.
- Simoniaci perstringuntur, 174, 1.
- Sinarum extremorum Orientis populorum conversio ab Isaia prædicta, idque variis argumentis probatur, 587, 2 et seqq. eorum situs, *ibid.* quomodo dici possint terra Australis, *ibid.* cur præ aliis gentibus eos nominet Propheta, *ibid.* eorum numerositas et urbium copia, *ibid.* sunt humani et dociles, 588, 1. item opulentissimi, *ibid.* annuus census regis Sinarum, *ibid.* inaccessi sunt, *ibid.* 2. quomodo manum daturi Evangelio, *ibid.*
- Sindones Judæarum quales, 141, 1.
- Sion (per) Isaia et alii Prophetae nunc pios et fideles Judæos intelligunt, nunc incredulos et impios, 589, 2. Sion quomodo in judicio redimenda sit, 118, 2. Sion hebraice significat speculam, titulum, siccitatem: et hæc tria Ecclesia accommodantur, 709, 1.
- Siren describitur, 282, 2. huic comparatur dæmon, *ibid.*
- Sitis toleratio juvat cursum, 703, 1.
- Sobna præpositus templi quis fuerit juxta Hebræos, 341, 1. superbia et arrogantia peccavit, *ibid.* 2. an fuerit summus pontifex, vel certe ex dignioribus sacerdotibus, *ibid.* verisimile est non fuisse summum pontificem, *ibid.* an idem sit cum Sobna, qui fuit præfectus aulae, et oeconomus Ezechiae, *ibid.* cur comparetur gallo gallinæo, *ibid.* 2. ad Sennacherib fugiens ab eo male habitus, *ibid.* ei Eliakim subrogatus, 342, 2.
- Societas improborum quam noxia, 177, 1.
- Societas Jesu paucos probatos admittit, noxios dimittit, 228, 2.
- Sodomæ nomine cur dicatur Judæa, 111, 1, 2.
- Sol simul et umbra in horologio Achaz retrocessit, 473, 2. non tamen decem horis, sed quinque, 474, 2. qua diei hora id factum, 475, 1, 2. Vide *Horologium*. Sol in die judicii septuplo erit clarior quam nunc est, 421, 1. solis et principis analogiæ, 548, 1, 2. sol et luna quomodo erubescant, 363, 1, 2.
- Solitudo decet virgines, 196, 2. ipsa est silentii mater, 417, 1. solitudo Gentilium quæ dicatur, 590, 2.
- Solium Christi in Ecclesia per vicarium suum Romanum Pontificem, 237, 1. solium David est regnum Christi, cur, *ibid.* solium Dei quale Isaia apparuerit, 167, 2.
- Solomæ (S.) ossa humorem suavissimum emisere, 862, 1.
- Somnus gravis qui incubus et ephialtes dicitur, quomodo contingat, 482, 1.
- Sophonias propheta quando floruerit, 59, 2. quid tractet, *ibid.*
- Sorec regio optimo abundabat vino, 153, 2.
- Speluncis abundabat Judæa, utpote confragosa, ad quas se recipiebant Judæi in extrema fortuna, 128, 1, 2. obscura speluncæ nescio quid numinis continere videntur, 667, 2.
- Sperantium in Deum tres gradus, 507, 1, 2.
- Spes honorat Deum, 217, 1, 2. extendit animam ad rem speratam, 606, 1.
- Spina arbor est setim, odorata et imputribilis, 514, 2.
- Spiridionis Episcopi humilitas, 192, 2. ejus mansuetudo post acceptam alampam in regia, 632, 2.
- Spiritus variæ acceptiones, 256, 2.
- Spiritus Sancti dona septem, 257, 1, 2. et singula definiuntur, 258, 1, 2. et eorum inter se ordo, *ibid.* 2. adaptantur septem beatitudinibus, *ibid.* Spiritus Sanctus subsistit, et habet in SS. Trinitate suam hypostasim, 578, 1. est spiritus judicii et ardoris, 148, 1. per fidem et charitatem diffusus est in tota Ecclesia, 698, 2. eum Ecclesiæ, id est Pontifici Romano ad finem usque mundi Deus promisit, *ibid.* promittitur corpori universo, non singulis in particulari, *ibid.* est causa donorum Christi et Sanctis datorum, et proinde iis prior est in genere causa efficientis, 715, 1. ejus divinitas adstruitur, 523, 2.
- Spiritus Domini plene Christum replevit, 257, 1. isque septemplex, *ibid.* quis sic hic spiritus, varie disputatur, *ibid.* spiritus Mosis fuit multiplex, 734, 1, 2. spiritus in naribus significat furorem, 131, 1, 2. spiritus soporis quis sit, 407, 1. spiritus judicii et ardoris quis, 148, 1.
- Spolia fortium quæ dividet Christus, 638, 2.
- Sponsa olim coronabatur, 457, 2.
- Stanislai corpus occisum et truncatum tutatæ sunt aquilæ, 268, 1.
- Stanislai Hosii in Scriptura legenda assiduitas, 53, 1.
- Stanno designantur scribæ Judæorum, 118, 1.
- Stellæ an animatæ ex sententia Origenis, 361, 2. sunt militia cæli, *ibid.* stellas quomodo Prophetæ de cælo dicant cadere, 74, 1. quomodo cadent de cælo in die judicii, 447, 2 et seqq. stellas vocat Deus ex nomine tripliciter, 502, 2.
- Stephana (S.) vidit sibi et conjugi Victori duas in cælo coronas parari, 725, 2.
- Stephano regi Hungariæ antequam nasceretur, promissa corona regni, et gloriæ cælestis, 722, 1, 2.
- Stephanus Abbas pro contumeliis illatis egit gratias, 632, 2.
- Sterilitas apud Gentes et Judæos erat probrosa, 146, 1; 641, 2.
- Stibium est fossile subnigrum instar marmoris, 643, 2.
- Stigmata vulnerum in corpore Christi et Beatorum mensura in æternum, 655, 2.
- Stridor, mussitatio, spumatio pythonum, 222, 2.
- Struthiones sunt hypocritæ, 452, 2; 536, 1.
- Stryges cœtus suos in desertis agere solent, 452, 2.
- Stadia quæ inania et vana sint, 308, 1.
- Stylis olim scribebatur in cera, 414, 1.
- Stylus hominis quid sit, 210, 1.
- Subditi etiam impiis Prælati obedire debent, 553, 1.
- Sullæ fortunæ filius dictus, cur, 750, 1.
- Sumptio Eucharistiæ quæ bene fiat, quam animam perficiat et inflammet, 367, 1.
- Sunamitis mulier in Elisæum misericors, filium impetravit, 202, 1, 2.
- Superbi Luciferi sunt socii, 392, 1, 2.
- Superbia est peccatum Luciferi, ejusque mala varia, 292, 1. est in homine primum vivens, et ultimum moriens, 626, 1. superbia capitur aliquando pro magnifi-

- centia, 709, 1. superbia tyrannorum quorundam, 289, 1, 2.
- Superliminaria templi quomodo commota vi clamoris, 175, 2.
- Supinus collis quid proprie sit, 514, 1.
- Supplicium peccati cur dicatur vinculum planstrale, 161, 1, 2.
- Surdi vocantur gentiles, 409, 1.
- Surditas duplex: una inchoata, altera perfecta, 528, 1. ejus causa triplex, *ibid.* ejus curandæ ratio, *ibid.*
- Susan an sit in Ælmitide, 269, 2.
- Susanna a Daniele quando liberata sit, 87, 1.
- Sycomorus quæ sit arbor, ejus forma, fructus: an eadem cum sicamino, 238, 2.
- Symbola Pythagoræ theologica, 82, 1. ethica, *ibid.* 2. politica, 83, 1, 2.
- Symmachi ethnicismum reducere conati castigatio, 708, 2.
- Synagoga optima olim fuit Deo vitis, 452, 2. eam ab utero et ortu Deus curavit, 564, 1. ejus septem ætates, *ibid.* ejus mors, *ibid.* ejus ruina tempore Christi, 445, 1, 2.
- T.**
- Tabeel fuit de stirpe regum, 188, 1.
- Tabernaculo comparatur ætas et vita hominum, 478, 2.
- Tabernaculum Mosis erat Dei templum mobile, 641, 1.
- Tacere capitur interdum pro *quiescere*, 726, 2. item pro *pavere*, 176, 1.
- Taciturnitas Isaïæ in increpando Ozia rege, 176, 1.
- Talpa dicuntur idola, 130, 1. et homines terreni, *ibid.*
- Tanis metropolis Ægypti et regia Pharaonis, ubi Moses cum eo disceptavit, 317, 2; 318, 1; 412, 2.
- Taraca Æthiopiæ rex misit Judæis suppetias, 311, 1.
- Tartessus Tyri colonia dicta Erythia, 349, 1.
- Tauri et agni Jerusalem quinam sint, 420, 1.
- Tela vitæ, 479, 1.
- Telæ pretiosissimæ in Ægypto confici solitæ, 317, 2.
- Templa marmorea Romæ, 638, 2; 643, 2. templa veterum in montibus erigebantur, 121, 2. templa sunt domus orationis, cur, 662, 1. quæ iis reverentia exhibenda, *ibid.* sunt velut cælum, *ibid.* templum pacis instauratum a Vespasiano Imperatore, 124, 1.
- Templum Salomonis vocatur mons Testamenti, et latera Aquilonis, cur, 290, 1, 2. an habuerit formam leonis, 404, 1. duplex erat, 168, 2.
- Templo sepulcrum Christi exornavit Helena, in quo reges Hierosolymorum christiani sepulti, in eo creantur Equites, 265, 2. ad id christiani peregrinantur, nec Turcæ id demoliri audent, licet sæpe id sint comminati, *ibid.*
- Tempus placiti divini erga Christum et Ecclesiam, quod sit, 585, 1. tempus Christi dicitur novissimum, 121, 1, 2. tempore Christi revelatus est virtutis splendor, 431, 1. tempus legis novæ est jubilæum perenne, 717, 1, 2. tempus quo Christus prope fuit et inveniri potuit, 652, 1, 2.
- Tempora et sæcula omnia circa Dei æternitatem voluntur, 511, 2; 515, 2.
- Tenebræ denotant paganismum, idololatriam et vitia gentium, 701, 2.
- Tentationibus (in) adest nobis Deus, 202, 1. earum brevitates, 642, 2.
- Terminis (in) urbium et provinciarum christianarum eriguntur cruces et imagines, 645, 1.
- Ternarii numeri mysterium, 172, 1, 2. est perfectionis symbolum, 166, 2; 167, 1.
- Terra stadium nobis est, cælum præmium, 558, 1, 2. terra quomodo sit plena gloria Dei, 174, 2. repleta quomodo scientia Domini, 264, 1. terra tota cur dicatur terra sanctorum, 377, 1. terra quomodo punctum puncti, 498, 2; 499, 1. post judicium non videtur exornata plantis, ut in ea parvuli sine baptismo defuncti jucunde vivant, 451, 2. ejus extima superficies post judicium plane deserta erit et vacua, 453, 1. terra quæ impio suis deliciis fertilis fuit in luxum, ei abutenti vertitur in tormentum, 451, 1. in terra prosterni ritus est prisceus et multorum Orientalium dum quem honorant, 591, 2. terra ruinæ sunt Judæi ab Ecclesia apostatantes, 591, 1. terra sepulcri Dominici quam prodigiosa, 266, 1. terra cymbali alarum quæ, 309, 1, 2. an India, quasi ad eam Hispani navibus profecturi invitentur, *ibid.* 2. an Judæa et Ægyptus, *ibid.* esse Æthiopiæ probatur variis rationibus, 310, 1. cur sic dicta, *ibid.* cur eam hoc nomine Scriptura declarat, *ibid.* terræ motus cessavit cantatione hymni trisagii, 173, 2. terræ variæ a mari haustæ, 264, 1, 2.
- Terrena omnia caduca sunt, 358, 2.
- Tertio anno vituli validissimi sunt, 298, 2.
- Tertulliani error dum censet fornicatores licet penitentes ab Ecclesia non esse recipiendos, 658, 2.
- Testamentum vetus tripartito distribuunt Hebræi, 42, 1.
- Testis Hebræis subinde vocatur judex, 651, 1.
- Testes prophetiæ suæ cur adhibuerit Isaïas, 210, 1, 2.
- Testudinis ænigma, 81, 1.
- Thalassii silentium, 416, 1.
- Thalelæi penitentia, quod infernalibus supplicia vereretur, 442, 1.
- Thales qua ætate vixerit, 57, 2.
- Tharsis et Tharsenses, quid et quales fuerint, horumque potentia, 129, 2.
- Theglathphalassar quando Syriam vastavit, 305, 2.
- Theodidacti fuere multi Christiani, 645, 2.
- Theodorici (S.) Abbatis corpus a rege Gothorum Theodorico ad sepulturam elatum, 266, 2.
- Theodoricus rex Gothorum visus est abripi in ollam Vulcaniam, 424, 2.
- Theodori martyris in tormentis jubilus, 273, 2.
- Theodori iconoclastæ strophæ, et assentatio, qua Leoni Armeno Imperatori est adulatus, 500, 1, 2.
- Theodosius Senior Imperator edicto idololatriam sustulit, 130, 1. quam prosper et quare fuerit, 709, 2. ad Ambrosii Episcopi pedes advolvitur, 593, 2. Ægypti simulacra omnia evertit, 316, 2. de S. Joanne Baptista bene meritis, ejus intercessionem victoriam de Eugenio tyranno retulit, 746, 2.
- Theodosii Junioris catholici Imperatoris victoriæ de Saracenis, 709, 2.
- Theodosius Abbas qua specie diabolum conspexerit, 384, 2; 385, 1. ejus silentium, 416, 1.
- Theologia alia ampla et parva, juxta S. Bartholomæum, 249, 1.
- Theonæ silentium, 416, 2.
- Theophrasti de natura expostulatio, 479, 2.
- Theristra quid sunt, 141, 1.
- Theta littera notabatur mortui, 147, 2.
- Thomæ (S.) Aquinatis silentium, 416, 1. an in Isaïam scripserit, 400, 1. aliquem Isaïæ locum difficilem per jejunium intellexit, 61, 1.
- Thomæ Mori in causis judicandis integritas, 116, 1. ejus de mundo sententia, 139, 1.
- Thomæ de Vio Cardinalis Cajetani humile sepulcrum, et ubi sepultus, 268, 2.
- Thomas Hascelbachius Theologus Viennensis in solum primum caput Isaïæ 25 libros reliquit, nec perrexit, 58, 2.
- Thomyris Cyri caput recisum culeo sanguine pleno immersit, 549, 2.
- Thurificatio cur vocetur recordatio vel benedictio, 759, 2. thurificationes Ecclesiasticæ inepte ab hæreticis sugillantur, 112, 1, 2.
- Thymiana adolebatur in altari thymiamatis, 745, 2.
- Tiberius Cæsar fuit vino lentissimus, 392, 2.
- Tibiz olim funeribus adhibitz, 303, 2.

- Tibur fuit situm in ascensu collis, 514, 1.
 Tiburtii (S.) in tormentis jubilis, 687, 1. quam parvi terram fecerit, 353, 2.
 Timantes quomodo Agamemnonem pinxerit in immolatione Iphigeniæ, 171, 1.
 Timor est complementum omnium donorum Spiritus Sancti, 259, 1. quomodo is fuerit in Christo, et unde nasceretur, *ibid.* timor, id est amor, replet cor, non solum in eo requiescit, 259, 2. timor Dei maximus thesaurus et donum, 439, 1.
 Titulus dicuntur templa, crux Christi vel statuæ erectæ in honorem Christi, 321, 1, 2.
 Titulo (in) crucis potius scribitur *notseri* per *zain* quam per *isade*, 255, 1.
 Titus Imperator Jerusalem ingressus fassus est se Dei ope eam expugnasse, 337, 2. aliquando fuit inter exoletos, 435, 2. ejus clementia, 521, 2.
 Tobias quando sit in Assyriam abductus, 85, 1.
 Tonsio signum fuit servitutis, 208, 1.
 Topheth quis locus juxta Jerusalem, 422, 2. ita dicitur quoque infernus, *ibid.* unde dictus, *ibid.* an in eo cæsæ copiæ Sennacherib, 423, 1. in eo Judæi sepeliebantur, *ibid.*
 Torcular in Scriptura capitur pro acri pressura, 732, 1. torcular dicitur Christi passio, cur, *ibid.* torcular Ecclesiæ est altare, 153, 1.
 Tormenta gehennæ quam gravia, 424, 1, 2. semper nova sunt, et perpetua futura, *ibid.*
 Torrens inundans est proverbium, 369, 2; 370, 1. torrens salicum quis sit, 299, 1. in torrentium origine veteres ponebant aram ad sacrificandum, 667, 2.
 Traditiones Ecclesiæ sunt mandata Christi, 407, 2.
 Trajanus Imperator pæderastia infamis, 127, 1. quam justitiæ tenax esset, 719, 1.
 Trajanus Valentis Imperatoris contra Gothos dux ab hoste cæsus quam libere Imperatorem sit allocutus, 707, 2.
 Transitus maris Rubri duce Mose celebratur, 735, 1.
 Trecenti milites Gedeonis symbolice explicantur, 229, 1, 2. et seqq.
 Tribula et tribulatio unde derivetur, 332, 2.
 Tribulatio optima est ad morbos animi sanandos medicina, 377, 1. tritura Dei est, 332, 2. est laus Dei, 576, 2. tribulationis justorum et injustorum discrimen, 366, 2. fornax est et conflatorium, 418, 1.
 Tribus digitis, palmo et pugillo Deus orbem continet, id est facillime, 497, 2.
 Tribus decem tripliciter a Prophetis vocantur, 73, 2.
 Trinitas (SS.) innuitur, 577, 2. ignis consumens est, 681, 2. ejus veritas, 172, 1, 2. ejus doxologia, 174, 1. ejus circuminsectio, quæ et qualis, 556, 1, 2. ejus mysterium miraculo comprobatur, 173, 2. ea apparuit Isaïæ, 166, 1. 2. ejus professio quotidiana apud Judæos, 167, 1, 2.
 Trisagium suum unde hauserit Ecclesia, 173, 1, 2. idque ex revelatione Angeli, *ibid.*
 Tristari et lætari super populo suo quomodo dicatur Deus, 240, 2.
 Tristes et mœsti sunt vultu tetrico et atro, unde ab Hebræis obscuri vocantur, 702, 2. tristes et anxii habent spiritum obiectum, et obnubilatam, et quasi egredientem e suo statu et loco, 671, 2.
 Triticum quomodo degeneret, 667, 2.
 Triumphus Christi ascendentis in cœlum, 730, 1, 2.
 Tropologia varia in Scriptura, 78, 1, 2.
 Tabal significat tam Italiam quam Hispaniam, 764, 2.
 Tumores qui ad suppurationem venire nequeunt scibus curandi sunt, 483, 1.
 Turba nocet Ecclesiæ et Religiosis Ordinibus, 228, 1, 2.
 Turbo significat celeritatem judicis Dei, 763, 1.
 Turca an sit Leviathan et serpens oblongus, 384, 2. est Assur virga furoris Dei, 243, 2.
 Turcæ victoriis contra Christianos potiti dicunt suum Mahometem Christo potentiorum esse, 576, 2. sepulcrum Dominicum evertere cur nolint, nec audeant, 265, 2.
 Turris Ecclesiæ sunt doctores, 153, 2. turres in vineis ad quid erigantur, *ibid.* 1.
 Typanenses Catholici etiam excisa lingua locuti sunt, 560, 1, 2.
 Tyranni cujusdam immanitas in hominibus excæcandis, 694, 1. tyranni volentes coli ut dii omnes alios deos abolebant, volebantque in cœlum conscendere, et Deo superiores aut pares esse, 289, 1, 2. quomodo sint servi et milites Dei, 76, 1, 2.
 Tyras a Chananæis condita et habitata, fuit attributa tribui Aser, sed nunquam ab ea possessa, 351, 1. a quo restaurata sit, incertum, 352, 2. dicitur meretrix, *ibid.* unde vox *Tyrus* derivetur, ejus situs, opes, navigatio, luxus, 346, 1. cur dicatur sita in corde maris, *ibid.* ejus coloniæ, *ibid.* ejus negotiatio et splendor, *ibid.* antiquitas, 349, 2. obsessa est a Salmanasar et Nabuchodonosor, *ibid.* 2. ejus obsidio longa fuit, *ibid.* ab Alexandro Magno est vastata, *ibid.* cur vocetur insula, 347, 2. cur coronata, 349, 2. in ea fides christiana diu floruit: a Sarcenis primo, deinde a Christianis fuit occupata, tandem in Turcarum potestatem venit, 354, 1.
 Tyrii post templi restorationem sæpe miserunt dona illi, 354, 1. sæpe apud eos egit Christus, *ibid.* apud eos postea mire floruit christianismus, *ibid.* et 2.
- U.
- Ubiquitarii hæretici refutantur, 498, 1.
 Ulcus Ezechiæ quale fuerit, 483, 1.
 Ullionem injuriarum suadent Ethnici et Mahometes, 639, 1.
 Ultra sæpe respicit tantum sæculum præsens, 615, 1.
 Umbra symbolum est remedii et refrigerii in calamitate, 302, 1. et protectionis, 582, 1. umbræ nonnullis regionibus dextræ, aliis sinistræ, 473, 2. ea mane maxima et vesperi, at in meridie minima, 475, 1, 2. ipsa symbolum brevis vitæ, 476, 1.
 Unctio Spiritus Sancti quæ sit, 250, 2.
 Ungunt sua arma milites, cur, 330, 1.
 Unicornes vocantur Scribæ et Pharisæi, 450, 2.
 Unitas expressa Dei imago est, 703, 2.
 Unus nomen Dei apud Assyrios, 763, 2.
 Urbes variæ Palæstinæ et Judææ varia habuere nomina, 252, 2. urbes vocantur illiæ ob tres analogias, 71, 2.
 Urias testis Isaïæ quis fuerit, 210, 2.
 Uriel nomen angeli, 404, 1.
 Urinam quomodo honeste vocent Hebræi, 461, 2.
 Ursi rugitus ingens, 694, 1, 2.
 Usus parens sapientiæ, 62, 2.
 Uxorum ornatui nimio studentes sugillantur, 142, 1, 2. uxorum caput et dominus vir est, earumque judex, cum illæ capitis aut famæ reæ aguntur, 642, 1.
- V.
- Vaccæ Basan, id est pingues, 129, 1, 2.
 Væ notat exitium præsens et æternum, 107, 2.
 Vagari in via cordis est sequi concupiscentias, 672, 2.
 Vagina apposite dicitur umbra gladii, 582, 1.
 Valentinianus Imperator Martino Episcopo advolvitur, 592, 2.
 Valentinianus Imperator junior quomodo responderit gentilitium reducere conantibus, 703, 2.
 Valerianus vidit sibi et Cæciliæ conjugii paratas ab angelo coronas, 723, 2.
 Vallis Achor quæ, 743, 1.
 Vallis Visionis cur dicta Jerusalem, 336, 1.
 Vanæ sunt omnes humanæ cogitationes, 479, 1.
 Vanitas sunt omnia mundana, 606, 2.

- Vanitatis et veritatis opposita, 357, 2 et seqq.
- Vastatio Judæorum tribus rebus assimilatur, 415, 1. vastationes decem Judæorum, 184, 1.
- Vectis cur vocetur diabolus, 384, 2.
- Veneris (in) delubris dormiebant vocantes libidini, 746, 1.
- Venetici dici possunt filia maris, 350, 1.
- Venetorum annona in mari sita, 348, 1.
- Verbalia in *bilis* sacra Scriptura sæpe accipit pro participio passivo, 645, 2.
- Verba hebraica in Latina et Græca translatione posita corrupta sunt, 83, 2.
- Verbis (quibus) Isaia Judæi multi Christo accesserint relicto judaismo, 630, 1. verbum Dei triplex animam fecundans comparatur imbrì et nivi, 654, 1.
- Verbum incarnatum, tum ejus Evangelium, est verbum abbreviatum, 248, 1, 2. Verbum dum caro factum, factum est fœnum, 494, 1.
- Veritas publica est et cana, 62, 2. veritatis et vanitatis antitheses, 357, 2 et seqq.
- Vermes hominem depascuntur in sepulcro, qui consumpto humore emoriuntur, at vermis in inferno erit perpetuus, 767, 2. an vere sint futuri in inferno vermes, ostenditur fore, *ibid.*; 768, 1, 2.
- Vermis Jacob cur dicantur Judæi afflicti ab Assyriis et Christiani, 513, 1, 2.
- Versiones et explicationes plures ejusdem loci Scripturæ esse possunt, 520, 1, 2.
- Vespasianus per fauces Libani exercitum in Judæam deduxit, 466, 2.
- Vespertiones dicuntur idola, 130, 1. et lucifugi et amphibii, *ibid.* illorum natura his adaptatur, *ibid.* 2.
- Vestis Dei est ultio, 696, 1. vestes sanguine humano cruentatæ comburuntur, non lavantur, 231, 1. vestium luxur ex SS. Patribus taxatur, 442, 1, 2 et seqq.
- Via vocatur vitæ institutum, 693, 2.
- Via agri fullonis Hierosolymis, quæ, 187, 2.
- Via *maris* cur dicantur Zabulon et Nephtali, 226, 2. proprie quæ sit, 227, 1.
- Via viri in adolescentula quid sit, et quomodo intelligenda, 193, 2.
- Victi a victoribus calcari solent, 613, 2. supplices victoribus tendunt manus, 270, 2.
- Victima significatur strages, 450, 1.
- Victores victorum verenda detegebant ad ludibrium, vel ad libidinem, 325, 2.
- Victoria (S.) quam generose in tormentis pro fide irrogatis manens constans tentationes exteriores superavit, 560, 2.
- Victorianus proconsul Carthaginis quam in tormentis pro christianismo impositis fuerit alacer, 560, 2.
- Victorinus Martyr Isaia commentatus est, 99, 1.
- Videre est certo cognoscere, 66, 1. *videre* et *audire* sæpe idem sunt, 403, 2.
- Videntes dicuntur Prophetæ, 104, 1.
- Vigilandum ductori fidelium, ipsisque fidelibus, 331, 2.
- Vigiliæ in basilicis et sepulcris Martyrum commendantur, 746, 1.
- Vigilii Papæ libertas in carpendo Justiniano Imperatore, 411, 2.
- Viles, duri, barbari dicuntur e petra, saxo aut caverna prognati, 604, 1.
- Vilitas carnis et hominis, 494, 2.
- Vincentius (S.) Martyr inter tormenta altius assurgens Dacianum tyrannum ad stuporem adegit, 599, 2; 687, 2. laude Dei infrenatus fuit, et ejus pia mors, 576, 1.
- Vincentius Ferrerius duos reos ad supplicium ducendos ita permovit, ut facies eorum accensæ apparerent, 478, 2.
- Vindemia sæpe in Scripturis significat excidium, 432, 2.
- Vinea semper vult coli, 154, 1. hinc vocatur tinea, *ibid.* vinea est Ecclesia, et vineæ proprietates ei adaptantur, 152, 1. vineam ablaqueari quid sit, 154, 1.
- Vinum optimum, quod in suis facibus quasi residet, 367, 2. et quod est in dolii medio, 868, 1. vinum est quasi calor et anima coaguli lactis, 650, 1, 2. vinum atrum fert Judæa, 888, 1.
- Violanta Aragonia regina punita aorasia, ne S. Vincentium Ferrerium in cella videret, quem in cella videre ex curiositate petierat, 685, 1.
- Vipera quomodo pariat, et unde dicta, 691, 1.
- Vir justus est agricola Dei, 402, 1, 2. viri constantis imago, 505, 1, 2.
- Viri misericordiæ sunt Apostoli et Martyres, 666, 1, 2. viri illustres indicio columba sæpe designati, 703, 1, 2. viri fortes quomodo se gerant in aliqua seditione aut tumultu reipublicæ, 216, 1. viri magni quomodo juxta Platonem fiant volucres, 426, 2. viri numeri sunt viri pauci, 247, 2; 248, 1. virorum raritas Hierosolymis quæ fuerit post excidium per Romanos, 145, 1, 2.
- Virga est B. Virgo Maria, 253, 1. vel radix, *ibid.* 2. virga et baculus Dei quomodo dicantur tyranni, 244, 1. impii, quibus pios Deus punit, *ibid.* *virga oris* est acris objuratio, ea necessaria concionatoribus zelosis, 260, 1.
- Virginitas et cælibatus Religiosorum excelsus est et admirandus, 637, 2. virginitas est mire fecunda, 197, 1. eam matrimonio æquant hæretici, 658, 1, 2. ejus elogium, 658, 1, 2; 659, 1, 2 et seqq. virginitas B. Virginis in conceptione et partu asseritur contra hæreticos, 193, 1, 2; 194, 1, 2.
- Virginis parituræ signum cur proponatur regi Achaz, 190, 1, 2.
- Virgo hebraica dicitur *alma*, 192, 1, 2; 193, 1, 2, debet esse abscondita, domi latens, 196, 2. virgo sabbatum qua ratione custodiat, 657, 2. ejus honores et gloria, 658, 2; 659, 1. protegitur a Deo, *ibid.* fit Dei sponsa, *ibid.* ejus nomen perpetuum, *ibid.* sit simulacrum Dei, Deum semper intueatur, 659, 2. virginis ejusdem admirabilis clausura, 684, 2.
- Virgines multæ in igne sub tyrannia illasæ fuere, 532, 2. ubi multæ virgines, ibi conjugatæ sunt fecundiores, 661, 1.
- Virgulto Christus, at cedris superbi comparantur, 624, 1, 2.
- Virtus perennat, 638, 2; 659, 1, 2. virtutes an distinguantur a donis Spiritus Sancti, 257, 1. virtutes heroicae olim videbantur impossibiles, nunc per Christum eæ redditæ faciles, 586, 2.
- Viscera sedes sunt et symbolum miserationum, 735, 2.
- Visio Dei sedentis in solio Isaia apparetur an fuerit spiritualis, an tantum corporalis, 166, 1. visio prima Isaia quæ fuerit, 179, 1. visionum tria sunt genera, 50, 2.
- Visitare pro punire capitur interdum, 299, 1.
- Vita per lumen, lucernam et lucem representabatur, 701, 1. vita sacerdotis polita et sculpta esse debet, 645, 1. vitæ periodus duplex, una a natura, altera a Deo constituta, 471, 2. ejus brevitatis, 178, 2. vitæ hujus et cælestis discrimen, 479, 1, 2. vita mortalium vigilia, 231, 2. vita hæc pijs optabilis ob duas causas, 482, 2. vita cælestis est laudare Deum assidue, 605, 1. vita piorum jucunda in Deo, 149, 2. vita sanctis longa, impijs brevis est, 477, 1. vitæ futuræ bona quæ sint, 739, 2; 740, 1.
- Vitia (in) iter præcepti et primum, 413, 1, 2. ea palliant se virtute, 162, 1, 2. monstrosa sunt, 453, 2.
- Vitis insana quæ dicatur, 153, 2.
- Vitta coccinea linguæ custodia ac diligentia indicatur, 415, 2.
- Vitula contemnans quæ, 298, 2.
- Vocantem Deum spernere periculosum, 395, 2.
- Vocatio gentium profundissimum secretum est, 360, 1, 2.
- Vocatus dicitur servus, 577, 1.
- Voluptas mala est, quia Christus eam sprevit, 205, 1, 2. voluptates desinunt in sordes et penas, 673, 2. voluptas

- Beatorum quanta, 370, 1, 2. voluptatum spiritualium torrens et ebrietas, 251, 1, 2.
 Voluptuarii credunt se animam habere mortalem, 339, 2.
 summa eorum obstinatio in malo suo, 377, 1.
 Voracitas canum, 663, 2.
 Vota parentum et avorum sunt, ut videant post se multas generationes, 755, 2. vota reddituri et sacrificaturi solebant exultantes cum tibiis ire, ad templum, sive ad Deum, 423, 1. vota monastica elidere conatur Calvinus, 321, 1. votum virginittatis prima concepit Maria Virgo, 194, 2.
 Vox audita in templo Judaico ante excidium urbis, 175, 2.
 vox clamantis in deserto quæ sit, et quo referenda, 490, 1, 2. fuit ea Joannes Baptista ob novem causas, *ibid.* et 491, 1.
 Vultus Christi absconditus fuisse quomodo intelligatur, 628, 1. vultus loquitur scelera, 136, 2. est simulacrum mentis, non tantum naturale, sed et supernaturale, *ibid.* et 137, 1.
 Vultus sagittæ Christi quam salutare, 582, 2. vulnera sua Christus semper gestabit, 589, 2. in iis suos descripsit: inde fluxerunt dona spiritualia, 590, 1. sunt certum in omni tribulatione et persecutione perfugium fidelibus, *ibid.*
 W.
 Wolfgangi Musculi sycophantia, 112, 1, 2; 114, 1; 123, 1; 751, 1.

X.

- Xenocrates certam diei partem silentio assignavit, 417, 1.
 Xerxis regis arrogantia in Hellesponto virgis cædendo, 289, 2.

Z.

- Zabulon (e) Christus pene omnes Apostolos collegit, 225, 2. ipsa abundabat piscatoribus, 226, 2.
 Zachæo quam benè repensa hospitalitas a Christo, 302, 2.
 Zacharias propheta qua ætate floruerit, 60, 2. quid scribat, *ibid.*
 Zacharias testis scriptionis Isaïæ, 210, 1, 2. quis is fuerit, *ibid.* tres fuere Zachariæ celebres, *ibid.*
 Zain littera valet *ds*, unde sæpe etiam cum *d* commutatur, 514, 2.
 Zelotes dicitur Deus ab amore et exstasi, 526, 1.
 Zelotæ factionibus suis in urbe rempublicam Judæorum everterant, 135, 2.
 Zelus Dei quid; 337, 2. zeli definitio, ortus et effectus, *ibid.* capitur interdum pro indignatione et contentione, *ibid.* zelus in Deo, angelis et sanctis quam potens, 525, 2; 526, 1.
 Zenonis Imperatoris temulenti misera mors, 340, 1.
 Zeno episcopus Veronensis et martyr quando floruerit, 105, 1.
 Zona hebraice quid significet, 353, 1.

INDEX

MATERIARUM MORALIUM

QUÆ HIS IN ISAIAM COMMENTARIIS CITANTUR,

ET QUÆ AD EVANGELIORUM DOMINICARUM, AC FESTORUM ET FERIARUM NONNULLARUM PER ANNUM ACCOMMODATARUM
VERBA IN USUM ET GRATIAM CONCIONATORUM ADAPTANTUR.

DOMINICA I ADVENTUS.

ERUNT SIGNA IN SOLE, LUNA ET STELLIS. — Sol et luna quomodo et quando erubescant, 363, 1. hæc una cum stellis, sub diei iudicii commovebuntur, 447, 2.

DOMINICA II ADVENTUS.

ARUNDINEM VENTO AGITATAM. — Inconstantes et leves sunt velut labruscæ et uva immatura, 153, 2.

HOMINEM MOLLIBUS VESTITUM. — Cilicium vestis fuit Joannis, et omnium Prophetarum, 323, 2. Isaias nudus plane per urbem incessit captivitatem Ægypti portendens, *ibid.*

PAUPERES EVANGELIZANTUR. — Quibus pauperibus Christus evangelizavit, 716, 1. — *Vide notata in Festo omnium Sanctorum.*

DOMINICA III ADVENTUS.

TU ES QUI VENTURUS EST? — Christus cur dicatur Messias, 715, 1, 2. quæ ejus sint munia, *ibid.* 2.

EGO VOX CLAMANTIS IN DESERTO. — Joannes hæc vox fuit novem ob causas, 490, 2; 491, 1. cur se dicat vocem clamantis, *ibid.* ejus elogia, *ibid.* et 2. quomodo fuerit vere totus vox, et vox omnium virtutum, *ibid.* cur puer in desertum iverit, 492, 2.

DIRIGITE VIAM DOMINI. — Viam Domino parandi ratio est humilitas, *ibid.*

FERIA IV QUATUOR TEMP. ADVENTUS.

Tempus, quo Christus in orbem advenit, vocatur novissimum, 121, 1, 2. illius adventum quomodo veteres patres optarint, 738, 1, 2.

ECCÆ CONCIPIES IN UTERO. — Humanitas Christi est velut fimbria, id est vestis extima et infima divinitatis, 163, 1, 2. in ea corporaliter divinitas inhabitat, 556, 1, 2. tres mixturæ miræ in incarnatione peractæ sunt, 195, 2; 196, 1. Christus conceptus et natus est de Spiritu Sancto, 212, 1. factus est homo, ut in se omnium virtutum exemplum daret, 234, 1, 2. tunc fuit Deus absconditus, 557, 1, 2. in incarnatione invisibiliter est unctus, visibiliter in baptismo, 715, 1. ejus unctio jam inde ab ortu primo conceptionis, *ibid.* tunc quoque habuit plenitudinem gratiæ, *ibid.* — *Vide notata in festo Annuntiationis B. Mariæ.*

NOMEN EJUS EMANUEL. — Emmanuel quid sonet, 197, 2 et seqq. est nobiscum Deus quintupliciter, *ibid.*

BUTYRUM ET MEL COMEDET. — Quomodo id præstiterit Christus, 202, 1, 2 et seqq. mellis salubritas, *ibid.* id est sapientiæ symbolum, *ibid.* lac symbolum est matris, mel virginis, *ibid.*

DOMINICA IV ADVENTUS.

PRÆDICANS BAPTISMUM. — Prædicator sit velut ardens Seraphinus, 137, 2. — *Vide notata in Communi Confessorum.*

IN FESTO NATIVITATIS DOMINI.

Bos et asinus Christum recens natum venerati sunt, 106, 1, 2. eo nascente, oleum Romæ fluxit, 152, 2. partus Deiparæ matris qualis fuerit, 760, 2.

Christus in mundum veniens quomodo omnia bella sustulerit, 123, 2; 124, 1. quomodo parvulus agnus prostraverit leonem, 206, 1. ipse celerrimus prædator fuit, 226, 1. ejus prædæ quinque, 213, 1, 2. mundi fortitudinem, sapientiam et gloriam domuit patiando, non feriendo, 214, 1. est nobis natus et datus, 231, 2. quomodo sub eo habitavit lupus cum agno, 261, 1, 2. quomodo regnum suum tunc in orbem induxerit, 522, 1. est germen Judææ, 146, 1, 2. ejus generatio rori comparatur, 551, 2 et seqq.

ET DEUS ERAT VERBUM. — Verbum dum fit caro, quam se demittat profunde, 494, 1.

PLENUM GRATIÆ ET VERITATIS. — Christus est Sanctus sanctorum et Justus, 118, 2.

IN FESTO SS. INNOCENTIUM.

HERODES QUERAT PUERUM. — Christus puer et Herodem et Obodam regem Damasci regno et vita dejecit, 206, 1, 2. Herodes metuens ne Christus sibi regnum eriperet, mortem ei parat, sed ipse regnum amisit, *ibid.*

ET FUGÆ IN ÆGYPTUM. — B. Maria puerum in Ægyptum deferens fuit velut nubes levis, 316, 1. Ægypti idola fuere prostrata, Christo illuc ingrediente, *ibid.* 2.

Quomodo Ægyptus postea abundavit monasteriis, fueritque propterea imago cæli, 316, 2; 455, 1.

IN FESTO CIRCUMCISIONIS.

VOCATUM EST NOMEN EJUS JESUS. — Jesu nomen quæ bona includat, 374, 2.

Ejus nomina sunt Admirabilis et Consiliarius, *ibid.* vocatur quoque Fortis et Pater futuri sæculi, 236, 1. item Princeps pacis, *ibid.*

Jesus est nobis murum et antemurale, 374, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Nomen Jesu.*

IN FESTO EPIPHANIÆ.

VIDIMUS STELLAM. — Stellæ cur dicantur militia cæli, 361, 2. Quomodo eas Deus educat in numero, 502, 1, 2. eas ex nomine vocat tripliciter, *ibid.* — *Vide Indicem Rerum, verbo Stella, Thus.*

RESPONSO ACCEPTO NE REDIRENT. — Jussio Dei honestat inonestum, 324, 1.

IN OCTAVA EPIPHANIE.

QUIA VIDI SPIRITUM DESCENDENTEM. — Spiritus Sanctus quomodo super Christum descenderit et requieverit, 256, 1, 2 et seqq.

DOMINICA I POST EPIPHANIAM.

ECCŒ EGO ET PATER DOLENTES. — Quomodo Christus vera fuerit filius Josephi, 214, 1.

ET ERAT SUBDITUS ILLIS. — Obedientia quam Religioso omnia facilet, 181, 2.

PUER CRESCERAT ETATE ET SAPIENTIA. — Christus per omnia similis fuit aliis pueris, 202, 1, 2. ejus infantie Calvinus admittit usum rationis, 204, 1. quæ fuerit sapientia Christi pueri, *ibid.* 2.

Ab eo tempore Christus usque ad prædicationem in mundo obscurus fuit, et in eo latuit ignotus, ideoque apte comparatur virgulto, 624, 1, 2. fuit ipse cessatio virorum, 625, 1, 2.

DOMINICA II POST EPIPHANIAM.

NOPTILE FACTA SUNT. — Matrimonium Christi cum Ecclesia quod sit, 642, 2.

Uxores olim maritorum suorum nomina assumebant, 146, 1.

DOMINICA III POST EPIPHANIAM.

IN TENEBRAS EXTERIORES. — Per has vulgo capitur infernus; quando hic sit creatus, 423, 1. ejus sex conditiones, 424, 1, 2. incendium ejus, ardor, ignis, *ibid.* quam tormenta ejus sint gravia, *ibid.* penarum ejus æternitas describitur, 362, 1, et 441, 1, 2. quam ignis illius sit intensus, 601, 1, 2. veri vermes in inferno sunt, 767, 1. damnatorum corpora cur dicantur cadavera, 767, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Infernus, et notata Feria II post Dominic. I in Quadrages.*

DOMINICA IV POST EPIPHANIAM.

MOTOS MAGNUS FACTUS EST. — Passiones in homine velut belluæ sæviunt, 536, 1.

IPSE VERO DORMIEBAT. — Ut Christus tempestatum nihil moratus, dormiebat; sic celsitudo animi tranquillos et beatos facit, 687, 1. regnum fortunæ despicit, etiam in doloribus, *ibid.* 2.

ET FACTA EST TRANQUILLITAS. — Deus suis adest per opem, 202, 1.

DOMINICA V POST EPIPHANIAM.

HOMINI QUI SEMINAVIT. — Vir justus est agricola Dei, 402, 1, 2.

SUNTE UTRAQUE CRESCERE. — Clericis malis surrogandi sunt boni, 344, 1.

DOMINICA VI POST EPIPHANIAM.

SINE PARABOLIS NON LOQUERATUR. — Parabola tres habent partes, 402, 1.

DOMINICA IN SEPTUAGESIMA.

CONDUCTERE OPERARIOS. — Mundi creatio et gubernatio est opus Domini, 159, 1. hinc et creaturæ opus ejus sunt, *ibid.* in via spiritus operandum, et fervor in ea necessarius, 306, 1, 2. si in initio operis non adfuerit, postea assumendus est, *ibid.* omnia bona opera justorum non sunt inquinamenta, ut docent hæretici, 742, 1.

IN VINAM SUAM. — Ecclesie adaptatur vineæ natura et proprietas, 152, 1. ipsa est vinea, facta Christo in cornu filio olei, *ibid.*

NEMO NOS CONDUXIT. — Mitti debent a Deo, qui res magnas aggrediuntur, 180, 2.

QUIA EGO BONUS SUM. — Quomodo Deus tamen creare dicatur mala, 551, 1.

PAUCI ELECTI. — Ubi multi Religiosi in domo habitant, ibi magna turba, parva virtus, 228, 1, 2. ideo pauci, sed electi in Religionem admittendi, *ibid.* salvandi quam sint pauci, 307, 1.

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

CECIDIT SUPRA PETRAM. — Peccatores obduratos coarquantur creaturæ inanima, 104, 2. cur pervercia in peccatis hominem in infernum trahat, 160, 2.

SEMEN EST VERBUM DEI. — Concionatores auditorio suo adalantes sunt argentum versum in scorium, 115, 1, 2. sed efficaces sint oportet, 260, 1. prædicatores muti quinam sint, 663, 1, 2. feriant, non blandiantur, 675, 1, 2. cur dicantur nubes et columbæ, 703, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Prædicator, Concionator, Verbum.*

DOMINICA IN QUINQUAGESIMA.

CÆCUS QUIDAM SEDEBAT. — Cæcitas spiritualis quæ sit: ad excæcationem duo requiruntur, pravus affectus, et luminis carentia, 182, 2. homo directe se excæcat, Deus indirecte, *ibid.* animæ cæcitas et surditas quæ sit, 528, 1.

JESUS NAZARENUS TRANSIRET. — Cur Christus dicatur Nazarenus, 255, 1, 2.

Occasione Bacchanalium instantium; agi hic poterit de iis, et de aliis vitis carnis. Luxus in festis reprehenditur, 112, 2. ebrietas quam salutis animæ et corporis noceat, 394, 1; 158, 1. voluptas est mala, quia Christus eam sprexit, 205, 1, 2. delicati et gulosi parant vermicibus epulum de suo corpore, 286, 2. gulosos quomodo Deus puniat, 339, 2; 340, 1 et seqq. id probatur exemplis, 394, 2. eorum symbolum est canis vorax et impudens, 663, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Peccator, Peccatum, Epulæ, Luxus, Libido, et notata Domin. IV post Pascha.*

FERIA IV CINERUM.

MEMENTO, HOMO, QUIA PULVIS ES. — Vilitas hominis et carnis, 494, 2. homo est tantum stilla situla respectu Dei, 498, 2. est locusta ob 12 analogias, 501, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Homo.*

CUM JEJUNATIS, NOLITE FIERI. — Jejunium tam a vitis quam a cibus sit oportet, 676, 2. jejunium primorum Christianorum quale esset, 677, 1. quæ ejus esse debent conditiones, *ibid.* est pietate et eleemosyna condiendum, *ibid.* — *Vide Indicem Rerum, verbo Jejunium, Sobrietas.*

FERIA VI POST CINERES.

EGO AUTEM DICO VOBIS. — Christus fuit portentum uti vita, ita et doctrina, 220, 1, 2.

DILIGITE INIMICOS VESTROS. — Utiscendas injurias dogma Gentilium est, non Christi, 638, 1. inimicos beneficiis vincere divinum est, 192, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Amor, Charitas.*

Cur Christiani vocentur sancti, 713, 1. quas alas habere debeant, 170, 1. sanctitas perfecta in tribus consistit, 627, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Perfectio, Sancti, Sanctitas, et notata in Communi Confessorum.*

CUM FACIS ELEEMOSYNAM. — In morte quasi stella matutina est, 679, 1. est omnium morborum emplastrum, *ibid.* et 2. ditat dantem, 688, 1, 2. ad eleemosynarios opes confluent, *ibid.* — *Vide Indicem Rerum, verbo Eleemosyna, Opes, Divitiæ.*

DOMINICA I IN QUADRAGESIMA.

DUCTUS EST JESUS IN DESERTUM. — Silentii, quietis et solitudinis fructus, 415, 2; 434, 1. bestie etiam suum silentium servant, 416, 2. media ad id servandum, 417, 1, 2. viri sancti semper desertum ambierunt, 493, 1. clausura et silentium sunt sepes monasterii, 684, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Silentium, Solitudo.*

ACCEDENS TENTATOR. — Lucifer comparatur regi Balsasari, et ejus ruina, 288, 1, 2. an Lucifer in firmamento, an in aere sit conditus, *ibid.* 2. ejus superbia, *ibid.* noluit agnoscere Verbi cum homine unionem, 291, 2. dæmon est balena, 384, 1, 2. et serpens vectis, *ibid.* et seqq. fallax et ambiguus est in responsis suis, 515, 2; 516, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Dæmon, Diabolus, Tentatio.

ASSUMPSIT EUM DIABOLUS. — Si Christum assumpserit, quanto majus erit ejus in animam peccatricem imperium, 613, 2.

OSTENDIT EI OMNIA REGNA MUNDI. — Mundus vanitas vanitatum est, 357, 2. terræ parvitas respectu cæli, 499, 1. quia dæmon hæc tantum Christo ostendit, hinc doceri poterit, quam pauca et vilia animæ peccanti det, 616, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Mundana, Mundus, Regnum.

VADE, SATANA. — Animositas tam in bello corporali, quam spiritali mira valet, 695, 1. Dei panoplia describitur, 696, 1. quas prædas Christus diabolo extorsit, 613, 1, 2.

FERIA II.

INFIRMUS, ET VISITASTIS ME. — Infirmorum visitatio suadet, et exemplis confirmatur, 483, 2.

ITE, MALEDICTI, IN IGNEM ÆTERNUM. — Hujus ignis æternitas describitur, 362, 2; 441, 1, 2. æternitatis conditiones et descriptio, 458, 1. — *Vide notata Dominica II post Epiphaniam.*

FERIA III.

QUIA EX ORE INFANTUM ET LACTENTIUM, etc. — Pueri quomodo in primitiva Ecclesia docuerint alios, 262, 1, 2. etiam nunc docent suos in India, *ibid.* pueri multi tyrannos confuderunt, *ibid.* — *Vide Indicem Rerum, verbo* Puer.

FERIA IV.

AMBULAT PER LOCA ARIDA. — Dæmones amant sepulera ob tres causas, 745, 2.

INTRANTES HABITANT IBI. — Peccati quanta sit vis in peccatorem, 613, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Peccatum.

DOMINICA II IN QUADRAGESIMA.

CECIDERUNT IN FACIEM SUAM. — Seraphinis auditus, tacet Isaias, 176, 1.

NUBES LUCIDA OBUMBRAVIT. — Nubes et fumus est symbolum gloriæ Dei, 175, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Nubes.

FERIA V.

SUPER CATHEDRAM MOISIS SEDERUNT SCRIBÆ. — Phariseorum nequitia et idololatria, 747, 1.

ALLIGANT ENIM ONERA GRAVIA. — Judæi variis legis oneribus onerati erant ut camelus, 330, 2; 331, 1.

FERIA VI.

AUFERRETUR A VOBIS REGNUM. — Cur Synagoga Judaica a Christo repudiata sit, 564, 1.

FERIA IV.

BLASPHEMIE. — Blasphemi quam graviter a Deo sint puniti, 465, 1, 2.

FERIA V.

QUI HABEBANT INFIRMOS VARIIS LANGUORIBUS, ADDUCERANT ILLOS AD JESUM. — Christus ipse nullos habuit morbos, 628, 1, 2; 629, 1. nostras ipse infirmitates portavit, *ibid.* nostros morbos curare potuit, quia eos in se luendos suscepit, *ibid.* morbi nostri peculiarem penam ei addiderunt, *ibid.* Christus est medicus et chirurgus, 716, 1.

DOMINICA IV IN QUADRAGESIMA.

UNDE ENEMUS PANES? — Panis est vitæ baculus, 133, 2.

panem spirituaalem qualem et quomodo Deus auferat peccaticibus, *ibid.*

ET SATIATI SUNT. — Hæreditate Dei quomodo pascamur, 638, 1, 2.

FERIA II.

SOLVITE TEMPLUM HOC. — Templum Salomonis quomodo vocetur mons Testamenti, 290, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Templum.

FERIA IV.

VADE, LAVA IN NATATORIA SILOE. — An Isaias precibus fontem et aquas Siloe impetravit, 961. Siloe fons qualis, ejus ortus, fluxus et incrementa, 215, 1, 2. Christus per eum adumbratur, *ibid.*

DOMINICA PASSIONIS.

QUIS ARGUET ME DE PECCATO? — *Vide notata Dominica IV post Pascha.*

TULERUNT LAPIDES, UT JACERENT, etc. — Principes sacerdotum et populi qui fuerunt tempore Christi, vocantur Sodoma, 111, 1, 2. fuere ipsi depravati, et alios depravarunt, 115, 1, 2. hi Christum agnoscere noluerunt, sed respuerunt, 663, 1.

FERIA II.

SI QUIS SITIT, VENIAT AD ME. — Deus sitit sitiri, 642, 2.

DOMINICA PALMARUM.

HOSANNA FILIO DAVID. — Judæorum Christum hodie festivo excipientium, et post quinque dies cruci affigentium, exemplo ostendi poterit, quam vita hominum mutationibus et vicissitudinibus obnoxia sit ut pila, 342, 2.

Quia hodie passio Domini multis in locis populo exponitur, hinc quæ ea inveniuntur, huc allata sunt. Spineam coronam Christi Isaias prædixit, 349, 2. principatus Christi, id est crux, quomodo sit super humerum ejus, 349, 2. passio est ejus robur, 590, 2. fuit illa torcular, 732, 1, 2. quomodo ipse fuerit vir dolorum in anima, corpore et aliis rebus, 626, 1, 2. Gedeon, sua victoria fuit typhas Christi, 229, 1, 2. Christus fuit ad columbam flagellatus, 597, 2. genæ illius et barba evulsa sunt, 598, 1. fuit quoque consputus, *ibid.* ejus tormenta prædicta sunt a Sibylla, *ibid.* 2. fuit in passione adamas, 599, 2. ejus passio recogitata omnia amara dulcorat, 627, 2. Christus leproso in passione comparatur, 629, 2. peccata nostra eum vulnerarunt, 630, 1. ipse est abyssus doloris et amoris, *ibid.* ejus sanguis nostrum pharmacum est, *ibid.* et 2. sponte se ad pœnas obtulit, 631, 1. ejus mors vere fuit sacrificium, non martyrimum, 631, 2. ejus agnina mansuetudo, 632, 1, 2. quomodo propter scelus populi percussus sit, 635, 2. linguis exertis a Judæis irrisus fuit, 667, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Jesus Christus.

IN FESTO PASCHATIS.

Sepulcri Christi gloria, et quæ miracula ad id facta, 265, 1, 2. sepultura ejus gloriosa fuit, 636, 1, 2.

SURREXIT. — Christus resurgens est velut phœnix, 637, 2. Resurrectio mortuorum asseritur, 331, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Resurrectio.

FERIA II POST PASCHA.

FACTUM EST DUM AMBULARENT. — Deus quomodo prope sit, 652, 2.

QUÆ LOCUTI SUNT PROPHETÆ. — Prophetæ nunquam in Dei Ecclesia defuere, 43, 1, 2. Prophetæ in Scripturis diversimode accipiuntur, 43, 2. Prophetarum munia sunt docere, ad peccatores concionari, futura prædicere, 53, 1, 2 et seqq. eorum consonantia arguit eos uno spiritu veritatis esse locutos, 45, 1. sunt pictores virtutis et vitii, 52, 2. sunt oculi populi, 407, 1, 2. prophetia est nota veræ

fidei, 45, 1. ejus propria definitio, 46, 1, 2. cur dicatur visio, 103, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Propheta, Propheta.

INTERPRETABATUR ILLIS SCRIPTURAS. — Scripturæ obscuritas quomodo sit superanda, 606, 1; 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Scriptura.

NOS SPERABAMUS. — Perspem Deus sanctificatur, 317, 1, 2. tres gradus in Deum sperantium, 507, 1, 2.

Apparitiones Christi his diebus variæ sunt, et adaptatæ personis quibus apparet, 163, 1.

DOMINICA IN ALBIS.

OSTENDIT ILLIS LATUS ET MANUS. — Christus in vulneribus suis Ecclesiam et singulos fideles descripsit, 589, 2. stigmata vulnerum in corpore ejus et Beatorum manebunt semper, 655, 2.

DOMINICA II POST PASCHA.

BONUS PASTOR PONIT ANIMAM. — Pastores sunt velut turris vineæ Ecclesiæ, 153, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Pastor, Prælati, Princeps.

MERCENARIUS AUTEM. — Pastorum vitia quam populo sint noxia, 663, 1, 2.

DOMINICA III POST PASCHA.

VOS VERO CONTRISTABIMINI. — Apostoli et concionatores solent exagitari, et persecutionem ac martyrium pati, 95, 1.

TRISTITIA VESTRA VERTETUR IN GAUDIUM. — Lenit consuetudo acerba et tristitia omnia, 251, 1. religiosorum amara, mera sunt gaudia, *ibid.* 2. Apostolis vitæ christianæ asperitas in dulcedinem et consolationes transit, 514, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Tribulatio, et notata in *Communi Martyrum.*

DOMINICA IV POST PASCHA.

DE PECCATO. — Peccatum cur vocetur sanguis, 113, 1. funes peccatorum qui sint, 161, 1. peccata ipsa sunt funes ob quatuor causas, *ibid.* peccati funes triplices sunt, *ibid.* Damascus symbolum est regni peccati, 214, 1. peccatum tinea est, 600, 2. est labor et dolor, 690, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Peccatum, Peccata.

DE JUSTITIA. — Justitia quomodo sit Christi cingulum, 260, 1, 2. ejus sex fructus, 434, 1. ea quomodo de ore Dei egrediatur, 559, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Justitia.

DE JUDICIO. — Spiritus Sanctus est spiritus iudicii, 148, 1.

IN LITANIIS MAJORIBUS.

NOTIS BONA DATA DARE FILIIS. — Beneficentia frenum Dei et principum est, 575, 1, 2. quæ bona ineffabilia Christus det in hac vita, 739, 2; 740, 1.

IN VIGILIA ASCENSIONIS.

ET NUNC CLARIFICA ME. — Christi gloria post ejus mortem, 275, 2. quomodo ei gloria sit requies, *ibid.*

IN DIE ASCENSIONIS.

Triumphus Christi ascendentis in cælum describitur, 730, 1, 2.

DOMINICA INFRA OCTAV. ASCENSIONIS.

SPIRITUM VERITATIS. — Veritas est in Deo, et ipse veritas est, 357, 1, 2 et seqq.

DOMINICA PENTECOSTES.

Spiritus Sancti deitas astruitur, 578, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Spiritus, Dona, Timor, Consilium, Sapientia.

SPIRITUS SAPIENTIE QUID SIT, 258, 1. Dona Spiritus Sancti sunt virtutes ejusdem nominis, 257, 1, 2.

Quid sint septem dona Spiritus Sancti, 257, 1; 2. qui eorum ordo, *ibid.*

FERIA II.

SIC DEUS DILEXIT MUNDUM UT FILIUM SUUM. — Redemptio Christi vocatur justitia ob quatuor causas, 119, 1. Deus per Christum mundo reconciliatus est, 585, 1, 2. Christus est specialis inter Deum et homines, 651, 2. — *Vide notata in Dominica Palmarum et in Indice Rerum, verbo* Amor, Charitas.

IN FESTO SS. TRINITATIS.

SS. Trinitatis similitudines, 167, 1, 2. ejus professio erat Judæis quotidiana, *ibid.* cur ei accinatur Sanctus, 173, 1, 2. cur trisagium in Missa usurpetur, 173, 1. SS. Trinitatis doxologia dæmones fugat, 174, 1. ejusdem circumsessio quæ sit, 556, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Trinitas.

Deus est sanctus per omnia et in omnibus, 173, 2. Dei potentia et majestas quanta sit, 497, 2 et seqq.; 564, 2. Ipse est Dominus æternitatis, 710, 1. ejusdem definitio, 601, 1. in se est absconditus, 557, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Deus.

DOCKTE OMNES GENTES. — Christus per legem Evangelicam omnes gentium rixas composuit, 124, 1, 2. Apostoli Judæis relictis, ad gentes abiere, 248, 1, 2. Sinarum conversio ab Isaia prædicta est, 587, 1, 2. Gentium vesania in diis multiplicandis, 669, 1. tempus Evangelicum est perenne jubileum, 717, 1, 2.

Doctrina Evangelica est velut pluvia cælestis, 134, 2. cur dicatur iudicium, 520, 1. religio Christiana reddit terras populosas, 683, 2. ei rebelles sæpe a Deo puniti sunt, 708, 1, 2. primi ejus præcones longævi fuere, 755, 2. ipsa est gladius separans pios ab impiis, 582, 2.

BAPTIZANTES EOS. — Baptizatis olim dabatur mel et lac, cur, 240, 1. item vinum et lac, 605, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Baptismus.

DOMINICA I POST PENTECOSTEN.

MENSURA EADEM, QUAE MENSURA FUERITIS. — Misericordia in alium est remedium propriæ miseris, 302, 1.

NUMQUID POTEST CÆCUS CÆCUM DUCERE? — A duce perit pendet bellum, 134, 1.

IN FESTO SS. CORPORIS CHRISTI.

Venerabile Eucharistiæ Sacramentum est carbo, 179, 2. quæ mirabilia ejus institutio contineat, 235, 1. ipsa est convivium pinguium, 367, 2. mortuos ad vitam revocat, 381, 2. cur Christus in eadem existens, dicatur arctus, 419, 1. et Deus absconditus, 557, 1, 2. cur ipsa dicatur commixtum, 420, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Eucharistia, Sacramenta.

Christi corpus est nubes levis, 316, 1.

DOMINICA II POST PENTECOSTEN.

VILLAM ENI. — Superbi telas textur aranearum, 692, 1.

JUGA BOVM ENI. — Terreni homines sunt velut talpæ et vespertilionis, 130, 1. bona mundi hujus non satiant, 650, 2. divites camelis gibbosis comparantur, 703, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Avaritia, Aurum, Opes.

DOMINICA III POST PENTECOSTEN.

GAUDIUM ERIT ANGELIS DEI. — Deum et angelos quomodo lætificemus, 240, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Peccator, Pœnitentia, et notata in *Festo S. Mariæ Magdalene.*

DOMINICA IV POST PENTECOSTEN.

IN NAVI QUÆ ERAT SIMONIS. — Hæc Ecclesiæ typus est: quæ Ecclesia mons est, 121, 2. est in vertice montium posita, 122, 1. est cælum terrenum: ejus sol, luna, stellæ

quæ sint, *ibid.* ejus typus erat arca Mosis, 149, 1. Christus est ejus umbella, sponsus, vindex, *ibid.* 2. persecutionibus crevit, et postquam ad Christianos principes venit, potentia quidem et divitiis major facta est, at virtutibus minor, 228, 1, 2; 237, 1. zelus Dei et Christi erga eam, 237, 2; 593, 1. ipsa est terra Sanctorum, et maxime Romana, 367, 2. in ea tam sunt polluti quam justus et sanctus, 457, 1, 2. salicibus comparatur, 540, 2. ejus fundamentum est ex gemmis pretiosis, 643, 2; 644, 1. ejus augmentum quod fuerit, *ibid.* 2. qua ratione sit sponsus et sponsa, 621, 2. est corona gloriæ Dei, 724, 1. est novus mundus, et novum regnum Christi, 753, 1. ejus pax in quo sita, 237, 1. quæ opes Ecclesiæ a principibus toto orbe datæ, 710, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Ecclesia, S. Petrus.*

DOMINICA V POST PENTECOSTEN.

SI OFFERES MUNUS TUUM AD ALTARE. — Victimæ et oblationes Judæorum cur Deo displicerent, 111, 2.

DOMINICA VII POST PENTECOSTEN.

ATTENDITE A FALSIS PROPHETIS. — Hæretici, ut hæresi suæ auctoritatem conciliarent, prophetiæ donum ambiunt, 43, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Hæresis, Hæretici.*

DOMINICA VIII POST PENTECOSTEN.

QUASI DISSIPARET. — Lucra et pacta injusta sunt rescindenda, 677, 2.

SCIO QUID FACIAM. — Consilium Christiano quantopere necessarium, 258, 1. ejus remorsus, 768, 2.

QUIA PRUDENTER FECISSET. — Prudentia tum naturalis, tum supernaturalis ingens Dei donum est, 257, 1, 2.

DE MAMMONA INIQUITATIS. — Avaritia suggillatur, 155, 2; 156, 1. ex ea promanant omnia Ecclesiæ mala, præsertim ex acceptione munerum, 116, 1. cor avari auro nunquam repletur, hinc est sepulcrum patens, 137, 2. opes vanæ sunt et perniciosæ, 156, 1, 2. sunt idola et feræ, 157, 1, 2. eas repudiandum exempla, 158, 1. avari sunt pauperum sepulcra, 159, 2. — *Vide notata in Dominica II post Pentecosten.*

FILII HUIUS SÆCULI PRUDENTIORES. — Mundani in terrenis sunt lyncei, in divinis talpæ, 130, 1; 339, 1.

DOMINICA IX POST PENTECOSTEN.

FLEVIT SUPER RAM. — Deus punit nolens et invitus, 117, 2; 388, 1.

CIRCUMDABUNT TE. — Dies Domini est dies vindictæ, 129, 1. ruentis reipublicæ octo pœnæ, 133, 1.

EO QUOD NON COGNOVERIS. — Cognito Dei est parens humilitatis, 176, 2. Jerusalem quanta fuerit impietas tempore Christi, 110, 1, 2. quomodo feceris labruscas, 153, 2. cur vocetur leo Dei, 403, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Jerusalem, Judæa, Titus.*

Judæorum post occisum Christum fœtor, — 141, 2. eorum tempore Christi cæcitas et surditas, 182, 1; 527, 1, 2. quæ eorum decem vastationes fuerint, 183, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Judæi.*

ERECIT VENDENTES ET EMENTES. — Christus fuit omnium motuum et passionum dominus, 522, 1. zelus in Deo quid sit, 525, 2; 526, 1. mercatorum avaritia reprehenditur, 348, 2. mercatoria ars meretricio assimilatur, 352, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Passio, Ira, Zelus.*

DOMUS MEA DOMUS ORATIONIS. — Templum est domus orationis et cælum, 662, 1.

DOMINICA X POST PENTECOSTEN.

DEUS, PROPITIUS ESTO MIHI PECCATORI. — Peccator Deum agnoscens quidem ut misericordem, sed non ut judicem, in omnia mala tam culpæ quam pœnæ ruit, 138, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Penitentia.*

OMNIS QUI SE EXALTAT. — Superbia est in homine primum

vivens, et ultimum moriens, 626, 1. superborum quorundam arrogantia a Deo reclusa, 289, 1, 2.

QUI SE HUMILIAT, EXALTABITUR. — Humilitatis fructus, 292, 1, 2. est vera ad Deum via, 293, 1. quæ ejus sint signa, *ibid.* locus imus est centrum humilis, et locus Christi, isque nobilissimus, 626, 1. humiles sunt templum Dei, 758, 1, 2. item Dei thronus, *ibid.* — *Vide Indicem Rerum, verbo Humilis, Humilitas, Superbi, Superbia.*

DOMINICA XI POST PENTECOSTEN.

LOQUERATUR RECTE. — Lingua excisa multi Deum laudant, 560, 2. lingua erudita ingens Dei donum est, et oratione impetrandum, 596, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Lingua, Laus Dei.*

DOMINICA XII POST PENTECOSTEN.

IN LEGE QUID SCRIPTUM EST? — Lex et præcepta sunt velut sepes, 152, 2.

DILIGES DOMINUM EX TOTO CORDE TUO. — Amor et zelus honoris Dei representantur per carbonem Isaie, 179, 1, 2. timor sanctus idem est cum amore, 259, 2. jugis Dei memoria habenda est, 565, 2. ignita Dei charitas quo pretio comparetur, 649, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Amor, Charitas.*

INFUNDENS OLEUM. — Dei auxilium oleo assimilatur, 250, 2. oleum amoris et consolationum omnia aspera lenit, 250, 1, 2. Judæa vocatur cornu olei et filius olei, 151, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Olea, Oleum, Oliva.*

DOMINICA XIII POST PENTECOSTEN.

OSTENDITE VOS SACERDOTIBUS. — Accommodari hoc potest sacramento Confessionis. Penitentia symbolum est carbo ignitus, 179, 2. ex carbone efficit carbunculum, *ibid.* confessio est carbo ignitus, *ibid.* — *Vide Indicem Rerum, verbo Confessio, Penitentia, Peccatum.*

SACERDOTIBUS. — Sacerdotes reipublicæ sunt cor, 108, 2. hinc a sacerdotali ordine corpus politicum velut a capite vigorem et vires accipit, eoque languente languet, *ibid.* sacerdotis sacrificantis quanta debeat esse puritas, 179, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Pontifex, Sacerdos.*

MAGNIFICANS DEUM. — Jugiter Deum laudare, et ei gratias agere, est opus Angelorum, 273, 2. et vita cælestis, 565, 2. septem modi ejus laudandi, 273, 1, 2. memoria jugis Dei quantum bonum sit, 565, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Laus, Memoria.*

DOMINICA XIV POST PENTECOSTEN.

NEMO POTESIT DUOBUS DOMINIS SERVIRE. — Deus non patitur corvalem, 399, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Servus, Servitus.*

DE VESTIMENTO QUID SOLLICITI ESTIS? — Vestes pulchras fœdi mores coinquant, 113, 1, 2. earum luxus taxatur, 142, 1, 2 et seqq. idem ostenditur exemplis, *ibid.* — *Vide Indicem Rerum, verbo Puella, Vestes.*

NE SOLLICITI SITIS QUID MANUCERTIS. — Corporis necessitatibus servire onus est, 286, 1, 2. animo magno nihil magnum est, 613, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Cibus.*

QUERITE PRIMUM REGNUM DEI. — Regnum Dei in anima quod sit, 237, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Cælum, Regnum.*

ET JUSTITIAM EJUS. — Justitia Christiana quid exigit, 258, 1, 2.

ET HEC OMNIA ADJICIENTUR VOBIS. — Christus nobis est omnia, 148, 2.

DOMINICA XV POST PENTECOSTEN.

DEFUNCTUS EFFEREBATUR. — Vita quam brevis et caduca sit, 478, 2. mors Christianis ludus est, 599, 1, 2. vite anni soli sunt ii quibus Deo vivimus, 753, 2. et seqq. — *Vide Indicem Rerum, verbo Mors, Mortui, Luctus.*

ET HEC VIDUA ERAT. — Viduarum et pupillarum causas

defendant principes, 117, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Vidua.*

ADOLESCENS, TIBI DICO, SURGE. — Cur senes dicantur his pueri, 753, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Senes.*

ACCEPTI OMNES TIMOR. — Timor sanctus quid sit, 259, 1, 2. quam illi ingens sit thesaurus, 439, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Timor.*

DOMINICA XVI POST PENTECOSTEN.

SI LICET SABBATO CURARE? — Sabbatum et Deum colentium tria sunt prœmia, 685, 2 et seqq. — *Vide Indicem Rerum, verbo Sabbatum, Festum.*

CUJUS VESTRUM ASINUS? — Animalium in suos benefactorum gratitudo, 105, 2; 106, 1, 2.

QUOMODO PRIMOS ACCUBITUS ELIGERENT. — Ambitio est peccatum Luciferi, ejus damna, 155, 2; 292, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Ambitio.*

RECUMBE IN NOVISSIMO LOCO. — Locus imus est centrum humilis, et locus Christi, itaque nobilissimus, 626, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Humilitas, et notata Domin. X post Pentecost.*

DOMINICA XVII POST PENTECOSTEN.

QUID VOBIS VIDETUR DE CHRISTO? CUIUS FILIUS EST? — Christus idem est patruelis et dilectus, 151, 1, 2. solium David est regnum Christi, 237, 1. quomodo Christus sit et familia David, 255, 1. prognatus, e Ruth Moabitide, est agnus Moab, 301, 1. qua homo, est servus Dei, 519, 1; 534, 2. item germen cœli et terræ, 551, 2. generatio Christi enarrari nequit, 634, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Jesus, et notata Domin. in Pentecost. et in Festo Nativitatis.*

DOMINICA XIX POST PENTECOSTEN.

SIMILE EST REGNUM CœLORUM HOMINI REGI QUI FECIT NUPTIAS. — Epulæ coelestes vocantur vinum et lac, 650, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Uxor, Matrimonium, Sponsa.*

MISSIS EXERCITIBUS PERDIDIT ILLOS. — Quomodo Deus dicatur mittere malos ut puniat malos, illique dicantur ejus servi, milites, sacerdotes consecrati, ac missi ab eo ad vindictam scelerum, 75, 2 et seqq. ordinat illos ad punitionem malorum, 76, 1, 2. omnis Dei ordinatio vocatur præceptum, suscitatio, evocatio, *ibid.*

LIGATIS MANIBUS. — Pœna quasi echo respondet culpæ, 694, 2.

TENEBRAS EXTERIORES. — Quomodo infernus animam et sinum aperiat, 159, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Infernus, et notata Domin. II post Epiphan.*

DOMINICA XX POST PENTECOSTEN.

CUJUS FILIUS INFIRMABATUR. — Morbus omnes domat, 472, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Morbus, Sanitas.*

DOMINICA XXI POST PENTECOSTEN.

PATIENTIAM HABE IN ME. — Proximi mores et infirmitates ferendæ, 521, 1, 2.

DOMINICA XXII POST PENTECOSTEN.

SCINUS QUIA VERAX ES. — Adulatio quam sit noxia, 137, 2. vitia palliant se virtute, 162, 1, 2.

CUJUS EST HEC IMAGO? — Imaginum cultus adstruitur, 565, 1.

DATE CÆSARI QUÆ SUNT CÆSARIS. — Principis est obedire legi Dei, 116, 2. ejus ruente prudentia, ruit respublica, 134, 2. unde etiam in eo requiritur sapientia et prudentia, 430, 2. est medicus reipublicæ, 136, 1. item bajulus, 232, 1. item pastor, 497, 1. qualis sit eligendus, 136, 1. ei iustitia et fides cordi sint, 260, 2 et seqq. sit suis pater, non tyrannus, 429, 2. liberalis sit, 431, 2. ei se populus in vita moribusque adaptat, 438, 2. soli confertur, 548, 1, 2 et seqq. clementia et misericordia propria regum virtus

est, 521, 2; 717, 2. reges Ecclesiæ promotores et Pontifici addictos Deus felicitat, 709, 1, 2 et seqq. — *Vide Indicem Rerum, verbo Princeps, Rex, Tyrannus.*

DOMINICA XXIII POST PENTECOSTEN.

SALVAM FECIT. — Animæ sanitas et robur est Deus, 108, 2.

NON EST MORTUA PUELLA, SED DORMIT. — Mors sanctis non molesta, sed suavis instar somni noctis unius est, respectu resurrectionis, 382, 2. — *Vide notata Domin. XV post Pentecost. et in Commemorat. fidel. animar.*

DOMINICA XXIV POST PENTECOSTEN.

SURGENT PSEUDOPROPHETÆ. — Veri prophetae fuere portentum orbis, 219, 1, 2. pseudoprophetae cur vocentur cauda refrenans, juncus, 239, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Pseudoprophetae, Prophetae, et notata Domin. I Adventus.*

CUM VIDERITIS. — Futurorum incogitantes nunquam esse debeitis, 570, 1.

SOL OBSCURABITUR. — Sol in die iudicii erit septuplo clarior, 421, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Sol, Luna.*

VIRTUTES CœLORUM MOVEBUNTUR. — Sol, luna, stellæ sub diem iudicii commovebuntur, 447, 2. cœli quomodo complicabuntur, 449, 1, 2. cœli et terra quomodo mutanda sint et transitura, 449, 1, 2. ignis conflagrationis mundi quantus tunc futurus sit, 450, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Stellæ, Cœlum.*

In die iudicii potestatem dæmoni auferet Christus, 422, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Jesus, Iudicium.*

IN FESTO CONVERSIONIS S. PAULI.

S. Paulus fuit velut alter Seraphinus, 181, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Apostoli, Paulus.*

IN FESTO PURIFICATIONIS B. MARIE VIRGINIS.

DARENT HOSTIAM AUT DUOS FULLOS. — Masculas victimas poscit Christus, id est, robustos, 706, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Primitiæ.*

SIMEON IN ULNAS SUAS. — Simeon hic an virginitatem B. Mariæ sciverit, 196, 1.

POSITUS EST HIC IN SIGNUM. — Christus est sagitta Patris, corda amore transfigens, 582, 2.

TUAM IPSIUS ANIMAM PERTRANSIBIT GLADIUS. — Consolationem Deus temperat afflictione, 149, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo B. Maria Virgo.*

IN FESTO CATHEDRE S. PETRI.

TU ES PETRUS, ET SUPER HANC PETRAM. — Isaias prædixit osculum pedum Romani Pontificis, 591, 1. quinam principes Pontificem honorarint, *ibid.*; 592, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Apostoli, Petrus, Pontifex, Sacerdos.*

PORTÆ INFERI NON PRÆVALEBUNT. — Sedes Romana a nemine debet judicari, 243, 1. Ecclesia Romana nunquam deficiet, 405, 1. ejus duratio, firmitas, charismata, munimen, 444, 1. Romæ sanctitas, et sanctæ reliquiæ, 765, 2 et seqq. — *Vide Indicem Rerum, verbo Romana, Roma.*

IN FESTO S. MATTHIE APOSTOLI.

STATUERUNT DUOS. — Quales in rectores eligendi sint, 136, 1.

SORS CECIDIT SUPER MATTHIAM. — Scriptura consulenda in sortitione, non magi vel arioli, 223, 2. Deus etiam in dubiis consulendus, 235, 2. quia S. Matthias præpositus est a Deo Josepho qui dicebatur Justus; hinc ostendi poterit, eum non judicare secundum externa, sed rem ipsam inspicere, 259, 2. divinationis veritas est testis divinitatis, 515, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Sors, et notata in Communi Apostolorum.*

IN FESTO ANNUNTIATIONIS B. VIRGINIS.

QUONIAM VIRUM NON COGNOSCO. — B. Mariæ virginitas

ante partum, et in partu, et post partum probatur, 193, 2; 194, 1. sua virginitate meruit fieri mater Dei, 194, 2. est genitrix, sponsa, filia Dei, 195, 1, 2. quomodo ejus virginitas perpetua in Hebræa scriptione aliquando exprimitur, 236, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* B. Maria Virgo.

IN FESTO NATIVIT. S. JOANNIS BAPTISTÆ.

QUIS PUTAS PUER ISTE ERIT? — Ministros suos ab utero ad canos curat, 564, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Joannes Baptista.

IN FESTO SS. APOST. PETRI ET PAULI.

TO ES CHRISTUS FILIUS DEI VIVI. — Christi Deitas astruitur, 167, 1; 236, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Jesus.

SS. Petri et Pauli sepulcri quanta sit gloria, 268, 2. comparantur ambo ascensoribus asini et cameli, cur, 220, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Petrus, Paulus.

IN FESTO VISITATIONIS B. VIRGINIS.

MAGNIFICAT ANIMA MEA. — B. Virgo prophetissa fuit variis modis, maxime quia futura prædixit. — *Vide notata in Festo Annuntiationis.*

IN FESTO S. MARIE MAGDALENÆ.

S. Mariæ Magdalænæ conversio et amor, 456, 2. ad ejus exemplum peccatores Deum quærant, 652, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Maria Magdalena, Meretrix, Fornicatio.

IN FESTO S. JACOBI APOSTOLI.

DIC UT SEDERANT. — Quam sit ambitio intolerabilis, 155, 2; 292, 1. est peccatum Luciferi, ejus damna et mala, 292, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Ambitio, Aula, Prælati.

Ut hi duo Apostoli regnum ambierunt, sic e contra primi Christiani coronis abstinabant, 718, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Aureola, Corona.

IN FESTO DEDICAT. S. MICHAELIS.

S. Michael est angelus faciei Dei, 733, 2. Seraphim unde dicantur, 168, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Michael.

ANGELI EORUM VIDENT. — Facies suas velant in Dei conspectu, 170, 1, 2. cur Dei faciem velent, *ibid.* cur coram eo volaturiant, 171, 1, 2. chorum et alternis canere in templo docuerunt, 172, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Angeli, et *notata in Festo SS. Innocentium.*

NISI EFFICIAMINI SICUT PARVULI. — Christiani sunt pueri quadrupliciter, 218, 2. justi dicuntur viri, peccatores pueri, cur, 733, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Puer.

QUI SCANDALIZAVERIT UNUM. — Sua mala vita scandalizantes congregationem, graviter puniuntur, 367, 2.

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM.

Sancti sunt velut salices, 540, 2. in cælo scribuntur, impii in terra, 147, 2. eorum vita jucunda est in Deo, *ibid.* sunt semen sanctum, 184, 2; 184, 1. multorum Sanctorum corpora adhuc hodie existant integra, 268, 2. quomodo eorum ossa germinant, 762, 1. Deum, dum viverent, semper præsentem habere desiderarunt, 376, 1. inspirationes ejus semper studiose exceperunt, 400, 2. eorum alæ et pennæ, 503, 2. sunt aquilæ ob varias analogias, 504, 1. item aquilæ sunt jam cælo donati, 505, 1. ob varias analogias sunt cælum, 609, 2. quasi columnæ republicam sustentant, 666, 1. eorum coronæ sunt coronæ Dei, 724, 2. an in cælo divinam essentiam videant, 166, 1. inde nos vident et audiunt, 736, 1, 2. malorum quæ in mundo passi sunt non recordantur, 752, 2. ad eorum sepulcra pernoctare utile est, 745, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Sancti, Pii, Justi.

Cælestis gloria describitur, 366, 2. ejus gaudia quanta

sint, et in quibus sita, 370, 1, 2; 371, 1, 2; 434, 2; 244, 1, 2. illius bona, 739, 2. illius deliciæ et suavitas, 751, 2. visio Dei est fluvius aquæ vitæ, 444, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Cælum, Gloria.

BEATI PAUPERES. — Natura genuit omnes nudos et pauperes. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Pauper, Paupertas.

BEATI MITES. — Christus est mitis simul et generosus, ejusque patientia læsa fit furor, 131, 1.

BEATI QUI LUAGENT. — Consolari mæstor, etiam hostes, divinum est, 490, 1. — *Vide notata Domin. III post Pascha.*

BEATI MISERICORDES. — Misericordia in alium est remedium miseriæ propriæ, 302, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Misericordia.

BEATI PACIFICI. — Pax quantum sit bonum, et quanta bona adferat, 125, 1, 2. princeps pacis est nomen Christi, 236, 2. pax est mare abundantia, 578, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Pax.

BEATI QUI PERSECUTIONEM PATIUNTUR. — Sancti in igne adversitatum et tentationum velut amianti illæsi manserunt, 532, 2. tribulatio est laus Dei, 576, 2. diabolus est faber persecutionum et tentationum, 646, 2. ipsa est tritura Dei, et proinde utilis, 332, 2. persecutiones et calamitates sunt flagella Dei, 244, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Tribulatio, Persecutores, et *notata Domin. III post Pascha.*

IN DIE COMMEMORAT. FIDELIUM ANIMARUM.

Christianorum sepulcra gloriosa sunt, hi sæpe ab angelis sepulti fuere, 266, 1, 2 et seqq. eorum sepultura ornatur cereis, cantu, lædis, floribus, campanarum pulsu, etc. *ibid.* bestia etiam Sanctos sepelierunt, 267, 2.

Quomodo Abraham mortuos posteros suos non cognoscat ad eos juvandos, 735, 2; 736, 1. cur patres in limbo non essent invocandi, *ibid.* — *Vide Indicem Rerum, verbo* Limbus, Mors, Purgatorium.

IN FESTO S. ANDRÆE APOSTOLI.

AMBULANS JESUS JUXTA MARE GALILÆÆ. — Galilæa in sorte Zabulon est: hinc bene Christus primo terram Zabulon et Nephtali dicitur alleviasse, et maxime Galilæam Gentium, 225, 2 et seqq. juxta mare Tiberiadis vocati sunt Apostoli, 226, 2. Galilæa duplex est, 227, 1. Galilæorum conversio prædicta est per Isaiam, 227, 2.

IN FESTO DEDICAT. ECCLESIE.

ASCENDIT IN SYCOMORUM. — Sycomorus quæ sit arbor, 238, 2. ea arbor et ficus ulceri an obsint, an prosint, 483, 1. Templorum et monasteriorum curam gerant reges et magistratus, 427, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Templum, Sacerdos, Porta, Porticus.

Altare est symbolum cultus Dei, 180, 1. templorum cantum docuerunt Angeli, 172, 1. Sancti tutelares templorum et urbium quomodo colendi, 668, 1.

IN COMMUNI APOSTOLORUM.

Apostolorum potestas quanta sit, 130, 2. fuerunt orbis portentum, 220, 2. et sagittæ Dei, cur, 583, 1. stentorea voce et libere Christum prædicarunt, 618, 2. pedites orbem peragrarunt, *ibid.* — *Vide Indicem Rerum, verbo* Apostoli, Concionatores.

IN COMMUNI EVANGELISTARUM.

MISIT ILLOS BINOS. — Concordiæ fraternæ bona, 262, 1; 261, 1, 2.

NOLIŒ PORTARE SACCULUM. — Mundi hujus et opum amor deponendus ut onus, 282, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Evangelium.

IN COMMUNI PONTIFICUM.

Lectio S. Scripturæ et Prophetarum Episcopis et Præ-

latis necessaria, 155, 1, 2. quas hi habere debeant alas, 170, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Prælatus, Episcopi, Pontifex.*

Episcopi nomen diu fuit ante Christum prædictum, 563, 2.

IN COMMUNI MARTYRUM.

Quæ et quanta fortitudo eorum fuerit, 273, 1. iis post certamen promittitur cælum, 367, 2; 725, 1, 1. punitio eorum qui in ipsos asperi fuere, 593, 1, 2. velut adamantes fuerunt, 599, 1. eorum sepulcrum fuit olim altare, 267, 2. eorum cicatrices et vulnera in cælo ut gemmæ rutilant, 712, 1. iis sæpe e cælo coronæ ostensæ adhuc viventibus, 725, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Martyr, Martyrium.*

IN COMMUNI CONFESSORUM.

ESTOTE SIMPLICES SICUT COLUMBÆ. — Columbæ symbolum sunt fidelium, 704, 2. columbæ indicio designati viri magni, 705, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo Columba, Doctores, Justi, Pii, Sancti.*

Religionum fundatores et restauratores sunt velut septium ædificatores, et viri magnæ charitatis, 683, 1. — *Vide notata Feria IV post Cineres, et Indicem Rerum, verbo Religio, Religiosi.*

IN COMMUNI VIRGINUM.

VIGILATE, QUIA NESCITIS. — Semper nobis vigilandum et circumspectendum est, 331, 2.

Virgo qualis esse debeat, 196, 2; 659, 1, 2 et seqq. quæ ratione sabbatum custodiant, 657, 2. sint simulacrum Dei, eum semper intuentes, 659, 2. eunuchos spirituales quam amice habeat Deus, et quod nomen melius iis promittat, 658, 1, 2. hoc nomen est aureola et filii spirituales, *ibid.* quinam eorum sint filii, *ibid.*

CONSILIUM AUTEM DO. — Consilia Christi quæ, et quam sana sint, 235, 1, 2. cur Christus sit consiliarius, 234, 1, 2.

Virginitas illiberis fecunda est, 197, 1. ejus elogia, 658, 1, 2. quantum illa laudis pariat, 659, 1, 2. est æmula Angelorum, 658, 1, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo Virginitas, Virgo.*

FINIS INDICIS.

